Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2015–2016

34 300 XIII

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Economische Zaken (XIII) en het Diergezondheidsfonds (F) voor het jaar 2016

Nr. 2

MEMORIE VAN TOELICHTING

Inhoudsopgave

kst-34300-XIII-2
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2015

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGROTINGSWETS-VOORSTEL

Wetsartikel 1
De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 1, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld.

Het wetsvoorstel strekt ertoe om de onderhavige begrotingsstaten voor het jaar 2016 vast te stellen.

Alle voor dit jaar vastgestelde begrotingswetten tezamen vormen de Rijksbegroting voor dat jaar. Een toelichting bij de Rijksbegroting als geheel is opgenomen in de Miljoenennota.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten vastgesteld. De in de begrotingsstaat/begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zgn. begrotingstoelichting).

Wetsartikel 2
Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en de lasten, het saldo van de baten en de lasten en de kapitaaluitgaven en -ontvangsten van de in de staat opgenomen baten-lastenagentschappen voor het onderhavige jaar vastgesteld. De in die begrotingen opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (Begrotingstoelichting) van deze memorie van toelichting en wel in de paragraaf inzake de agentschappen.

Wetsartikel 3
De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 1, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld. Het wetsvoorstel strekt ertoe om de onderhavige begrotingsstaat van het Diergezondheidsfonds voor het jaar 2016 vast te stellen.

Alle voor dit jaar vastgestelde begrotingswetten tezamen vormen de Rijksbegroting voor dat jaar. Een toelichting bij de Rijksbegroting als geheel is opgenomen in de Miljoenennota.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten voor het jaar 2016 vastgesteld. Het in de begrotingsstaat opgenomen begrotingsartikel wordt in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zogenoemde begrotingstoelichting).

De Minister van Economische Zaken,
H.G.J. Kamp

B. BEGROTINGSTOELICHTING

1. LEESWIJZER

De leeswijzer gaat in op de volgende onderwerpen:
1. Begrotingsstructuur;
2. Prestatiegegevens;
3. Groeiparagraaf;
4. Verwerking motie Schouw en motie Hachchi c.s.

1. Begrotingsstructuur

Beleidsagenda
De beleidsagenda begint met een beschrijving van het economisch beeld. Als bijzondere prioriteit wordt vervolgens een paragraaf gewijd aan het EU-voorzitterschap. De andere beleidsprioriteiten worden uitgewerkt langs drie lijnen: vernieuwen, verduurzamen en verbinden. Achter de beleidsagenda is een overzichtstabel (overzichtsconstructie) opgenomen die inzicht geeft in de Rijksmiddelen die worden ingezet voor het Bedrijfslevenbeleid en de Topsectoren. Voorts zijn achter de beleidsagenda de belangrijkste begrotingswijzigingen vermeld na de Voorjaarsnota 2015. Ook is conform de toezegging aan de Kamer een tabel opgenomen met een specificatie van de beschikbare middelen voor de Overheidsdienst Groningen. Tenslotte is een overzicht opgenomen met de meerjarenplanning van de beleidsdoorlichtingen en een overzicht met de garanties.

Beleidsartikelen
Aansluitend op de beleidsagenda volgt de toelichting op de beleidsartikelen. Per beleidsartikel is een algemene doelstelling en een beschrijving van de rol en verantwoordelijkheid van de bewindspersonen opgenomen. Voor elk beleidsartikel zijn de belangrijkste beleidswijzigingen apart opgenomen onder het kopje «beleidswijzigingen». De financiële instrumenten zijn voorzien van een korte toelichting. Waar mogelijk wordt, voor een meer inhoudelijke en gedetailleerde beleidstoelichting, verwezen naar de relevante beleidsnota's of brieven die naar de Tweede Kamer zijn gestuurd.

In de budgettaire tabellen van de beleidsartikelen zijn de financiële instrumenten onderverdeeld naar de volgende categorieën: subsidies, opdrachten, garanties, leningen, bekostiging, bijdrage aan agentschappen, bijdrage aan ZBO's/RWT's, bijdrage aan (inter)nationale organisaties en bijdragen aan medeoverheden. Deze onderverdeling komt ook terug in de structuur van het beleidsartikel.

Begrotingsreserves
Een interne begrotingsreserve mag met toestemming van de Minister van Financiën ten laste van een begrotingsartikel worden aangehouden (artikel 5, lid 4 Comptabiliteitswet). De begrotingsreserves zijn bestemd voor een concreet doel en kunnen alleen voor dat doel worden gebruikt. De begrotingsreserves op de EZ-begroting worden ingezet voor de volgende doelen:
– Als borg voor de afgegeven garantstellingen (Borgstelling MKB-kredieten, Garantie Ondernemingsfinanciering, Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering, garantieregeling Geothermie en Borgstellingsfaciliteit voor de landbouw). Uit deze begrotingsreserves

kan een eventuele mismatch in de tijd tussen (premie-)inkomsten en uitgaven (verliesdeclaraties) worden opgevangen.
- De uitfinanciering (op kasbasis) van reeds aangegane verplichtingen (reserve voor duurzame energie en de reserves voor landbouw en visserij). Via de reserves blijven de middelen beschikbaar voor het specifieke doel tot het moment van uitbetaling.
- Het terugbetalen van financiële correcties van de Europese Commissie (begrotingsreserve voor apurement).
- Garantstelling EZ voor het in gebreke blijven van groene onderwijsinstellingen die gebruik maken van de regeling schatkistbankieren (begrotingsreserve schatkistbankieren Groen Onderwijs).

In de betreffende beleidsartikelen (13, 14, 16 en 17) van deze begroting worden de bovengenoemde begrotingsreserves apart toegelicht (conform artikel 5, lid 5 Comptabiliteitswet). Als opvolging van de motie Geurts (TK, 34 000 XIII, nr. 64) worden de geraamde wijzigingen gedurende het begrotingsjaar in de 1e en 2e suppletoire begroting inzichtelijk gemaakt.

Overzicht maatregelen ten behoeve van het Energieakkoord
Conform de motie Leegte (TK, 2014–2015, 30 196 nr. 278) is in beleidsartikel 14 (Een doelmatige en duurzame energievoorziening) een totaaloverzicht opgenomen van alle maatregelen van alle ministeries ten behoeve van het energieakkoord.

Overzichtstabel agentschappen
In het hoofdstuk «De agentschappen» is een overzichtstabel agentschappen opgenomen. In deze tabel is de aansluiting te maken tussen de «opbrengst moederdepartement» zoals opgenomen in de agentschapsparagrafen en de «bijdrage aan agentschappen» zoals opgenomen in de begrotingsartikelen. Eventuele resterende verschillen zijn toegelicht.

2. Prestatiegegevens
In de beleidsartikelen wordt onder de algemene doelstelling aangegeven waar de Minister van EZ voor verantwoordelijk is. Indien voor deze doelstellingen een directe relatie gelegd kan worden tussen het gevoerde beleid en de gewenste (maatschappelijke) uitkomst, zijn prestatie-indicatoren opgenomen. De voorwaarde voor het opnemen van een indicator is een (doen) uitvoerende rol van de Minister. Bij de doelstellingen waarbij EZ een belangrijke bijdrage kan leveren door de juiste randvoorwaarden te creëren en het resultaat afhankelijk is van externe factoren, is het niet of beperkt mogelijk om prestatie-indicatoren op te nemen en wordt volstaan met kengetallen over ontwikkelingen op het betreffende beleidsterrein. Daarnaast zijn, waar mogelijk, prestatie-indicatoren en kengetallen opgenomen op instrumentniveau, die inzicht geven in het bereiken van specifieke resultaten. De op te nemen prestatie-indicatoren en kengetallen in de beleidsartikelen zijn bij het opstellen van de ontwerpbegroting 2016 heroverwogen en waar nodig aangepast. De Kamer is hierover per brief geïnformeerd (TK, 34 000 XIII, nr. 152).

3. Groeiparagraaf
In deze Ontwerpbegroting is net als vorig jaar de begroting van het Diergezondheidsfonds (DGF) integraal opgenomen. De begrotingsstaat voor het jaar 2016 van het DGF is terug te vinden in het wetsdeel en in de artikelsgewijze toelichting bij het begrotingswetsvoorstel is het wetsartikel 3 toegevoegd. Onder de artikelsgewijze toelichting bij de begrotingsartikelen is de toelichting op de DGF-begroting als een apart onderdeel opgenomen. Het DGF blijft daarmee als apart begrotingshoofdstuk

bestaan, maar de afzonderlijke presentatie is met ingang van de begroting 2015 komen te vervallen.

Met nota van wijziging op de begroting 2015 is het Toekomstfonds ingesteld. In de ontwerpbegroting 2016 is dit fonds apart zichtbaar op het nieuwe artikel 19. Dit Toekomstfonds bestaat onder meer uit het Innovatiefonds dat in de ontwerpbegroting 2015 onderdeel uitmaakte van artikel 12.

4. Verwerking motie Schouw en motie Hachchi c.s.

Motie Schouw
In juni 2011 is de motie Schouw c.s. ingediend en aangenomen (TK, 2010–2011, 21 501-20, nr. 537). Deze motie beoogt de landenspecifieke aanbevelingen van de Raad op grond van de nationale hervormingsprogramma's een eigenstandige plaats te geven in de departementale begrotingen. Voor de beleidsterreinen van EZ is één specifieke aanbevelingen gedaan. Het gaat voor EZ om investeringen in onderzoek en ontwikkeling. Dit is toegelicht in beleidsartikel 12 (Een sterk innovatievermogen).

Motie Hachchi c.s.
Ter uitvoering van de motie Hachchi c.s. (TK, 33 000 IV, nr. 28) brengen departementen in kaart welke uitgaven zij doen in Caribisch Nederland, uitgesplitst per instrument. Hiervoor geldt een ondergrens van € 1 mln. De totale uitgaven van EZ voor Caribisch Nederland in 2016 bedragen € 12 mln. Deze uitgaven zijn verdeeld over de beleidsartikelen 11, 13, 14, 18. De uitgaven voor de beleidsartikelen 11 en 13 zijn lager dan de ondergrens van € 1 mln en worden derhalve niet opgenomen in de budgettaire tabellen. De uitgaven op beleidsartikel 14 voor energiekosten Caribisch Nederland en beleidsartikel 18 voor Natuurprojecten Caribisch Nederland zijn apart opgenomen in de budgettaire tabellen.

Sinds 10 oktober 2010 is Nederland verantwoordelijk voor de veterinaire gezondheidszorg in Caribisch Nederland (Bonaire, St Eustatius en Saba). Het DGF heeft vooralsnog geen betrekking op de veehouders in dit gebied.

2. HET BELEID

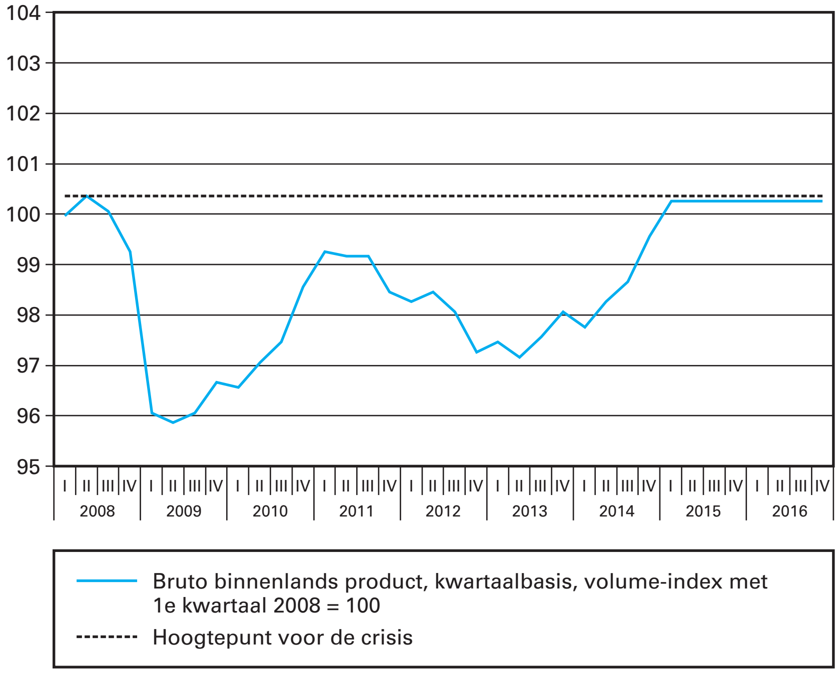
2.1 De Beleidsagenda

Inleiding
Nederland bereikt in 2015 voor het eerst weer het bbp-niveau van voor de economische crisis. De economie is door een diep dal gegaan. Na de crisis volgde een langzaam maar zeker herstel dat sinds dit jaar breed wordt gedragen. Daarmee wordt 2016 een jaar om vooruit te kijken; een jaar waarin voor het kabinet de beleidsfocus verschuift van het accommoderen van herstel naar het mogelijk maken van duurzame groei van de maatschappelijke welvaart in meest ruime zin.

In 2016 werkt het Ministerie van Economische Zaken (EZ) verder aan het versterken van onze economische kracht met een breed pakket aan maatregelen, gericht op de uitdagingen van vandaag en morgen. Dit doet het in samenwerking met maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven, kennis- en onderwijsinstellingen, medeoverheden, en met de Europese en andere internationale partners.

Het EU-voorzitterschap van Nederland in de eerste helft van 2016 biedt de mogelijkheid om onderwerpen als de interne markt voor producten en diensten en betere regelgeving verder te brengen en het verdienvermogen van Nederland en Europa te vergroten. Naast het Nederlands EU-voorzitterschap zullen in deze beleidsagenda de andere prioriteiten van EZ voor 2016 worden toegelicht. Dit gebeurt langs de drie lijnen vernieuwen, verduurzamen en verbinden. Vernieuwen, omdat ruimte voor innovatie en vernieuwing in brede zin cruciaal is voor economische groei. Verduurzamen, omdat groei niet ten koste mag gaan van onze toekomstige welvaart in brede zin. Verbinden, omdat goed beleid alleen in constructieve dialoog en samenwerking met stakeholders tot stand komt.

Figuur 1: In 2015 wordt het bbp-niveau van voor de crisis bereikt

Bron: CPB (MEV 2016)

Van herstel naar groei

Nadat de economie zeven achtereenvolgende kwartalen van krimp had laten zien, groeit de Nederlandse economie sinds medio 2013 weer. Beleid was er de afgelopen jaren op gericht om orde op zaken te stellen en waar mogelijk het prille herstel te accommoderen. Nu het herstel van de economie doorzet, is het tijd om ruimte te bieden aan duurzame groei van de economie en welvaart.

Het herstel tekent zich steeds duidelijker af en is in toenemende mate voelbaar. Volgens de recente ramingen van het CPB zal de bbp-groei versnellen van 1,0% in 2014 naar 2,0% in 2015 en 2,4% volgend jaar. De binnenlandse bestedingen drijven deze groeiversnelling. Consumenten en ondernemers krijgen steeds meer vertrouwen. Sinds een aantal maanden is het consumentenvertrouwen voor het eerst sinds 2007 weer positief; het ondernemersvertrouwen is dat al sinds het begin van 2014. In 2015 stijgen voor het eerst sinds 2011 zowel de investeringen als de consumptie. De uitvoer laat al sinds 2010 positieve groeicijfers zien en blijft de grootste bijdrage leveren aan de groei van de Nederlandse economie. Het aantrekkende herstel in onze buurlanden en de onconventionele stimuleringsmaatregelen van de Europese Centrale Bank dragen hieraan bij.

De Nederlandse verbondenheid met het buitenland brengt ook een aantal neerwaartse risico's met zich mee. Onzekere internationale ontwikkelingen zoals een stijgende olieprijs of eurokoers of een toename van geopolitieke spanningen kunnen een drukkend effect op de economische groei hebben.

Op de arbeidsmarkt tekent zich het begin van herstel af. Het jaar 2014 werd gekenmerkt door een omslag in de ontwikkeling van het aantal banen. In het eerste kwartaal van 2014 nam het aantal banen nog met 20 duizend af, maar in de daaropvolgende kwartalen werden per saldo 98

duizend banen gecreëerd. In 2015 zal het aantal werklozen volgens het CPB met 40 duizend dalen en in 2016 met nog eens 15 duizend. De werkloosheid is met een niveau van 6,8% (juli 2015) echter nog steeds hoog.

Het sectorale beeld laat zien dat de uitvoer al langer aantrekt en nu ook de binnenlandse bestedingen volgen. Exportgerichte sectoren zoals de agrosector lieten al langer een positieve ontwikkeling zien. Vorig jaar bestendigde Nederland de positie van de tweede agro-exporteur in de wereld. De Russische boycot op landbouwproducten is opgevangen door het benutten van kansen op nieuwe afzetmarkten. In de loop van vorig jaar zijn door de aantrekkende binnenlandse bestedingen ook de nationaal georiënteerde sectoren zoals de bouw en de detailhandel weer positieve groeicijfers gaan schrijven.

Het gaat economisch beter, maar het kabinet blijft ambitieus. De structurele groei (groei geschoond voor korte termijn conjuncturele schommelingen) bedraagt volgens het CPB tussen 2013 en 2017 gemiddeld 1,3% per jaar. Groei van het arbeidsaanbod levert hier als gevolg van demografische ontwikkelingen een ten opzichte van het verleden beperkte bijdrage van 0,3%-punt aan. Er zijn mogelijkheden om de groei van het arbeidsaanbod te verhogen, bijvoorbeeld met meer gewerkte uren per persoon of meer participatie van ouderen en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, maar het participatieniveau in Nederland is al relatief hoog.[1] Onze economische groei zal dus vooral moeten komen uit een verdere groei van de arbeidsproductiviteit. Op dit terrein ligt dan ook de grote uitdaging. Reeds in de jaren voor de crisis, tussen 2000 en 2008, was de gemiddelde jaarlijkse groei van de arbeidsproductiviteit in Nederland 1,3%, terwijl de Verenigde Staten in die jaren een gemiddelde groei van 1,7% liet zien. In de decennia daarvoor lag de arbeidsproductiviteitsontwikkeling nog op een vergelijkbaar of hoger niveau dan in de Verenigde Staten.

In *Roads to Recovery* schetst het CPB een scenario waarin de structurele arbeidsproductiviteit van Nederland met 1¾% groeit in de periode 2016–2023. De toenemende arbeidsdeelname voegt in dit scenario ¼%-punt toe aan de structurele groei, waardoor de structurele groei gemiddeld uit komt op 2% per jaar. Een hogere structurele groei is dus mogelijk, maar dan is het wel zaak om onverminderd te werken aan het groeivermogen van de economie. Innovatie en duurzaamheid zijn daarbij sleutelbegrippen.

[1] Verschillende factoren zijn – naast het maximaal toegestane aantal – van invloed op het aantal gewerkte uren per persoon, bijvoorbeeld individuele voorkeuren voor de verdeling tussen arbeid en zorgtaken (zie ook ‘Andere tijden, andere zorg’ van het Verwey-Jonker Instituut).

Tabel 1: Kerngegevens Nederlandse economie. Procentuele mutatie, tenzij anders vermeld.				
	2013	2014	2015	2016
Bruto binnenlands product	– 0,5	1,0	2,0	2,4
Consumptie huishoudens	– 1,4	0,0	1,6	1,9
Overheidsconsumptie	0,1	0,3	– 0,4	0,8
Bruto investeringen bedrijvensector (exclusief woningen en voorraden)	– 2,5	4,9	10,0	6,6
Uitvoer van goederen en diensten	2,1	4,0	3,7	5,1
Invoer van goederen en diensten	0,9	4,0	4,1	5,7
Consumentenprijsindex (HICP)	2,6	0,3	0,5	1,1
Koopkracht, mediaan alle huishoudens	– 1,3	1,3	0,7	1,4
Werkloze beroepsbevolking (niveau in duizend personen)	647	660	620	605
Werkloze beroepsbevolking (internationale definitie)	7,3	7,4	6,9	6,7

Bron: CPB (MEV 2016)

Nederlands EU-voorzitterschap

Het Nederlandse EU-voorzitterschap is het komende begrotingsjaar een belangrijke prioriteit. Het verdienvermogen van Nederland wordt in belangrijke mate bepaald in Europa. Niet voor niets heeft het merendeel van de beleidsterreinen waarmee EZ zich bezighoudt op de een of andere manier met Europa te maken. Het voorzitterschap vormt een uitgelezen kans om prioriteiten van Nederland in Europa onder de aandacht te brengen en samen met andere lidstaten stappen te zetten om het duurzame verdienvermogen van Europa en Nederland te versterken.
De «Strategische agenda voor de Unie in tijden van verandering», zoals vastgesteld door de Europese Raad in juni 2014 en de wetgevingsagenda van de Europese Commissie zijn leidend voor de Nederlandse invulling van het voorzitterschap. Het kabinet zal zich voor wat betreft thema-voering in de voorbereiding en uitvoering van het voorzitterschap richten op de hoofddoelstellingen in de strategische agenda, met bijzondere aandacht voor innovatieve groei en banen. Belangrijke accenten zijn het versterken van de interne markt en het verbeteren van de Europese regelgeving.

Een goed functionerende interne markt versterkt het aanpassingsvermogen van de individuele Europese economieën, een goed investerings- en vestigingsklimaat en de stabiliteit van de EMU. Het kabinet signaleert vooral kansen op het gebied van diensten, digitale markt en energie. Het versterken van de interne markt is in de eerste plaats mogelijk door bestaande wet- en regelgeving spoedig en volledig te implementeren. Ten tweede moeten structurele hervormingen in de lidstaten bijdragen aan de verbetering van het investeringsklimaat en het concurrentievermogen van de lidstaten. Dit is essentieel voor het aantrekken van private investeringen. Het Europees semester is het belangrijkste instrument op Europees niveau voor het bevorderen van structurele hervormingen in de lidstaten van de EU. Daarnaast zal het Europees Fonds voor Strategische Investeringen (EFSI) een extra impuls geven aan investeringen in de EU. Ten derde kunnen lidstaten zelf al veel doen om de interne markt beter te laten functioneren. Zo neemt Nederland met gelijkgestemde lidstaten deel aan het *Frontrunners*-initiatief op het gebied van de digitale interne markt en werkt Nederland al 10 jaar samen met landen in de regio aan een betere integratie van de energiemarkt in Noord-West Europa. Nederland zal het EU-voorzitterschap benutten om lidstaten te stimuleren meer samenwerkingsmogelijkheden te benutten.

Het verbeteren van de kwaliteit van de regelgeving geeft ruimte voor ondernemerschap en vernieuwing. Het kabinet stelt vereenvoudiging van regels en toekomstbestendigheid van regelgeving centraal, onder andere via een voortzetting van het Europees (REFIT-)programma voor betere regelgeving. Het kabinet zet zich in het bijzonder in voor vereenvoudiging van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), interne marktregelgeving die *digital proof* is en een Europees visserijbeleid dat ruimte biedt voor innovaties in en verduurzaming van de sector. Ook zal bij de evaluatie van de Vogel- en Habitatrichtlijnen (de zogenaamde *fitness check*) aandacht uitgaan naar gesignaleerde knelpunten en mogelijkheden om te komen tot een meer flexibele en dynamische invulling van de Europese regels, uitgaande van de Europese natuurdoelen. Ook zet het kabinet in op een betere balans tussen octrooirecht en kwekersrecht, die ruimte biedt aan voldoende diversiteit van gewassen, concurrentie bij kwekers en telers en keuzevrijheid voor consumenten.

Onderwerpen in Raden van Ministers

Tijdens het eerste half jaar van 2016 wordt een substantiële hoeveelheid dossiers onder Nederlands voorzitterschap in de verschillende Raden van Ministers behandeld:

- Landbouw- en Visserijraad: vereenvoudiging van het GLB en de verordening technische maatregelen voor de visserij zijn prioritaire dossiers. Hierbij wordt ingezet op meer mogelijkheden voor innovatie, vermindering van administratieve lasten en een veilige en milieuverantwoorde voedselproductie.
- Milieuraad: fitness check van de Vogel en Habitatrichtlijnen.
- Energieraad: verbeteren van regionale samenwerking tussen lidstaten. Hiermee kunnen betekenisvolle stappen worden gezet naar voltooiing van de interne energiemarkt.
- Raad voor Concurrentievermogen: betere regelgeving en interne markt (diensten en digitaal) zijn de belangrijkste dossiers.
- Telecomraad: nieuwe regelgeving op het gebied van telecom, media en internet staat centraal. Dit vormt ook een belangrijke pijler binnen het Digital Single Market (DSM) pakket van de Europese Commissie.

Vernieuwen

Het kabinet streeft ernaar om het structurele groeivermogen van Nederland te vergroten. Het proces van vernieuwing en innovatie levert hier een belangrijke bijdrage aan: oude technologieën, kennis, concepten en verdienmodellen maken plaats voor productievere, nieuwe vondsten. Maatschappelijke uitdagingen zoals verduurzaming en vergrijzing vragen om een innovatief ondernemersklimaat waarin ambitieuze ondernemers in staat worden gesteld nieuwe technologieën en verdienmodellen te ontwikkelen en toe te passen.

Nederland heeft een uitstekende uitgangspositie, zoals internationale ranglijsten steevast bevestigen. Het Nederlandse ondernemingsklimaat behoort sinds 2007 tot de top-10 volgens de *Global Competitiveness Index* van het *World Economic Forum*, in de laatste editie (2014) nam Nederland op de ranglijst een achtste plaats in. Nederland heeft verder een uitstekende uitgangspositie op het gebied van innovatie en bezet in de *Global Innovation Index 2014* een 5e plaats (met een eervolle 2e plaats op het subonderdeel ICT, na Korea). Volgens het meest recente *Information Technology* rapport van het *World Economic Forum* is informatietechnologie doorgedrongen in alle aspecten van de Nederlandse maatschappij.

Nergens hebben zo veel huishoudens een computer (1e positie) en mobiel netwerkbereik (1e positie). Ook scoort Nederland hoog waar het gaat om veiligheid van internetservers (2e positie), overheidsdiensten die online beschikbaar zijn (5e positie) en de bedrijven die online transacties uitvoeren met klanten (4e positie).

Nederland staat er in de verschillende ranglijsten dus goed voor. Maar een goede uitgangspositie biedt geen garanties, daarvoor gaan de ontwikkelingen in de wereld te snel. Het is daarom van belang om te blijven werken aan een klimaat waarin ondernemers kunnen floreren. Dat vergt randvoorwaarden die op orde zijn en die Nederland, ook met sterke innovatieve clusters, kunnen onderscheiden van andere landen. Een excellente kennis- en financieringsinfrastructuur en een helder regelgevend kader dat innovatieve verdienmodellen mogelijk maakt, zijn hierin de cruciale elementen.

Beleidsprioriteiten 2016

De eerste twee jaar van deze kabinetsperiode heeft EZ stevig ingezet om het ondernemersklimaat in den brede te versterken. Hierbij wordt met het bedrijfsleven en kennisinstellingen opgetrokken om vorm te geven aan het economisch beleid. Deze inzet, vervat in onder andere het bedrijvenbeleid, het Techniekpact en het beleid op het terrein van Groen Onderwijs, wordt in 2016 onverminderd voortgezet. Zo worden onder de Topsectorenaanpak, op basis van de nieuwe Kennis-en Innovatieagenda voor de jaren 2016–2019, nieuwe Kennis-en Innovatiecontracten afgesloten voor de periode 2016–2017. Ook de acties uit het Techniekpact, die voor een betere aansluiting van het onderwijs op de technische arbeidsmarkt zorgen, worden vanaf 2016 geactualiseerd. Tevens zet EZ in 2016 het programma Start Up Delta op volle kracht voort met tastbare resultaten. Met de uitbouw van ontmoetings- en informatieportalen en verdere uitrol van een internationaal mentorennetwerk wordt Nederland internationaal geprofileerd als dé Europese vestigingsplaats voor startende innovatieve bedrijven.
Om Nederland ook te profileren als dé bestemming voor zakelijk en recreatief toerisme, steunt EZ het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen bij de implementatie van de Holland Branding & Marketing Visie in de periode 2016–2019: «*Supporting the known, introducing the new.*»

Digitalisering

Het tempo van vernieuwing en de uitrol van nieuwe technologieën versnelt. Investeringen in Informatie- en communicatietechnologie (ICT) en de slimme benutting daarvan levert in toenemende mate een bijdrage aan onze economische groei. Door het slim combineren van ICT, logistiek en dienstverlening worden productieprocessen in de industrie en de land- en tuinbouw steeds innovatiever. Machines onderling, producten en productiemiddelen raken meer en meer verbonden door middel van sensoren en door toepassing van het zogenaamde *internet of things*. Ook de ontwikkeling van *big data*, ofwel de analyse van steeds grotere hoeveelheden informatie, biedt grote mogelijkheden voor innovatieve verdienmodellen.

Het kabinet wil hier ruim baan aan geven. In 2016 steunt het kabinet de uitvoering van de door een coalitie van bedrijven, kennisinstellingen en overheden opgestelde Actieagenda *Smart Industry*, die ten doel heeft te komen tot een betere benutting van ICT in de (maak)industrie. Voortvloeiend hieruit stelt EZ in 2016 innovatiefinanciering op revolverende

basis beschikbaar voor het realiseren van *field lab*s: praktijkomgevingen waarin bedrijven, kennisinstellingen en andere stakeholders gezamenlijk werken aan en leren van de kansen van toenemende digitalisering in de maakindustrie.

Om het bedrijfsleven en burgers optimaal te laten profiteren van de kansen die *big data* biedt zal het gebruik van open data worden gefaciliteerd en zullen regels omtrent intellectueel eigendom worden gemoderniseerd. Het kabinet zet ook stappen op het terrein van privacybescherming. De kennisbasis op het gebied van digitale veiligheid wordt verbreed en er komt een keurmerk veilig internet voor het MKB. Dit maakt ondernemers minder kwetsbaar voor digitale inbraken en versterkt het consumentenvertrouwen in *e-commerce*. Het kabinet bespoedigt in 2016 de ontwikkeling van het *internet of things* door in te zetten op een verdere versterking van de *cybersecurity,* mede door implementatie van veilige internetstandaarden.

Digitalisering van de economie is ook van grote invloed op de markten voor brief- en pakketpost. In 2016 start EZ met een nieuwe evaluatie van de universele postdienst waar zal worden gekeken naar veranderde consumentenbehoeften en hoe de universele postdienst kan en moet worden geborgd.

Digitalisering kan ook de dienstverlening door overheidsdiensten verbeteren. Het kabinet wil de voorhoedepositie in digitale dienstverlening verder versterken. Daartoe zijn in de Generieke Digitale Infrastructuur (GDI) voorzieningen getroffen waarmee identificatie en authenticatie, informatievoorziening en gegevensuitwisseling door en tussen overheidsorganisaties digitaal worden ondersteund. De inzet is een bruikbare, robuuste en veilige digitale infrastructuur, door en voor alle overheidspartijen. Het kabinet heeft de Digicommissaris aangesteld om gebruik en innovatie van de voorzieningen van de Generieke Digitale Infrastructuur aan te jagen, zodat deze blijven aansluiten bij de verwachtingen en behoeften van overheidsdienstverleners, burgers en bedrijven.

Fiscaal innovatie-instrumentarium
Met de WBSO, RDA en Innovatiebox beschikt Nederland over een sterk en compleet pakket van fiscale maatregelen om R&D-activiteiten van alle bedrijven in Nederland te stimuleren: de R&D-loonkosten worden verlaagd via de WBSO, de overige R&D-kosten en -investeringen via de RDA en de innovatiewinsten via de Innovatiebox. Om het instrumentarium efficiënter en eenvoudiger te maken zullen de WBSO en RDA met ingang van 2016 worden samengevoegd tot één geïntegreerde regeling die wordt verrekend via de loonheffing. Bij de vormgeving en het budget van de geïntegreerde regeling is rekening gehouden met het financiële nadeel dat het bedrijfsleven zou kunnen ondervinden van de samenvoeging. Daarnaast wordt € 100 mln in 2016 en € 115 mln vanaf 2017 aan de geïntegreerde regeling toegevoegd om de gevolgen van de taakstelling «boetes marktwerking NMa» uit het regeerakkoord terug te draaien. Deze middelen zijn gebruikt om de parameters aan te passen, met een focus op innovatief MKB dat wil doorgroeien.

Toegang tot financiering
Het MKB heeft financiering nodig om nieuwe ideeën te realiseren en op de markt te brengen. EZ schenkt in 2016 in het bedrijvenbeleid opnieuw veel aandacht aan de transitie naar een meer divers financieringslandschap dat bedrijven in staat stelt groeikansen te benutten. Zo steunt EZ de

verdere ontwikkeling van de markt voor risicodragend vermogen en financieringsvormen zoals kredietunies en *crowdfunding*. EZ ondersteunt marktpartijen bij het oprichten van een fonds voor achtergestelde leningen en geeft een extra impuls aan cofinanciering met *business angels*. In 2016 werkt EZ met de financieringswijzer verder aan betere inzichtelijkheid en herkenbaarheid van de instrumenten die toegang tot financiering verbeteren.

Het onderzoeksdeel van het Toekomstfonds levert in 2016 risicodragende financiering voor onderzoeksfaciliteiten en voor thema's die de schakel vormen tussen onderzoek en valorisatie, om nieuwe producten, diensten en maatschappelijke innovaties mogelijk te maken en een bijdrage te leveren aan oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. Zo helpt de Thematische Technology Transfer onderzoekers met de vertaling van kennis en technologieën naar de maatschappij, waaronder het bedrijfsleven. Proof of Concept faciliteert de uitvoering van een haalbaarheidssituatie naar commercieel potentieel gevolgd door een lening.

Met het Nederlands Investerings Agentschap (NIA) biedt het kabinet ondersteuning en expertise om in Nederland investeringen voor elkaar te krijgen met steun vanuit het Europees Fonds voor Strategische Investeringen (EFSI). Met EFSI beoogt de Europese Commissie voor € 315 mld aan nieuwe investeringen in de EU mogelijk te maken. Extra investeringen betekenen concrete kansen voor ondernemers om nieuwe producten en diensten te ontwikkelen, te financieren en op de markt te brengen.

Toekomstbestendige wet- en regelgeving en minder regeldruk
EZ zet in 2016 verder in op het voor ondernemers makkelijker en simpeler te maken om te ondernemen. Toekomstbestendige wet- en regelgeving, die aansluit bij de economische en maatschappelijke dynamiek en waarin aandacht is voor het op een adequate manier borgen van publieke belangen, moet innovatie en groei bevorderen en niet afremmen. Om kansen te bieden aan nieuwe product-markt-combinaties, ook in het brede agrocomplex en de circulaire en *biobased* economie, werkt het kabinet in 2016 aan een wendbaar en toekomstbestendig reguleringskader en het wegnemen van concrete belemmeringen.

Het kabinet blijft ook in 2016 inzetten op de doelstelling om de regeldruk voor bedrijven, burgers en professionals in de periode 2012–2017 met € 2,5 mld te verminderen. Om voor ondernemers de vermindering merkbaar te maken zet het kabinet in op de maatwerkaanpak. In een aantal (top)sectoren, zoals de bouw, logistiek, chemie en agro en food sector inventariseert het kabinet met het bedrijfsleven knelpunten om deze gezamenlijk op te lossen.

Doorlichting van beleid

EZ werkt op een systematische manier aan het meten en leren van beleid. In 2014 en 2015 zijn daartoe beleidsdoorlichtingen gestart of afgerond die samen de gehele begroting van EZ afdekken. De begrotingsartikelen 14 (Energie), 12/13 (Innovatie en ondernemerschap), 16 (Interdepartementaal beleidsonderzoek Agrocomplex) en 17 (Groen onderwijs) zijn al aan de Kamer aangeboden. De begrotingsartikelen 11 (Goed werkende markten) en 18 (Natuur en regio) volgen in het najaar van 2015. In de beleidsdoorlichtingen wordt teruggeblikt op de ontwikkeling van het beleid in de afgelopen jaren, dat gekenmerkt is door brede heroverwegingen, samenvoeging van

EZ en LNV, en, met ingang van deze kabinetsperiode, beleidsvernieuwing en -intensivering. De lessen uit deze beleidsdoorlichtingen zullen in 2016 verder worden vertaald naar het beleidsinstrumentarium van EZ met het doel om dit nog effectiever, consistenter en doelmatiger te maken.

Verduurzamen
EZ staat voor een duurzame economische ontwikkeling. In de topsectorenaanpak richten bedrijven, kennisinstellingen en overheden zich op oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen. De groeiende wereldbevolking en stijgende welvaart betekenen een toenemende vraag naar voedsel, energie, schoon drinkwater en grondstoffen waarvoor het Nederlands bedrijfsleven oplossingen kan bieden. Met *Dutch solutions for Global challenges* draagt Nederland bij aan een houdbare economische ontwikkeling wereldwijd. Tegelijkertijd wordt hiermee de internationale positie van Nederland versterkt.

De inzet op verduurzaming komt op verschillende beleidsterreinen tot uiting. In het agrovoedselcomplex staat het samengaan van voedselzekerheid en ecologische houdbaarheid centraal. De Meststoffenwet en de programmatische aanpak stikstof (PAS) dragen bij aan een sterkere natuur en geven ruimte aan economische ontwikkelingen, waaronder een duurzame veehouderij. Met oplossingen in het kader van *climate-smart agriculture* kunnen Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen wereldwijd bijdragen aan meer voedselzekerheid en minder uitstoot van broeikasgassen.

De transitie naar een schone, betaalbare en betrouwbare energiehuishouding is essentieel voor duurzame economische groei. De komende jaren zal de mondiale energievraag blijven stijgen terwijl het aanbod zich concentreert in een beperkt aantal landen en regio's die politiek of economisch soms instabiel zijn. Het is belangrijk dat Europa hiervan minder afhankelijk wordt. Daarvoor dient de energie-efficiëntie te worden verbeterd, aan meer hernieuwbare energieproductie te worden gewerkt en te worden ingezet op een concurrerende energiemarkt die zijn grondstoffen betrekt uit verschillende bronnen en regio's. De klimaatconferentie van de Verenigde Naties in 2015 in Parijs beoogt met internationaal overeengekomen klimaatdoelen een gemeenschappelijke uitvalsbasis te bieden voor het Europese en nationale beleid gericht op groene groei en (energie)verduurzaming.

Beleidsprioriteiten 2016

Energieverduurzaming
De verduurzaming van onze energievoorziening krijgt een forse impuls met grootschalige uitrol via *tendering* van kavels van wind op zee in de periode 2015–2019. De eerste kavels betreffen het gebied Borssele. De wijze van tenderen biedt flexibiliteit voor het ontwerp van het windpark terwijl de markt ontlast wordt met betrekking tot het zekerstellen van de benodigde vergunningen. De tenders stimuleren bovendien kostenreductie, doordat de maximale tenderbedragen jaarlijks naar beneden gaan. Het wetsvoorstel STROOM wijst TenneT aan als netbeheerder op zee (beoogde inwerkingtreding 2016). Met deze acties geeft het kabinet invulling aan een aantal belangrijke afspraken uit het Energieakkoord.

Meer dan de helft van de energie die we in Nederland verbruiken is voor warmtevoorziening. Daarom is het verduurzamen van de warmtehuishouding cruciaal om de transitie naar een volledig duurzame energievoorziening in 2050 te realiseren en minder afhankelijk te raken van gaswinning en -import. In 2016 wordt gewerkt aan de acties uit de Warmtevisie en wordt bezien welke aanpassingen in het marktmodel dienstbaar kunnen zijn aan verdere verduurzaming. De Warmtewet zal worden geëvalueerd en in samenhang met overige onderdelen van het marktmodel worden herzien.

Het kabinet gaat de komende jaren stimuleren dat Nederlandse huizen en bedrijven minder door gas en meer door duurzame warmte en restwarmte worden verwarmd.
Zo kan energie worden bespaard en CO2-uitstoot worden teruggedrongen.

In december 2015 zal het kabinet het Energierapport uitbrengen met een integrale en strategische visie op de energievoorziening in Nederland. Dit is het startpunt van een maatschappelijke dialoog, waarop in de paragraaf Verbinden nader wordt ingegaan. Uit de dialoog volgt in het najaar van 2016 een beleidsagenda. Tegelijkertijd daarmee zal de evaluatie van het Energieakkoord (samen met de Nationale Energieverkenning 2016) worden gepubliceerd.

Omgevingssensitiviteit bij gaswinning

Bij mijnbouwwinning (gas, olie en geothermie) staat veiligheid voorop. Dat vergt zorgvuldige besluitvorming. Het kabinet wil fors investeren om op open wijze en in samenspraak met alle betrokkenen, mijnbouwtrajecten zorgvuldig vorm te geven, met aandacht

voor gevoeligheden, onzekerheden en een evenredige verdeling van baten en lasten in de regio. Het kabinet wil de decentrale overheden actief bij deze aanpak betrekken. De Mijnbouwwet- en regelgeving wordt hierop aangepast.
Vanwege het aardbevingsrisico in Groningen heeft het kabinet in 2015 de gasproductie uit het Groningenveld beperkt. Verschillende onderzoeks- en adviestrajecten lopen om beter zicht te krijgen op de aardbevingsproblematiek en te treffen maatregelen en het kabinet kan op basis daarvan eind 2015 nog aanvullend besluiten over de toegestane gasproductie in 2016. In het najaar van 2016 besluit EZ of en hoe het kan instemmen met het winningsplan uit het Groningenveld voor de jaren 2017 en verder, dat de Nederlandse Aardolie Maatschappij B.V. vóór 1 juli 2016 indient.

Zorgvuldige besluitvorming is ook van groot belang bij besluiten over gaswinning in het Waddengebied. In 2016 besluit EZ over een aangevraagde winningsvergunning voor het gebied nabij Terschelling. Mocht deze concessie verleend worden, dan zullen in het vervolgtraject de gevolgen voor natuur en toerisme nadrukkelijk worden meegenomen met acht op de Natuurbeschermingswet 1998 en de Flora- en faunawet. Overigens mogen bij nieuwe boringen geen mijnbouwplatforms in de Waddenzee zelf staan maar wordt vanaf het vaste land geboord. Bodemdaling in de Waddenzee wordt nauwgezet gemeten en zo nodig wordt de gaswinning stopgezet («winning met de hand aan de kraan»).

Commerciële opsporing en winning van schaliegas is de komende vijf jaar in Nederland niet aan de orde. Bestaande vergunningen voor de opsporing van schaliegas worden niet verlengd. Het kabinet besluit eind 2015 of schaliegaswinning voor Nederland nog als optie in beeld blijft. Als dat zo is, dan zullen eventuele onderzoeksboringen naar de aanwezigheid van schaliegas in de Nederlandse bodem in opdracht van de overheid, en niet van bedrijven, plaatsvinden. Die onderzoeksboringen zullen dan tevens gericht zijn op de mogelijkheden voor geothermie.

Verduurzaming in het agrocomplex

Het Nederlandse agrocomplex is internationaal toonaangevend met zijn inzet op verduurzaming. Voor een toekomstbestendige mondiale, Europese en nationale voedselvoorziening is een geactualiseerde samenhangende beleidsinzet nodig. Het kabinet zal met een reactie komen op het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) «Naar een Voedselbeleid» die ook een agenderend karakter zal hebben. In 2016 zal een vervolg worden gegeven aan de voedselagenda en de daarin vermelde acties en activiteiten. De aandacht gaat daarbij in het bijzonder uit naar klimaat-neutrale glastuinbouw, duurzame innovaties in het brede agrocomplex, duurzame veehouderij, dierenwelzijn en evenwicht op de mestmarkt. Het kabinet dient een wetsvoorstel in waarmee fosfaatrechten voor de melkveehouderij worden geïntroduceerd. Dit is nodig om te voorkomen dat Nederland de derogatie in het kader van de Nitraatrichtlijn verliest. Door het wetsvoorstel wordt de totale fosfaatproductie in de melkveehouderij begrensd maar blijft ontwikkeling van bedrijven – binnen de bestaande randvoorwaarden ten aanzien van diergezondheid, dierenwelzijn en milieu – mogelijk. Ook de aanpak voor antibioticaresistentie en de bestrijding van ziekten die worden overgebracht van dier op mens (One Health-benadering) maken hiervan onderdeel uit. In deze benadering werken marktpartijen samen

met kennisinstellingen en de gezondheidszorg. Bij de maatschappelijke opgave om op duurzame en diervriendelijke wijze voedsel te produceren wordt het bedrijfsleven gestimuleerd om nieuwe producten met meer toegevoegde waarde te vermarkten, zoals het rondeelstal-ei en scharrelvlees. Het kabinet wil bedrijven in staat stellen gezamenlijke duurzame afspraken te maken. EZ zet in 2016 de agenderende en faciliterende rol voort, zowel met het garantstellingsinstrumentarium (garantie marktintroductie duurzame innovaties, agroborgstellingsregelingen) alsook met het wegnemen van belemmeringen voor ketensamenwerking. Hiertoe wordt ook ingezet op het verbeteren van het gelijke speelveld binnen de EU. Met bedrijfsleven en maatschappelijke partners worden in 2016 maatregelen uitgewerkt waarmee het gewenste ambitieniveau van 80 procent weidegang voor melkvee en een toekomstbestendige varkensketen in 2020 worden gerealiseerd.

Het kabinet draagt de verantwoordelijkheid voor toezicht en handhaving van regels ter borging van publieke belangen. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) ziet toe op de naleving van de regelgeving op het gebied van onder andere voedselveiligheid, dierenwelzijn, natuur en visserij. In het Toezichtkader voor de NVWA, dat in het najaar naar de Tweede Kamer wordt gestuurd, wordt op hoofdlijnen aangegeven wat het kabinet van het toezicht en de handhaving door de NVWA verwacht: professioneel en integer handelen, doortastendheid, snel en slagvaardig optreden. Het kader is richtinggevend voor een aangescherpt (interventie-)beleid van de NVWA. Daarnaast is met het kabinetsstandpunt «*Herinrichting keuring en toezicht in de dierlijke, plantaardige en biologische sectoren*» de lijn vastgesteld dat de uitvoering van keuring- en toezichtstaken teruggebracht wordt naar het publieke domein. Met het toezicht en de keuring op deze terreinen worden belangrijke publieke belangen gediend. De borging van volksgezondheid en voedselveiligheid dient niet voor discussie vatbaar te zijn. Dit is reeds aangegeven in de kabinetsreactie op het rapport van de Onderzoeksraad voor Veiligheid over risico's in de vleesketen.

Groene groei

Met het groene groeibeleid benadrukt het kabinet de ambitie om de Nederlandse concurrentiekracht en het verdienvermogen te versterken met innovaties die het verbruik en de afhankelijkheid van schaarse fossiele energie en grondstoffen doen verminderen en het milieu ontlasten. Uitdaging daarbij is om met slimme marktprikkels en stimulerende wet- en regelgeving een gunstig voorwaardenscheppend klimaat te creëren voor innovatieve groene producten, processen en concepten. Daarbij is het van belang om ons internationaal, zowel binnen Europa als daarbuiten, sterk te blijven maken voor een gelijk speelveld voor ons bedrijfsleven en onze goede uitgangspositie te versterken. Nu al zijn veel Nederlandse bedrijven betrokken bij de bouw van windmolens in binnen- en buitenland en zit er belangrijke innovatieve Nederlandse technologie in wereldwijd geproduceerde zonnepanelen. Om efficiënter om te gaan met CO_2, energie, grondstoffen, water en bodem gaat EZ in 2016 sterker inzetten op onderzoek en innovatie voor duurzame alternatieven voor schaarse grondstoffen, energieopwekking en recyclingtechnologieën. EZ werkt samen met partijen om een twintigtal ketens bij elkaar te brengen, te onderzoeken welke efficiëntiedoelstellingen haalbaar zijn en welke bijdragen de diverse partijen hieraan kunnen leveren. Er wordt verder ingezet op aanpassing van de lineaire Europese regelgeving en, in het verlengde daarvan, onze eigen regelgeving en de wijze waarop onze inspecties en medeoverheden hiermee omgaan. Het kabinet zet in 2016

daartoe zijn probleemoplossende programma «Ruimte in regels voor groene groei» en de Green Deal-aanpak voort.

Verbinden
Van oudsher kent de Nederlandse samenleving veel ruimte voor maatschappelijk initiatief in het (semi)publieke domein, bijvoorbeeld bij het leveren van maatschappelijke diensten door stichtingen en verenigingen. Toenemende welvaart, opleidingsgraad, mondigheid en toegang tot sociale media hebben de inzet van burgers voor de publieke zaak voorzien van een nieuwe impuls. Door ruimte te geven aan initiatieven uit de maatschappij en door private en publieke partijen meer te betrekken bij beleidsvorming en -uitvoering kan de overheid belangen beter afwegen, wordt het draagvlak onder beleid verbreed en de effectiviteit ervan vergroot. Het handelingsrepertoire van de overheid wordt aangevuld door zijn agenderende, ondersteunende en faciliterende rol als netwerkpartner, ook als schakel in regionale, Europese en internationale samenwerkingsverbanden. De overheid behoudt daarbij stelselverantwoordelijkheid en bewaakt de balans tussen de brede welvaart en gevestigde belangen, met een gebalanceerd stelsel van zelfregulering, toezicht en prikkels.

Beleidsprioriteiten 2016

Voedselagenda
Het kabinet zal met een reactie komen op het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) «Naar een Voedselbeleid» die ook een agenderend karakter zal hebben. In 2016 zal een vervolg worden gegeven aan de voedselagenda en de daarin vermelde acties en activiteiten. Het doel is te komen tot een breed gedragen voedselagenda met ambitieuze maatschappelijk-gedragen doelen. Het doel is te komen tot een breed gedragen voedselagenda met ambitieuze maatschappelijk-gedragen doelen.

Rijksnatuurvisie
De Rijksnatuurvisie «Natuurlijk Verder» is tot stand gekomen door te peilen hoe burgers, maatschappelijke organisaties, bedrijven, experts en overheden denken over natuur en hoe zij daar mee om willen gaan. De Natuurvisie schetst als perspectief een natuur die door en met de samenleving versterkt wordt. Een meer duurzame benutting van natuurlijke hulpbronnen en de natuurlijke omgeving vraagt zowel om overheidszorg voor basiscondities, als om maatschappelijke betrokkenheid. Voor dit laatste is het van belang dat de externe effecten op de natuurlijke leefomgeving meewegen in beslissingen; in het bijzonder bij het benutten van de goederen en diensten die de natuur voortbrengt. EZ verkent met sectoren hoe natuurinclusief ondernemen te stimuleren, zodat wat goed is voor de natuur ook economisch aantrekkelijk is. Een voorbeeld hierbij in 2016 is het positioneren van Nationale Parken als sterk merk. Een ander voorbeeld is het opschalen van tijdelijke natuur op voorheen braakliggende bouwgronden en bedrijventerreinen. Ook in de maatschappelijke uitvoeringsagenda kiest EZ voor de samenwerking met maatschappelijke organisaties, provincies en andere overheden. Bijvoorbeeld via het samenwerkingsverband dat zich ten doel stelt om 200.000 hectare subsidievrije natuur te realiseren, en door met partijen te werken aan het bij de tijd houden van de juridische en bestuurlijke kaders (zoals de inzet bij de *fitness check* van de Vogel- en Habitatrichtlijn). Volgend op de mainportontwikkeling Rotterdam/Tweede Maasvlakte – een gezamenlijk project van rijk en medeoverheden – waarbij natuur- en milieuorganisaties in de adviesrol bij het ontwerpproces werden

betrokken, wordt ook in 2016 in de regio's gewerkt aan breed gedragen versterking van de combinatie tussen verdienvermogen en ecologie.

Energiedialoog
Het Energierapport dat eind 2015 zal worden uitgebracht bevat specifieke thema's en dilemma's die relevant zijn richting een volledig duurzame energievoorziening in 2050. Gegeven de complexiteit van het energievraagstuk hecht het kabinet sterk aan externe inbreng. Burgers, bedrijven, andere overheden en maatschappelijke organisaties worden uitgenodigd aan een Energiedialoog deel te nemen en hun kennis en kunde in te brengen voor de energietransitie. Uit de dialoog volgt in het najaar van 2016 een beleidsagenda.

Samenwerking MKB-stimulering
EZ zoekt in innovatieprogramma's de samenwerking met de regio's en Europa. EZ en de provincies kanaliseren innovatiegelden in de MKB-innovatiestimuleringsregeling topsectoren (MIT-regeling). Ook in de informatiedienstverlening en het ontsluiten van kansen in een internationale omgeving voor het MKB werkt het Rijk samen met de provincies en het MKB. Zo wordt het (innovatieve) MKB beter ondersteund en kunnen kansrijke bedrijven en innovaties uit de regio doorgroeien naar een nationaal of internationaal niveau.

Retailagenda
EZ werkt met alle stakeholders van de retailsector – gemeenten, provincies, vastgoed, vakbonden, financiers, MKB Nederland en de sector zelf – aan de uitvoering van de 20 afspraken die in de Retailagenda zijn gemaakt. Zo werken we aan vitale winkelgebieden en het versterken van de verdienkracht in de sector.

Nieuw handelingsperspectief en instrumentarium

Bij beleidsvoering vanuit het systeemperspectief, met een rol voor de overheid als netwerkpartner, past een herbezinning op de daar bij passende beleidsvoering. Daarbij is een geactualiseerd en realistisch beeld nodig van de wijze waarop mensen op een bepaalde maatregel of interventie reageren. Het traditionele uitgangspunt dat mensen relevante voor- en nadelen bewust en rationeel afwegen bij het maken van beslissingen maakt plaats voor het besef dat er omstandigheden zijn waarin mensen zich anders gedragen. Het toepassen van gedragskennis in de analyse, ontwikkeling, uitvoering en toezicht van beleid maakt het mogelijk effectiever en efficiënter beleid te formuleren. Ook biedt het toepassen van gedragsinzichten in sommige situaties de mogelijkheid minder dwingende manieren van sturing toe te passen.
Als concrete invulling van de toezeggingen in de kabinetsreactie op adviesrapporten van de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (RIi), Raad voor Maatschappelijk Ontwikkeling (RMO) en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) over de benutting van gedragswetenschappelijke kennis in beleid wordt momenteel verkend hoe gebruik kan worden gemaakt van gedragseconomische en sociaalpsychologische inzichten bij het vormen en uitvoeren van kabinetsbeleid. Er lopen pilotprojecten over het toepassen van gedragswetenschappelijke inzichten in beleid. Binnen EZ betreffen die het tegengaan van voedselverspilling in de horeca en huishoudens en het bevorderen van energie-efficiëntie in de industrie.

Tot slot
2016 wordt een jaar om weer vooruit te kijken; een jaar waarin de beleidsfocus verschuift van herstel naar groei. EZ blijft zich onverminderd inspannen voor een duurzaam, ondernemend Nederland, met een sterke internationale concurrentiepositie. Het doet dat niet alleen, maar in verbinding met de samenleving. In de overtuiging dat alleen in samenwerking tussen overheid, onderwijs, wetenschap, bedrijfsleven en burgers de uitdagingen van morgen kunnen worden omgezet in de kansen van vandaag.

2.1.1 Overzichtstabel bedrijfslevenbeleid en topsectoren

De tabel bevat een meerjarig overzicht van de middelen die in 2015–2020 beschikbaar zijn binnen de begrotingen van een aantal departementen voor het bedrijvenbeleid en de topsectoren. De indeling van de tabel geeft inzicht in de samenhang tussen de verschillende onderdelen. Voor een groot deel betreft dit het innovatiebeleid, dat uit een generieke pijler en een specifieke pijler bestaat. Het generieke beleid ondersteunt innovatie voor alle bedrijven, binnen en buiten de Topsectoren (tabel A1 en A2). Ook de bijdrage van Buitenlandse Zaken (A3) is generiek van aard. De kern van het specifieke beleid is publiek-private samenwerking (PPS, tabel B1 en B2). Door een intensievere samenwerking tussen de excellente Nederlandse publieke kennisinfrastructuur en de bedrijven vindt de kennis beter zijn weg in innovatieve producten. PPS wordt gestimuleerd met de TKI Toeslag en de MIT. Internationale PPS wordt mogelijk gemaakt dankzij EU cofinanciering (B2), daarnaast door de Innovatie Attachés en technologiemissies. In 2015 en 2016 komt via het onderzoeksdeel van het Toekomstfonds in totaal € 100 mln beschikbaar voor hoogwaardige onderzoeksfaciliteiten en (publiek – private samenwerking op) specifieke thema's. Opbrengsten uit deze investeringen vloeien terug in het fonds. Onderdeel C bevat de instrumenten voor aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt en tot slot bestaat onderdeel D uit verschillende specifieke bijdragen van departementen aan voor hun relevante topsectoren.
In de tabel is ook aangegeven op welk begrotingsartikel de middelen op de departementale begrotingen staan. Daar zijn de hier getoonde reeksen vaak niet één op één terug te vinden, omdat hier alleen de middelen zijn getoond die samenhangen met het bedrijfslevenbeleid en topsectoren. Een afnemend deel van de middelen is reeds belegd met uitgaven voor lopende programma's. De verantwoording over dit budget vindt plaats via de reguliere begrotingscyclus via de desbetreffende departementale begrotingen. De reeksen voor NWO en Creatief liggen vast in de BIS (2013–2016). Een deel van het geld van het regionaal investeringsfonds MBO gaat ook naar publiek-private samenwerkingsverbanden buiten de topsectoren

Overzichtstabel bedrijfslevenbeleid en topsectoren

(kasbedragen x € 1 mln)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Departement	Artikel
I Generiek								
A1. Ondernemerschap en innovatie	**182**	**109**	**117**	**124**	**105**	**117**		
• Innovatiefonds MKB+	182	109	117	124	105	117	EZ	19
A2. Fiscale maatregelen	**1.040**	**1.151**	**1.128**	**1.128**	**1.128**	**1.128**		
Research & Development Aftrek (RDA)	238							

(kasbedragen x € 1 mln)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Departement	Artikel
• Aftrek speur- en ontwikkelingswerk (WBSO)	8	8	8	8	8	8	EZ/FIN	12, belastingplan
• Afdracht speur- en ontwikkelingswerk (WBSO)[1]	794	1.143	1.120	1.120	1.120	1.120	EZ/FIN	12, belastingplan
A3. Internationaal	**341**	**367**	**538**	**208**	**189**	**175**		
• Internationaal ondernemen en ontwikkelingssamenwerking	191	217	220	208	189	175	BH/OS	1,2,3
• Dutch Good Growth Fund (DGGF)	150	150	318				BH/OS	1
II Specifiek voor topsectoren								
B1. Kennis en innovatie	**551**	**551**	**541**	**539**	**537**	**537**		
• NWO[2]	275	275	275	275	275	275	OCW/EZ	16
• STW	20	26	26	26	25	25	EZ	12
• KNAW	19	19	19	19	19	19	OCW	16
• Toegepast onderzoek (TO2: TNO, DLO, Marin, ECN, NLR, Deltares)[3]	193	187	177	175	174	174	EZ	12, 14, 16
• Profilering kennisinfrastructuur	44	44	44	44	44	44	OCW	16
B2. Innovatie en PPS	**271**	**239**	**193**	**202**	**211**	**221**		
• TKI Toeslag	51	75	94	106	114	119	EZ	12
• MKB Innovatiestimuleringsregeling Topsectoren[4]	46	34	31	29	28	35	EZ	12
• Europese Cofinanciering, afloop FES en innovatieprogramma's	124	80	68	67	69	67	EZ	12
– Investeringen in fundamenteel en toegepast onderzoek[5]	50	50					EZ	19
C. Onderwijs en arbeidsmarkt	**66**	**52**	**35**	**0**	**0**	**0**		
• Professionele masters	7	7	7	0	0	0	OCW	6
• Centra voor Innovatief Vakmanschap	5	3	3	0	0	0	OCW/EZ	4
• Stimuleren beta en technologie	12	0	0	0	0	0	OCW	6
• Centers of Expertise	17	17	0	0	0	0	OCW	6
• Regionaal investeringsfonds MBO	25	25	25	0	0	0	OCW	4
D. Specifieke bijdragen departementen	**231**	**235**	**225**	**205**	**203**	**175**		
• VWS: Life Sciences & Health/zorg	67	71	54	46	48	48	VWS	1, 2, 4, kader Zorg
• EZ: Energie-innovatie (excl. ECN)	111	102	105	96	93	88	EZ	14
• I&M: Logistiek	8	20	24	21	20	20	I&M	divers H-XII, IF en DF
• I&M: Water[6]	23	23	23	23	23		I&M	divers H-XII, IF en DF
• OCW: Creatief	11	11	11	11	11	11	OCW	14
• Defensie	11	8	8	8	8	8	DEF	6

(kasbedragen x € 1 mln)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Departement	Artikel
Totaal	**2.682**	**2.704**	**2.777**	**2.406**	**2.373**	**2.353**		

[1] De bedragen per 2016 hebben betrekking op de geïntegreerde WBSO en RDA. De geïntegreerde regeling gaat onder de naam WBSO verder.
[2] Inclusief reeks van opgeteld € 50 mln zoals vermeld in TK, 27 406 nr. 198. Reeks inclusief middelen op de aanvullende post op de rijksbegroting.
[3] Inclusief budget voor lange termijn kennisbasis. Dit zal naast topsectoren eveneens worden ingezet voor maatschappelijke thema's en wettelijke onderzoekstaken.
[4] Dit betreft alleen de Rijksmiddelen.
[5] Deze bedragen worden breder dan alleen topsectoren ingezet.
[6] Deze reeks is tot en met 2019 gegarandeerd. Voor 2020 en volgende jaren is een nieuw besluit nodig

2.1.2 Belangrijkste mutaties ontwerpbegroting 2016

UITGAVEN (x € 1.000)	Art.	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015		**4.932.315**	**4.816.830**	**4.778.368**	**4.976.489**	**5.526.494**	
Mutaties Voorjaarsnota 2015		250.679	44.662	7.772	– 6.882	– 4.945	
Stand Voorjaarsnota 2015		**5.182.994**	**4.861.492**	**4.786.140**	**4.969.607**	**5.521.549**	
Nieuwe mutaties:							
BTW-compensatie STW en TNO	12		20.000	20.000	20.000	20.000	
ICT-beleid	13		3.500				
Horizontale schuif ETS-middelen	14	– 20.045		20.045			
Lagere uitgaven MEP	14	– 13.400	– 7.900	– 10.900	– 5.300	– 5.600	
Duurzame energie voor Caribisch Nederland	14	3.700	4.700	– 3.000	2.600	2.300	
Temporisering uitgaven Green Deal	14	2.450	– 2.450				
Intensivering onderwijstranches 2015 en 2016	17	1.174	3.736	3.738	3.686	3.645	
Sterke regio's	18		5.700	– 1.100	– 2.400	– 1.100	
Overboeking van Provinciefonds (ANLB)	18	9.000					
Kasschuif DVI	19	– 95.000	15.000	15.000	15.000	13.000	
Innovatiekrediet	19	1.180	– 6.680	3.100	– 200	– 1.200	
Herverdeling eenheidsprijzen kantoren	40		7.732	5.597	644	195	
Overige		– 988	– 318	4.716	– 3.063	– 1.838	
Stand Ontwerpbegroting 2016		**5.071.065**	**4.904.512**	**4.843.336**	**5.000.574**	**5.550.951**	**6.226.508**

Artikel 12

BTW-compensatie STW en TNO
Als gevolg van jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie krijgen de kennisinstellingen Stichting Technische Wetenschappen (STW) en TNO te maken met een beperking op het recht van aftrek van BTW op inkoopkosten. Ter compensatie wordt het budget met ingang van 2016 met € 20 mln verhoogd waarvan € 17 mln per jaar voor TNO en € 3 mln voor de STW.

Artikel 13

ICT-beleid
Deze verhoging is bestemd voor de kosten die samenhangen met de ontwikkeling en implementatie van Generieke Digitale Infrastructuur (GDI). De GDI bestaat uit standaarden, producten en voorzieningen die gezamenlijk gebruikt worden door meerdere overheden, vele publieke organisaties en in een aantal gevallen ook door private partijen.

Artikel 14

Horizontale schuif ETS-middelen
Conform afspraak blijven de middelen die in enig jaar overblijven voor Emission Trade Scheme (ETS) beschikbaar voor latere jaren. Met deze horizontale verschuiving worden de resterende middelen van 2014 die bij Voorjaarsnota reeds waren toegevoegd aan 2015 doorgeschoven naar 2017.

Lagere uitgaven MEP
In de MEP- en SDE raming 2014 is sprake van lagere uitgaven. Deze meevallers worden ingezet voor financiële tegenvallers knelpunten in de begroting van EZ. Lagere uitgaven op de MEP hebben geen consequenties voor het doelbereik duurzame energie in 2020 (14%) of 2023 (16%).

Duurzame Energie voor Caribisch Nederland
Deze middelen worden ingezet voor investeringen in duurzame energie (zon, wind) op de bovenwindse eilanden en de verplaatsing van de powerplant op Saba.

Temporisering uitgaven Green Deal
Voor de uitfinanciering van reeds aangegane verplichtingen in het kader van Green Deal is deze kasschuif noodzakelijk.

Artikel 17

Intensivering onderwijstranches 2015 en 2016
Vanuit de begroting van OCW worden de intensiveringsgelden die betrekking hebben op groen onderwijs overgeheveld naar de EZ-begroting.

Artikel 18

Sterke regio's
De betalingen aan de Sterke Regio's vinden versneld plaats. Deze middelen hebben betrekking op de uitfinanciering van in het verleden aangegane verplichtingen in het kader van het oplossen van knelpunten en benutten van gebiedsgerichte kansen gericht op versterking van het Nederlandse vestigingsklimaat en gebiedsprojecten die een bijdrage hebben gekregen uit het Nota Ruimte-budget van EZ.

Overboeking van Provinciefonds (ANLB)
Voor de transitieperiode Agrarisch Natuur & Landschapsbeheer (2014–2016) zijn in het kader van het Natuurpact afspraken gemaakt over de financiering van de kosten. De totale bijdrage van provincies bedraagt naar huidig inzicht € 24 miljoen. Voor 2015 gaat het om een bijdrage van € 9 mln. De provincies zijn overeengekomen om het bedrag in mindering te brengen op de decentralisatie-uitkering Natuur, die al in een eerder stadium vanuit EZ is overgeheveld naar de begroting van het Provinciefonds.

Artikel 19

Kasschuif DVI
Als onderdeel van het aanvullend actieplan MKB-financiering (TK, 32 637, nr. 147) is de begroting 2015 verhoogd met € 100 mln ten behoeve van het Dutch Venture Initiative (DVI). Via deze mutatie wordt het kasbudget aangepast aan het verwachte uitfinancieringspatroon. Deze reeks loopt tot en met 2028.

Innovatiekrediet
De beschikbare middelen voor de Innovatiekredieten worden meerjarig in lijn gebracht met de verwachte uitgaven.

Artikel 40

Herverdeling eenheidsprijzen kantoren
Met de herziening van het rijkshuisvestingsstelsel per 1-1-2016 worden de huren van de kantoorpanden geharmoniseerd naar de nieuwe vaste huren voor: Den Haag, overig Randstad en overig Nederland. De reeks laat een aflopend beeld zien door krimp.

ONTVANGSTEN (x € 1.000)

	Art.	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015		**10.170.057**	**10.130.624**	**9.907.661**	**10.094.541**	**10.586.726**	
Mutaties Voorjaarsnota 2015		– 1.188.628	– 1.405.455	– 1.220.455	– 924.634	– 969.680	
Stand Voorjaarsnota 2015		**8.981.429**	**8.725.169**	**8.687.206**	**9.169.907**	**9.617.046**	
Nieuwe mutaties:							
Bijstelling aardgasbaten	14	– 950.000	– 1.700.000	– 1.950.000	– 1.950.000	– 1.600.000	
Landbouwheffingen	16	– 242.999	– 242.999	– 242.999	– 242.999	– 242.999	
Overige		2.530	1.300	1.300	0	0	
Stand Ontwerpbegroting 2016		**7.790.960**	**6.783.470**	**6.495.507**	**6.976.908**	**7.774.047**	**8.296.171**

Bijstelling aardgasbaten
De raming van de aardgasbaten is in lijn met de uitgangspunten die het CPB heeft gebruikt bij het opstellen van de MEV. Om de veiligheid van bewoners in het gaswinningsgebied in Groningen te vergroten, heeft het kabinet in juli 2015 besloten de gaswinning in Groningen terug te brengen naar het niveau dat nodig is om de leveringszekerheid te garanderen. In 2015 is dit 30 mld m^3, dat wordt aangevuld met 3 mld m^3 die eenmalig beschikbaar is uit de berging Norg. In de jaren 2016–2020 wordt uitgegaan van een Groningen productie van 33 miljard kubieke meter per jaar. Daarnaast zijn ook de actuele, sterk gedaalde, gasprijzen verwerkt in de raming. Deze twee factoren verklaren een afname in de gasbaten in latere jaren. In de raming is nog geen rekening gehouden met een besluit van het kabinet over de toekomst van de gaswinning uit het Groningen gasveld, dat eind dit jaar wordt genomen.

Landbouwheffingen
Op basis van de verordening EU (nr. 2007/436/EG,Euratom) is het niet meer noodzakelijk dat invoerrechten en landbouwheffingen afzonderlijk worden verantwoord. Met ingang van 2015 worden de ontvangen landbouwheffingen op de begroting van het Ministerie van Financiën geraamd en verantwoord.

Overheidsdienst Groningen/energie
In de hieronder opgenomen tabel is weergegeven welke bedragen in de begroting beschikbaar zijn voor de Overheidsdienst Groningen/energie.

Bedragen x € 1 mln

	Artikel	2015	2016	2017	2018	2019
1 – Overheidsdienst Groningen	40	7,0	19,0	19,0	19,0	19,0
waarvan: 1-a) Organisatie		*4,0*	*12,0*	*12,0*	*12,0*	*12,0*
waarvan: 1-b) Onderzoek (o.a. NPR, woningmarkt		*3,0*	*7,0*	*7,0*	*7,0*	*7,0*
2 – Onderzoek (*seismografisch en geologisch*)	14	6,0	10,0	10,0	8,0	6,0
3 – Versterking energiedirecties	40	2,0	4,0	4,0	4,0	4,0
4 – Uitbreiding SodM	40	1,0	2,0	2,0	2,0	2,0
af: retributies SodM (ontvangsten)				*– 0,8*	*– 0,8*	*– 0,8*
Totaal beschikbaar		16	35	34	32	30

Na de opbouwfase in 2015, werkt de Nationaal Coördinator Groningen de komende jaren voortvarend aan de realisatie van het programma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen. In samenwerking met de regionale partners, zet hij zijn mensen (€ 12 mln budget in 2016) en werkbudget (€ 7 mln in 2016) strategisch in. Daarmee verbetert de aanpak merkbaar voor Groningers: door het oplossen van complexe situaties en het zichtbaar bouwen aan kansen voor de regio.
Daarnaast zijn er middelen beschikbaar voor seismologisch en geologisch onderzoek.
De uitdagingen op het beleidsterrein energie zijn groot en variëren van de uitwerking van het Energieakkoord en het realiseren van vele tientallen grote energieprojecten in Nederland tot de discussie over de toekomst van de gaswinning naar aanleiding van de aardbevingen in Groningen en het Europese debat over een Energie Unie. Om deze uitdagingen goed op te pakken is een versterking van de energiedirecties onvermijdelijk.
Voor extra capaciteit ter versterking van het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) zijn extra middelen (€ 1,2 mln) ter beschikking gesteld.

2.1.3 Meerjarenplanning Beleidsdoorlichtingen

Artikel		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Geheel artikel?
11	Goed functionerende economie en markten		X						Ja
12	Een sterk innovatievermogen		X					X	Ja
13	Een excellent ondernemingsklimaat		X					X	Ja
14	Een doelmatige en duurzame energievoorziening	X						X	Ja
16	Concurrerende, duurzame en veilige agro-, visserij- en voedselketens		X				X		Ja
17	Groen onderwijs van hoge kwaliteit	X					X		Ja
18	Natuur en regio		X						Ja
19	Toekomstfonds							X	Ja

Toelichting
De beleidsdoorlichting van artikel 11 is eind 2014 gestart. Er zijn onafhankelijke deskundigen bij betrokken. De doorlichting zal voor een deel intern EZ uitgevoerd worden en gebaseerd worden op bestaand evaluatiemate-

riaal. Er wordt in principe geen aanvullend evaluatieonderzoek uitgevoerd. Wel zal er een beperkte opdracht worden verstrekt aan een extern bureau dat zal bezien in hoeverre de verschillende beleidsinstrumenten van artikel 11 in hun onderlinge samenhang bijdragen aan de centrale doelstelling van artikel 11. De 20% besparingsvariant wordt ook meegenomen in de doorlichting van artikel 11.

De beleidsdoorlichtingen van artikel 12 en 13 zijn gezamenlijk uitgevoerd en op 13 mei 2015 aan de Tweede Kamer aangeboden (TK, 30 991, nr. 23).

De laatste beleidsdoorlichting van artikel 14 (energie) is op 19 december 2014 naar de Tweede Kamer gestuurd (TK, 30 991, nr. 17). Dit betrof een ex-post beleidsdoorlichting over de periode 2007–2012. De volgende beleidsdoorlichting zal logischerwijs dan de periode 2013–2018 beslaan en in 2019/2020 worden uitgevoerd.

Het Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO) agro-, visserij-, en voedselketens is afgerond. Het IBO is geïntegreerd met de geplande beleidsdoorlichting van artikel 16. Het IBO is 26 juni 2015 met de kabinetsreactie aan de Tweede Kamer aangeboden (TK, 30 991, nr. 25).

De beleidsdoorlichting van artikel 17 is op 2 juni 2014 aan de Tweede Kamer aangeboden (TK, 30 991, nr. 11).

De beleidsdoorlichting van artikel 18 is in 2015 van start gegaan. Er is een onafhankelijke deskundige bij betrokken. De 20% bezuinigings- en intensiveringsvarianten worden hierin meegenomen. De planning is om in 2015 de doorlichting van artikel 18 af te ronden en aan de Tweede Kamer aan te bieden.

Voor het meest recente overzicht van de realisatie van beleidsdoorlichtingen, klik op deze link
http://www.rijksbegroting.nl/node/231

Voor een verdere onderbouwing van de meerjarenprogrammering zie de bijlage «Evaluatie- en overig onderzoek» (bijlage 5.7).

2.1.4 Overzicht van risicoregelingen

Overzicht verstrekte garanties (bedragen x € 1.000)

Artikel	Omschrijving	Uitstaande garanties 2014	Geraamd te verlenen 2015[1]	Geraamd te vervallen 2015	Uitstaande garanties 2015	Geraamd te verlenen 2016	Geraamd te vervallen 2016	Uitstaande garanties 2016	Garantieplafond 2016	Totaal plafond
Artikel 13 Een excellent ondernemingsklimaat	BMKB	1.911.429	425.000	622.493	1.713.936	765.000	326.047	2.152.889	765.000	
	Garantie Ondernemingsfinanciering	644.334	200.000	97.334	747.000	400.000	257.000	890.000	400.000	
	Groeifaciliteit[2]	95.027	115.000	5.827	204.200	85.000	7.256	281.944	85.000	
	Microkredieten[3]	13.000	0		13.000	0	0	13.000		13.000
	Garantie Scheepsnieuwbouw	10.880	104.000	0	114.880	400.000	4.000	510.880	400.000	
	MKB financiering[4]	0	400.000	0	400.000	0	0	400.000		400.000
Artikel 14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening	Aardwarmte	49.292	31.324	7.225	73.391	93.050	27.616	138.825	93.050	
Artikel 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens	Garanties voor investeringen en werkkapitaal landbouwondernemingen (Garantieregelingen Landbouw en Garantieregeling Marktintroductie Innovatie)	343.781	35.000	70.000	308.781	55.000	60.000	303.781	120.214	
Artikel 18 Natuur en regio	Garantie voor natuurgebieden en landschappen	415.146	0	15.456	399.690	0	15.631	384.059		399.690
	Totaal	**3.482.889**	**1.310.324**	**818.335**	**3.974.878**	**1.798.050**	**697.550**	**5.075.378**	**1.863.264**	**812.690**

[1] Betreft een inschatting van de te verlenen garanties per juli 2015.

[2] Het achtergestelde leningenfonds van het NLII zal ook gebruik maken van de Groeifaciliteit. In 2016 wordt bezien met welke omvang het garantieplafond van de Groeifaciliteit opgehoogd dient te worden om dit te accommoderen. Er is vanuit het Aanvullend Actieplan MKB-financiering € 500 mln garantieruimte beschikbaar. Deze ruimte is vooralsnog niet opgenomen in bovenstaand overzicht.

[3] In de loop van 2015 wordt duidelijk of een garantie nodig is voor de aanvullende funding van Qredits (€ 100 mln garantieruimte beschikbaar vanuit het Aanvullend Actieplan MKB-financiering). Vooralsnog is deze verlening niet opgenomen in deze tabel.

[4] Naar verwachting zal er in 2015 voor € 400 mln aan garanties worden verstrekt voor alternatieve aanbieders van MKB-financiering. Bij het opstellen van de ontwerpbegroting waren er nog geen garantieovereenkomsten afgesloten waardoor geen inschatting gemaakt kan worden van de omvang van te vervallen garanties in 2015 en 2016.

Overzicht uitgaven en ontvangsten garanties (bedragen x € 1.000)										
Artikel	Omschrijving	Uitgaven 2014	Ontvang-sten 2014	Saldo 2014	Uitgaven 2015	Ontvang-sten 2015	Saldo 2015	Uitgaven 2016	Ontvang-sten 2016	Saldo 2016
Artikel 13 Een excellent onderne-mingsklimaat	BMKB	97.779	30.389	– 67.390	71.000	25.000	– 46.000	42.594	29.000	– 13.594
	Garantie Onderne-mingsfinan-ciering	17.875	9.380	– 8.495	11.842	13.000	1.158	11.842	13.000	1.158
	Groeifaciliteit	2.168	2.436	268	8.616	8.000	– 616	9.365	8.000	– 1.365
	Microkredieten	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Garantie Scheepsnieuw-bouwfinan-ciering	0	46	46	3.679	4.000	321	3.679	4.000	321
	MKB finan-ciering[1]	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Artikel 14 Een doelmatige en duurzame energievoor-ziening	Aardwarmte	0	2.184	2.184	0	0	0	0	0	0
Artikel 16 Concurre-rende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens	Garanties voor investeringen en werkka-pitaal landbouwon-dernemingen (Garantierege-lingen Landbouw en Garantiere-geling Marktintro-ductie Innovatie)	23.691	2.004	– 21.687	19.555	2.000	– 17.555	16.546	1.800	– 14.746
Artikel 18 Natuur en regio	Garantie voor natuurge-bieden en landschappen	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Totaal	**141.513**	**46.439**	**– 95.074**	**114.692**	**52.000**	**– 62.692**	**84.026**	**55.800**	**– 28.226**

[1] Er zijn bij het opstellen van de ontwerpbegroting 2016 nog geen garanties verstrekt voor alternatieve aanbieders van MKB-financiering, waardoor nog geen inschatting van ontvangsten en uitgaven gemaakt kan worden.

Artikel 13 Een excellent ondernemingsklimaat

Borgstelling MKB-kredieten (BMKB)
De BMKB biedt banken een borgstelling voor leningen aan midden- en kleinbedrijven (≤ 250 werknemers) voor zover deze bedrijven onvoldoende zekerheden kunnen bieden aan de bank. Het knelpunt dat met de BMKB wordt bestreden is het verschijnsel dat in de kern gezond MKB – met voldoende zicht op rentabiliteit en continuïteit – niet of onvoldoende in een kredietbehoefte kan voorzien door een tekort aan zekerheden (onderpand).

De gemiddelde eenmalige premie die voor het borgstellingskrediet wordt betaald is 3,6%. De premie is afhankelijk van de looptijd van het bedrijfsborgstellingskrediet. De premie is niet kostendekkend. Op de begroting is structureel € 8,5 mln beschikbaar ter afdekking van de schades die niet door premie-ontvangsten worden gedekt.

Aangezien de inkomstenstroom uit provisies en fees vooruitlopen op de uitgaven en de uitgaven een conjunctuurgevoelig karakter hebben (in tijden van krimp en recessie hogere verliezen) is een interne begrotingsreserve gevormd, zodat deze kan worden ingezet om fluctuaties in ontvangsten en uitgaven ten opzichte van het in de begroting opgenomen bedrag op te vangen.

Momenteel loopt een pilot met openstelling van de BMKB voor niet-banken. Partijen die hiervan gebruik willen maken dienen een accreditatieproces te doorlopen. Een adviescommissie met onafhankelijke experts beoordeelt de aanvragen.

Een werkgroep heeft onderzoek gedaan daar de additionaliteit en kostendekkendheid van de BMKB. Dit rapport is in 2015 opgeleverd. De horizonbepaling voor de BMKB is juli 2017.

Het gebruik van de BMKB fluctueert sterk met de conjunctuur. Momenteel is sprake van onderbenutting, maar de verwachting is dat als de economie in de komende jaren aantrekt ook de benutting van dit instrument toeneemt. Daarom is het garantieplafond voor 2016 ongewijzigd.

Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)
De GO-regeling is bestemd voor ondernemers die financiering willen aantrekken bij banken en is gericht op (middel)grote ondernemingen met substantiële activiteiten in Nederland en met bevredigende rentabiliteits- en continuïteitsperspectieven. De GO regeling biedt banken de mogelijkheid om nieuwe bankleningen te verstrekken en/of bankgaranties af te geven van minimaal € 1,5 mln en maximaal € 50 mln (tot ultimo 2015 € 150 mln) met een garantie van 50% door de overheid. De overheid deelt mee in de opbrengsten uit zekerheden. De GO is door het huidige kabinet structureel gemaakt met een jaarlijks garantieplafond van € 400 mln.

Het kredietbeheer ligt primair bij de bank. De bank heeft geen ander belang bij de betaling van rente en aflossing dan de overheid. Naast de 50% garantie van de overheid draagt de bank namelijk zelf eveneens 50% risico. RVO beoordeelt de kredietaanvragen en wijziging van kredieten. Daarnaast is een kredietcommissie met externe deskundigen geïnstalleerd, die de kredietvoorstellen eveneens beoordeelt. De Commissie toetst – additioneel aan RVO – het risico van het betreffende voorstel en bij fiattering wordt de premie bepaald op basis van het te lopen risico.

De premie bestaat in hoofdzaak uit de provisie op de rentemarge voor het debiteurenrisico van de bank onder aftrek van 0,25% die de bank voor haar beheersactiviteiten mag behouden. Andere bronnen van inkomsten zijn bijvoorbeeld afsluitprovisies en fees die ten gunste van bank en overheid komen. Uitgangspunt is dat de GO-regeling kostendekkend is. Een eventueel verschil tussen premieontvangsten, schades en uitvoeringskosten in enig jaar worden afgestort dan wel onttrokken aan de interne begrotingsreserve.

De horizonbepaling voor de GO wordt verlengd naar juli 2020. In 2014 is de eerste evaluatie afgerond. Het gebruik van de GO fluctueert sterk met de conjunctuur. De verwachting is dat als de economie in de komende jaren aantrekt, ook de benutting van dit instrument toeneemt. Daarom is het garantieplafond voor 2016 ongewijzigd.

Groeifaciliteit
De regeling Groeifaciliteit helpt bedrijven bij het aantrekken van risicodragend vermogen door garanties te geven op achtergestelde leningen verstrekt door banken en op aandelen verstrekt door participatiemaatschappijen aan ondernemingen. De Groeifaciliteit kan ondernemingen in een groeifase, bij bedrijfsovernames en bij herstructureringen helpen bij het aantrekken van risicokapitaal.

Alleen deelnemende financiers kunnen een garantieaanvraag bij de overheid indienen. De maximumgarantie van de overheid is 50%, wat bij participaties neerkomt op maximaal € 12,5 mln en bij bancaire achtergestelde leningen op maximaal € 2,5 mln.

Financiers betalen om de garantie te verwerven in ieder geval een eenmalige premie van 1% van het garantiebedrag vooraf en vervolgens een premie over het uitstaande garantiebedrag. Voor participaties is voorzichtigheidshalve uitgegaan van 3% per jaar en voor achtergestelde leningen 2,5%. Het uitgangspunt is dat de Groeifaciliteit hiermee kostendekkend is. Deze jaarlijkse premie kan gedurende de looptijd van de garantiemaatregel worden herzien en zo nodig naar boven worden bijgesteld om ervoor te zorgen dat de premies de kosten van de regeling blijven dekken. Een eventueel verschil tussen premieontvangsten, schades en uitvoeringskosten in enig jaar wordt met ingang van 2014 afgestort in de interne begrotingsreserve.

De horizonbepaling voor de Groeifaciliteit wordt verlengd naar juli 2020. De laatste evaluatie is uitgevoerd in 2012. De eerstvolgende evaluatie zal in 2019 worden uitgevoerd.

Het gebruik van de Groeifaciliteit fluctueert sterk met de conjunctuur. De verwachting is dat als de economie in de komende jaren aantrekt ook de benutting van dit instrument toeneemt. Daarom is het garantieplafond voor 2016 ongewijzigd.

Op dit moment is de verwachting de Groeifaciliteit de meest effectieve manier is om achtergestelde leningen fondsen voor het MKB te stimuleren. In 2016 wordt op basis van de dan beschikbare informatie bezien met welke omvang het budget van de Groeifaciliteit meerjarig moet worden opgehoogd om deze fondsen, voor het NLII, te accommoderen. Deze verhoging wordt gedekt uit het garantiebudget van € 500 mln dat in het Aanvullend actieplan MKB-financiering beschikbaar is gesteld voor achtergestelde leningenfondsen.

Garantie Scheepsnieuwbouwfinanciering
De garantieregeling Scheepsnieuwbouwfinanciering (GSF) biedt banken van in Nederland gevestigde scheepswerven de mogelijkheid om een garantie te verkrijgen op de financiering van de bouwfase van nieuwe schepen. De bank is de aanvrager van de staatsgarantie op de financieringsvraag, die door een scheepswerf aan de bank is voorgelegd. De maximale garantie, die de Staat kan verstrekken bedraagt 80% van de gecontracteerde bouwsom. Bij het verlenen van de financiering worden

de gebruikelijke bancaire spelregels in acht genomen, waarbij het risico tussen bank en staat paritair (20/80) verdeeld is. Deze garantieregeling creëert een level playing field voor de Nederlandse scheepswerven in Europa voor de productie van nieuwe schepen. Andere Europese landen kennen voor hun nationale scheepsbouwproductiesector vergelijkbare nationale regelingen. De range van schepen waarop de regeling van toepassing is, ligt op een bouwsom per schip van € 3 mln tot € 100 mln. Voor de regeling is een plafond ingesteld van jaarlijks € 1 mld dat per 2015 is verlaagd naar € 400 mln, waarbij één scheepswerf(groep) maximaal 30% van dit plafond mag benutten.

Het verstrekken van een garantie kan eerst plaatsvinden nadat de betrokken bankier zelf de bereidheid heeft om voor ten minste 20% een eigen risico te aanvaarden op de betreffende werf. Daarnaast adviseert een onafhankelijke kredietcommissie over de aanvraag voor een staatsgarantie.

Via een analyse van de markt is nagegaan welke faillissementen zich in Nederland hebben voorgedaan bij relevante scheepswerven en wat de gevolgen zijn voor de positie van het onderhanden werk (schepen).Uit de analyse van een periode van 15 jaar bleek dat er nagenoeg geen schade was ontstaan. Dit heeft geleid tot de inschatting dat de kans dat de borgtocht daadwerkelijk zal worden ingeroepen minimaal is. Op basis daarvan is het risico gewaardeerd op 1%. Uitgaande van het jaarlijks garantieplafond van € 400 mln en het risico op inroepen van 1% wordt het uit te keren bedrag geraamd op € 4 mln gemiddeld per jaar. De provisie die de staat over de garantie zal ontvangen bedraagt gemiddeld 1,5%. Om eventuele schades in de eerste jaren op te vangen is een interne begrotingsreserve ingesteld. Ultimo 2014 bevat deze reserve € 10 mln. Ultimo 2014 bedroeg het bedrag aan gefiatteerde garantieaanvragen € 11 mln.

De horizonbepaling voor de Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering is 1 november 2017.
Het plafond voor de Garantieregeling Scheepsnieuwbouw is met ingang van 2015 verlaagd van € 1 mld naar € 400 mln.

MKB-financiering
In het aanvullend actieplan MKB-financiering van 8 juli 2014 heeft het kabinet aangekondigd een garantiebedrag van € 400 mln ter beschikking te stellen om de funding van nieuwe aanbieders van MKB-financiering mogelijk te maken. Naast alle andere initiatieven en plannen is er behoefte aan nieuwe financiers en nieuwe financieringsmogelijkheden voor het verstrekken van vreemd vermogen aan het mkb. Het vinden van funding voor deze nieuwe mogelijkheden is echter, bij gebrek aan voldoende track-record van dergelijke financiers, lastig. Met het Aanvullend Actieplan MKB-financiering is er daarom voor goede initiatieven ruimte beschikbaar om die funding te vereenvoudigen met behulp van een overheidsgarantie. Een overheidsgarantie zal kostendekkend moeten zijn en geen staatssteun mogen inhouden. Op 30 oktober 2014 is in de Staatscourant een oproep gepubliceerd om voorstellen in te dienen om in aanmerking te komen voor een garantie uit het genoemde budget. In de periode tot mei 2015 zijn deze voorstellen grondig beoordeeld door een commissie van externe experts. Deze beoordeling heeft ertoe geleid dat 8 partijen uitgekozen zijn om de onderhandelingen over een garantie-overeenkomst mee te starten. Deze onderhandelingen kunnen nog geruime tijd vergen, onder meer omdat vastgesteld moet worden of sprake is van Staatssteun. Omdat bij het opstellen van de

begroting nog geen garantieovereenkomsten zijn gesloten konden daarom in het bovenstaande garantieoverzicht derhalve geen raming van ontvangsten en uitgaven worden opgenomen.

Artikel 14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening

Aardwarmte
Aardwarmte wordt gezien als een kosteneffectieve duurzame energiebron met potentie. Het draagt bij aan het halen van de duurzame energiedoelstelling van Nederland. Binnen de SDE+ is het één van de gunstigste opties. Aardwarmte is tevens een belangrijke optie voor het halen van de energie- en klimaatdoelen van EZ en de glastuinbouw. Het in het energieakkoord en de beleidsbrief tuinbouw aangekondigde versnellingsplan aardwarmte, is in 2014 verschenen.

Het doel van de garantieregeling aardwarmte is het afdekken van het geologisch risico dat het boren van de putten voor de toepassing van aardwarmte, niet succesvol is. Het gaat om het risico dat de volgens het plan aangeboorde aardlaag minder warm water productie oplevert en/of water van lagere temperatuur oplevert dan op basis van een gedegen geologisch vooronderzoek verwacht werd.

Het ontbreken van een (betaalbare) verzekering is nog steeds een belangrijk knelpunt voor de toepassing van aardwarmte. Door dit risico af te dekken wordt de toepassing van aardwarmte gestimuleerd. De garantieregeling dekt het risico dat een boring niet in een goede watervoerende laag uitkomt, waardoor het vermogen dat vooraf verwacht werd, niet wordt behaald. In dat geval wordt voor een deel van de gemaakte kosten een subsidie uitgekeerd, gerelateerd naar de mate waarin de aardwarmteboring mislukt is.

Er wordt een premie van 7% gevraagd.

De garantie wordt uitgekeerd wanneer projecten (deels) mislukken Met de garantiestelling worden projecten uitgelokt met een relatief klein risico (eis 90% slaagkans). Het verwacht vermogen dat aan de bodem onttrokken wordt (dit is het vermogen dat bij de aanvraag is opgegeven) is maximaal het vermogen dat met 90% zekerheid aan de ondergrond kan worden onttrokken (op basis van een locatiespecifiek geologisch onderzoek dat moet zijn opgesteld door een ISO 9001 gecertificeerde onderneming)

EZ maakt een garantieplafond en het maximaal te garanderen bedrag per boring bekend. EZ neemt binnen acht weken na de indiendatum een besluit op de aanvraag. De aanvrager moet binnen zes maanden na goedkeuring van de aanvraag starten met het boorproject. Na de aanvang van de aardwarmteboring heeft de aanvrager een jaar voor de voltooiing. Het aardwarmteproject moet binnen twee jaar leiden tot toepassing van aardwarmte in Nederland.

De premieontvangsten worden gestort in de interne begrotingsreserve. Eventuele schade-uitkeringen komen ten laste van deze reserve. In 2016 wordt deze regeling geëvalueerd.

Artikel 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens

Garanties voor investeringen en werkkapitaal landbouwondernemingen (Garantieregeling Landbouw en GMI). Het plafond voor deze garantstellingen tezamen is € 120 mln.

Garantieregeling Landbouw (GL)

De garantieregeling heeft als doel de ontwikkeling van de land- en tuinbouw te bevorderen. Een garantstelling landbouw en aquacultuur wordt alleen afgegeven voor leningen ten behoeve van investeringen. De totale garantstelling van een onderneming kan maximaal 80% van € 2,5 mln bedragen. De lening onder garantstelling is maximaal 2/3 van de benodigde investering, waardoor de garantie maximaal 53,6% van de benodigde financiering bedraagt.

De GL kent drie varianten:

- Garantstelling Landbouw: Maximale garantstelling 80% van € 0,6 mln.
- Garantstelling Landbouw Jonge Landbouwers: Maximale garantstelling 80% van € 1,2 mln. Lening ten behoeve van bedrijfsovername. De ondernemer mag maximaal 39 jaar oud zijn.
- Garantstelling Landbouw Plus: Maximale garantstelling 80% van € 2,5 mln. De investeringen die in aanmerking komen zijn Groen Label Kassen (GLK) en Duurzame stallen die voldoen aan de maatlat duurzame veehouderij (MDV). De Garantstelling Landbouw plus ziet ook toe op achtergestelde leningen.

De premie bedraagt 3% van het te lenen bedrag, te betalen door de ondernemer. De premie wordt gebruikt om verliesdeclaraties te betalen. De regeling is niet volledig kostendekkend. Daarom stort EZ jaarlijks aanvullend € 3 mln in een interne begrotingsreserve. Het geld uit de begrotingsreserve wordt gebruikt om verliesdeclaraties te betalen. De premie en de storting door EZ komen overeen met het gemiddelde nettoverlies per jaar over de afgelopen twintig jaar.

De afgelopen jaren was het gemiddelde beroep op de GL relatief laag als gevolg van de economische crisis. Naar verwachting zal er bij een aantrekkende economie weer meer behoefte aan garantiekredieten voor investeringen zijn. In december 2013 is de regeling opnieuw goedgekeurd als steunmaatregel door de Europese Commissie. In 2018 zal deze garantieregeling geëvalueerd worden.

Garantieregeling Marktintroductie Innovatie (GMI)

Er is een knelpunt geconstateerd in de marktintroductiefase van risicovolle grensverleggende innovaties. De bedrijven, die als eerste prototypen in de praktijk op het vlak van dierenwelzijn en milieu op praktijkschaal willen toepassen, worden vaak geconfronteerd met grote financiële risico's. Daardoor komt dit soort duurzame investeringen slechts beperkt van de grond. Een garantstelling door het Rijk stimuleert de investeringen op het vlak van verduurzaming en marktvernieuwing.

De deelsectoren die het aangaat betreffen: melkveehouderij, varkenshouderij, pluimveehouderij, glastuinbouw, en opengrondstuinbouw. De garantstelling wordt momenteel voor een te publiceren regelingstekst uitgewerkt met het oog op openstelling in de tweede helft van 2015. De genoemde bedragen hieronder zijn indicatief.

De totale garantstelling van een onderneming kan maximaal 80% van € 2,5 mln bedragen.
Naar verwachting zullen 25 initiatieven een garantstelling van gemiddeld € 1,5 mln ontvangen. Het totaal risico bedraagt € 37,5 mln maximaal op jaarbasis, en maximaal € 225 mln over de hele POP3-periode tot en met 2020.

De ondernemers betalen premie om voor de garantstelling in aanmerking te komen, maar de regeling is niet volledig kostendekkend. Het verwachte risico voor de Staat is jaarlijks iets meer dan € 3,5 mln (waarvan € 1,0 mln EU-middelen uit POP en € 2,5 mln nationaal). Dit bedrag zal jaarlijks aan de begrotingsreserve toegevoegd worden. Bij 3% provisie betalen de ondernemers ongeveer € 1,5 mln aan premie. De premie wordt gebruikt om verliesdeclaraties te betalen. Daarmee is de totale buffer jaarlijks € 5 mln. In 2013 heeft een verkenning naar deze garantieregeling plaatsgevonden.

Artikel 18 Natuur en regio

Garantie voor natuurgebieden en landschappen
Het betreft het garant staan voor de leningen die aangetrokken zijn via het Groenfonds voor het realiseren van de EHS-gronden. Deze gronden zijn opgegaan in het Natuur Netwerk Nederland.

Overzicht uitstaande leningen per ultimo 2014
Bedrag x € 1.000

Artikel	Omschrijving	Uitstaande lening 2014	Looptijd lening	Rente percentage	Wijze van aflossing
Artikel 13 Een excellent ondernemingsklimaat	Microkrediet Nederland	46.966	tot en met 2029	1,2%	vanaf 2024
Artikel 14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening	Energieonderzoek Centrum Nederland	25.260	tot en met 2023	5,5%	vanaf 2018
Artikel 14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening	Pallas	11.393	tot en met 2018	1,5%	uiterlijk 2019
Artikel 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens	Wageningen Universiteit	39.152	tot en met 2027	4,5%	jaarlijks
Artikel 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens	Wageningen Universiteit	29.137	tot en met 2027	4,5%	jaarlijks
Artikel 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens	Wageningen Universiteit	15.068	tot en met 2029	5,2%	jaarlijks
Artikel 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens	Wageningen Universiteit	3.142	tot en met 2030	5,0%	jaarlijks

Deze leningen zijn verstrekt in de context van de genoemde beleidsartikelen.

2.2. De Beleidsartikelen

11 Goed functionerende economie en markten

Algemene doelstelling
Het scheppen van voorwaarden voor een goed functionerende economie en goed functionerende markten, waaronder de markt voor elektronische communicatie.

Goed functionerende markten dragen in belangrijke mate bij aan de economische groei en innovatie. In een goed functionerende markt reageren vraag en aanbod effectief op elkaar. Consumenten en bedrijven profiteren daarvan. Op goed functionerende markten ontstaat een optimale prijs – kwaliteitverhouding van goederen en diensten en hebben gebruikers keuzevrijheid. Het slim benutten van en zorgdragen voor hoogwaardige elektronische communicatie netwerken en digitale infrastructuren waar de Nederlandse samenleving op kan bouwen én vertrouwen draagt bij aan het economisch groeivermogen en een goed functionerende economie.

Rol en verantwoordelijkheid
De Minister van EZ is op grond van de Telecommunicatiewet verantwoordelijk voor het stellen van regels voor vaste en mobiele communicatienetwerken. Daarnaast ziet de Minister van EZ het als een taak eventuele belemmeringen voor het goed functioneren van markten te verminderen of weg te nemen en heeft een systeemverantwoordelijkheid voor de statistische informatievoorziening van rijkswege. Hieruit vloeien de volgende verantwoordelijkheden voort:

Stimuleren
– Het stimuleren van een goede balans tussen de belangen van bedrijven en consumenten met generiek consumentenbeleid waarbij de Wet handhaving consumentenbescherming centraal staat;

Financieren
– Het bijdragen aan het goed functioneren van markten door het financieren van TenderNed (het elektronisch aanbestedingssysteem) en diverse organisaties op het gebied van metrologie, normalisatie, accreditatie en markttoezicht;
– Het financieren van een deel van de exploitatie van het Agentschap Telecom en het verrichten van uitgaven voor opdrachten inzake beleidsvoorbereiding en evaluaties voor frequentiebeleid en veiligheid;
– Het financieren van het CBS om het van overheidswege verrichten van statistisch onderzoek ten behoeve van praktijk, beleid en wetenschap en het openbaar maken van de op grond van zodanig onderzoek samengestelde statistieken mogelijk te maken;

(Doen) uitvoeren
– Het tegengaan van mededingingsbeperkende gedragingen met de Mededingingswet en mededingingsbeleid in alle sectoren van de Nederlandse economie;
– Het reguleren van de postmarkt met de Postwet 2009 waardoor een toegankelijke en betaalbare basisvoorziening voor de post is gewaarborgd (universele postdienst);
– Het opstellen van verkeersregels voor het gebruik van de ether, door afspraken te maken in internationaal verband voor harmonisatie en door – in geval van schaarste – te bepalen op welke wijze het spectrum wordt verdeeld;

– Het inzetten op het realiseren van hoogwaardige en innovatieve breedbandige mobiele communicatie en omroeptoepassingen door verruiming van gebruiksmogelijkheden van het spectrum en door de uitgifte van beschikbare frequentieruimte;

Regisseren
– Het bevorderen van goed functionerende markten door het scheppen van randvoorwaarden via wet- en regelgeving;
– Het scheppen van voorwaarden waarbinnen concurrentie kan plaatsvinden door middel van de Waarborgwet, de Winkeltijdenwet, de Aanbestedingswet, de Wet aanwijzing nationale accreditatie-instantie en de Metrologiewet;
– Het op basis van de middellange termijnvisie op de ontwikkeling van telecommunicatie, media en Internet in 2016 verder moderniseren van de regelgeving om deze te kunnen laten meegroeien met de ontwikkelingen in de markt en de behoeftes in de samenleving.

Beleidswijzigingen
Een wetsvoorstel ter verhoging van de wettelijke maxima van de ACM-boetes is in het voorjaar van 2015 ingediend bij de Tweede Kamer. Doelstelling van dit wetsvoorstel is het vergroten van de afschrikkende werking van de ACM-boetes en daarmee van de effectiviteit van het markttoezicht dat de ACM uitoefent, onder meer op het gebied van mededinging, consumentenbescherming en de regulering van de sectoren post en telecom. Naar verwachting treedt de wet in de loop van 2016 in werking.

Op 26 mei 2015 heeft de Eerste Kamer het wetsvoorstel tot modernisering en flexibilisering van de universele postdienst aangenomen. Met dit wetsvoorstel worden de eisen aan de universele postdienst meer in lijn gebracht met de snel veranderende behoeften van gebruikers, onder meer door het aanpassen van de eisen voor postvestigingen en brievenbussen en door enkele UPD-eisen niet langer op het niveau van de wet neer te leggen maar in een algemene maatregel van bestuur (het Postbesluit 2009). Inwerkingtreding zal gelijktijdig plaatsvinden met de inwerkingtreding van het aangepaste Postbesluit 2009, dat voor de zomer van 2015 voor advies naar de Raad van State is gestuurd. Als gevolg van inwerkingtreding van het wetsvoorstel krijgt de verlener van de universele postdienst meer ruimte om het aantal postvestigingen en brievenbussen te verminderen en zal gedurende de komende jaren per locatie worden bezien of locaties van postvestigingen en brievenbussen kunnen worden heroverwogen.

In 2015 wordt bij de Tweede Kamer het wetsvoorstel tot wijziging van de Aanbestedingswet 2012 ter implementatie van een drietal aanbestedingsrichtlijnen ingediend. Daardoor krijgen aanbestedende diensten meer flexibiliteit bij aanbesteden. Daarnaast wordt een nieuw aanbestedingsregime voor het verlenen van concessieopdrachten ingevoerd. De wet treedt naar verwachting in werking op 18 april 2016.

Mede naar aanleiding van de lessen uit een overnamepoging van KPN in 2013 is de Tweede Kamer in 2014 geïnformeerd over een beleidsvoornemen om de Minister van Economische Zaken extra bevoegdheden te geven indien een partij overwegende zeggenschap wil verwerven in een telecommunicatiebedrijf dat beschikt over vitale infrastructuur. In de 2^{e} helft van 2016 zal een wetsvoorstel daartoe voor behandeling worden voorgelegd aan de Tweede Kamer.

De planning is dat de Verzamelwet met diverse wijzigingen van de Telecommunicatiewet rond de zomer van 2015 aan de Tweede Kamer wordt aangeboden. In 2016 zal naar verwachting de parlementaire behandeling kunnen worden afgerond en het wetsvoorstel in werking treden.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
VERPLICHTINGEN	**195.559**	**199.167**	**182.901**	**179.153**	**171.354**	**171.362**	**171.359**
UITGAVEN	**197.270**	**198.864**	**184.122**	**177.036**	**170.337**	**170.345**	**170.342**
Waarvan juridisch verplicht (percentage)			96%				
Subsidies	*356*	*900*	*100*	*1.100*	*1.080*		
Digitalisering regionale radio	356	900	100	1.100	1.080		
Opdrachten	*6.593*	*8.803*	*7.894*	*7.118*	*6.940*	*8.023*	*8.020*
Onderzoek en Opdrachten	2.833	2.318	1.458	1.458	1.458	1.458	1.458
PIANOo/TenderNed	689	943					
Beleidsvoorbereiding en evaluaties							
Frequenties en Veiligheid	3.071	5.542	6.436	5.660	5.482	6.565	6.562
Bijdragen aan agentschappen	*16.075*	*19.117*	*15.524*	*15.023*	*14.594*	*14.599*	*14.599*
Agentschap Telecom	10.735	11.526	9.539	9.044	8.615	8.620	8.620
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	351	758					
DICTU	4.989	6.833	5.985	5.979	5.979	5.979	5.979
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	*170.667*	*165.508*	*156.690*	*149.610*	*143.556*	*143.556*	*143.556*
Metrologie	14.319	14.246	13.573	12.949	12.247	12.247	12.247
Raad voor Accreditatie	262	105	142	129	127	127	127
ACM	695	402	375	375	377	377	377
CBS	155.391	150.755	142.600	136.157	130.805	130.805	130.805
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	*3.579*	*4.536*	*3.914*	*4.185*	*4.167*	*4.167*	*4.167*
Nederlands Normalisatie Instituut (NEN)	1.480	1.040	1.206	1.184	1.060	1.060	1.060
Internationale organisaties	2.043	3.425	2.637	2.930	3.036	3.036	3.036
Raad van deskundigen voor de nationale meetstandaarden	56	71	71	71	71	71	71
ONTVANGSTEN	*58.853*	*37.165*	*59.934*	*30.900*	*30.900*	*30.900*	*30.900*
Ontvangsten ACM	963						
High Trust	34.441	31.300	31.300	30.200	30.200	30.200	30.200
Diverse ontvangsten	23.449	5.865	28.634	700	700	700	700

Budgetflexibiliteit

Subsidies: Het bedrag dat geraamd is in 2016 voor deze subsidie vloeit voort uit een verplichting die in het verleden is aangegaan; deze is dus 100% juridisch verplicht.

Opdrachten: Het geraamde bedrag voor uitgaven uit hoofde van opdrachten is voor 24% juridisch verplicht. Het betreft met name geraamde kosten voor de uitoefening van het toezicht op de post voorziening op de BES eilanden, geraamde kosten voor de Commissie van Aanbestedingsexperts en kosten in het kader van de uitvoering van de Wet informatie uitwisseling Ondergrondse Netten (WION).

Bijdragen aan agentschappen: Het budget betreft de uitfinanciering van opdrachten 2016 aan Agentschappen en is 100% juridisch verplicht.

Bijdragen aan ZBO's/RWT's: Van de totaal voor 2016 geraamde uitgaven voor artikel 11 is circa € 157 mln bestemd voor bijdragen aan ZBO's/ RWT's. Hiervan is 100% niet flexibel inzetbaar in 2016 als gevolg van overeenkomsten met betrokken organisaties.

Bijdragen aan (inter)nationale organisaties: Over de contributies aan (inter)nationale organisaties zijn meerjarige afspraken gemaakt, de bedragen zijn voor 88% juridisch verplicht.

Toelichting op de financiële instrumenten

Subsidies

Digitalisering regionale radio
Dit betreft de uitfinanciering van de in 2011 afgegeven subsidiebeschikking aan de Stichting Regionale Omroep Overleg en Samenwerking. Dit zal worden aangewend voor investeringen in digitale radio voor regionaal publieke omroepen.

Een indicatie voor het succes van de introductie van digitale radio is de penetratiegraad van digitale radio-ontvangers in huishoudens. Dit wordt gemonitord in de jaarlijkse uitgave «De Digitale Economie» van het CBS. Belangrijke indicator voor dit succes is het percentage huishoudens dat over een DAB+ ontvanger beschikt en daarmee toegang heeft tot digitale radio. Als dit in meer dan 50% van de huishoudens het geval is, ligt het in de rede om de analoge FM op termijn af te schakelen.

Opdrachten

Onderzoek en opdrachten
Dit betreft onderzoeksopdrachten die dienen ter ondersteuning van het beleid op het gebied van onder andere het marktordeningsbeleid, mededingingsbeleid, consumentenbeleid, aanbestedingsbeleid, Europese zaken en strategie.

PIANOo en TenderNed (aanbestedingsbeleid)
De op 1 april 2013 in werking getreden Aanbestedingswet 2012 beoogt een eenduidig en helder regelgevend kader te geven van de voorwaarden waaronder aanbestedende diensten hun opdrachten voor concurrentie moeten openstellen.

Een belangrijk element in het aanbestedingsbeleid vormt TenderNed. TenderNed is het elektronische aanbestedingssysteem, waardoor alle openbare (overheids)opdrachten op één centrale plaats te vinden zijn. TenderNed levert een belangrijke bijdrage aan de professionalisering van de overheidsinkoop, verbetering van naleving van de aanbestedingsregels en vermindering van de administratieve lasten voor ondernemers. Ondernemers kunnen dankzij de verplichting voor aanbestedende diensten om op TenderNed te publiceren alle openbare (overheids-) opdrachten vinden op één centrale plaats.

Beleidsvoorbereiding en evaluaties Frequenties en Veiligheid
– De begrote bedragen zijn voor opdrachten met betrekking tot de volgende onderwerpen ten aanzien van frequenties: De (heruitgifte) van frequenties voor publieke en commerciële radio. De huidige vergunningen voor commerciële radio lopen op 1 september 2017 af. In 2016 zal verder uitvoering worden gegeven aan het medio 2015

genomen besluit over de (her)uitgifte van de vergunningen voor de analoge radio via de AM en de FM en voor digitale radio via TDAB.
- De (heruitgifte) van frequenties voor publieke en commerciële televisie. Begin 2017 lopen de huidige DVBT-vergunningen (digitale ethertelevisie) van Digitenne (KPN) en de Publieke Omroep in het UHF-spectrum af. In 2016 zal verder uitvoering worden gegeven aan het in het najaar van 2015 te nemen besluit over de (her)uitgifte van de vergunningen voor DVBT en de herbestemming van de 700 MHz-band. Dit deel van het UHF-spectrum krijgt vanaf 2020 de bestemming mobiele communicatie.
- De in 2015 verlengde vergunningen voor de 2 GHz band lopen af op 1 januari 2021. De Europese Unie zal de 700 MHz band gaan herbestemmen voor mobiele communicatie. Vanaf 2020 dient de 700 MHz voor mobiel breedband beschikbaar te zijn in lidstaten. Het uitgiftebeleid voor de frequenties in deze banden krijgt vanaf 2016 zijn uitwerking.

Kengetal	2011	2012	2013	2014	Ambitie 2020
Concurrentie markt mobiele telefonie (HHI-index) *Bron: TNO*	3.721	3.740	3.700[1]	n.n.b.	dalend

[1] de waarde wijkt af van de in de begroting van EZ 2014 opgenomen waarde omdat deze betrekking had op het derde kwartaal van 2013

Toelichting
De Herfindahl-Hirschman Index (HHI) geeft een indicatie van de marktconcentratie, die afhankelijk is van enerzijds het aantal partijen in de markt (hoe meer partijen, des te lager de HHI) en anderzijds de marktaandelen van deze partijen (hoe groter het marktaandeel van de marktleiders, des te hoger de HHI). Bij dalingen van de HHI kan dus gesproken worden van toegenomen concurrentie. De betreffende HHI kijkt alleen naar de markt op netwerkniveau, dat wil zeggen dat het alleen naar de marktaandelen kijkt van partijen met een eigen netwerk. In de markt voor mobiele telefonie zijn echter ook partijen aanwezig die zelf diensten aanbieden, maar dat doen via de netwerken van de drie grote aanbieders. Het streven is dat door uitgifte van frequenties voor nieuwe mobiele toepassingen ook nieuwe partijen de markt kunnen betreden. Met de veiling voor frequenties voor nieuwe generatie mobiele telecommunicatie is er een nieuwe netwerkaanbieder bij gekomen. Naarmate deze netwerkaanbieder marktaandeel gaat verwerven en vergroten zal de HHI-waarde kunnen dalen.

De begrote bedragen zijn daarnaast voor opdrachten met betrekking tot de continuïteit van netwerken internetveiligheid en cybersecurity:
- Het verhogen van internetveiligheid onder meer in samenwerking met het Platform Internetveiligheid. Betreft onderwerpen als aanpak van botnets, het verbeteren van de intrinsieke veiligheid van software, standaardisatie van privacyvoorwaarden en de veiligheid van mobiele toepassingen.
- De doorontwikkeling en exploitatie van de portal veiliginternetten.nl. Deze portal is er op gericht om eindgebruikers (in het bijzonder individuele gebruikers, MKB en ZZP-ers) bewust te maken van een veilig internetgebruik en hen voor te lichten over en tools te bieden voor veilig internetten en veilig online zakendoen.
- Bijdragen aan onderzoeks- en innovatieprojecten gerelateerd aan de Nationale Cybersecurity Research Agenda.

– Het vergroten van de weerbaarheid van de samenleving door het Agentschap Telecom te ondersteunen in het onderzoek naar telekwetsbaarheid, risico's voor de samenleving en het kenbaar maken van mogelijke oplossingen.

Bijdragen aan agentschappen

Agentschap Telecom
Agentschap Telecom draagt onder meer zorg voor de toelating tot het spectrum en ziet toe op het juiste gebruik daarvan. De begrote bedragen hebben betrekking op deze taken. De voornaamste uitvoeringstaken zijn voorlichting in het kader van het antennebeleid, juridische procedures en een bijdrage voor werkzaamheden in het kader van vergunningvrije toepassingen. De toezichtstaken hebben betrekking op onder meer toezicht ondergrondse netten (WION), bevoegd aftappen en dataretentie.

Bijdragen aan ZBO's/RWT's

Metrologie
Met de Metrologiewet worden nationale meetstandaarden beschikbaar gesteld, die de basis vormen van een internationaal herleidbare metrologische infrastructuur. Het gebruik van gecontroleerde meetinstrumenten bij het leveren van goederen draagt onder andere bij aan eerlijke handel en consumentenbescherming.

VSL B.V. ontwikkelt, beheert en onderhoudt de nationale meetstandaarden. Verispect B.V. houdt toezicht op de Metrologiewet en de Waarborgwet. In beide gevallen gaat het om een overeenkomst voor onbepaalde tijd. In 2015 is een wetsvoorstel ingediend bij het parlement waardoor het toezicht op de Metrologiewet en Waarborgwet in 2016 wordt ondergebracht bij Agentschap Telecom.

Raad voor Accreditatie
De Raad voor Accreditatie (RvA) is een ZBO dat controleert of een keuringsinstantie, certificeringsinstantie, inspectie-instantie of een laboratorium aan de accreditatienormen voldoet. De taken van de Raad voor Accreditatie zijn vastgelegd in de Wet aanwijzing nationale accreditatie-instantie. De RvA ontvangt jaarlijks een bijdrage van de Staat voor de kosten die de RvA maakt in het kader van Europese en internationale activiteiten die relevant zijn voor de accreditatie sector als geheel. In de tweede helft van 2015 zal worden gestart met een externe evaluatie van de RvA, die in de loop van 2016 moet zijn afgerond.

Autoriteit Consument en Markt (ACM)
Sinds 1 april 2013 is de uitoefening van het markttoezicht op de niet-financiële markten opgedragen aan de Autoriteit Consument en Markt (ACM). De ACM is belast met wettelijke taken op het gebied van het generieke mededingingstoezicht (Mededingingswet), generieke consumentenbescherming (Wet handhaving consumentenbescherming) en het sectorspecifieke markttoezicht in de sectoren energie, telecommunicatie, post en vervoer.

De apparaatsuitgaven van de ACM zijn geraamd op artikel 40, voor zover de kosten van de ACM niet worden doorbelast naar marktorganisaties die onder het ACM-toezicht vallen. Het bedrag geraamd op artikel 11 betreft de geraamde kosten van de leden van het bestuur van de ACM.

In 2015 wordt de eerste evaluatie van de ZBO ACM uitgevoerd. In het evaluatieonderzoek zullen conclusies worden getrokken over het functioneren van de ZBO ACM. In 2016 zal uitvoering worden gegeven aan eventuele aanbevelingen ter verbetering van het functioneren van de ZBO ACM.

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)
CBS publiceert als onafhankelijk kennisinstituut betrouwbare en samenhangende feitelijke informatie, gericht op het bieden van inzicht in actuele ontwikkelingen van economie en samenleving. Deze informatie omvat vele maatschappelijke aspecten, van macro-economische indicatoren als economische groei en consumentenprijzen, tot de inkomenssituatie van personen en huishoudens. Producten van CBS omvatten onder andere ruim 500 nieuwsberichten per jaar en 3.400 datasets met 14 miljard cellen die als open data beschikbaar worden gesteld. CBS-producten worden intensief benut door een breed palet van gebruikers voor onder meer het opstellen en evalueren van beleid en voor het signaleren van maatschappelijke trends. CBS staat voor de opgave verder in te spelen op de groeiende vraag naar statistische informatie, de toegankelijkheid van gegevens verder te vergroten, de kwaliteit te handhaven, en tegelijkertijd te bezuinigen.

Bijdragen aan (inter)nationale organisaties:

Nederlands Normalisatie Instituut (NEN)
Het Nederlands Normalisatie Instituut (NEN) ontvangt een bijdrage van de Staat voor het uitvoeren van bepaalde werkzaamheden die voortvloeien uit de Europese verordening voor normalisatie (Verordening (EU) Nr. 1025/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012) en de Overeenkomst inzake technische handelsbelemmeringen die over het geven van informatie over normen gaat. Tevens is de bijdrage bedoeld voor het informeren van Nederlandse belanghebbenden over initiatieven van de Europese en mondiale normalisatie-instellingen. Daarnaast gebruikt het NEN de bijdrage voor een deel van de contributies die het NEN is verschuldigd aan de Europese en mondiale normalisatie-instellingen en voor de controle op actualiteit van verwijzingen naar normen in regelgeving en kennisgeving aan ministeries indien verwezen wordt naar ingetrokken normen. Begin 2015 is de externe evaluatie van de subsidie aan NEN aan de Tweede Kamer aangeboden (2014–2015, 34 000 XIII, nr. 148)

Internationale organisaties
Dit betreft bijdragen aan:
– Universal Postal Union (UPU): In het najaar van 2016 zal het vierjaarlijkse UPU Congres plaatsvinden, waarin afspraken worden gemaakt voor de periode 2017–2021. In 2016 zal worden gewerkt aan de voorbereidingen voor het Congres.
– European Conference of Postal and Telecommunications Administrations (CEPT): De inzet in de ITU en UPU wordt regionaal voorbereid, voor landen in Europa is daarvoor CEPT het aangewezen kanaal. Daarnaast zal in CEPT verder worden gewerkt aan regionale afspraken over nummers en frequentieverdelingen en aan (technische) mandaten van de Europese Commissie. De rapporten die CEPT opstelt aan de hand van deze mandaten vormen een belangrijke input voor besluiten in het Radio Spectrum Comité van de EU. EZ draagt jaarlijks bij aan de kosten van ERO (het permanente ondersteunende bureau van CEPT in Kopenhagen).

- Internationale organisaties Metrologie. Het gaat om bijdragen op het gebied van metrologie die vastliggen in internationale verdragen (Organisation Internationale de Métrologie Légale (OIML), WELMEC, Bureau International des Poids et Mesures (BIPM)).
- Nederland betaalt als lid van de International Telecommunications Union (ITU) lidmaatschap. Binnen de ITU worden internationale afspraken gemaakt over wereldwijde toewijzing van radiofrequenties aan categorieën van diensten en over de toewijzing van (schaarse) ruimteposities aan satellietsystemen.
- EZ doneert jaarlijks een bedrag aan het secretariaat van het Internet Governance Forum (IGF). Dit forum is een uitvloeisel van het VN-top World Summit on Information Society in 2005.
- Nederland heeft een stoel in het overheidsadviescomité binnen The Internet Corporation for Assigned Names and Numbers/Governmental Advisory Committee (ICANN/GAC). EZ financiert samen met Brazilië en Noorwegen het secretariaat van dit comité met als doel de slagkracht van overheden binnen ICANN te vergroten. Vanaf 2016 wordt deze financiering afgebouwd.

Raad van deskundigen voor de nationale meetstandaarden
Het geraamde bedrag betreft vergoedingen voor de leden van de op grond van de Metrologiewet verplicht ingestelde adviesraad, kosten secretariaat en vergaderkosten. De Raad is een technisch specialistisch adviescollege als bedoeld in de Kaderwet adviescolleges. De Raad oefent toezicht uit op de verwezenlijking en het beheer van onze nationale meetstandaarden en geeft gevraagd en ongevraagd advies over meetstandaarden en grootheden.

Toelichting op de ontvangsten

High Trust
Betreft raming van ontvangsten van boetes die toezichthouders van EZ opleggen en waar – in het kader van het zogenaamde High Trust-beleid – een meerjarige raming voor wordt aangehouden. Verreweg het grootste deel van de ontvangsten betreft boetes die opgelegd worden door de ACM.

Diverse ontvangsten
Betreft ramingen voor ontvangsten uit hoofde van het beleid inzake Telecommunicatie.

Budgettair belang fiscale maatregelen

Bedragen x € 1 mln							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
BTW-vrijstelling Post	102	98	94	89	86	82	78

Een toelichting op deze fiscale regeling is opgenomen in de internet-bijlage 12 bij de Miljoenennota (Toelichting op de belastinguitgaven).

12 Een sterk innovatievermogen

Algemene doelstelling
Een sterker innovatievermogen van de Nederlandse economie.

- De ambitie is de positie van Nederland in het Innovation Union Scoreboard te verbeteren naar de groep van innovatieleiders. Nederland neemt nu de vijfde plaats in en is daarmee de hoogst scorende innovatievolger.
- In het kader van de Europa 2020-strategie stelt Nederland zich ten doel dat in 2020 2,5% van het bruto binnenlands product aan onderzoek en ontwikkeling (R&D) wordt uitgegeven.
- Bovendien is het een ambitie van het bedrijvenbeleid dat publieke en private partijen in 2020 voor tenminste € 800 mln participeren in Topconsortia voor Kennis en Innovatie, waarvan tenminste 40% gefinancierd wordt door het bedrijfsleven.

Rol en verantwoordelijkheid
De Minister van Economische Zaken is Rijksbreed verantwoordelijk voor versterking van het innovatievermogen, in het bijzonder gericht op het bedrijfsleven, om te komen tot:

- nieuwe of sterk verbeterde producten, processen of diensten;
- administratieve, organisatorische of marketinginnovatie.

Samen met de bewindspersonen van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is de Minister van Economische Zaken verantwoordelijk voor het coördineren en borgen van de publieke kennisinfrastructuur voor toegepast en fundamenteel onderzoek.

Vanuit deze verantwoordelijkheden heeft de Minister een stimulerende en regisserende rol:

Stimuleren

- Het stimuleren van extra investeringen in R&D en innovatie in generieke zin en specifiek ten aanzien van topsectoren, door alle bedrijven, inclusief het MKB.
- Het stimuleren van privaat-publieke samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijven, zoals in de topconsortia voor kennis en innovatie (TKI).
- Het stimuleren van Europese en internationale samenwerking op het gebied van innovatie en samen met de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap het stimuleren van Europese en internationale samenwerking op het gebied van R&D.

Regisseren

- De kabinetsbrede regie van het topsectorenbeleid en de invulling van de kennis- en innovatiecontracten.
- Het regisseren van een effectief stelsel voor kennisbescherming en -benutting.
- Het regisseren van het Nederlandse lucht- en ruimtevaartbeleid.

Voorts heeft de Minister een financierende en faciliterende rol bij het versterken van de innovatiekracht via het Toekomstfonds, zoals beschreven in artikel 19.

In het kader van motie Schouw (TK 21 501-20, nr. 537) worden de landenspecifieke aanbevelingen voor Nederland in de departementale

begrotingen opgenomen. De Europese Commissie heeft in 2015 Nederland voor onderzoek en innovatie het volgende aanbevolen: «Overheidsuitgaven verschuiven naar de ondersteuning van investeringen in onderzoek en ontwikkeling (O&O) en werken aan randvoorwaarden voor de verbetering van particuliere O&O-uitgaven, teneinde de neerwaartse trend in de publieke O&O-uitgaven te keren en het potentieel voor economische groei te vergroten.» Hoewel de innovatiekracht van Nederland nog altijd goed is[1], is het van belang om investeringen op een hoger peil te brengen om groei op lange termijn te versterken om de doelstelling in 2020 2,5% van het BBP te besteden aan onderzoek en innovatie in zicht te houden. Het kabinet stimuleert private uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling via fiscale maatregelen die bewezen effectief zijn zoals de WBSO en de topsectorenaanpak. Met het oog op de toekomst, is het van belang om verdere mogelijkheden te benutten om zowel de publieke als private bestedingen aan onderzoek en innovatie op een hoger peil te brengen. Zo zal worden bezien in hoeverre private partijen nog meer geprikkeld kunnen worden om deel te nemen aan langjarige (meer risicovolle) PPS-programma's. Daarnaast wordt bezien in hoeverre het fiscale ondernemerschaps-instrumentarium effectiever kan worden gericht op onder andere het bereiken van meer maatschappelijk rendement in termen van innovatie, productiviteitsgroei, ondernemersklimaat en werkgelegenheid. Verder kan het goed benutten van de additionele financieringsmogelijkheden van het Europees Fonds voor Strategische Investeringen leiden tot meer investeringen in onderzoek en innovatie. Tenslotte draagt het Toekomstfonds (artikel 19) bij aan intensivering van publieke en private uitgaven aan R&D.

Indicator	Referentiewaarde[1]	Peildatum	Raming 2016	Streefwaarde	Planning	Bron
R&D-uitgaven als % van het BBP[2]	1,98%	2013	2,0%	2,5%	2020	CBS
– waarvan private sector	1,10%	2013	1,1%	n.v.t.		CBS
– waarvan publieke sector	0,88%	2013	0,9%	n.v.t.		CBS

[1] In de meest recente R&D-cijfers van het CBS, gepubliceerd in mei 2015, heeft een methodiekverandering plaatsgevonden ten opzichte van de cijfers die in de begroting voor 2015 en het jaarverslag over 2014 zijn gepresenteerd. Diverse organisaties die eerder tot de bedrijvensector werden gerekend zijn nu als private non-profitorganisaties aangemerkt en daarmee bij de researchinstellingen ondergebracht. Het CBS publiceert geen aparte gegevens over de R&D-uitgaven in de private non-profitorganisaties. Daarom zijn deze in de onderhavige tabel meegenomen in de categorie R&D-uitgaven in de publieke sector, hoewel ze feitelijk beschouwd onder de R&D-uitgaven in de private sector vallen.
[2] De getoonde uitsplitsing van R&D-uitgaven naar publieke en private sector heeft betrekking op de sector waarbinnen het onderzoek wordt uitgevoerd, niet op de financieringsbron

Kengetallen: Innovatieprestaties van Nederland

Kengetal	2010	2011	2012	2013	2014
Innovation Union Scoreboard: positie Nederland in de EU *Bron: Europese Commissie (Innovation Union Scoreboard 2015)*	8e	7e	5e	6e	5e

Toelichting

Op 7 mei 2015 heeft de Europese Commissie de nieuwe editie van het Innovation Union Scoreboard gepubliceerd. Deze ranglijst geeft de innovatiekracht van de 28 EU-landen weer op basis van 25 indicatoren. Nederland steeg een plaats – van 6 naar 5 – en werd daarmee leider van

[1] Nederland stijgt dit jaar van plaats 6 naar plaats 5 gemeten in innovatiekracht op de ranglijst van de Europese Commissie, de Innovation Union Scoreboard. En ook in het aantal aangevraagde octrooien staan we in de Europese top 3 met 8.100 patenten, hoger dan het Verenigd Koninkrijk en Zweden, achter Duitsland en Frankrijk.

een groep «innovatievolgers». Dit kwam enerzijds doordat de score van Luxemburg (vorig jaar nummer 5) daalde, anderzijds steeg de score van Nederland met 0,3% iets sterker dan die van het EU-gemiddelde (0,2%) en kwam daarmee dichterbij de groep innovatieleiders. De stap naar de groep leiders is echter nog een grote. Om tot die groep te behoren moet een land tenminste 20% boven het EU-gemiddelde presteren. Binnen die groep zagen Zweden, Finland en Duitsland hun prestatie afnemen, alleen Denemarken boekte groei. Kijkend naar de ontwikkeling van de 25 onderliggende indicatoren resulteert voor Nederland een gemengd beeld wat betreft de innovatieprestatie. Sterke punten zijn onderzoekkwaliteit, octrooiaanvragen, PPS en innovatieomzet. Relatief zwak zijn bedrijfsinvesteringen in R&D en beschikbaarheid van risicokapitaal. Een uitgebreidere toelichting wordt opgenomen in de Monitor Bedrijvenbeleid 2015.

Voor de kengetallen over het aantal aangevraagde octrooien en handelsmerken, het aandeel innoverende bedrijven en de mate van samenwerking met publieke kennisinstellingen wordt verwezen naar de *Monitor Bedrijvenbeleid* die elk jaar in het najaar verschijnt.

Beleidswijzigingen

Samenvoeging WBSO/RDA
Het kabinet is voornemens de WBSO en de Research- & Development Aftrek (RDA) per 2016 samen te voegen tot één fiscale S&O-regeling, waarbij het financiële voordeel wordt verrekend met de loonheffing. Dit voornemen staat nader toegelicht in het Belastingplan 2016. Door de WBSO en de RDA te integreren, wil het kabinet de effectiviteit van deze regelingen verbeteren en de aanvraagprocedure voor bedrijven vereenvoudigen. De integratie leidt naar verwachting ook tot een vereenvoudiging van de werkprocessen van de Belastingdienst.

Voortzetting samenwerking Rijk/regio in de MKB innovatiestimulering Topsectoren (MIT)
De samenwerking met provincies op MIT die in 2015 ten volle is gestart wordt in 2015, het eerste uitvoeringsjaar, zorgvuldig gemonitord en geanalyseerd. Mede op basis daarvan wordt de uitvoering in 2016 waar nodig verbeterd en wordt de samenwerking met de provincies zo mogelijk verder uitgebreid.

InnovatiePrestatieContracten (IPC)
Met de toedeling van middelen op basis van het amendement Van Veen/Vos zal de IPC-regeling – net als in 2015 – ook in 2016 met een budget van € 3 mln worden opengesteld. Innovatieprestatiecontracten (IPC) is een subsidie voor samenwerkende MKB-bedrijven in dezelfde regio, keten of branche die een meerjarig innovatietraject uitvoeren. De generieke IPC-regeling liep eerder van 2007–2013 en werd in 2010 positief geëvalueerd. In 2014 maakte de IPC-regeling specifiek voor topsectoren deel uit van de MIT-regeling.

Unitair octrooi
Naar verwachting zal in 2016 het nieuwe Europese octrooisysteem in werking treden, waarmee het voor personen, bedrijven of instellingen, gemakkelijker en goedkoper wordt om uitvindingen binnen Europa te beschermen.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
VERPLICHTINGEN	**656.850**	**592.947**	**488.218**	**475.366**	**470.568**	**471.324**	**510.251**
UITGAVEN	**695.721**	**572.543**	**528.564**	**509.118**	**494.663**	**502.001**	**511.530**
Waarvan juridisch verplicht (percentage)			88%				
Leningen[1]	*72.107*						
Innovatiefonds (IF): innovatiekrediet	43.282						
IF: risicokapitaal	13.430						
IF: Dutch Venture Initiative/Fund of Funds/ Vroege fase/informal Investors	12.395						
IF: Rom's	3.000						
Subsidies	*49.598*	*93.870*	*57.645*	*55.260*	*50.076*	*49.353*	*55.782*
MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT)	16.398	45.662	34.022	31.103	29.153	28.289	34.718
Eurostars	7.299	10.555	13.098	15.502	18.226	18.376	18.376
Lucht- en Ruimtevaart	7.317	26.224	4.874	4.302	1.798	1.798	1.798
Overig	18.584	11.429	5.651	4.353	899	890	890
Opdrachten	*1.151*	*1.240*	*1.493*	*1.246*	*1.219*	*1.228*	*1.228*
Onderzoek en opdrachten	1.151	1.240	1.493	1.246	1.219	1.228	1.228
Bijdragen aan agentschappen	*65.706*	*61.823*	*56.727*	*54.145*	*50.859*	*50.871*	*50.726*
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	65.462	61.185	56.444	53.862	50.576	50.588	50.588
Agentschap Telecom	244	638	283	283	283	283	138
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	*138.851*	*121.747*	*134.750*	*129.131*	*127.019*	*127.019*	*127.019*
TNO	138.851	121.747	134.750	129.131	127.019	127.019	127.019
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	*368.312*	*293.863*	*277.949*	*269.336*	*265.490*	*273.530*	*276.775*
Toeslag Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI-toeslag)	58.011	51.346	75.364	94.196	106.340	113.598	118.598
Internationaal Innoveren	4.539	14.039	23.679	33.707	39.724	39.724	39.724
Topsectoren overig	171.756	119.499	68.613	45.264	35.237	36.018	34.118
Marin, Deltares, NLR	43.028	44.407	32.344	30.983	30.081	30.081	30.081
Ruimtevaart (ESA)	90.154	64.061	76.776	64.013	52.935	52.936	53.081
Overig	824	511	1.173	1.173	1.173	1.173	1.173
ONTVANGSTEN	**61.491**	**44.013**	**45.449**	**48.946**	**50.242**	**52.437**	**49.593**
Luchtvaartkredietregeling	2.523	3.800	5.777	9.695	12.203	14.125	11.281
Technische Ontwikkelingsprojecten (TOP)	860	3.000	2.000	500			
Rijksoctrooiwet	35.182	31.212	32.512	32.512	31.212	31.212	31.212
Innovatiekredieten	8.685						
Seed	3.209						
Fund of Funds	103						
Ontvangsten ROM's	2.999						
Eurostars	248	2.413	3.572	4.651	5.239	5.512	5.512
Diverse ontvangsten	7.660	3.588	1.588	1.588	1.588	1.588	1.588

[1] Met de nota van wijziging op de Ontwerpbegroting 2015 is het onderdeel Leningen (Innovatiefonds) onderdeel geworden van artikel 19 Toekomstfonds.

Budgetflexibiliteit

Subsidies: De beleidsbudgetten worden per jaar gepubliceerd. Van het beschikbare bedrag in 2016 is 57% juridisch verplicht. Het betreft onder andere uitfinanciering van tot en met 2015 aangegane verplichtingen. Het budget van de regeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren (totaal € 34 mln) is voor € 16,7 mln nog niet juridisch verplicht. Van het totale budget subsidies heeft 3% betrekking op de rente luchtvaartkredietregeling. Dit budget is bestuurlijk gebonden.

Opdrachten: Van het opdrachtenbudget is 63% juridisch verplicht. Het betreft de uitfinanciering van in voorgaande jaren aangegane verplichtingen.

Bijdragen aan agentschappen: Het budget betreft de financiering van het opdrachtenpakket 2016 aan de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) en Agentschap Telecom en is 100% juridisch verplicht.

Bijdragen ZBO's/RWT's: Het budget betreft de uitfinanciering van de verplichting 2016 aan TNO. Het budget is 100% juridisch verplicht.

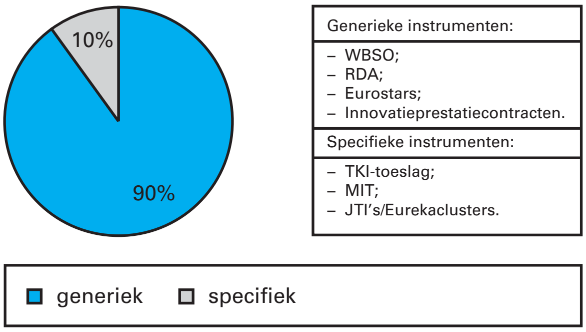
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties: Van dit bedrag is 86% juridisch verplicht. Dit betreft vooral de bijdragen aan de TO2-instituten, Stichting Technische Wetenschappen, verschillende Technologische Topinstituten en de uitfinanciering van verschillende innovatieprogramma's. € 27,8 mln van het budget van de TKI-toeslagregeling is nog niet juridisch verplicht. Dit betreft circa 10% van het totale budget voor (inter)nationale organisaties. De juridische verplichting hiervan zal naar verwachting in 2016 worden aangegaan.

Toelichting op de financiële instrumenten
Het innovatiebeleid heeft twee sporen: het generieke spoor en het specifieke spoor. Het generieke spoor bestaat uit het fiscale innovatie-instrumentarium (WBSO, RDA, innovatiebox), het Innovatiefonds MKB+ (onderdeel van het Dutch Venture Initiative) en Eurostars. De generieke instrumenten beogen – tegen geringe uitvoeringskosten – bedrijven in de volle breedte van de economie aan te zetten tot innovatie.

Het specifieke spoor heeft betrekking op de topsectorenaanpak. De kern van het specifieke beleid is publiek-private samenwerking (PPS). Een essentieel onderdeel daarvan zijn de innovatiecontracten. Daarin formuleren bedrijven, kennisinstellingen en overheden, samen de «gouden driehoek», op het gebied van innovatie en kennis de agenda's en de programma's, waarbij ook de inzet van middelen van de betrokken partijen is bepaald. Door een intensievere samenwerking tussen de excellente Nederlandse publieke kennisinfrastructuur en bedrijven vindt de kennis beter zijn weg richting innovatieve producten en oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen. Vanuit budgettaire optiek zijn hier de bijdragen aan de toegepaste kennisinstellingen (TNO, DLO, Deltares, Marin, ECN en NLR), de TKI-toeslag en de MIT van belang.

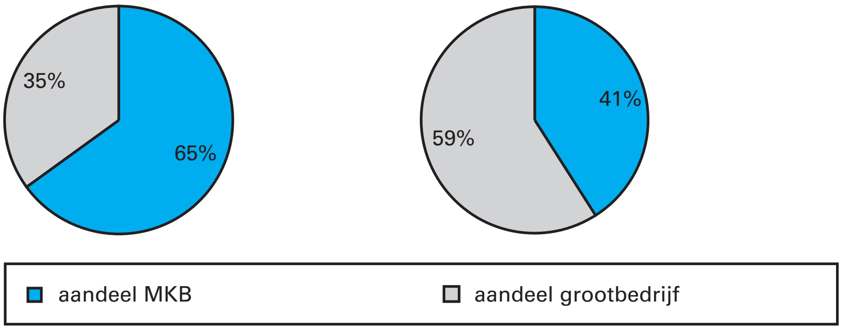
In figuur 1 wordt een verdeling van middelen naar generieke en specifieke instrumenten getoond. Daaruit blijkt dat 90 procent van het totale budget voor innovatie-instrumenten toegankelijk is voor alle innovatieve bedrijven. In figuur 1 zijn bijdragen aan kennisinstellingen niet meegenomen, omdat die deels onder andere begrotingsartikelen vallen. De innovatiebox is niet meegenomen, aangezien de middelen daarvoor niet binnen dit begrotingsartikel vallen. Bij de specifieke instrumenten zijn de budgetten voor TKI-toeslag, MIT, JTI's en Eurekaclusters meegeteld.

Figuur 1: budget innovatie-instrumenten 2015 verdeeld naar generiek en specifiek

Figuur 2a: budget innovatie-instrumenten 2015 verdeeld naar MKB en grootbedrijf (op basis van gebruik in 2014)

Figuur 2b: privaat uitgevoerde R&D in Nederland, verdeeld naar MKB en grootbedrijf (2013)

Een andere manier om naar de samenhang van middelen voor innovatiebevordering bij bedrijven te kijken, is door onderscheid te maken naar grootteklasse van de ontvangende ondernemingen. Het MKB (bedrijven met minder dan 250 werkzame personen) is in termen van uitgevoerde R&D met 41% bijna net zo belangrijk als het grootbedrijf met 59% (zie figuur 2b, bron: CBS, ICT, Kennis en economie 2015). In vergelijking hiermee, toont figuur 2a dat het MKB een relatief ruim aandeel (65%) van de innovatiemiddelen ten gunste van bedrijven ontvangt. In figuur 2a zijn de middelen voor de TKI-toeslag en de toegepaste kennisinstellingen niet meegenomen, omdat deze niet rechtstreeks aan bedrijven beschikbaar gesteld worden.

Een goede verbinding met de initiatieven van de EU en andere landen is integraal onderdeel van het Nederlandse innovatiebeleid. Essentieel is de band tussen de topsectoren en de EU-programma's op het terrein van kennis en innovatie. Het topsectorenbeleid maakt bovendien gericht werk van bilaterale contacten en economische diplomatie.

De uitgaven aan onderzoek en innovatie van alle departementen gezamenlijk worden door het Rathenau Instituut jaarlijks berekend en openbaar gemaakt in de publicatie Totale Investeringen in Wetenschap en Innovatie (TWIN).

Subsidies

MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT)
De instrumenten onder MIT bestaan uit innovatieadviesprojecten, haalbaarheidsprojecten, R&D- samenwerkingsprojecten, en vouchers. Daarnaast kunnen TKI's binnen het MIT subsidie aanvragen voor netwerkactiviteiten en innovatiemakelaars voor het MKB. De doelstellingen van de MIT zijn:

1. Zoveel mogelijk MKB ondernemers aan te laten sluiten bij de topsectoren. De streefwaarde wordt uitgedrukt in aantallen deelnemers aan de MIT.
2. Innovatieve MKB bedrijven zoveel mogelijk te laten samenwerken bij onderzoek en innovatie, zowel met elkaar als met kennisinstellingen. Dit doel zal getoetst worden in een evaluatie, die naar verwachting in 2017 wordt afgerond. Daarnaast zal op termijn worden nagegaan waar de diverse projecten toe hebben geleid in termen van bijvoorbeeld vervolgonderzoek en ontwikkelen van nieuwe producten.

Voor 2016 wordt door EZ een budget beschikbaar gesteld van € 35,5 mln waarin tevens de ophoging als gevolg van het amendement Van Veen/Vos is verwerkt. Middels cofinanciering van de regio zal dit bedrag ook in 2016 verder worden vergroot, maar de exacte omvang hiervan is nog niet bekend.
De samenwerking met de regio's is in 2015 verder uitgebouwd, daarbij geruggesteund door onder meer de motie Mulder[2]. Deze samenwerking wordt in dat eerste uitvoeringsjaar zorgvuldig gemonitord en geanalyseerd. Mede op basis daarvan wordt de uitvoering in 2016 waar nodig verbeterd en wordt de samenwerking met de regio's zo mogelijk verder uitgebreid.
Het aantal deelnemers in 2016 aan MIT zal naar verwachting ongeveer gelijk zijn als het aantal in 2015.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Streef-waarde 2016	Bron
Aantal bedrijven dat deelneemt aan MIT[1]	662	2014	1.700[2]	RVO.nl
Omvang private R&D-uitgaven ondersteund met MIT (x € 1 mln)	€ 61	2014	€ 81,5	RVO.nl

[1] Ter beperking van de administratieve lasten voor de TKI's worden de activiteiten netwerkbijeenkomsten en innovatiemakelaars niet meer meegenomen in de berekening van het aantal bedrijven.
[2] Dit aantal is gebaseerd op subsidiebudget van € 50,5 mln – (evenals in 2015) waarvan € 35,5 mln afkomstig van EZ (waarvan € 15 mln ingezet als cofinanciering voor decentrale uitvoering) en € 15 mln afkomstig vanuit provincies – en de gehanteerde subsidiepercentages.

Toelichting
Het aantal bedrijven dat deelneemt en daarmee de realisatiewaarde en streefwaarde, is rechtstreeks afhankelijk van de hoogte van het budget en van het budget per instrumenten. Dat kan per jaar verschillen. Naar verwachting zullen er met € 50,5 mln circa 1.700 bedrijven kunnen deelnemen.

Eurostars
Eurostars is een internationaal programma dat 34 deelnemende landen en de EU gezamenlijk financieren. De regeling Eurostars is met name gericht op het hightech MKB en ondersteunt bedrijven en kennisinstellingen die met buitenlandse partijen in Europa willen samenwerken in projecten die

[2] TK, 33 930-XIII, nr. 19

gericht zijn op marktgericht technologisch onderzoek en ontwikkeling. Dankzij deelname aan Eurostars-projecten krijgen Nederlandse bedrijven en organisaties toegang tot de kennis en R&D-resultaten van buitenlandse bedrijven en organisaties.

Eurostars II is in 2014 gestart om vervolg te geven aan het Eurostars I-programma van de periode 2007–2013. Voor het totale beleidsbudget van Eurostars II is bijna een verdrievoudiging voorzien voor de komende zeven jaar ten opzichte van Eurostars I. Hiermee wordt tegemoetgekomen aan de grote belangstelling vanuit bedrijven en kennisinstellingen. Met de brief van 28 mei 2015 (TK, 32 637, nr. 183) is de Kamer geïnformeerd over de resultaten van Nederlandse deelnemers aan de eerste calls van Eurostars-2.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Streef-waarde	Planning	Bron
Aantal Nederlandse deelnemers aan Eurostars	20	2014	50	2016	RVO.nl
– waarvan bedrijven	13		40		
– waarvan hightech MKB (%)	100%		85%		
Door Eurostars ondersteunde private R&D-uitgaven van Nederlandse deelnemers (x € 1 mln)	7	2014	20	2016	RVO.nl

Toelichting
De referentiewaarden in bovenstaande tabel hebben betrekking op alle projecten die in 2014 gerealiseerd werden. Wat het aantal deelnemers betreft tonen bovenstaande cijfers de organisaties die in 2014 succesvol aan een call hebben deelgenomen. De omvang van de ondersteunde private R&D-uitgaven is de som van de door Nederlandse deelnemers opgegeven subsidiabele kosten op het moment van commitering, verminderd met het subsidiebedrag.

De EU stelt in totaal € 287 mln beschikbaar voor het Eurostars-II-programma tijdens de looptijd van H2020. Bovengenoemde streef-waarden zijn gebaseerd op de Nederlandse financiering voor Eurostars inclusief de EU-bijdrage, die bestaat uit maximaal een derde van het bedrag dat nationale overheden aan financiering voor Eurostars-projecten toekennen.

Lucht- en Ruimtevaart
Deze post heeft betrekking op de uitfinanciering van het specifieke luchtvaartbeleid (de luchtvaartkredietregeling en het Nationaal Programma Luchtvaart).

Opdrachten

Onderzoek en opdrachten
Uit dit budget worden beleidsonderzoek, verplichte evaluaties van beleidsinstrumenten en beleidsdoorlichtingen gefinancierd.

Bijdragen aan agentschappen

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)
De uitvoering van de meeste van de innovatie-instrumenten, zoals WBSO, Eurostars, ondersteuning van het kaderprogramma voor onderzoek en innovatie (Horizon 2020), MKB Innovatiestimulering Topsectoren en TKI Toeslag, wordt verzorgd door RVO.nl. Dit betreft activiteiten als beoor-

deling van aanvragen, bedrijfscontroles, voorlichting over de instrumenten en het terugontvangen van kredieten. Daarnaast heeft RVO.nl ook andere taken:

- Het netwerk van Innovatie Attachés is een onderdeel van RVO.nl en bevordert de samenwerking van Nederlandse bedrijven, kennisinstellingen en overheidsorganisaties met het buitenland met als doel het innovatievermogen van Nederland te versterken. Daarbij concentreert het zich op de internationalisering van de innovatiecontracten van de topsectoren en speelt het in op nieuwe technologische ontwikkelingen die voor de Nederlandse kenniseconomie en de hele innovatieketen van belang zijn.
- Een goed functionerend stelsel van intellectuele eigendomsrechten is een belangrijke voorwaarde voor een innoverende en dynamische kenniseconomie en voor het versterken van de innovatiekracht van bedrijven. Essentieel daarbij is het vinden van de juiste balans tussen enerzijds kennisbescherming en anderzijds de verspreiding en benutting van kennis. Octrooicentrum Nederland, onderdeel van RVO.nl, is belast met het uitvoeren van taken die bij of op grond van wetten of verdragen zijn opgedragen zoals bijvoorbeeld de verlening en registratie van octrooien, de inning van taksen, de vertegenwoordiging van Nederland in Europese en mondiale organisaties en de uitvoering van andere wettelijke taken onder de Rijksoctrooiwet 1995 evenals de nakoming van Europese en internationale verplichtingen. Voor het stimuleren en het toegankelijk maken van het gebruik van het octrooisysteem en van de kennis die in octrooidatabanken is opgeslagen, geeft Octrooicentrum Nederland voorlichting en advies aan bedrijven, kennisinstellingen, overheden en uitvinders.

Agentschap Telecom
De uitvoering, het toezicht en de handhaving van de bepalingen van de Wet ruimtevaartactiviteiten wordt verzorgd door Agentschap Telecom. Het gaat om werkzaamheden die voortkomen uit aanvragen voor een ruimtevaartvergunning, registreren van ruimtevoorwerpen, deelname aan internationale gremia, adviseren en voorlichting geven over ruimtevaartactiviteiten.

Het wettelijke toezicht heeft betrekking op de afgifte van ruimtevaartvergunningen.

Bijdragen aan ZBO's/RWT's

TNO
TNO (Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek) werkt samen met vijf andere instituten in de federatie Toegepaste Onderzoek Organisaties (TO2). EZ investeert samen met enkele andere ministeries in deze instituten, omdat hier onafhankelijk onderzoek in Nederland plaatsvindt dat kansen kan creëren voor innovatie en economische groei en dat een bijdrage levert aan de publieke kennis op terreinen van maatschappelijk belang.

TNO bestrijkt een breed onderzoeksgebied op het terrein van meerdere topsectoren, met name HTSM, energie en agri&food. Daarnaast ontwikkelt het kennis op een aantal maatschappelijke thema's, met name defensie, maatschappelijke veiligheid, leefomgeving, en arbeid & gezondheid.

Het budget voor TNO is vanaf 2016 verhoogd met € 17 mln, dit in verband met de gevolgen van jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie met betrekking tot de BTW.

Bijdragen aan (inter)nationale organisaties

Toeslag Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI-toeslag)
In 2013 zijn de Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI's) gestart met het bundelen en stroomlijnen van de onderzoeksprogrammering in de gehele kennisketen. Mede om de werkwijze van de TKI's te vereenvoudigen hebben in 2013 alle belanghebbenden, waaronder de topteams, afspraken gemaakt over de programmering van fundamenteel en toegepast onderzoek en bijbehorende modellen voor intellectueel eigendom. In 2014 is begonnen met de verdere vereenvoudiging en uniformiteit van de werking van de TKI's en is tevens de TKI-toeslag vereenvoudigd. In 2015 is de TKI-toeslagregeling verder vereenvoudigd en geflexibiliseerd door meer ANBI (Algemeen nut beogende instellingen)-bijdragen toe te staan. In 2016 zal de TKI-regeling zo ontwikkeld zijn dat het een stevige bijdrage levert aan privaat-publieke samenwerking bij kennis en innovatie.

De TKI-regeling stimuleert privaat-publieke samenwerkingsprogramma's in lijn met de onderzoeksagenda's van de topsectoren en de maatschappelijke uitdagingen. De TKI's zijn daarbij programmerend en regisserend.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2016	Streef-waarde	Planning	Bron
Omvang middelen PPS-programma's TKI (x € 1 mln)	780	2014	750	800	2020	TKI (bewerking RVO)
– waarvan private middelen (%)	44% (340)	2014	40%	40%	2020	TKI (bewerking RVO)

Toelichting
De indicator -omvang van middelen in privaat-publieke samenwerkingsprogramma's- is een schatting op basis van de door TKI's opgegeven private middelen in PPS («grondslag»). In 2014 hebben private partijen voor € 340 mln cash bijgedragen aan privaat-publieke samenwerkingsprojecten op basis waarvan de TKI's toeslag hebben aangevraagd.

Op basis van eerdere programma's bedraagt het private deel van de financiering 44% van het totaal. Daarmee komt de geschatte totale PPS-projectomvang waarvoor TKI-toeslag is aangevraagd in 2014 op € 780 mln. Doordat steeds meer informatie beschikbaar komt over de verhouding tussen private en publieke middelen binnen PPS projecten, kan deze indicator steeds beter geschat worden.

Horizon 2020/Internationaal Innoveren
Horizon 2020 (H2020, looptijd 2014–2020), het Europese financieringsprogramma voor onderzoek en innovatie, is de opvolger van het Zevende Kaderprogramma voor onderzoek en ontwikkeling (KP7). Horizon 2020 omvat programma's die in KP7 zaten, de innovatie gerelateerde onderdelen die in de vorige periode waren ondergebracht in het Concurrentiekracht en Innovatie Programma (CIP) en het Europees Instituut voor Innovatie en Technologie (EIT).

Het doel van H2020 is de wetenschappelijke en technologische basis van Europa te versterken, evenals de concurrentiekracht van het Europese bedrijfsleven. Daarnaast is ontwikkeling en benutting van kennis voor het oplossen van maatschappelijke uitdagingen een belangrijk uitgangspunt.

Het budget van H2020 is in het meerjarig financieel kader vastgesteld op € 70,2 mld constante prijzen en is hiermee mondiaal het grootste grensoverschrijdende programma voor onderzoek en innovatie. De verdeling van de middelen vindt plaats op basis van competitie waarbij objectieve criteria worden gehanteerd en de beste voorstellen worden gehonoreerd.
Net als in 2015 gaat voor EZ de aandacht uit naar het verbinden van H2020 met het nationale innovatiebeleid, in het bijzonder de topsectoren, het op peil houden van de deelname van Nederlandse partijen en het vergroten van de bedrijfsdeelname (vooral het MKB). Daarnaast wordt ook nadrukkelijk aansluiting gezocht met de structuurfondsen. De RVO.nl stimuleert in opdracht van EZ en andere departementen Nederlandse deelname aan H2020.
De geraamde reeks voor internationaal innoveren is gereserveerd voor de rijkscofinanciering op Nederlandse deelname in de EU-programma’s Eureka en Joint Technology Initiatives.

Indicator	Referentie-waarde[1]	Peildatum	Streef-waarde[2]	Planning	Bron
Aantal Nederlandse deelnemers aan KP7/ H2020	493	2014	1.350	2016	RVO/EC
– waarvan bedrijven	337		900		
Omvang KP7/H2020-middelen voor Nederlandse deelnemers (retour in mln euro)	€ 659	2014	[3]	2016	RVO/EC
– waarvan bedrijven (%)	26,5%		25%		
Retourpercentage voor Nederland (%)	7,6%	2014	7%	2016	RVO/EC

[1] De referentiewaardes betreffen de voorlopige cijfers van H2020 uit 2014 (peildatum 30 juli 2015; in deze cijfers is ook een klein deel van 2015 opgenomen).
[2] De streefwaarden voor 2016 betreffen cumulatieve cijfers van H2020 (2014–2016)
[3] Bij het opmaken van de begroting was nog niet bekend welk deel van de Europese H2020-middelen beschikbaar komt voor calls, waardoor deze streefwaarde nog niet kon worden vastgesteld.

Toelichting
De referentiewaardes in de bovenstaande tabel betreffen de voorlopige cijfers van H2020 uit 2014 (peildatum 30 juli 2015). De cijfers worden mogelijk aangepast wanneer de definitieve cijfers over dit jaar bekend zijn. De cijfers geven een beeld van de resultaten uit het eerste jaar bij een nieuwe structuur en opzet van Europese onderzoeks- en innovatiefinancieringsprogramma H2020.

De streefwaarden in de tabel zijn cumulatieve ramingen van deelname tot en met 2016 die gebaseerd zijn op basis van voorlopige cijfers H2020 uit 2014.

Naar verwachting zal de concurrentie met andere lidstaten in H2020 toenemen omdat ook de Midden- en Oost-Europese «nieuwe» landen kwalitatief beter worden in onderzoek en innovatie. Uit de voorlopige H2020 cijfers uit 2014 blijkt dat het aantal ingediende voorstellen dan ook is toegenomen en de gemiddelde slaagkans voor deelname omlaag is gegaan.

Voor 2016 is het streven om 7,0% retourpercentage – door Nederlandse participanten te behalen – te realiseren van het bedrag dat de Europese Commissie in calls beschikbaar stelt voor 2016. Dit bedrag is nog niet

bekend. Het streven is voorts dat bedrijven een aandeel van 25% hebben in de H2020 middelen voor Nederlandse deelnemers, in lijn met de doelstellingen van H2020.

Toegepaste Onderzoek organisaties (TO2)
TO2 bestaat uit zes instituten. Naast TNO (Nederlandse organisatie voor Toegepast-Natuurwetenschappelijk Onderzoek) (zie «bijdragen aan ZBO's/RWT's») zijn dit:
- Deltares (Delta Research): instituut op het gebied van deltatechnologie. Deltares levert bijdragen aan innovatieve oplossingen voor water-, ondergrond- en deltavraagstukken die het leven in delta's, kust- en riviergebieden veilig, schoon en duurzaam maken.
- MARIN (Maritiem Research Instituut Nederland): instituut op het gebied van hydromechanisch en nautisch onderzoek.
- NLR (Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium): instituut op het gebied van militaire (ten behoeve van het Ministerie van Defensie) en civiele luchtvaart (ten behoeve van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu).
- ECN (Energieonderzoek Centrum Nederland) en DLO (Dienst Landbouwkundig Onderzoek): deze instituten worden toegelicht in respectievelijk artikel 14 en 16.

De TO2 instituten verrichten onderzoek op de uitwerking van de agenda's van de topsectoren uit het bedrijfslevenbeleid. Hiervoor zijn nadere spelregels afgesproken (TK, 28 753 nr. 30) die in publiekprivate samenwerkingsverbanden in topsectoren maatgevend zullen zijn. Daarnaast verrichten de TO2-instituten onderzoek in het kader van maatschappelijke thema's zoals leefomgeving, maatschappelijke veiligheid, arbeid en gezondheid en voor onderzoek ten behoeve van (wettelijke) taken van de overheid.

Met de Kabinetsvisie op toegepast onderzoek (TK, 32 637 nr. 68) is een aantal beleidsmaatregelen aangekondigd. De belangrijkste actiepunten voor 2016 inzake toegepast onderzoek zijn:
Verdere uitwerking geven aan de rol die de instituten spelen in de innovatiecontracten en in het bijzonder de Topconsortia voor Kennis en Innovatie.
Een scherpere balans tussen een sterke publieke kennisbasis en het flexibel inspelen op en nader invullen van de vraag uit de topsectoren.
De uitvoering van een uniforme evaluatie voor alle zes TO2 instituten.
De uitwerking van een uniform juridisch kader voor alle zes TO2 instituten.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Streef-waarde	Planning	Bron
Klanttevredenheid Deltares	*7,9*[1]	2014	8,0	2016	Deltares
Klanttevredenheid Marin	9,0	2014	8,0	2016	Marin
Klanttevredenheid NLR	8,7	2014	8,0	2016	NLR
Klanttevredenheid TNO	8,3	2014	8,0	2016	TNO

[1] De wijze waarop Deltares over 2014 klanttevredenheid heeft gemeten verschilt met de manier waarop de andere TO2 instituten dat gedaan hebben en is daarom niet vergelijkbaar. Met ingang van 2015 meten alle TO2 instituten klanttevredenheid op dezelfde manier.
NB: Klanttevredenheid ECN is opgenomen in EZ begrotingsartikel 14. Klanttevredenheid ECN is 8,6.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Streef-waarde	Planning	Bron
Kennisbenutting Deltares	–	–	>80%	2016	Deltares
Kennisbenutting Marin	–	–	>80%	2016	Marin
Kennisbenutting NLR	–	–	>80%	2016	NLR
Kennisbenutting TNO	–	–	>80%	2016	TNO

NB1: Kennisbenutting DLO en ECN zijn opgenomen in de EZ begrotingsartikelen 14 en 16. Kennisbenutting van door EZ gefinancierd agro onderzoek is 85% (waaronder veel onderzoek uitgevoerd door DLO).
NB2: Over 2015 wordt voor het eerst kennisbenutting op een uniforme wijze gemeten. De referentiewaarde zal worden gebaseerd op die meting.

Toelichting
In 2015 zijn alle TO2 instituten overgegaan op een nieuwe, uniforme methode voor het meten van klanttevredenheid en kennisbenutting. De scores in bovenstaande tabellen geven de gerealiseerde waarden van klanttevredenheid en kennisbenutting voor al het onderzoek dat de TO2 in opdracht uitvoeren (het betreft dus zowel PPS onderzoek, als onderzoek in opdracht van private klanten als onderzoek in opdracht van de publieke sector, tenzij anders vermeld). Over 2014 is een uniforme meting van klanttevredenheid uitgevoerd, daarop is de referentiewaarde voor klanttevredenheid gebaseerd. In 2015 zal voor het eerst ook kennisbenutting uniform worden gemeten, dat zal de basis vormen voor de referentiewaarde van kennisbenutting. Over deze indicatoren wordt nader gerapporteerd in de monitor Bedrijfslevenbeleid. In de Visie op het toegepaste onderzoek (TK 2012–13, 32 637 nr. 68) is aangegeven dat het kabinet de instituten in de toekomst op kwaliteit en maatschappelijke impact van het onderzoek wil beoordelen. Daartoe wordt in 2015 een uniform evaluatie- en monitoringskader ontwikkeld waarmee de instituten in 2017 geëvalueerd worden. Tevens wordt in 2015 een eerste meting uitgevoerd.

Topsectoren overig
Stichting voor de Technische Wetenschappen (STW, onderdeel van NWO) financiert technisch wetenschappelijk onderzoek aan Nederlandse universiteiten en instituten. Met de bijdrage van EZ worden de Perspectiefprogramma's gefinancierd, die worden ingezet voor innovatiecontracten van topsectoren. Voor de bijdrage aan STW is structureel circa € 20 mln per jaar beschikbaar.
De perspectiefprogramma's van STW worden inhoudelijk ingebed in de innovatiecontracten van de topsectoren. Dat gebeurt door de onderzoeksvoorstellen behalve op excellentie en utilisatie ook te toetsen op de mate waarin voorstellen passen in onderzoekroadmaps van topsectoren.
Deze post bevat daarnaast de middelen die gereserveerd zijn voor de afbouw van een aantal FES-projecten. Ook de afbouw van de voormalige Innovatieprogramma's, waaronder Point One, wordt hier geraamd. Tot slot worden enkele kleine posten met betrekking tot het huidige topsectorenbeleid onder deze post verantwoord.

Ruimtevaart (ESA)
De financiële bijdrage aan Ruimtevaart bestaat uit verplichte programma's (contributie) van European Space Agency (ESA) en uit gerichte inschrijving op optionele programma's van ESA. De ingeschreven middelen worden via open competitie in contracten uitgezet bij Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen (Geo Return systeem). Daarnaast

kent het Ruimtevaartbeleid een (beperkt) flankerend beleid waarin onder andere wetenschappelijke instrumenten ontwikkeld worden en de interactie met ESTEC. In dit beleid worden ook de middelen verantwoord voor de EZ-bijdrage om het TROPOMI-instrument te bouwen. Bovendien wordt in 2015 verder vorm en inhoud gegeven aan beleid om te bevorderen dat nieuwe diensten worden ontwikkeld op basis van satellietdata, die beschikbaar komen via de nieuwe Copernicus aardobservatiesatellieten van de EU en ESA en het satellietdataportaal van het Netherlands Space Office (NSO). Uitvoering van dit beleid is neergelegd bij het NSO. In 2015 en 2016 wordt gewerkt aan de voorbereiding van de ESA-Ministersconferentie, die naar verwachting eind 2016 zal plaatsvinden in Zwitserland.

Om de ambities van Nederland op het gebied van ruimtevaart financieel op peil te houden is vanaf 2018 € 13 mln door het Kabinet gereserveerd op Aanvullende post van de Rijksbegroting. Het betreft de middelen die in het Regeerakkoord beschikbaar zijn gesteld voor fundamenteel onderzoek (maatregel D 32).

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Streef-waarde	Planning	Bron
Aantal Nederlandse bedrijven dat deelneemt aan ruimtevaartprogramma's ESA (1)	n.n.b.	2015	125	2016	ESA
Ruimtevaart geo-return/retour (%) (2)	1,09	2011	1	2016	ESA

Toelichting

1) In het hier weergegeven getal zijn alle contracten van Nederlandse bedrijven met ESA opgenomen, ook de contracten die niet direct aan ruimtevaartprogramma's zijn gekoppeld, maar gerelateerd zijn aan de vestiging van ESTEC in Nederland. Verschillende divisies van een bedrijf worden als afzonderlijke contractanten meegeteld. Er is geen referentiewaarde opgenomen omdat ESA in 2015 is gestart met een nieuwe, opgeschoonde database waardoor de waarde substantieel lager zal uitvallen, dan de cumulatieve waarden tot en met 2014. Bedrijven waarmee al enige tijd geen contracten zijn afgesloten zullen niet in het nieuwe databestand worden opgenomen. Het betreft een cumulatief getal op basis van databestanden van ESA vanaf 1 januari 2015.
2) De prestatie-indicator «ruimtevaart geo-return/retour (%)» betreft research- en leveringsopdrachten van ESA aan de Nederlandse industrie en kennisinstellingen. Deze opdrachten komen voort uit de Nederlandse contributies aan diverse ruimtevaartprogramma's van ESA. Daarbij wordt door ESA een retour van 0,9 (90%) van de bijdragen van lidstaten aan deze programma's gegarandeerd. Een hogere retour dan 1 betekent dat Nederlandse bedrijven extra succesvol zijn bij het werven van ESA-orders, maar ook dat Nederland uit eigen middelen mogelijk moet compenseren aan lidstaten met een lagere retour dan 1; vandaar de streefwaarde van 1.

Budgettair belang fiscale maatregelen

Bedragen x € 1 mln							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Aftrek speur- en ontwikkelingswerk (WBSO)[1]	8	8	8	8	8	8	8
Afdrachtvermindering speur- en ontwikkelingswerk (WBSO) [1]	780	794	1.143	1.120	1.120	1.120	1.120
Research & Development Aftrek (RDA)	255	238	0	0	0	0	0

[1] De bedragen per 2016 hebben betrekking op de geïntegreerde WBSO en RDA. De geïntegreerde regeling gaat onder de naam WBSO verder.

S&O-afdrachtvermindering (WBSO)
De WBSO is de verzamelnaam voor de faciliteit afdrachtsvermindering speur- en ontwikkelingswerk (S&O) in de Wet vermindering afdracht loonbelasting en premie volksverzekeringen en de S&O-aftrek in de Wet inkomstenbelasting. De WBSO is gericht op het stimuleren van Speur- en Ontwikkelingswerk (S&O) door het bedrijfsleven, door het verlagen van de aan S&O-gerelateerde kosten. De WBSO richt zich nu alleen op de loonkosten van S&O-medewerkers. Door de integratie met de RDA, zal de WBSO zich ook richten op de overige aan S&O-gerelateerde kosten en uitgaven. De RDA is thans vormgegeven als aftrekpost voor de winstbelasting (vennootschapsbelasting of inkomstenbelasting).

Parameters WBSO 2016	
Tarief eerste schijf	32%
Tarief eerste schijf starters	40%
Loongrens eerste schijf	€ 350.000
Tarief tweede schijf	16%

Kengetallen	2010	2011	2012	2013	2014
Aantal bedrijven dat gebruik maakt van WBSO[1]	19.450	20.530	22.220	22.640	22.974
Door WBSO ondersteunde private R&D-uitgaven (S&O-loon, x € 1 mln)	3.377	3.571	3.854	3.917	3.997
Aantal bedrijven dat gebruik maakt van RDA[2]	n.v.t	n.v.t.	13.860	16.160	16.622
Door RDA ondersteunde private R&D uitgaven (x € 1 mln)	n.v.t.	n.v.t	2.035	2.530	2.587
Bron: RVO					

[1] Hier wordt bedoeld: ondernemingen, kennisinstellingen en zelfstandig ondernemers met een S&O-verklaring.
[2] Hier wordt bedoeld: ondernemingen en zelfstandig ondernemers met een RDA-beschikking.

Toelichting
Het aantal WBSO-gebruikers is in 2014 ten opzichte van 2013 met 1,5% gegroeid tot 22.974. Daarvan behoorde 97% tot het MKB. Van het toegekende budget ging 76% naar het MKB. Het aantal toegekende S&O-arbeidsjaren is met 2,2% gegroeid tot 83.468 S&O-arbeidsjaren. Aldus ondersteunde de WBSO circa € 3,4 mld van de S&O-loonuitgaven van bedrijven.

De RDA is in 2012 geïntroduceerd. Het aantal RDA-gebruikers is in 2014 is ten opzichte van 2013 met 3,1% gegroeid tot 16.622. Daarvan behoorde 98% tot het MKB. Van het toegekende RDA-bedrag ging 45% naar het MKB. De door RDA ondersteunde private R&D-uitgaven bedragen circa € 2,6 mld, 2,3% meer dan in 2013.

13 Een excellent ondernemingsklimaat

Algemene doelstelling

Bedrijven zijn de motor achter economische groei. De overheid zet zich in om de juiste voorwaarden voor een excellent ondernemersklimaat te creëren, zodat bedrijven kunnen investeren en groeien. Bijzondere aandacht gaat daarbij uit naar de concurrentiekracht van negen topsectoren en naar groene groei.

Om deze doelstelling te bereiken zet de Minister van Economische Zaken financiële instrumenten in, zoals borgstellingen en garanties. De financiële instrumenten verbeteren de toegang tot financiering voor het Nederlandse bedrijfsleven.
Daarnaast maakt de Minister van Economische Zaken gebruik van niet-financiële instrumenten, zoals het terugdringen van onnodige regeldruk en het verbeteren van (digitale) dienstverlening aan bedrijven. Onder deze doelstelling valt ook het opschalen van ICT toepassingen om maatschappelijke en economische uitdagingen op te lossen, bijvoorbeeld met de ICT-doorbraakprojecten. Via onder andere het interdepartementaal programma Biobased Economy, de Green Deal aanpak en het aanpassen van belemmerende regelgeving wordt bijgedragen aan groene economische groei.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van Economische Zaken is vanuit een stimulerende rol verantwoordelijk voor het scheppen van randvoorwaarden voor een excellent ondernemingsklimaat door:

Stimuleren
- Het stimuleren van een ambitieuze en duurzame ondernemerschapscultuur.
- Het stimuleren van de start en (internationale) doorgroei van bedrijven.
- Het stimuleren van de implementatie en het gebruik van generieke digitale voorzieningen door alle overheidsorganisaties om de dienstverlening aan ondernemers te verbeteren, zoals eHerkenning, het digitaal Ondernemersplein, het Ondernemingsdossier en Standard Business Reporting.
- Het stimuleren van het gebruik en kennis van ICT door het midden- en kleinbedrijf, in de topsectoren, de industrie en in sectoren als de detailhandel, logistiek, agro en het onderwijs door het in publiek-private samenwerking uitvoeren van de actieagenda Smart Industry, het Retailpact en de ICT-doorbraakprojecten.
- De stimulering, coördinatie en facilitering van de transitie naar een biobased economy.
- Het bevorderen van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.

Regisseren/faciliteren
- Het ondersteunen van de toegang tot (risico)kapitaal voor bedrijven en de transitie op de kapitaalmarkt met voldoende ruimte voor alternatieve vormen van financiering.
- Inzetten op verdere investeringen in Nederland onder meer via het Nederlands Investerings Agentschap (NIA) en via het private initiatief van institutionele beleggers in de vorm van de Nederlandse Investeringsinstelling (NLII).
- Het versterken van het startup ecosysteem onder de overkoepelende term StartupDelta.

- Het verbeteren van de dienstverlening aan de ondernemers door de Kamer van Koophandel, onder andere door middel van Ondernemerspleinen.
- De kabinetsbrede coördinatie van het topsectorenbeleid.
- Het versterken van de bijdrage van ICT-innovatie aan de economie, onder meer door het vernieuwen van de kennis- en innovatieagenda 2016–2017 (Roadmap ICT voor de topsectoren), een topsectorenplan big data en een Human Capital agenda ICT.
- De coördinatie en het faciliteren van het kabinetsbrede regeldrukverminderingsprogramma «Goed Geregeld, een verantwoorde vermindering van regeldruk 2012–2017». In dit programma zijn de vakministers verantwoordelijk voor de regeldrukvermindering op hun beleidsterrein. De Minister van Economische Zaken coördineert de aanpak voor bedrijven, de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de aanpak voor burgers en professionals, evenals het lokaal toezicht.
- Faciliteren van het Nederlandse bedrijfsleven in hun duurzame grondstoffenvoorzieningszekerheid zoals in de grondstoffennotitie.
- De coördinatie van het Groene Groei-traject en de Green Deal aanpak.
- Het waarborgen van een internationaal level playing field.
- Een betere aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt.
- Het verbeteren van de match tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt voor technisch personeel (Techniekpact).

Uitgangspunt is de juiste randvoorwaarden te creëren en ondernemers de ruimte te geven voor vernieuwing en groei. In dialoog met bedrijven, maatschappelijke organisaties en medeoverheden worden kansen benut en knelpunten opgelost. De Minister van EZ is gesprekspartner en aanspreekpunt voor het bedrijfsleven, sectoren, branches en individuele bedrijven. De overheid is terughoudend met ingrijpen in het bedrijfsleven, maar er kan soms een rol zijn in geval van externe effecten, informatie-asymmetrie of verstorend gedrag van (internationale) overheden. Hiervoor zet de Minister zowel financiële instrumenten in, zoals garanties en subsidies aan bedrijven en instellingen, als niet financiële instrumenten.

1 – Global Competitiveness Index	2011	2012	2013	2014	2015	Ambitie
Positie van Nederland *Bron: World Economic Forum (Global Competitiveness Report, 2013–2014)*	7e	5e	8e	8e	n.n.b.	Top-5 in 2020
2 – Aandeel snelle groeiers[1]	2007/2010	2008/2011	2009/2012	2010/2013	2011/2014	
Nederland *Bron: CBS*	3,7%	3,7%	4,0%	3,2%	3,1%	

[1] Het CBS heeft voor de berekening van snelle groeiers in 2015 een methodische verbetering doorgevoerd waardoor bedrijven beter over de tijd te volgen zijn. Gebruikte cijfers in de begroting 2015 zijn daarmee achterhaald. Cijfers over snelle groeiers zijn inclusief bedrijven waarbij de groei, in elk geval voor een deel, is toe te schrijven aan een overname van een ander bedrijf. Indien alle bedrijven die in een onderhavige periode een overname deden buiten beschouwing worden gelaten, dan ligt het aantal snelle groeiers tussen de 0,3 en 0,5 procentpunt lager.

Toelichting

1. Het Nederlandse ondernemingsklimaat behoort sinds 2007 tot de top-10 volgens de Global Competitiveness Index van het World Economic Forum. Tussen 2009 en 2012 is Nederland gestegen van de 10^{e} naar de 5^{e} plek. In 2014 heeft Nederland een achtste plaats op de ranglijst behaald. Dit onderschrijft de noodzaak van goede financieringsmogelijkheden voor ondernemers, blijvende investeringen in onderwijs en onderzoek, vermindering van regeldruk en stimulering van innovatie.

2. Een bedrijf wordt een snelle groeier genoemd wanneer de werkgelegenheid over een periode van 3 jaar met meer dan 72,8% toeneemt (20% per jaar). 3,1% van de bedrijven met meer dan 10 werknemers over de periode 2011–2014 kan op basis van deze definitie worden geclassificeerd als een snelle groeier. Dat aandeel ligt op een vergelijkbaar niveau als de voorgaande periode (2010–2013), maar lager dan de 3 periodes daarvoor.

Beleidswijzigingen

Actieplan MKB-financiering
Uit hoofde van het aanvullend Actieplan MKB-financiering wordt in 2015 onder meer een fundinggarantie voor nieuwe aanbieders van MKB financiering, de aanvullende funding van Qredits, de verhoging van de bijdragen aan DVI, het structureel maken van Vroege fase financiering en een aantal flankerende maatregelen geregeld. De garantie voor nieuwe aanbieders van achtergestelde leningen zal waarschijnlijk in 2016 starten en verder gebruik maken van de Groeifaciliteit. In 2016 blijft EZ inzetten op goede investeringen in Nederland, ook vanuit Europese fondsen en sluit daarbij aan op de organisatiecapaciteit van onder meer NIA.

Motorenonderhoud JSF
Het Ministerie van Economische Zaken overweegt om, naast het Ministerie van Defensie en de provincie Noord Brabant, een deel van de investering voor de F-35 motorenonderhoudsfaciliteit te financieren. In het najaar van 2015 zal een definitief besluit worden genomen. De verwerking van de bijdrage zal plaatsvinden bij Voorjaarsnota 2016.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
VERPLICHTINGEN	**757.490**	**2.470.444**	**1.836.610**	**1.829.759**	**1.826.524**	**1.830.023**	**1.830.397**
Waarvan garantieverplichtingen	516.609	2.264.501	1.650.000	1.650.000	1.650.000	1.650.000	1.650.000
UITGAVEN	**404.941**	**302.595**	**265.666**	**249.925**	**243.026**	**246.787**	**247.681**
Waarvan juridisch verplicht (percentage)			90%				
Garanties	*153.377*	*95.137*	*67.480*	*62.480*	*62.480*	*62.480*	*62.480*
BMKB	97.779	71.000	42.594	37.594	37.594	37.594	37.594
Begrotingsreserve BMKB	26.555						
Groeifaciliteit	2.168	8.616	9.365	9.365	9.365	9.365	9.365
Garantie Ondernemings-financiering (GO)	17.875	11.842	11.842	11.842	11.842	11.842	11.842
Garantieregeling scheepsnieuwbouwfinan-ciering	0	3.679	3.679	3.679	3.679	3.679	3.679
Begrotingsreserve MKB Financiering	9.000						
Subsidies	*30.567*	*39.187*	*21.486*	*13.158*	*9.913*	*13.673*	*14.573*
Bevorderen ondernemerschap	8.254	24.832	10.709	6.448	7.248	11.258	12.158
Interdepartementaal Programma Biobased Economy	3.509	1.589	2.884	2.384	250		
Microkrediet	506						
Uitfinanciering subsidies	18.298	12.766	7.893	4.326	2.415	2.415	2.415
Opdrachten	*24.104*	*15.283*	*21.456*	*22.198*	*21.434*	*21.434*	*21.434*
Onderzoek & ontwikkeling	2.640	1.526	1.019	1.037	910	910	910
ICT-beleid	20.001	11.537	18.111	16.770	16.068	16.068	16.068
Beleidsvoorbereiding en evaluaties	459	14	120	2.120	2.120	2.120	2.120
Regiegroep Regeldruk / ACTAL	1.004	2.206	2.206	2.271	2.336	2.336	2.336
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	*17.034*	*14.148*	*12.319*	*11.991*	*11.991*	*11.991*	*11.991*
NBTC	10.152	8.490	8.469	8.469	8.469	8.469	8.469
UNWTO	291	240	240	240	240	240	240
Bijdragen aan instituten	6.591	5.418	3.610	3.282	3.282	3.282	3.282
Bijdrage aan ZBO's/RWT's	*150.288*	*107.741*	*117.606*	*115.527*	*114.716*	*114.715*	*114.709*
Kamer van Koophandel / Ondernemerspleinen	150.288	107.741	117.606	115.527	114.716	114.715	114.709
Bijdragen aan agentschappen	*29.573*	*31.099*	*25.319*	*24.571*	*22.492*	*22.494*	*22.494*
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	25.906	28.889	23.109	22.361	20.282	20.284	20.284
DICTU	22						0
Logius	3.645	2.210	2.210	2.210	2.210	2.210	2.210
ONTVANGSTEN	**55.967**	**78.831**	**61.952**	**57.932**	**59.669**	**62.071**	**65.385**
BMKB	30.389	25.000	29.000	29.000	29.000	29.000	29.000
Begrotingsreserve BMKB		25.406	5.000				
Groeifaciliteit	2.436	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000
Garantie Ondernemingsfinan-ciering (GO)	9.380	13.000	13.000	13.000	13.000	13.000	13.000
Begrotingsreserve GO	9.612						
Borgstelling Scheepsnieuwbouw	46	4.000	4.000	4.000	4.000	4.000	4.000
Joint Strike Fighter	988	1.204	1.843	2.823	4.560	6.962	10.276
Diverse ontvangsten	3.116	2.221	1.109	1.109	1.109	1.109	1.109

Budgetflexibiliteit

Garanties: Het budget voor de verschillende garanties is voor 100% juridisch verplicht. Het budget is nodig om de verwachte schades te kunnen betalen op garanties die eerder zijn aangegaan.

Subsidies: De beleidsbudgetten worden per jaar gepubliceerd. Van het beschikbare bedrag 2016 is 62% juridisch verplicht. Het betreft uitfinan-ciering van tot en met 2015 aangegane verplichtingen. Het beschikbare budget voor het Aanvullend actieplan MKB-financiering (€ 6 mln) is nog niet juridisch verplicht. Dit betreft 28% van het totale budget voor

subsidies. De juridische verplichting hiervan zal naar verwachting in 2016 worden aangegaan.

Opdrachten: Van het opdrachtenbudget is 66% juridisch verplicht. Het betreft de uitfinanciering van in voorgaande jaren aangegane verplichtingen.

Bijdragen aan agentschappen: Het budget betreft de financiering van het opdrachtenpakket 2016 aan de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) en is 100% juridisch verplicht.

Bijdragen aan ZBO's/RWT's: De bijdrage aan de Kamer van Koophandel (inclusief de bijdrage voor het Nieuwe Handelsregister) is voor 100% juridisch verplicht.

Bijdragen aan (inter)nationale organisaties: Van dit bedrag is 3% juridisch verplicht en is 84% bestuurlijk gebonden. Dit betreft onder andere de bijdragen aan het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen en de World Tourism Organization (UNWTO).

Toelichting op de financiële instrumenten
Ter versterking van de financiering van het bedrijfsleven en in het bijzonder het MKB beschikt EZ over een aantal instrumenten: met name de hierna opgenomen garanties en de in het Toekomstfonds opgenomen instrumenten ten aanzien van risicodragend vermogen. Om de transitie naar een meer divers financieringslandschap mogelijk te maken zijn deze instrumenten aangevuld of voor een deel aangepast. In het kader van het aanvullend actieplan MKB-financiering zijn daarnaast een aantal primair tijdelijke maatregelen genomen. Een belangrijk deel wordt in 2015 uitgevoerd. Dat betreft de fundinggarantie voor nieuwe aanbieders van MKB -financiering, de aanvullende funding van Qredits, de verhoging van de bijdragen aan DVI, het structureel maken van Vroege fase financiering en een aantal flankerende maatregelen. Van enkele maatregelen is de inschatting dat deze over de jaargrens heen zal lopen. Zo zal de garantie voor nieuwe aanbieders van achtergestelde leningen waarschijnlijk in 2016 en verder gebruik maken van de Groeifaciliteit. In 2016 blijft EZ inzetten op goede investeringen in Nederland, ook vanuit Europese fondsen en sluit daarbij aan op de organisatiecapaciteit van onder meer de NIA.

Garanties

Borgstelling MKB-kredieten (BMKB)
De BMKB is bedoeld voor bedrijven die te weinig zekerheden (onderpand) kunnen bieden aan een kredietverstrekker. De kredietverstrekker vindt het risico dat het bedrijf zijn lening niet kan terugbetalen dan vaak te hoog. Via de BMKB staat de overheid borg voor het deel van de lening waar het bedrijf geen onderpand voor heeft. De kredietverstrekker kan voor dat deel dus terugvallen op de overheid.

De feitelijke benutting hangt af van de kredietbehoefte van het bedrijfsleven en is daarmee sterk afhankelijk van de ontwikkeling van de conjunctuur. Maximale benutting van de regeling is daarmee geen doel op zich. De mate van benutting wordt wel in het oog gehouden om te bezien of de regeling nog aansluit bij de behoefte van de markt. Deze informatie wordt halfjaarlijks in een rapportage verstrekt aan de Tweede Kamer. Als in 2016 de economie, zoals voorspeld, verder aantrekt, is de

verwachting dat in 2016 ook de benutting van de BMKB weer toeneemt. Om inzicht te krijgen in de uitgaven van de BMKB is in de budgettaire tabel een splitsing gemaakt tussen de werkelijke schadebetalingen en stortingen in de interne begrotingsreserve BMKB.

Kengetal	2010	2011	2012	2013	2014
Verstrekte garanties BMKB, x € 1 mln	742	909	486	344	372
Totaal aantal verstrekte garanties	3.701	4.325	2.640	1.983	1.949
Bron: RVO.nl					

Groeifaciliteit

De Groeifaciliteit richt zich op buffervermogen – zoals eigen vermogen van participatiemaatschappijen en achtergestelde leningen door banken – en is vooral gericht op de start-, groei- en expansiefase van een bedrijf. Versterking van het buffervermogen wint aan belang doordat bij bancaire financiering van bedrijven grotere buffers worden gevraagd. Achtergestelde leningen en aandelenkapitaal verstrekt door participatiemaatschappijen vallen tot maximaal € 25 mln onder de garantieregeling. Een bank kan een garantiefinanciering verstrekken tot maximaal € 5 mln in de vorm van achtergestelde leningen. De garantie van de overheid bedraagt 50%. De Groeifaciliteit is kostendekkend opgezet.

De feitelijke benutting van de regeling hangt onder meer af van investerings- en overnameplannen van het bedrijfsleven, en is nauw verbonden met de ontwikkeling van de conjunctuur. De mate van gebruik van deze regeling wordt halfjaarlijks in een rapportage verstrekt aan de Tweede Kamer.

Op dit moment is de verwachting de Groeifaciliteit de meest effectieve manier is om achtergestelde leningen fondsen voor het MKB te stimuleren. In 2016 wordt op basis van de dan beschikbare informatie bezien met welke omvang het budget van de Groeifaciliteit meerjarig moet worden opgehoogd om deze fondsen, voor het NLII, te accommoderen. Deze verhoging wordt gedekt uit het garantiebudget van € 500 mln dat in het Aanvullend actieplan MKB-financiering beschikbaar is gesteld voor achtergestelde leningenfondsen.

Kengetal	2010	2011	2012	2013	2014
Verstrekte garanties Groeifaciliteit, x € 1 mln	25	12	13	8	32
Totaal aantal verstrekte garanties	32	17	21	16	20
Bron: RVO.nl					

Garantie Ondernemingsfinanciering

De GO-regeling is ingevoerd ten tijde van de kredietcrisis en gericht op middelgrote en grote bedrijven. Via deze regeling krijgen banken een garantie van 50% van de overheid, zodat nieuwe bankleningen en/of bankgaranties kunnen worden verstrekt. In het geval van bankgaranties zijn ook schadeverzekeraars toegelaten tot de regeling. De GO-regeling is net als de Groeifaciliteit kostendekkend, met als opzet dat banken/ schadeverzekeraars er slechts gebruik van maken indien zij vanwege het risicoprofiel niet zelfstandig of onvoldoende in staat zijn in de kern gezonde bedrijven te financieren. Het gebruik volgt sterk de conjuncturele ontwikkeling. In het regeerakkoord van het huidige kabinet is afgesproken om de GO-regeling structureel te maken met een garantieplafond van € 400 mln.

Kengetal	2010	2011	2012	2013	2014
Verstrekte garanties GO, x € 1 mln	413	261	103	103	82
Totaal aantal verstrekte garanties	104	62	53	51	39
Bron: RVO.nl					

Garantieregeling Scheepsnieuwbouwfinanciering
In navolging van andere EU-landen is een garantieregeling geïntroduceerd die het bankkrediet aan de scheepsbouwer garandeert gedurende de periode van de bouw van het schip. Met de GSF kunnen banken 80% Staatsgarantie krijgen op de financiering van de bouw van een schip. Op basis van de beperkte benutting van de regeling sinds de start in 2013 is het jaarlijks garantieplafond per 2015, in overeenstemming met het garantiekader, teruggebracht tot € 400 mln. Dit is ook het voorgestelde plafond voor 2016. Met stakeholders (onder andere maritieme sector en betrokken banken) is in de afgelopen periode onderzocht wat de oorzaken van het geringe gebruik zijn en wordt nog bezien of en hoe aanpassing van de regeling gewenst en mogelijk is. De regeling die een looptijd heeft van vijf jaar wordt voorlopig voortgezet.

Kengetal	2013	2014
Verstrekte garanties Scheepsnieuwbouw, x € 1 mln	44	0
Totaal aantal verstrekte garanties	6	0
Bron: RVO.nl		

MKB-financiering
In het aanvullend actieplan MKB-financiering van 8 juli 2014 heeft het kabinet aangekondigd een garantiebedrag van € 400 mln ter beschikking te stellen om de funding van nieuwe aanbieders van MKB-financiering mogelijk te maken. Naast alle andere initiatieven en plannen is er behoefte aan nieuwe financiers en nieuwe financieringsmogelijkheden voor het verstrekken van vreemd vermogen aan het MKB. Het vinden van funding voor deze nieuwe mogelijkheden is echter, bij gebrek aan voldoende track-record van dergelijke financiers, lastig. Met het Aanvullend Actieplan MKB-financiering is er daarom voor goede initiatieven ruimte beschikbaar om die funding te vereenvoudigen met behulp van een overheidsgarantie. Een overheidsgarantie zal kostendekkend moeten zijn en geen staatssteun mogen inhouden. Na een oproep voor voorstellen eind 2014 zijn 8 partijen uitgekozen, waarmee de onderhandelingen over een garantie-overeenkomst zullen worden gestart. Er zijn nog geen uitgaven gerealiseerd, alleen een storting in de interne begrotingsreserve MKB financiering.

Subsidies

Bevorderen Ondernemerschap
Dit budget wordt gebruikt voor diverse instrumenten die als doel hebben het ondernemingsklimaat te verbeteren. Het budget wordt gebruikt voor het realiseren van de nieuwe beleidsambities, zoals Techniekpact en Ambitieus Ondernemerschap. In het Aanvullend Actieplan MKB-financiering zijn middelen uitgetrokken voor ketenfinanciering, verbeteren kredietinformatie, het verhogen van de ambitie en verbetering groeivaardigheden in het kleinbedrijf en het stroomlijnen en toegankelijker maken van het financieringsinstrumentarium. Verder is het budget gebruikt voor (uitvoerings)bekostiging van de jaarlijkse Transparantie

Benchmark, programma's voor kapitaalmarkt, zelfstandigenregeling, innovatiegericht inkopen, topsectoren en de programmakosten voor corporate governance.

Microfinanciering
Voor kleine bedrijven en startende ondernemers is het zogenaamde microfinancieringsbeleid ontwikkeld. Qredits (stichting Microfinanciering Nederland) biedt sinds 2009 microkredieten aan in heel Nederland tot maximaal € 50.000. EZ heeft hier financieel aan bijgedragen door het verstrekken van een (achtergestelde) lening en een garantstelling op de lening van de BNG aan Qredits.

Naast het krediet is coaching een belangrijk onderdeel van het microfinancieringsbeleid. Qredits heeft hiervoor de afgelopen jaren met steun van EZ onder andere een vrijwillige coachpool opgezet.

Sinds eind 2013 verstrekt Qredits ook zogenaamde MKB-kredieten tussen de € 50.000 en € 150.000. Om dit mogelijk te maken heeft het kabinet in 2013 € 30 mln uitgetrokken voor de vervolgfinanciering van Qredits (stimuleringspakket, september 2013). De grens van het MKB krediet is eind 2014 opgetrokken tot € 250.000. Mede gezien de groeiende behoefte aan werkkapitaal is het de verwachting dat Qredits vanaf het najaar 2015 hier ook een financieringsproduct beschikbaar voor heeft, de zogenoemde werkkapitaalkredieten.

Het kabinet heeft € 100 mln. garantieruimte beschikbaar, mocht voor het verstrekken van nieuwe funding aan Qredits een overheidsgarantie nodig zijn. De verwachting is dat hiermee minimaal € 100 mln nieuwe financiering in de markt mogelijk wordt gemaakt.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2016	Bron
Aantal verstrekte kredieten (Micro- en MKB-krediet)	610	2009	2.250	Qredits

De verwachting is dat Qredits in 2016 1.400 microkredieten en 250 MKB-kredieten en 600 werkkapitaal kredieten verstrekt en dus totaal 2.250 kredieten aan kleine en startende ondernemers. Bij de start van het microfinancieringsbeleid (en Qredits) in 2009 is een streefwaarde voor 2016 gesteld om 2.500 kredieten te verstrekken. De verwachting is dat deze niet geheel gehaald wordt, maar wel bij benadering.

Biobased Economy (BBE)
Binnen de topsectorenaanpak is biobased economy een cross-sectoraal thema voor met name de sectoren Energie, Chemie en Agrifood. Voor de uitvoering van het innovatiecontract BBE is het Topconsortium voor Kennis- en Innovatie (TKI) BBE opgericht. Voor de komende 12 jaar heeft de TKI BBE de onderzoekagenda 2015–2027 ontwikkeld, samen met DLO, TNO, NWO, ECN en VNO en ruim 180 al eerder bij de TKI betrokken bedrijven. Bedrijven hebben zich via een letter of intent bereid verklaard in totaal € 270 mln bij te dragen.

De regio's in Nederland zijn voortvarend aan de slag met biobased economy. Zes actieve regionale clusters, ieder met zijn eigen specialisatie, hebben in totaal € 50 mln per jaar gereserveerd in specifieke biobased investeringsfondsen.

Alles bijeen zijn, in de diverse regio's, zeker 700 bedrijven betrokken en is de afgelopen drie jaar meer dan € 1,5 mld geïnvesteerd, waarvan € 1,1 mld in bio-energieprojecten.

Met het project «Ruimte in regels» worden belemmeringen in wet- en regelgeving onderzocht die bedrijven ervaren bij het doen van innovatieve investeringen. EZ zoekt samen met ondernemers naar oplossingen om investeringen mogelijk te maken of sneller en effectiever te kunnen doen. Het kabinet zet de Green Deal aanpak voort met als doel groene groei te versnellen door de creativiteit en dynamiek in de samenleving te benutten. Green Deals bieden bedrijven, maatschappelijke organisaties en andere overheden een laagdrempelige mogelijkheid om samen met de overheid te werken aan groene groei. Centrale gedachte is dat de overheid initiatieven faciliteert en versnelt door het wegnemen van knelpunten op het vlak van wet- en regelgeving, netwerkvorming, innovatie en marktprikkels. Een overzicht van de Green Deals is te vinden op www.ondernemendgroen.nl/Greendeals en in de loop van 2015 ook op www.greendeals.nl. In 2016 komen de resultaten beschikbaar van de externe effectmeting. De aanpak zal verder verbreed worden naar andere maatschappelijke domeinen, zoals gezondheid en zal internationaal onder de aandacht worden gebracht van andere EU lidstaten en de Europese Commissie.

In nauwe samenwerking met het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (I&M) wordt gewerkt aan het aanpakken van kwetsbaarheden rond grondstoffenvoorzieningszekerheid door de innovatieve kracht van de circulaire economie in te zetten. De kennisbasis om kwetsbaarheden en circulaire kansen inzichtelijk te krijgen dient verder te worden versterkt. Een belangrijke basis zal de Monitor Materiaalstromen Plus zijn die in 2016 waar mogelijk wordt geïmplementeerd. Deze monitor vormt de basis waarop andere bronnen en analyses worden gebouwd.

Uitfinanciering subsidies
De volgende regelingen zijn inmiddels beëindigd en betreffen alleen nog uitfinanciering: Valorisatie/SKE, Innovatieve scheepsbouw en Besluit Subsidie Regionale Investeringsprojecten.

Opdrachten

Onderzoek & ontwikkeling
Uit dit budget worden beleidsonderzoek, verplichte evaluaties van beleidsinstrumenten en beleidsdoorlichtingen gefinancierd.

ICT-beleid
Voorzien wordt dat de komende decennia een vergaande digitalisering van economische en productieprocessen zal plaatsvinden. Om de Nederlandse economie hierop voor te bereiden heeft de Minister van Economische Zaken een boegbeeld ICT aangesteld die samen met de wetenschap en industrie aan de slag gaat om de economie te helpen met de inbedding van deze productieprocessen.
Voor toepassingen van (over)morgen (onder andere zorg, duurzame energie) en voor economische ontwikkeling en voor talentontwikkeling, is een sterke kennis- en innovatiebasis op ICT-gebied belangrijk. De technologie en de toepassingen ontwikkelen zich immers razendsnel, bijvoorbeeld op het gebied van big data, sensoren en cyber security. Het doel van de nieuwe Roadmap ICT voor Topsectoren (2016–2019) is dat die ICT-innovatiekansen kunnen worden benut, waarbij de overheid faciliteert

dat bedrijven samenwerken met kennisinstellingen, zoals universiteiten, NWO en TNO.
Belangrijke acties op het ICT-domein zijn:

Smart Industry
Met FME, VNO NCW, TNO en de Kamer van Koophandel is het Actieplan Smart Industry opgesteld met acties gericht op het verzilveren van bestaande kennis, het versnellen in fieldlabs, versterken van Research&Development en expliciete aandacht voor human capital.

ICT doorbraakprojecten
EZ werkt aan een tiental ICT-doorbraakprojecten die gericht zijn op het opschalen van ICT-toepassingen in een aantal topsectoren, zoals zorg, onderwijs en detailhandel. Het doel is om de belemmeringen voor het gebruik van ICT weg te nemen en de ICT kennis te vergroten.

Skills
Digitale vaardigheden van de (toekomstige) beroepsbevolking zijn van toenemend belang om te zorgen voor economische groei en innovatief vermogen. Het kabinet werkt met het bedrijfsleven en maatschappelijke partners aan het publiek-private programma Digivaardig en aan een Human Capital Actieagenda ICT-innovatie. Met de Human Capital Agenda ICT-innovatie wil EZ een bijdrage leveren aan voldoende ICT'ers en werknemers met de gevraagde ICT- en innovatievaardigheden (toekomstgerichte, flexibele en duurzame skills), zodat zij nu en in de toekomst goed kunnen omgaan met nieuwe, snel veranderende technologieën.

ICT onderzoek
De Nederlandse ICT infrastructuur is van hoog niveau. Om de ICT onderzoekinfrastructuur op niveau te houden zijn aanvullende innovatie-investeringen nodig. Voor de periode 2017 tot en met 2019 dragen EZ en OCW daarom samen € 12 mln bij. De structureel benodigde financiering zal volgens EZ en OCW moeten worden geregeld door de hoger onderwijs instellingen.

Digitale overheid
Het kabinet heeft de ambitie dat ondernemers en burgers in 2017 hun zaken met de overheid digitaal kunnen afhandelen, waarbij zij gebruik kunnen maken van een aantal generieke voorzieningen. Een informatieportaal (ondernemersplein.nl), een inlogvoorziening (eHerkenning/eID), een voorziening om digitaal zaken te doen met de overheid (Ondernemingsdossier), een Berichtenbox en standaarden voor informatie-uitwisseling (zoals Standard Business Reporting en e-factureren) zijn onderdeel van de Generieke Digitale Infrastructuur,waarmee ondernemers steeds meer zaken «24 uur per dag, 7 dagen per week» kunnen regelen met de overheid. Dat leidt tot meer gemak en tijdsbesparing voor zowel ondernemers als de overheid.

Ondernemingsdossier
Het Ondernemingsdossier is het generieke platform waarmee ondernemers digitaal zaken doen met de overheid. De focus ligt hierbij op MKB-ondernemers die vaak met de overheid te maken hebben. Zes nieuwe branches zijn actief, zodat inmiddels in totaal tien branches aangesloten zijn. Inmiddels is met de uitrol via brancheorganisaties en verschillende overheden zoals gemeenten een solide basis gelegd om het Ondernemingsdossier verder uit te rollen.

Vermindering regeldruk
Met het kabinetsbrede programma «Goed Geregeld: een verantwoorde vermindering van de regeldruk 2012–2017» zet het kabinet in op de vermindering van regeldruk voor bedrijven, burgers en professionals. De aanpak bestaat uit zes samenhangende actielijnen:
1. Minder regeldruk door transparantie van wet- en regelgeving.
2. Structurele verlaging van de regeldruk met € 2,5 mld.
3. Minder regeldruk door betere (digitale) dienstverlening.
4. Minder stapeling, slimmer toezicht.
5. Merkbare vermindering regeldruk in regeldichte domeinen.
6. Minder regeldruk door bestuurlijke samenwerking (gemeenten en Europa).

In de aansluitende tabel is de doelstelling en raming 2016 van de kwantitatieve doelstelling van € 2,5 mld in kaart gebracht. Naar verwachting zal de realisatie eind 2016 op € 2,2 mld uitkomen.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2016	Streef-waarde	Planning	Bron
Netto verlaging regeldruk (cumulatief)	€ 1,153 mld	2014	€ 2,2 mld	€ 2,5 mld	2017	EZ

Gezien het steeds sneller wordende tempo van innovatie is het van belang om als overheid wendbaar te blijven, onder andere door wet -en regelgeving aan te passen aan de veranderende economische en maatschappelijke dynamiek. Daarom is een aanpak gestart waarbij ten eerste een aantal concrete casussen zijn bekeken waar wet en regelgeving innovatie belemmert. Daarnaast is gekeken hoe wet- en regelgeving in algemene zin toekomstbestendiger kan worden gemaakt, onder andere door het toepassen van concepten als doelregulering, *Right to Challenge* en experimenteerruimte.

Maatwerkaanpak
Het kabinet zet niet alleen in op een kwantitatieve reductie van regeldruk. Binnen de maatwerkaanpak regeldichte domeinen is het kabinet met ondernemers in dialoog om te achterhalen waar regels in de praktijk leiden tot ergernissen of onnodige regeldruk. In 2016 zullen voor de meeste maatwerksectoren, waaronder logistiek, bouw, agrofood, winkelambacht en de chemie actieplannen in uitvoering zijn en concrete resultaten kunnen worden bereikt.

Slimmer toezicht
Om een impuls te geven aan «beter, slimmer en efficiënter toezicht» is EZ met andere departementen, inspecties en bedrijfsleven via zogenaamde toezichttafels in sectoren op zoek naar mogelijkheden om de naleving van regels te verbeteren en maatschappelijke risico's te beperken.

Bijdrage aan (inter)nationale organisaties

Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC) en de United Nations World Tourism Organization (UNWTO)
EZ zal voor de periode 2016–2019 een meerjarig contract met het NBTC afsluiten om het inkomend toerisme te bevorderen. EZ stelt in deze periode budget beschikbaar voor de internationale branding en marketing van Nederland en internationale congreswerving. Het budget wordt ingezet op de belangrijkste toeristische herkomstmarkten en doelgroepen.

De strategie is erop gericht om internationale bezoekers te spreiden in tijd en ruimte.

UNWTO
Er wordt bijgedragen in de overheadkosten van het secretariaat van de UNWTO.

Bijdragen aan instituten
Betreft een verzamelpost van verschillende kleine bijdragen aan diverse instituten, ten behoeve van het programma-onderzoek op het terrein van MKB en ondernemerschap, het kenniscentrum MVO Nederland en de Koning-Willem I prijs.

Bijdrage aan ZBO's/RWT's
De Kamer van Koophandel voert vijf wettelijke taken uit in het kader van ondernemerschapsbeleid: houden van het handelsregister, inrichten en beheren van Ondernemerspleinen – zowel digitaal als fysiek, geven van inlichtingen en voorlichting aan ondernemers onder meer via online informatie, stimuleren van innovatie via advies en voorlichting, en regio specifieke activiteiten bijvoorbeeld door middel van regionale onderzoeken, overleggen en samenwerkingsvormen. Hiervoor krijgt de Kamer van Koophandel een rijksbijdrage, daarnaast genereert de Kamer van Koophandel eigen inkomsten uit verkoop van eigen producten en diensten. Jaarlijks wordt een activiteitenplan opgesteld. Bij het opstellen ervan spelen de Centrale Raad en de Regionale Raden met daarin onder meer ondernemers een adviserende rol. Hoe de Kamer van Koophandel presteert wordt gemonitord door middel van prestatie-indicatoren zoals bereik en de tevredenheid van ondernemers over de dienstverlening van de Kamer van Koophandel. De Kamer van Koophandel heeft vorig jaar een versnelde digitaliseringsstrategie gekozen, deze krijgt in 2016 verder vorm.

Daarnaast zal naar verwachting begin 2016 de Wijziging van de Handelsregisterwet 2007 aan de Tweede Kamer aangeboden worden. Het wetsvoorstel beoogt ter versterking van de rechtszekerheid in het economisch verkeer, de kwaliteit van het handelsregister te vergroten en de slagvaardigheid van de Kamer van Koophandel bij de uitvoering van de handelsregistertaak te verbeteren. Het handelsregister maakt als basisregistratie onderdeel uit van de Generieke Digitale Infrastructuur (GDI).

Verder wordt gewerkt aan de verdere ontwikkeling van de regionale ondernemerspleinen, het digitale ondernemersplein en het vergroten van bereik en klantwaardering. Daartoe is in 2015 ingezet op het plaatsen van meer content op het digitale ondernemersplein en de realisatie van een Engelstalige versie. In 2016 zal het digitale ondernemersplein zich verder ontwikkelen, onder andere door de ondernemer persoonlijker van dienst te zijn en hem gerichter informatie aan te bieden. De informatiebehoefte bij ondernemers is hierbij leidend.
Het digitale ondernemersplein zal faciliteren dat de content gemakkelijk door andere overheidsorganisaties op hun kanalen kan worden hergebruikt.

Bijdrage aan agentschappen

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)
Deze middelen zijn grotendeels voor de uitvoering van de garantie-instrumenten, zoals BMKB, Groeifaciliteit, Garantie Ondernemingsfinanciering en de Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering, uitvoering van de IND zelfstandigen- en BBH-regeling. Dit betreft activiteiten als beoordeling van aanvragen, voorlichting over de instrumenten, terugontvangen van kredieten, etc.

Logius
De bijdrage aan Logius bestaat uit een bijdrage aan het programma (Bureau)Forum Standaardisatie.

Industrieel participatiebeleid
Het doel van het industrieel participatiebeleid (IP-beleid) is om bij een gebrek aan een open en gelijke internationale defensiemarkt de Nederlandse defensie- en veiligheid gerelateerde bedrijven te ondersteunen bij het verkrijgen van een gelijkwaardige positie op de defensiemarkt. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan de overheidstaken op het gebied van veiligheid van Nederland; zowel in directe zin als door deelname aan internationale samenwerkingsprogramma's. Het beleid is erop gericht om bij de aanschaf van defensiematerieel bij buitenlandse bedrijven door het Ministerie van Defensie de Nederlandse industrie en kennisinstellingen zo goed mogelijk te betrekken.

Het IP-beleid houdt in dat bij aanbestedingen van defensiematerieel per geval wordt bekeken of er industriële participatie (IP) zal worden geëist. De basis hiervoor is de Defensie Industrie Strategie (DIS) waarin prioritaire technologiegebieden zijn vastgesteld. De inhoud en omvang van de IP wordt per geval afgesproken. Verwacht wordt dat de omvang gemiddeld circa 60% van de opdrachtwaarde van Defensie zal zijn.
De indicator «gerealiseerde invulling IP-verplichtingen» geeft het bedrag weer dat door buitenlandse partijen bij Nederlandse bedrijven besteed wordt als invulling van IP-afspraken. De streefwaarde voor de gerealiseerde invulling voor 2016 is gesteld op € 350 mln.

Indicator	Referentie-waarde	Peil- datum	Raming 2016	Bron
Gerealiseerde invulling compensatie / IP-verplichting (5 jaars gemiddelde)	€ 383 mln	2014	€ 350 mln	EZ

Ontvangsten
De posten Begrotingsreserve BMKB en GO hebben betrekking op de geraamde onttrekkingen uit de begrotingsreserves ter dekking van de geraamde uitgaven op de ingeroepen garanties.
De post «Joint Strike Fighter» betreft de geraamde afdrachten van de Nederlandse industrie aan de Staat op basis van in de Medefinancieringsovereenkomst JSF (MFO) overeengekomen afdrachtregeling over de Nederlandse industrie-inkomsten ten gevolge van uitgevoerde productie- en instandhoudingsopdrachten voor het F-35 project (JSF).
In de budgettaire tabel zijn onder het kopje «ontvangsten» de interne begrotingsreserves van de BMKB en GO expliciet vermeldt om een splitsing te duiden tussen de provisie ontvangsten en onttrekkingen in de interne begrotingsreserves.

Interne begrotingsreserves
Er zijn interne begrotingsreserves voor de BMKB, de regeling Garantie Ondernemingsfinanciering (GO), de Groeifaciliteit (GF), de Garantieregeling Scheepsnieuwbouwfinanciering (GSF) en de garanties voor nieuwe aanbieders van MKB-financiering. De GO, GF, GSF en de garanties voor alternatieve aanbieders van MKB-financiering betreffen kostendekkende regelingen, waarvan de te realiseren premie-ontvangsten toereikend zijn voor het afdekken van eventuele verliesdeclaraties. De interne begrotingsreserves zijn ervoor bedoeld inkomsten uit premies en uitgaven voor schades, die over de jaren kunnen fluctueren, te verevenen.
In onderstaande tabel zijn de saldi van de begrotingsreserves per 31 december 2014 weergegeven.

Stand interne begrotingsreserves per 31 december 2014 (x € 1.000)	
Interne begrotingsreserve Borgstelling MKB-kredieten (BMKB)	66.555
Interne begrotingsreserve Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)	55.009
Interne begrotingsreserve Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering	10.044
Interne begrotingsreserve Groeifaciliteit	5.000
Interne begrotingsreserve garantie MKB-faciliteiten	9.000

Budgettair belang fiscale maatregelen

Bedragen x € 1 mln	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Zelfstandigenaftrek	1.782	1.822	1.843	1.875	1.906	1.936	1.968
Extra zelfstandigenaftrek starters	109	111	113	115	117	119	121
Startersaftrek bij arbeidsongeschiktheid	2	2	2	2	2	2	2
FOR, niet omgezet in lijfrente	49	49	48	48	48	48	49
Meewerkaftrek	7	7	7	6	6	6	6
Stakingsaftrek	16	15	14	14	13	12	12
Doorschuiving stakingswinst	232	245	250	262	275	289	303
Bedrijfsopvolgingsfaciliteit in successiewet	250	250	250	250	250	250	250
Kleinschaligheidsinvesteringsaftrek	371	395	402	414	427	440	453
Willekeurige afschrijving starters	8	8	8	8	8	8	9
Persoonsgebonden aftrekpost durfkapitaal	4	3	3	2	1	0	0
Verlaagd BTW-tarief Logiesverstrekking (incl. kamperen)	594	606	616	626	637	648	659
Verlaagd BTW-tarief Voedingsmiddelen horeca	1.674	1.700	1.724	1.749	1.774	1.800	1.826
BTW Kleine ondernemersregeling	130	139	147	156	166	176	186
Verlaagd accijnstarief kleine brouwerijen	1	2	2	2	2	2	2
Vrijstelling overdrachtsbelasting bedrijfsoverdracht in familiesfeer	16	16	16	17	17	17	18

Een toelichting op deze fiscale regelingen is opgenomen in de internetbijlage 12 bij de Miljoenennota (Toelichting op de belastinguitgaven).

14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening

Algemene doelstelling

Een internationaal concurrerende energievoorziening die betrouwbaar, veilig en duurzaam is.

Om deze doelstelling te bereiken zet EZ financiële instrumenten in zoals subsidies en garanties, maar ook niet-financiële instrumenten zoals het stroomlijnen van energieregelgeving om de werking van de energiemarkt te verbeteren, de regeldruk te verminderen en efficiënter toezicht mogelijk te maken.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van EZ is op grond van de Elektriciteitswet en de Gaswet verantwoordelijk voor het energiebeleid. Hieruit vloeien de volgende verantwoordelijkheden voort:

Financieren
- Het voeren van het financieel instrumentarium op de beleidsterreinen hernieuwbare energie, energiebesparing en innovatieve energietechnologieën.

(Doen)Uitvoeren
- Het vergroten van het aandeel hernieuwbare energie (conform afspraken Energieakkoord: 14% in 2020 en 16% in 2023).
- Het vergroten van het aandeel energiebesparing (conform afspraken Energieakkoord: besparing met gemiddeld 1,5% per jaar en 100 PJ in 2020).

Regisseren
- Het regisseren van de realisatie van grote energie-infrastructuur projecten die onder de rijkscoördinatieregeling vallen; dit betekent als projectminister, samen met de Minister van Infrastructuur en Milieu, verantwoordelijk voor de ruimtelijke inpassing van projecten en voor de coördinatie van benodigde projecten.
- Het stimuleren van een goed werkende Europese energiemarkt met een adequate infrastructuur.
- Het creëren van randvoorwaarden waardoor de energievoorziening internationaal kan concurreren en het verdienpotentieel van de energiesector ten volle wordt benut.
- Het creëren van randvoorwaarden voor een doelmatige en verantwoorde winning van onze bodemschatten.
- Het stimuleren van de transitie naar een duurzame en betrouwbare energievoorziening.
- Het bieden van mogelijkheden aan lokale energieprojecten.
- Het coördineren van het energiebesparingsbeleid via de verschillende vakministers en het stimuleren van energiebesparing in de industrie en energiesectoren.
- Het stimuleren van de ontwikkeling en gebruik van innovatieve energietechnologieën.
- Het stimuleren van de verdergaande reductie van CO_2– uitstoot van energiebedrijven en industrie.

Kengetal HHI en C3

De C3 is het gezamenlijk marktaandeel van de drie grootste leveranciers. De mate van concentratie op de kleinverbruikersmarkt voor elektriciteit en gas vormt een indicatie voor de concurrentie op die markten. Een indicator hiervoor is de Herfindahl-Hirschman Index (HHI). Een markt met

een HHI onder de 1.800 punten wordt gezien als een competitieve markt en een markt met een index tussen de 1.800 en 8.000 punten wordt gezien als een geconcentreerde markt.

Kengetal	2011	2012	2013	2014	Ambitie 2016
1. Concentratiegraad in de retailsector elektriciteit					
– HHI	2.465	2.338	2.276	2.230	Stabiliseren tussen 1.800–2.500
– C3	85%	83%	81%	81%	Daling/lager
2. Concentratiegraad in de retailsector gas					
– HHI	2.344	2.258	2.204	2.171	Stabiliseren tussen 1.800–2.500
– C3	83%	81%	79%	79%	Daling/lager
Bron: ACM					

Kengetal	2011	2012	2013	2014
Elektriciteitsstoring in minuten per jaar	23 min	27 min	23 min	20 min
Bron: Netbeheer Nederland				

Toelichting
Het aantal storingsminuten per huishouden per jaar geeft een indicatie van de leveringszekerheid van elektriciteit. Het aantal en de duur van de stroomstoringen was in 2014 historisch laag. Een huishouden had in 2014 gemiddeld 20 minuten geen stroom als gevolg van een storing. In 2015 heeft een stroomstoring bij Diemen grote maatschappelijke effecten gehad voor in het noorden van de Randstad. Naar verwachting zal als gevolg hiervan het aantal storingsminuten in 2015 stijgen.

Beleidswijzigingen

Groningen
Met de besluiten over het winningsplafond, de bestuurlijke akkoorden van begin 2014 en begin 2015 en het instellen van een Nationaal Coördinator Groningen (NCG) wordt gewerkt aan herstel van vertrouwen in Groningen. Vertrouwen dat noodzakelijk is om in de toekomst veilig en met draagvlak gas te kunnen winnen in Groningen. Daarmee hangen ook investeringen samen. Specifiek gaat het om de Overheidsdienst Groningen, de onderzoeksgroep energie en de versterking van het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM).

STROOM
Het voorstel voor een Elektriciteits- en gaswet (STROOM) is op 4 mei 2015 ingediend bij de Tweede Kamer. Het streven is het wetsvoorstel per 1 januari 2016 in werking te kunnen laten treden, zodat in 2016 en de jaren daarna belangrijke stappen gezet kunnen worden in de uitvoering van het Energieakkoord. Met name voor de doelstelling voor windenergie op zee is tijdige inwerkingtreding van STROOM cruciaal.
Om tijdige inwerkingtreding van STROOM te kunnen realiseren is ervoor gekozen delen van het wetsvoorstel beleidsneutraal over te nemen uit bestaande wetten. Het voornemen is in 2016 een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer in te dienen om de resterende wenselijke wijzigingen door te voeren in de elektriciteits- en gasregelgeving. Met name de regelgeving omtrent levering, consument en de codes van ACM zijn aan herziening toe. Met stroomlijning, optimalisering en modernisering van het resterende deel is de elektriciteits- en gasregelgeving klaar voor de toekomst met minder regeldruk voor bedrijven en de overheid.

Wind op Zee
Conform de afspraken in het Energieakkoord wordt in 2016 de nieuwe aanpak voor de uitrol van wind op zee voortgezet. De wet windenergie op zee, die op 1 juli 2015 in werking is getreden, is hiervoor een belangrijke randvoorwaarde. De eerste tender voor het gebied Borssele zal eind 2015 worden opengesteld en wordt in de eerste helft van 2016 afgerond. De voorbereidingen voor de tender van het tweede park in het gebied Borssele worden in 2016 afgerond, in het bijzonder door het vaststellen van het kavelbesluit voor dit tweede park. De tender voor het tweede kavel in Borssele wordt opengesteld in de tweede helft van 2016 en sluit voor het einde van het jaar. In 2016 wordt bovendien het inpassingsplan voor het transmissiesysteem voor het gebied Borssele vastgesteld.

Energierapport
In december 2015 zal het kabinet het Energierapport met een integrale en strategische visie op de energievoorziening in Nederland uitbrengen. Het Energierapport bevat tevens specifieke thema's en dilemma's die relevant zijn richting een volledig duurzame energievoorziening in 2050. Deze zullen in 2016 tijdens een Energiedialoog met de samenleving aan de orde moeten komen. Gegeven de complexiteit van het energievraagstuk hecht het kabinet sterk aan externe inbreng. Burgers, bedrijven, andere overheden en maatschappelijke organisaties worden uitgenodigd aan de dialoog deel te nemen en hun kennis en kunde in te brengen voor de energietransitie. Uit de dialoog volgt in het najaar van 2016 een beleidsagenda. Tegelijkertijd zal de evaluatie van het Energieakkoord worden gepubliceerd.

Europa
De transitie naar een duurzame energievoorziening en naar een CO_2-arme economie met 80–95% CO_2-reductie in 2050 is de samenbindende koers voor Nederland en voor Europa. Een goed werkende interne markt voor energie is wat Nederland betreft het belangrijkste middel om de transitie naar een CO_2-arme economie te faciliteren en tegelijkertijd de leveringszekerheid en de betaalbaarheid te borgen en daarmee de concurrentiekracht van de Unie te vergroten onder andere door versterking van de regionale samenwerking, zowel in het kader van het Penta-overleg als in versterking van de bilaterale samenwerking met Duitsland en België. Nederland is de eerste helft van 2016 voorzitter van de Europese Unie. In dat kader organiseert EZ op energiegebied twee grote evenementen: een Informele Energieraad en een ambtelijke bijeenkomst Energie.

Schaliegas
Het kabinet heeft besloten dat deze kabinetsperiode geen boringen naar schaliegas zullen plaatsvinden. In het Energierapport 2015 zal het kabinet een integrale visie op een duurzame energievoorziening geven. Indien daaruit blijkt dat het wenselijk is om de winning van schaliegas in Nederland als optie niet uit te sluiten, zal het kabinet participeren in breed, langjarig wetenschappelijk onderzoek in Europees verband met alleen ruimte voor boringen met een wetenschappelijk doel. De keuze die in het Energierapport over schaliegas wordt gemaakt, zal begin 2016 worden verankerd en ruimtelijk worden uitgewerkt in de structuurvisie Ondergrond. Gelet op het belang van een integrale afweging wordt geen aparte structuurvisie Schaliegas meer opgesteld. Commerciële opsporing en winning van schaliegas is de komende vijf jaar niet aan de orde. De bestaande vergunningen gericht op de opsporing van schaliegas worden dan ook niet verlengd. Nieuwe aanvragen zullen worden afgewezen. Deze aanpak biedt de gelegenheid om decentrale overheden actief te betrekken

bij de besluitvorming, conform de kabinetsreactie op het rapport «Aardbevingsrisico's in Groningen» van de Onderzoeksraad voor Veiligheid (OVV) (TK, 33 529, nr. 143).

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
VERPLICHTINGEN	**2.646.202**	**5.421.291**	**5.442.919**	**371.626**	**328.886**	**325.891**	**327.891**
Waarvan garantieverplichtingen	526	31.324	93.050				
UITGAVEN	**1.441.886**	**1.626.999**	**1.830.326**	**1.967.843**	**2.207.333**	**2.787.041**	**3.453.489**
Waarvan juridisch verplicht (percentage)			97%				
Subsidies	*1.181.789*	*1.390.584*	*1.604.948*	*1.735.467*	*1.993.971*	*2.578.074*	*3.244.974*
Topsector Energie	34.925	67.862	55.840	53.688	44.090	41.490	36.490
Energie-innovatie (Innovatie Agenda Energie)	27.383	7.882	2.377	2.368	2.368	2.368	2.368
Green Deal	918	4.296	16.354				
Energieakkoord	666	35.464	48.089	53.089	49.000	49.000	49.000
MEP	432.032	364.987	278.022	187.847	54.991	47.025	40.025
SDE/SDE +	235.116	802.709	1.119.215	1.337.857	1.762.331	2.358.000	3.036.900
Interne begrotingsreserve duurzame energie	369.356						
Compensatie Energie-intensieve bedrijven (ETS)	56.956	61.000	61.000	83.045	62.000	61.000	61.000
CCS	4.905	18.705	8.040	6.362	8.080	8.080	8.080
Hoge Flux Reactor	7.250	7.250	8.111	8.111	8.111	8.111	8.111
Elektrisch rijden	2.184	1.123					
Caribisch Nederland	6.807	17.357	7.900	3.100	3.000	3.000	3.000
Overige subsidies	3.292	1.949					
Garanties	*9.206*	*1.000*					
Interne begrotingsreserve Aardwarmte	9.206	1.000					
Opdrachten	*28.108*	*24.579*	*25.686*	*17.301*	*11.137*	*9.137*	*9.137*
O&O bodembeheer	3.843	6.272	10.768	10.768	8.768	6.768	6.768
Joint implementation	768	1.837	314	209			
Straling	9.257	23	20	46	46	46	46
Pallas	10.004	13.538	12.034	4.011			
Onderzoek en opdrachten	4.236	2.909	2.550	2.267	2.323	2.323	2.323
Bijdragen aan agentschappen	*47.281*	*41.197*	*41.106*	*40.986*	*34.784*	*32.389*	*32.389*
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	41.949	39.512	39.424	39.310	33.111	30.716	30.716
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	692	681	678	672	669	669	669
Kern Fysische Dienst	3.690	0	0	0	0	0	0
KNMI	950	1.004	1.004	1.004	1.004	1.004	1.004
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	*110.603*	*113.116*	*113.116*	*113.116*	*113.116*	*113.116*	*113.116*
Doorsluis COVA heffing	107.594	111.000	111.000	111.000	111.000	111.000	111.000
TNO Bodembeheer	3.009	2.116	2.116	2.116	2.116	2.116	2.116
Bijdragen aan mede-overheden				*28.000*	*28.000*	*28.000*	*28.000*
Uitkoop				28.000	28.000	28.000	28.000
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	*64.899*	*56.523*	*45.470*	*32.973*	*26.325*	*26.325*	*25.873*
ECN/NRG	57.903	55.867	44.487	31.936	25.288	25.288	24.836
Interne begrotingsreserve risicopremie lening ECN/NRG	6.600						
Diverse instituten	396	656	983	1.037	1.037	1.037	1.037
ONTVANGSTEN	**10.801.567**	**7.305.411**	**6.386.411**	**6.170.411**	**6.659.761**	**7.470.761**	**7.993.761**
COVA	107.594	111.000	111.000	111.000	111.000	111.000	111.000
SDE+	173.619	320.000	494.000	678.000	1.074.000	1.730.000	2.308.000
Interne begrotingsreserve duurzame energie		20.000	77.000	77.000	73.000	78.000	73.000
Aardgasbaten	10.505.291	6.850.000	5.700.000	5.300.000	5.400.000	5.550.000	5.500.000
Ontvangsten zoutwinning	2.474	1.761	1.761	1.761	1.761	1.761	1.761
Diverse ontvangsten	12.589	2.650	2.650	2.650			

Budgetflexibiliteit
Subsidies: Van het totale subsidiebudget is 97% juridisch verplicht. Dit percentage is hoog als gevolg van uitfinanciering van tot en met 2015 aangegane verplichtingen, met name langlopende uitbetalingen op reeds afgegeven beschikkingen in het kader van de MEP/SDE en verplichtingen die in 2011, 2012, 2013, 2014 en 2015 zijn aangegaan voor de SDE+.

Opdrachten: Van het opdrachtenbudget is 80% juridisch verplicht. Het betreft uitfinanciering van in voorgaande jaren afgegeven beschikkingen, met name in het kader van Joint Implementation en Pallas.

Bijdragen aan agentschappen: Het budget betreft de financiering van de opdracht 2016 aan RVO.nl, NVWA en het KNMI en is 100% juridisch verplicht.

Bijdragen aan ZBO's/RWT's: Op dit onderdeel is geen sprake van budgetflexibiliteit. Het betreft met name de doorsluis van de COVA-heffing op aardolieproducten, bedoeld voor het dekken van de kosten van het aanhouden van voorraden. Dit is gebaseerd op nationale en internationale wetgeving.

Bijdragen (inter)nationale organisaties: Van het beschikbare budget voor (inter)nationale organisaties is 99% juridisch verplicht. De bijdrage aan ECN betreft een al langlopende gevestigde en op overeenkomsten gebaseerde subsidierelatie ten behoeve van energieonderzoek. Dit betekent dat er op dit onderdeel sprake is van enige budgetflexibiliteit, zij het beperkt op de korte termijn.

Toelichting op de financiële instrumenten

Subsidies

Topsector Energie
De Topsector Energie richt zich op de verduurzaming van de energievoorziening en de versterking van de toegevoegde waarde van de energiesector voor de Nederlandse economie. In samenwerking tussen de overheid, het bedrijfsleven en kennisinstellingen is ervoor gekozen om daarbij de focus te leggen op windenergie op zee, zonne-energie, bio-energie, energiebesparing in de industrie en de gebouwde omgeving, gas, en intelligente netten. In 2015 zijn de innovatiecontracten herzien en geaccordeerd door de Minister van EZ. Deze innovatiecontracten bevatten de gezamenlijke onderzoeks- en innovatieagenda van bedrijven en kennisinstellingen, waarmee aansluiting van onderzoek op de behoeften vanuit de markt wordt gewaarborgd. De Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI's) voeren deze agenda uit. EZ stimuleert en ondersteunt de topsector energie met reguliere innovatie-middelen en een speciaal voor innovatie afgezonderd deel van de SDE+ middelen.

Het Topteam Energie ziet toe op het onderzoeks- en innovatieportfolio van de TKI's en stuurt zo nodig bij. In 2016 zullen drie TKI's fuseren tot een nieuwe overkoepelende TKI. Dit is het sluitstuk van de versterkte samenwerking tussen de TKI 's die zich richten op energiebesparing in de gebouwde omgeving, zonne-energie en intelligente netten. Daarnaast is er in 2016 veel aandacht voor de verdere uitwerking van systeemintegratie en de cross-overs tussen de verschillende topsectoren en thema's. Het thema systeemintegratie richt zich op inpassing van energie uit

hernieuwbare bronnen in het energiesysteem, met specifieke aandacht voor cross-overs tussen elektriciteit, gas en warmte.

Energie-innovatie (Innovatie Agenda Energie)
De Innovatie Agenda Energie is afgerond in 2015. Dit betreft de uitfinanciering van een groot aantal specifieke innovatieprogramma's die in de periode 2008–2011 zijn opgestart met een eenmalige impuls vanuit het Fonds Economische Structuurversterking (FES). De uitkomsten uit de Innovatie Agenda Energie worden zoveel mogelijke meegenomen binnen de Topsector Energie.

Kengetal	2011	2012	2013	2014	2015	Ambitie 2016
Aantal deelnemende bedrijven bij TKI[1] *Bron: RvO*	n.v.t.	301[2]	486	612	n.n.b.	700
Kwaliteit van het Nederlandse energieonderzoek gemeten als retourpercentage van het Achtste EU kaderprogramma thema energie[3]	7,4%	7,0%	6,8%	6,6%	n.n.b.	7,0%

[1] In september 2012 zijn de TKI 's opgericht. Daardoor is er geen waarde beschikbaar voor 2011.
[2] De oorspronkelijke waarde van 333 is bijgesteld naar 301. Oorzaken hiervoor waren: het terugtrekken van bedrijven uit samenwerkingsprojecten en goedgekeurde projecten die uiteindelijk niet zijn doorgegaan of waarvan de aanvraag is ingetrokken.
[3] De cijfers betreffen cumulatieve cijfers vanaf de start van het zevende kaderprogramma in 2007.

Green Deal
De Green Deal aanpak is sinds 2011 een onderdeel van het groene groei beleid van het kabinet. Ook in het Energieakkoord zijn de Green Deals als één van de instrumenten genoemd in het streven om tot een volledig duurzame energiehuishouding te komen. De onderwerpen van deze energie deals zijn zeer divers, variërend van energiebesparing tot elektrisch vervoer. Aangezien het initiatieven uit de samenleving zijn, is er op voorhand geen inzicht mogelijk in welk type energiedeals er in 2016 zullen worden afgesloten. De deals hebben veelal een looptijd van drie jaar en zijn volop in uitvoering. Een aantal deals is in 2015 beëindigd. Sinds 2011 zijn er 105 Green Deals afgesloten met als (deel) thema energie. Een compleet overzicht van Green Deals is te vinden op: http://www.greendeals.nl.

Energieakkoord
De Demonstratieregeling Energie-innovatie (DEI) komt voort uit het Energieakkoord en is gericht op versnelling van de commercialisering van energie-innovaties voor de export. De regeling draagt bij aan de ambitie om de economische waarde van de schone energie-technologieketen in 2020 te verviervoudigen ten opzichte van 2010. De regeling is in 2014 gestart. In 2015 zijn twee tenders uitgevoerd, waarvoor in totaal € 34 mln aan subsidiebudget beschikbaar was. In 2016 zal het subsidiebudget stijgen tot € 44 mln.

Milieukwaliteit van de Elektriciteitsproductie (MEP) / Stimulering Duurzame Energieproductie (SDE)
Dit betreft de uitfinanciering van verplichtingen die in het verleden in het kader van de Milieukwaliteit van de Elektriciteitsproductie (MEP) en Stimulering Duurzame Energieproductie (SDE) zijn aangegaan. MEP-subsidie is verleend aan elektriciteitsproducenten met wind- en zon-energie, waterkracht en biomassa. Projecten ontvangen MEP-subsidie tot aan het einde van de subsidietermijn. De MEP-subsidie geldt voor een periode van tien jaar. Aan het eind van de looptijd wordt de definitieve subsidie vastgesteld.

De SDE-regeling is de opvolger van de MEP. De SDE is een exploitatiesubsidie die het verschil vergoedt tussen de kostprijs van hernieuwbare energie en de marktprijs (de onrendabele top) voor projecten op het gebied van hernieuwbaar gas en hernieuwbare elektriciteit. De regeling is daarmee breder dan de MEP. Met ingang van 2011 is de SDE omgevormd en aangepast tot de SDE+.

Stimulering Duurzame Energieproductie+ (SDE+)
In het Energieakkoord voor duurzame energie is afgesproken dat Nederland in 2020 een aandeel van 14% hernieuwbare energieproductie heeft. Verder is afgesproken dat dit aandeel in 2023 16% zal zijn. Het belangrijkste instrument dat het kabinet heeft om dit te realiseren is de SDE+. De SDE+ richt zich op de opties hernieuwbare elektriciteit, groen gas en hernieuwbare warmte en subsidieert het verschil tussen de kostprijs van hernieuwbare energie en de marktprijs, de zogenaamde onrendabele top. Doordat in de SDE+ goedkopere projecten voorrang hebben bij het verkrijgen van subsidie en er concurrentie is tussen verschillende vormen van hernieuwbare energie, zal op de meest kosteneffectieve wijze de productie van hernieuwbare energie worden gestimuleerd. De totale uitgaven zijn afhankelijk van de beschikbare projecten en de ontwikkeling van de energieprijs. Voor 2016 is voor de tender wind op zee een verplichtingenbedrag van € 5 mld opgenomen. Daarnaast zal in het najaar van 2015 de Tweede Kamer worden geïnformeerd over het bedrag dat voor de reguliere SDE+ in 2016 gepubliceerd zal worden.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Streef-waarde	Planning	Bron
Duurzame energieproductie	4,5%	2013	16%	2023	CBS

Compensatie indirecte kosten ETS elektriciteitsgrootverbruikers
Door de introductie van het Europese Emissiehandelssysteem (ETS) wordt de CO_2-prijs door de elektriciteitsproducenten aan de elektriciteitsgrootgebruikers doorberekend. Elektriciteitsgrootgebruikers die internationaal concurreren kunnen in veel gevallen die CO2-kosten (ook wel indirecte kosten genoemd) niet doorberekenen omdat de concurrenten buiten de EU die kosten niet hebben. Naast verstoring van het gelijke speelveld leidt dit tot een CO2-weglek risico (het verplaatsen van bedrijven met veel directe of indirecte CO_2 uitstoot naar landen waar de uitstoot van CO_2 geen prijs heeft). Voor de compensatie van de indirecte kosten in het kader van het ETS is in 2016 een bedrag beschikbaar van € 61 mln op de EZ begroting. Dit budget neemt de komende jaren af in verband met het niveau van de CO_2– prijs.

Afvang en opslag van CO_2
Om op de lange termijn te komen tot een volledig duurzame energievoorziening zal afvang, gebruik en opslag van CO_2 (CCS) onvermijdelijk zijn. CCS kan worden toegepast bij de industrie en ook bij gas- en kolencentrales. De rijksoverheid heeft het initiatief genomen voor een lange termijn visie over CCS. De visie CCS is een bouwsteen voor het Energierapport 2015. De relevante acties uit deze visie CCS zullen in 2016 in gang worden gezet. De rijksoverheid heeft reeds eerder toegezegd € 150 mln aan cofinanciering bij te dragen aan het grootschalige CCS demonstratieproject ROAD. Het gaat hierbij om het afvangen van CO_2 bij de nieuwe E.ON kolencentrale op de Maasvlakte die vervolgens buiten de kust in een

leeg gasveld wordt opgeslagen. Begin 2016 zal er door de initiatiefnemers een definitief investeringsbesluit worden genomen.

Hoge Flux Reactor (HFR)

De HFR in Petten is eigendom van de Europese Commissie en wordt geëxploiteerd door de *Nucleair Research and consultancy Group* (NRG). De exploitatie van de HFR wordt ondersteund door een reeks aanvullende onderzoeksprogramma's. De voor de HFR opgenomen middelen betreft de Nederlandse bijdrage aan het «aanvullend programma» van het *Joint Research Centre* van de Europese Commissie, dat in de HFR wordt uitgevoerd. Het voornaamste doel van het aanvullend onderzoeksprogramma van de HFR, is een constante en betrouwbare neutronenflux voor experimentele doeleinden te leveren.

Elektrisch rijden

Het project Elektrisch Rijden is onderdeel van het Energieakkoord voor duurzame groei. Uiterlijk 1 januari 2016 ligt er een nieuw beleidsplan dat volwaardig invulling geeft aan de voorzetting van het programma Elektrisch Vervoer en aansluit bij de plannen van het Formule E-team. Dit plan is tot stand gekomen onder meer op basis van de Actie-agenda Brandstoffenvisie die het kader vormt voor het Elektrisch Vervoerbeleid. Het beleidsplan heeft als focus het verzilveren van het verdienpotentieel, het adequaat faciliteren van het totale innovatiesysteem en de inpassing van de verdergaande elektrificering van mobiliteit in het energiesysteem. Het beleidsplan houdt de uitrol van voertuigen op een pad richting het doel van 2035 dat alle nieuwe personenauto's in staat moeten zijn tot zero-emissie rijden. De uitwerking vindt vooral plaats door gebruik te maken van bestaande beleids- en ondersteuningsinstrumenten. Nederland probeert haar positie in de kopgroep van de uitrol van voertuigen en laadinfrastructuur te behouden en zich te blijven profileren als een interessante plek om innovaties te testen en te demonstreren. Dit vereist gunstige randvoorwaarden.

Caribisch Nederland

Per 1 januari 2014 is het Gemeenschappelijk Energie Bedrijf (GEBE) van de bovenwindse eilanden ontvlochten en opgesplitst in drie bedrijven voor ieder van de eilanden één. Op Saba en St. Eustatius ontstonden de verzelfstandigde bedrijven Saba Electric Company (SEC) en Statia Utility Company (STUCO). Al vóór de ontvlechting van GEBE zijn beslag kreeg was duidelijk dat SEC en STUCO hun tarieven fors zouden moeten verhogen om een sluitende begroting te hebben, want de impliciete subsidie van St. Maarten aan Saba en St. Eustatius verdween door de ontvlechting.

De kosten van energievoorzieining op de eilanden van Caribisch Nederland zijn relatief hoog. De beperkte schaalgrootte, het insulair karakter alsook de sociaal-economische omstandgheden zijn van dien aard dat de netwerkkosten op de eilanden substantieel hoger zijn dan in Europees Nederland. Een forse verhoging van de tarieven werd zowel door de Eilandbesturen als door het Ministerie van Economische Zaken onwenselijk geacht. Mede daarom zal de Elektriciteits en Drinkwaterwet BES ruimte bieden de hoge netwerkkosten (tijdelijk) te subsidiëren, de subsidie wordt over een periode van tien jaar afgebouwd. Door de subsidie voor de netwerkkosten zullen de netwerktarieven voor elektriciteit op de eilanden ongeveer even hoog zijn als in Europees Nederland. Daarnaast wordt ingezet op kostprijsverlaging door introductie van duurzame energie (zon, wind) en verplaatsing en modernisering van de elektriciteitscentrale Saba. In 2014 is begonnen met de verplaatsing van

de elektriciteitscentrale op Saba. In 2015 zijn aanbestedingen gehouden op Saba en St. Eustatius voor grootschalige parken met zonne-energie. De subsidies worden gespreid over de jaren beschikbaar gesteld, naarmate de werkzaamheden vorderen. Naar verwachting worden de werkzaamheden in 2016 afgerond.

Overige subsidies
Dit betreft de uitfinanciering van verplichtingen van reeds beëindigde subsidieregelingen. Dit betreft met name de uitfinanciering van het Besluit Subsidies Investeringen Kennisinfrastructuur (BSIK), transitiemanagement en duurzame warmte.

Garanties

Aardwarmte
Aardwarmte of Geothermie betreft het winnen van warmte uit diepe aardlagen. Het potentieel van aardwarmte is 11 petajoule (PJ) in 2020. Het ontbreken van een (betaalbare) verzekering is een belangrijk knelpunt voor de toepassing van aardwarmte. De garantieregeling aardwarmte heeft als doel het afdekken van het risico dat het boren van putten voor de toepassing van aardwarmte niet succesvol is. De overheid dekt dit risico af door middel van het uitgeven van garanties aan marktpartijen die hiervoor een premie betalen.
In 2015 is de garantieregeling opnieuw opengesteld. Ook in 2016 is openstelling van de regeling wenselijk, aangezien de verzekeringsmarkt het geologisch risico nog niet afdekt en voor financiering van de projecten een garantstelling vereist is.

Opdrachten

O&O bodembeheer
Dit betreft opdrachten ten behoeve van de Mijnraad en de Technische commissie bodembeweging (Tcbb).

Joint implementation
De Joint Implementation aankoopprogramma's die gericht waren op het aankopen van CO_2– rechten voor het door Nederland nakomen van de Kyoto-doelstelling zijn afgesloten. Voor een aantal van de in de programma's gesteunde projecten lopen nog financiële verplichtingen en voor één project loopt nog een juridisch traject.

Pallas
Het kabinet en de provincie Noord-Holland investeren elk maximaal € 40 mln in het project Pallas met als doel de realisatie van een nieuwe onderzoeksreactor in Petten. Deze bijdrage in de periode 2013–2017 is bedoeld voor het ontwerp, de aanbesteding en de vergunningprocedure van de reactor. Voor de realisatie van de onderzoeksreactor is in 2013 de onafhankelijke Stichting Voorbereiding Pallas-reactor opgericht. In 2016 verwacht de stichting het ontwerp van de onderzoeksreactor te kunnen aanbesteden, een start te maken met het aanvragen van de nodige vergunningen en de strategie voor het verwerven van de benodigde financiering uit te werken op basis van een geactualiseerde business case. Uitgangspunt van het kabinet is dat de bouw en exploitatie van de reactor met privaat en risicodragend kapitaal wordt gefinancierd, waarbij de gemaakte kosten voor ontwerp, aanbesteding en vergunningprocedure moeten worden terugbetaald.

Onderzoek en opdrachten
Dit betreft kleinere onderzoeksopdrachten- veelal met een looptijd van minder dan één jaar- die dienen ter ondersteuning van het energiebeleid en die veelal gericht zijn op beantwoording van één specifieke vraag (al dan niet op verzoek van de Tweede Kamer).

Bijdrage aan agentschappen

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)
Dit betreft vooral de kosten van uitvoering door RVO.nl van energiesubsidieregelingen, waaronder de Milieukwaliteit van de Elektriciteitsproductie (MEP) en Stimulering Duurzame Energieproductie(+) (SDE(+)). Voor een klein deel heeft het betrekking op voorbereidende en ondersteunende werkzaamheden van RVO.nl op het gebied van het energiebeleid.

Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)
NVWA voert het toezicht uit op de naleving van de Wet Implementatie EU-richtlijnen energie-efficiëntie. De werkzaamheden van NVWA in dat kader betreffen het uitvoeren van inspecties en producttesten, internationale contacten en samenwerking, interventies bij niet-naleving, het volgen van marktontwikkelingen en het geven van voorlichting. De vergoeding betreft de kosten van de werkzaamheden, alsmede de kosten van aanschaf van te testen apparatuur.

Bijdragen aan ZBO's/RWT's

Doorsluis Centraal Orgaan Voorraadvorming Aardolieproducten (COVA) heffing
Het crisisbeleid op het gebied van de olievoorzieningszekerheid dient verstoringen in de olieaanvoer op te vangen. Door de Stichting Centraal Orgaan Voorraadvorming Aardolieproducten (COVA) en het oliebedrijfsleven worden in opdracht van EZ strategische olievoorraden aangehouden in lijn met hetgeen hierover geregeld is in de Wet voorraadvorming aardolieproducten (Wva) 2012. De uitgavenreeks op de EZ-begroting betreft de doorsluis van de ontvangen voorraadheffingen naar de COVA. De voorraadheffing is een heffing ingesteld op aan accijns van minerale oliën onderworpen aardolieproducten. De heffing bedraagt momenteel € 8,– per 1.000 liter benzine en diesel en wordt door de Minister van Financiën geheven en ingevorderd door de Belastingdienst. De Minister van EZ keert de opbrengst van heffing uit aan de stichting COVA ter dekking van de operationele kosten en financieringslasten van de COVA. Per 1 april 2013 is de Wva 2012 van kracht geworden en in lijn met de bepalingen in de nieuwe Wva 2012 is een verhoging van de voorraadheffing doorgevoerd. In deze wet is onder andere de EU Richtlijn 2009/119/EU over strategische aardolievoorraden geïmplementeerd.

Bijdrage TNO-AGE
Dit betreft een bijdrage aan TNO-AGE voor de adviestaak voortvloeiend uit de Mijnbouwwet en Mijnbouwregeling. De adviserende taak ligt op het vlak van het opsporen en winnen van delfstoffen (olie, gas en steenzout) en aardwarmte en het opslaan van stoffen in de (diepe) ondergrond van Nederland.

Bijdragen aan medeoverheden

Verkabelingregeling
Het Rijk maakt het vanaf 2017 mogelijk om 140 kilometer aan bestaande hoogspanningslijnen van 50, 110 en 150 kV, die in de buurt van woningen staan, gedeeltelijk onder de grond te brengen (verkabelen). De verkabeling gaat alleen door als de gemeente een bijdrage wil leveren. Gemeenten dragen niet langer alle kosten, maar slechts 25%. Netbeheerder TenneT mag de overige 75% van de transportkosten van elektriciteit doorberekenen aan klanten.
De regeling heeft een looptijd van vijftien jaar. Waar ondergrondse hoogspanningslijnen niet mogelijk zijn of financieel niet wenselijk, kunnen bewoners met een woning recht onder een hoogspanningsverbinding worden uitgekocht (TK, 31 574, nr. 29; TK, 34 199).

Uitkoopregeling
Woningen die direct onder de hoogspanningslijnen staan van 220 en 380 kV verbindingen en 110 en 150 kV buiten de bevolkingskernen, komen in aanmerking voor uitkoop. Het Rijk stelt vanaf 2017 geld beschikbaar voor een vrijwillige uitkoopregeling onder de voorwaarde dat de betrokken gemeenten besluiten tot verwijderen van de woonfunctie. De regeling wordt samen met de betrokken gemeenten uitgewerkt en heeft een looptijd van vijf jaar (TK, 31 574, nr. 29).

Bijdragen aan (inter)nationale organisaties

Energie Onderzoekcentrum Nederland (ECN)/Nuclear Research and consultancy Group (NRG)
ECN ontwikkelt hoogwaardige kennis en technologie voor een efficiënte en duurzame energievoorziening en brengt deze naar de markt. Het onderzoeksprogramma van ECN wordt in overleg met de Topsector Energie vormgegeven. Daarnaast ondersteunt ECN de ontwikkeling en uitvoering van energiebeleid. Voor NRG betreft het onderzoeksactiviteiten op het gebied van de nucleaire veiligheid, radioactief afval en stralingsbescherming. Centraal daarbij staat de ontwikkeling van kennis, producten en processen voor veilige toepassing van nucleaire technologie voor energie, milieu en gezondheid. In de Visie op het toegepaste onderzoek is aangegeven dat het kabinet de TO2-instituten in de toekomst op kwaliteit en maatschappelijke impact van het onderzoek wil beoordelen. Voor 2016 maakt EZ hier voor zover mogelijk al concrete prestatieafspraken over met ECN, naar aanleiding van de prestatiemeting in het najaar van 2015.

Indicator: klanttevredenheid en kennisbenutting

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Streef-waarde	Planning	Bron
Klanttevredenheid ECN	8,6	2014	8,0	2016	ECN
Kennisbenutting ECN	–	–	>80%	2016	ECN

Toelichting
In 2015 zijn alle TO2 instituten overgegaan op een nieuwe, uniforme methode voor het meten van klanttevredenheid en kennisbenutting. De scores in bovenstaande tabellen geven de gerealiseerde waarden van klanttevredenheid en kennisbenutting voor al het onderzoek dat de TO2 in opdracht uitvoeren (het betreft dus zowel Publiek-private samenwerking (PPS) onderzoek, als onderzoek in opdracht van private klanten als

onderzoek in opdracht van de publieke sector, tenzij anders vermeld). Over 2014 is al wel een uniforme meting van klanttevredenheid uitgevoerd, daarop is de referentiewaarde voor klanttevredenheid gebaseerd. In 2015 zal voor het eerst ook kennisbenutting uniform worden gemeten, dat zal de basis vormen voor de referentiewaarde van kennisbenutting. Over deze indicatoren wordt nader gerapporteerd in de monitor Bedrijfslevenbeleid. In de Visie op het toegepaste onderzoek (TK, 2012–13, 32 637 nr. 68) is aangegeven dat het kabinet de instituten in de toekomst op kwaliteit en maatschappelijke impact van het onderzoek wil beoordelen. Daartoe wordt in 2015 een uniform evaluatie- en monitoringskader ontwikkeld waarmee de instituten in 2017 geëvalueerd worden. Tevens wordt in 2015 een eerste meting uitgevoerd.

Diverse instituten
Nederland participeert in een aantal internationale organisaties of programma's, die zich bezig houden met voorzieningszekerheid. Het gaat dan om het *International Energy Agency* (IEA), het *Energy Charter Treaty* (ECT), het *International Energy Forum*, het *Gas Exporting Countries Forum* (GECF) en het Nederlands Polair Programma (NPP). Daarnaast is Nederland samen met het Ministerie van Buitenlandse Zaken en een aantal bedrijven partner in het *Clingendael International Energy Programme* (CIEP).
In het Pentalateraal Energieforum wordt in 2016 gewerkt aan de implementatie van het vastgestelde programma in de politieke verklaring van juni 2015. Dit betreft drie werkterreinen:
marktintegratie, leveringszekerheid en flexibiliteit. Op het terrein van marktintegratie zullen de resultaten van het «flow based-marktkoppelingssysteem» worden gemonitord en zal dit systeem waar mogelijk in samenwerking met netbeheerders, beurzen en toezichthouders verder worden verbeterd. Het systeem van flow based marktkoppeling is in mei 2015 van start gegaan. Hiermee wordt de beschikbare capaciteit van de netwerken nog efficiënter benut dan voorheen. Op het terrein van leveringszekerheid zal worden bezien welke verbeteringen mogelijk zijn in de regionale leveringszekerheidsanalyse die in 2017 opnieuw door de netwerkbeheerders (TSO's) in de pentalaterale regio zal worden uitgevoerd. Daarnaast zullen er afspraken gemaakt worden over grensoverschrijdende deelname aan capaciteitsmechanismen in de Noordwest-Europese regio en over het beperken van marktverstorende grensoverschrijdende effecten van deze mechanismen. Tot slot zullen in een nieuwe werkgroep afspraken worden gemaakt gericht op toename van flexibiliteit in het energiesysteem. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het creëren van efficiëntere balanceringsmarkten, de ontwikkeling van vraagzijderespons en de bevordering van mogelijkheden voor de opslag van elektriciteit. Daarnaast zal gewerkt worden aan versterkte operationele samenwerking tussen TSO's in de Noordwest-Europese regio ter bevordering van leveringszekerheid en flexibiliteit.

Toelichting op de ontvangsten

COVA
Betreft ontvangsten uit hoofde van de voorraadheffing COVA, zoals toegelicht bij de uitgavenpost «Doorsluis COVA heffing».

SDE+
De uitgaven van de SDE+ subsidie worden gefinancierd via een opslag op de energierekening. Deze opslag is in 2013 ingevoerd.

Aardgasbaten
Het kabinet heeft besloten om de gaswinning uit het Groningenveld voor 2015 terug te brengen tot 30 miljard m^3. De landelijk gasnetbeheerder, Gas Transport Services, heeft immers aangegeven dat uit oogpunt van leveringszekerheid in een koud jaar een volume van 33 miljard m^3 gaswinning uit het Groningenveld noodzakelijk is (zie bijlage 2, Kamerstukken II 2014/15, 33 529, nr. 96). Aangezien de gasopslag Norg aan het eind van 2014 is uitgebreid en daardoor een tijd buiten gebruik is geweest wegens werkzaamheden, is er in 2015 de eenmalige mogelijkheid om 3 miljard m^3 meer gas uit Norg te betrekken. In lijn met het besluit over 2015 is voor de berekening van de gasbaten voor de jaren 2016–2020 voor het Groningenveld voorlopig uitgegaan van het niveau dat noodzakelijk is voor de leveringszekerheid (33 mld m^3). Er loopt inmiddels een tweetal onderzoeken naar respectievelijk een verantwoord niveau van gaswinning en omkering van het systeem van gaslevering om eind 2015 tot een goed besluit te kunnen komen over de gaswinning in 2016 en de jaren daarna (TK 33 529 nr. 174). De raming van de aardgasbaten voor 2015 en verder is gebaseerd op het meest recente scenario van het CPB uit de Macro Economische Verkenning (MEV).

Verwachting 2015–2016	2015	2016
Productie aardgas totaal (in Groningen equivalenten)	55	55
Euro/dollarkoers	1,11	1,09
Olieprijs (dollar/vat)	57,7	60,0
Beursprijs van TTF-gas (eurocent/ m^3)	21	20

Kengetallen	2011	2012	2013	2014
1. Gewonnen volume aardgas kleine velden (in Nm^3)[1] *Bron: TNO*	28 mld Nm^3	26 mld Nm^3	26 mld Nm^3	24 mld Nm^3
2. Aantal boringen exploratie onshore en offshore *Bron: TNO*	18	16[2]	9	21
3. Aantal boringen productie onshore en offshore *Bron: TNO*	39	19[3]	18	32
4. Productie aardgas totaal (in Nm^3)[1] *Bron: TNO*	74 mld Nm^3	74 mld Nm^3	80 mld Nm^3	66 mld Nm^3
5. Euro/dollarkoers *Bron: CBS/CPB*	1,39	1,28[4]	1,33	1,33
6. Olieprijs (dollar/vat) *Bron: CBS/CPB*	111,3	111,7	108,7	101,4
7. Beursprijs van TTF-gas (eurocent/ m^3) *Bron: APX Endex*	22,9[5]	24,0[5]	26,0	21,3

[1] De reeks wijkt af van de in de Rijksbegroting 2015 opgenomen waarden. Er is voor gekozen om de waarden op te nemen in Nm^3 in plaats van Sm^3 omdat Nm^3 beter aansluit bij de eenheid waarin de productie van het Groninger gas wordt uitgedrukt; de «Groningen equivalenten».
[2] De waarde wijkt af van de in de Rijksbegroting 2014 opgenomen waarde. Uit een in februari 2014 ontvangen TNO-rapportage blijkt dat een correctie, in de tabel van 2012, van 1 is doorgevoerd in verband met een indeling in de verkeerde categorie.
[3] De waarde wijkt af van de in de Rijksbegroting 2014 opgenomen waarde. Uit een in februari 2014 ontvangen TNO rapportage blijkt dat een correctie, in de tabel van 2012, van 10 is doorgevoerd in verband met een rekenfout.
[4] De waarde van de euro/dollarkoers wijkt af van de in de Rijksbegroting opgenomen waarde. Deze waarde was gebaseerd op een raming van het CBS/CPB.
[5] De waarden van 2011 en 2012 wijken af van de in de Rijksbegroting 2014 opgenomen waarden. Dit is veroorzaakt door het in het verleden toepassen van een onjuiste correctiefactor.

1 t/m 4 In het kader van voorzieningszekerheid is het van belang dat het aardgas dat zich bevindt in de Nederlandse kleine velden ook wordt gewonnen. Dit omvat zowel het produceren van reeds ontdekte velden (kengetal 1,3 en 4) als het exploreren van nieuwe velden (kengetal 2). EZ stelt de randvoorwaarden middels een concurrerend mijnbouwklimaat, marktpartijen nemen de productie en exploratie voor hun rekening. Kengetal 1 geeft de totale hoeveelheid gewonnen gas uit kleine velden (onshore en

offshore). Kengetal 4 geeft de totale aardgasproductie in Nederland weer in standaard m^3, dus aardgas gewonnen uit kleine velden en het Groningerveld.

5 t/m 7 De bepalende factoren voor de geraamde aardgasbaten zijn de aardgasprijs en het volume van de verkopen. De aardgasprijs is gerelateerd aan enerzijds de prijs van olie in dollars in combinatie met de euro/dollar-koers en anderzijds aan de prijs van gas die onafhankelijk van de olieprijs op de markt tot stand komt op onder andere gasbeurzen.

Interne begrotingsreserves

De interne begrotingsreserve voor duurzame energie is bestemd voor onbesteed gebleven middelen als gevolg van vertraging bij projecten waaraan reeds subsidie is toegekend en reeds verplichte projecten die niet tot uitvoering komen en door andere projecten moeten worden vervangen met het oog op het bereiken van de doelstelling. Via de reserve blijven de middelen beschikbaar tot het moment dat ze alsnog zullen worden uitbetaald. De interne begrotingsreserve voor de garantieregeling Aardwarmte is bedoeld om het budget voor deze regeling meerjarig in te kunnen zetten en een eventuele mismatch in de tijd tussen inkomsten en uitgaven op te vangen. Om gebruik te kunnen maken van de garantieregeling Aardwarmte betalen marktpartijen een premie aan de uitvoerder van de regeling (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) die wordt gestort in de interne begrotingsreserve.

Stand interne begrotingsreserve per 31 december 2014 (x € 1.000)	
Interne begrotingsreserve duurzame energie	594.363
Interne begrotingsreserve Aardwarmte	20.037
Interne begrotingsreserve ECN verstrekte leningen	6.600

Budgettair belang fiscale maatregelen

Bedragen x € 1 mln	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Energie-investeringsaftrek (EIA)	124	106	101	101	101	101	101
Lokaal opgewekte duurzame energie	0	0	1	1	2	3	5

Met de energie-investeringsaftrek (EIA) stimuleert EZ investeringen in energiebesparing in of bij bedrijfsgebouwen, processen en transportmiddelen, duurzame energie en energie-advies. De EIA maakt het mogelijk om een extra fiscale aftrek te genieten op de gedane investeringen die leiden tot energiebesparing. Ten opzichte van het historisch verbruik of het gemiddeld gangbare energiegebruik bij nieuwbouw moeten investeringen in energiebesparing per jaar per geïnvesteerde euro een bepaalde hoeveelheid energie besparen. Alleen de nieuwste typen bedrijfsmiddelen komen hierdoor in aanmerking. De EIA stimuleert zo de marktintroductie van een nieuwe generatie efficiënte bedrijfsmiddelen. Om meer middelen beschikbaar te houden voor investeringen in energiebesparing en energie-efficiëntieverbetering in het bedrijfsleven, is in het Energieakkoord voor duurzame groei opgenomen dat de EIA-regeling zoveel mogelijk wordt gericht op investeringen in energiebesparing. Sinds 2014 komen projecten die een SDE+ subsidie krijgen niet meer in aanmerking voor de EIA. Daarom zijn sinds 2014 in de SDE+-regeling iets hogere

basisbedragen vastgesteld, omdat het voordeel van de EIA niet meer wordt meegerekend.

Overzicht maatregelen ten behoeve van het Energieakkoord
Conform de motie Leegte (TK, 2014–2015, 30 196 nr. 278) is onderstaand een totaaloverzicht opgenomen van alle maatregelen van alle ministeries ten behoeve van het Energieakkoord. De maatregelen zijn gegroepeerd op basis van de doelstelling uit het Energieakkoord waaraan de maatregelen het meest direct bijdragen. Veel maatregelen dragen echter bij aan meerdere doelen.

In de begrotingen van Infrastructuur en Milieu en van Wonen en Rijksdienst zijn verwijzingen naar dit totaaloverzicht opgenomen. De betreffende maatregelen die op deze begrotingen staan zijn in onderstaand overzicht opgenomen. Achter de maatregelen in dit overzicht wordt aangegeven op welke begroting en beleidsartikel de maatregelen feitelijk staan.

De budgettaire gevolgen van het Energieakkoord zijn als bijlage bij de aanbiedingsbrief van het Energieakkoord gevoegd (TK, 30 196, nr. 202). Hierin zijn ook de fiscale maatregelen vermeld die onderdeel vormen van het Energieakkoord. De budgettaire gevolgen van deze aanpassingen zijn niet veranderd ten opzichte van het afsluiten van het Energieakkoord. Deze aanpassingen zijn derhalve niet meegenomen in dit overzicht en worden ook niet apart vermeld in de begroting van Financiën (IX).

Uitgaven x € 1.000						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ENERGIEBESPARING						
MJA3 / MEE (EZ, art.14)	3.551	2.377	2.238	2.238	2.238	2.238
EIA (EZ, art.14)	106.000	101.000	101.000	101.000	101.000	101.000
Compensatie indirecte kosten ETS (EZ, art. 14)	61.000	61.000	83.045	62.000	61.000	61.000
Demo Schoon en Zuinig (EZ, art. 16)	1.035	–	–	–	–	–
Innovatieagenda Energie (EZ, art.16)	1.213	1.629	1.628	2.908	2.908	2.908
Marktintroductie energie innovaties (MEI) (EZ, art. 16)	5.636	3.689	1.289	4.735	5.539	5.539
Investeringsregeling Energiebesparing (IRE) / Investeringsregeling Milieuvriendelijke Maatregelen (IMM) (EZ, art. 16)	1.918	3.710	4.819	4.900	4.900	4.900
Wet Milieubeheer energiebesparing (IenM, art. 19)	3.050	425	425	–	–	–
Openbare verlichting decentrale overheden (IenM, art. 19)	35	–	–	–	–	–
Revolverend fonds: Energiebespaarfonds (NEF) (WenR, art. 2)	25.000	–	–	–	–	–
(Voorlopig) Energielabel (WenR, art. 2)	9.300	–	–	–	–	–
Subsidieregeling STEP (WenR, art. 2)	–	–	–	195.000	200.000	–
VNG: ondersteuningsstructuur energieke samenleving (WenR, art. 2)	5.000	5.000	–	–	–	–
Revolverend fonds; leningen VvE's (WenR, art. 2)	35.000	–	–	–	–	–
Revolverend fonds; leningen verhuurders (WenR, art. 2)	72.800	–	–	–	–	–
HERNIEUWBARE ENERGIE						
MEP (EZ, art. 14)	364.987	278.022	187.487	54.991	47.025	40.025
SDE/SDE+ (EZ, art.14)	802.709	1.119.215	1.337.857	1.762.331	2.358.000	3.036.900
Storting in Interne begrotingsreserve duurzame energie (EZ, art. 14)						
Garantieregeling aardwarmte (EZ, art. 14)	1.000	–	–	–	–	–
Storting in Interne begrotingsreserve Garantieregeling aardwarmte (EZ, art. 14)						
ENERGIE-INNOVATIE						
Topsector Energie (EZ, art.14)	25.623	11.000	30.088	30.770	31.490	31.490
Demonstratieregeling Energie-innovaties (EZ, art. 14)	34.000	44.000	49.000	49.000	49.000	49.000
Innovatiemiddelen SDE+ (EZ, art. 14)	42.239	44.840	23.600	13.320	10.000	5.000
MOBILITEIT						
Elektrisch rijden (EZ, art. 14)	1.123	–	–	–	–	–
Lean and Green Personal Mobility (IenM, art. 14)	600	–	–	–	–	–
Meerjaren bewustwording champagne «Hopper» (IenM, art. 14)	50	35	–	–	–	–
Organisatiekosten Green Deal Autodelen (IenM, art. 14)	60	–	–	–	–	–
Campagne veilige, zuinige, stille banden op spanning (IenM, art. 19)	200	–	–	–	–	–
OVERIGE						
Bijdrage RVO uitvoeringslasten Energieakkoord (EZ, art. 14)	5.200	5.200	5.200	–	–	–
Uitvoering revolverend fonds (RVO) (WenR, art. 2)	400	400	400	400	400	–
Ondersteunende activiteiten t.b.v. Energieakkoord (WenR, art. 2)	2.219	7.535	7.069	6.749	6.450	6.445
Uitvoering STEP (RVO) (WenR, art. 2)	750	300	200	3.500	370	–

16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens

Algemene doelstelling

EZ streeft naar internationaal toonaangevende, concurrerende, sociaal verantwoorde, veilige, en dier- en milieuvriendelijke agro-, visserij- en voedselketens.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van EZ is verantwoordelijk voor:

Stimuleren

- Het versterken van de positie van de Nederlandse agro-, visserij- en voedselketens en het stimuleren van groene economische groei via energie- en klimaatbeleid voor de landbouw en de voedings- en genotmiddelen industrie.
- Het stimuleren van een adequate en duurzame voedselvoorziening/voedselzekerheid, voedselkwaliteit op Europees en mondiaal niveau evenals het bijdragen aan het Europese en internationale landbouw- en visserijbeleid.
- Het stimuleren van marktgedreven verduurzaming van de veehouderij door de ontwikkeling van onderscheidende duurzame marktconcepten, nieuwe vormen van ketensamenwerking en nieuwe marktstrategieën.

Regisseren

- Het borgen van voedselveiligheid. Producenten en partijen uit de voedselketen zijn primair verantwoordelijk voor hun producten en productiewijze. Zij opereren op basis van normen en kaders die de overheid stelt en die goeddeels hun grondslag vinden in internationale, vooral Europese regelgeving. De Minister van VWS is verantwoordelijk voor wetgeving voor voedselveiligheid, met uitzondering van wetgeving voor het slachten van dieren en het keuren en uitsnijden van vlees, waar de Minister van EZ verantwoordelijk voor is.
- Het zeker stellen van goede gewasbescherming, evenals het borgen van plant- en diergezondheid en dierenwelzijn.

Uitvoeren

- Het uitvoeren van een effectief mestbeleid ter realisatie van de doelstellingen uit de Europese Nitraatrichtlijn (91/676/EEG).
- Het uitvoeren van adequaat veterinair en fytosanitair beleid.
- De controle op en handhaving van de regels voor de veiligheid van voedsel in de primaire productie en slachterijfase.
- Het handhaven van de regelgeving op gebied van dier- en plantgezondheid, zorgvuldig gebruik van antibiotica en dierenwelzijn.
- Het uitvoeren van kennisontwikkeling en financieren van innovatie ten behoeve van het groene domein.
- Het uitvoeren van een gemeenschappelijk landbouw- en visserijbeleid.

Bij het verder vormgeven van het Europees Landbouwbeleid voor de periode 2014–2020 heeft de Minister de rol om de Nederlandse inbreng goed tot zijn recht te laten komen. Vereenvoudiging is hierbij een belangrijk onderwerp van discussie. In de Beleidsagenda en bijlage Europese geldstromen wordt hier nader op ingegaan.

Beleidswijzigingen

Op de volgende speerpunten en beleidswijzigingen wordt ingezet in 2016:

- Vanaf 1 januari 2015 wordt de sectorbijdrage aan het Diergezondheidsfonds (DGF) door middel van heffingen op grond van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (Gwwd) door EZ geïnd. Op basis van de huidige Gwwd staat een heffing voor 3 jaar vast. Beoogd wordt om onder andere de heffingssystematiek voor zowel de reguliere- als de crisiskosten in de Gwwd meer flexibel te maken, zodat beter ingespeeld kan worden op actuele ontwikkelingen. De meer flexibele systematiek zal zo spoedig mogelijk, naar verwachting met ingang van 1 januari 2018, toegepast worden.
- Het kabinet komt met een reactie op het WRR-Advies «Naar een voedselbeleid». In 2016 geeft het kabinet een vervolg aan de voedselagenda en de daarin vermelde acties en activiteiten. Naar aanleiding van het onderzoek naar de risico's in de vleesketen van de Onderzoeksraad voor Veiligheid zal keuring en toezicht en de aanpak van fraude verder vorm worden gegeven door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) (TK, 2013–2014, 26 991, nr. 418).
- De uitvoering van de beleidsbrief dierenwelzijn van 4 oktober 2013 (TK, 2013–2014, 28 286, nr. 651) die toeziet op de verbetering van dierenwelzijn, onder andere door het uitfaseren van ingrepen bij landbouwhuisdieren, het stimuleren van een maatschappelijk geaccepteerde fokkerij, het tegengaan van impulsaankopen en welke dieren gehouden mogen worden. De huisdierenlijst voor zoogdiersoorten is in 2015 van kracht geworden. Deze lijst wordt in 2016 nader ingevuld. Op basis van de ervaringen zal gekeken worden naar een huisdierenlijst vogels, reptielen en amfibieën.
- In nauw overleg met de partners van het Convenant Weidegang worden maatregelen uitgewerkt waarmee het gewenste ambitieniveau van 80% weidegang voor melkvee in 2020 wordt gerealiseerd.
- Het Platform Varkensketen geeft in samenwerking met EZ en andere betrokken partijen uitvoering aan de Innovatie- en uitvoeringsagenda van de toekomstvisie Recept voor Duurzaam Varkensvlees. Doel is een hoogwaardig, duurzaam producerende en toekomstbestendige Nederlandse varkensketen in 2020 die maatschappelijk wordt gewaardeerd.
- Parlementaire behandeling van het wijzigingsvoorstel van de Wet dieren houdende bepalingen betreffende de regulering van aantallen productiedieren in relatie tot de volksgezondheid. Hiermee krijgen de provincies de mogelijkheid om vanuit een oogpunt van volksgezondheid de omvang van de veehouderij in een aangewezen gebied te reguleren.
- In 2014 zijn de WOT's Besmettelijke Dierziekten, Voedselveiligheid en Genetische bronnen geëvalueerd. In 2015 worden de WOT's Visserijonderzoek en Economische Informatievoorziening geëvalueerd. Voor de WOT Besmettelijke Dierziekten is inmiddels een nieuwe uitvoeringsovereenkomst opgesteld. Op basis van de evaluaties zal voor de andere vier geëvalueerde WOT's in 2015 en 2016 eveneens nieuwe uitvoeringsovereenkomsten worden opgesteld. In 2016 zal als laatste het WOT-programma Natuur en Milieu worden geëvalueerd.

Beleidsinformatie				
Kengetal	2011	2012	2013	2014
1. Maatschappelijke appreciatiescore	Geen	7,5	7,6	Geen
Bron:TNS/NIPO	meting			meting
2. Mate van vertrouwen consumenten in voedsel		Geen		Geen
Bron:NVWA monitor	3,4	meting	3,2	meting
3. Export van agrarische producten uit Nederland (bedragen x miljoen)				
Duitsland	18.613	19.731	20.758	
België	7.483	7.811	8.425	Nog
Verenigd Koninkrijk	6.970	7.431	7.838	niet
Frankrijk	7.154	7.204	7.434	bekend
Italië	3.736	3.703	3.742	
Overige landen	27.633	28.987	30.855	
Totaal	71.589	74.867	79.052	
Bron: UN Comtrade via http://www.agrimatie.nl/Data.aspx				

Toelichting
1. De maatschappelijke appreciatiescore is een rapportcijfer voor de waardering van de Nederlandse samenleving voor de agrarische- en visserijsector, productiewijzen en de verwerking van agrofood en visproducten. Basis is periodiek door TNS/NIPO uitgevoerd onderzoek.
2. De NVWA meet op een schaal van 1–5 het vertrouwen van de consument in de veiligheid van voedsel. Sinds 2013 vindt de meting tweejaarlijks plaats. Als gevolg op de paardenvlees- en eierenfraude en enkele voedselincidenten in 2013, is de ambitie het licht gedaalde vertrouwen weer terug te brengen op de waarde van 2011.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
VERPLICHTINGEN	**729.130**	**708.480**	**636.548**	**615.104**	**616.117**	**602.036**	**602.036**
Waarvan garantieverplichtingen	28.537	131.408	131.610	132.062	133.167	133.150	133.150
UITGAVEN	**660.124**	**626.078**	**544.121**	**506.777**	**494.637**	**487.008**	**487.008**
Waarvan juridisch verplicht (percentage)			88%				
Subsidies	*73.559*	*76.813*	*40.817*	*34.517*	*30.352*	*30.511*	*30.511*
Duurzame veehouderij	**6.256**	**8.058**	**10.320**	**6.081**	**402**	**402**	**402**
Investeringsregeling duurzame stallen	2.076	3.215	4.458	2.940			
Regeling fijnstofmaatregelen	1.491	1.825	4.720	2.014			
Overig	2.689	3.018	1.142	1.127	402	402	402
Plantaardige productie	**12.724**	**11.917**	**9.063**	**6.437**	**10.183**	**10.987**	**10.987**
Investeringsregeling Milieuvriendelijke Maatregelen (IMM)	2.068	4.475	5.100	5.100	5.400	5.400	5.400
Marktintroductie energie innovaties (MEI)	8.642	5.636	3.689	1.289	4.735	5.539	5.539
Overig	2.014	1.806	274	48	48	48	48
Visserij	**5.416**	**7.854**	**6.518**	**7.320**	**5.315**	**5.315**	**5.315**
Regelingen onder het nieuwe EFMZV	0	5.017	5.779	7.320	5.315	5.315	5.315
Overige (uitfinanciering regelingen onder EVF)	5.416	2.837	739				
Agrarisch ondernemerschap	**8.824**	**8.507**	**6.535**	**6.518**	**6.518**	**6.518**	**6.518**
Brede weersverzekering	1.403	6.019	6.518	6.518	6.518	6.518	6.518
Investeringsregeling Jonge Agrariërs	2.235	2.488	17				
Overig	5.186						
Kennisontwikkeling en (agrarische) innovatie	**2.091**	**4.241**	**1.092**	**872**	**645**		
Overig	2.091	4.241	1.092	872	645		
Apurement	**35.247**	**7.289**	**7.289**	**7.289**	**7.289**	**7.289**	**7.289**
Regeling apurement	35.247	7.289	7.289	7.289	7.289	7.289	7.289
Interne begrotingsreserves	**3.001**	**28.947**					
Interne begrotingsreserve landbouw	2.511						
Interne begrotingsreserve apurement	490	28.947					

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Garanties	*27.191*	*24.569*	*21.560*	*18.552*	*15.543*	*9.326*	*9.326*
Bijdrage begrotingsreserve Borgstellingsfaciliteit	3.056	5.014	5.014	5.014	5.014	5.014	5.014
Verliesdeclaraties Borgstellingsfaciliteit	24.135	17.048	14.039	11.031	8.022	1.805	1.805
Garantstelling Marktintroductie Innovaties (GMI)	0	2.507	2.507	2.507	2.507	2.507	2.507
Opdrachten	*161.779*	*140.751*	*121.899*	*117.940*	*117.023*	*116.008*	*116.008*
Duurzame veehouderij	2.908	4.766	4.139	2.383	2.436	1.734	1.734
Mestbeleid	13.007	8.930	9.318	9.606	7.576	7.576	7.651
Plantaardige productie	5.334	1.784	1.877	1.875	3.166	3.166	3.166
Plantgezondheid	1.605	2.219	2.023	1.980	2.078	2.453	2.453
Diergezondheid en dierenwelzijn	13.895	12.688	11.967	12.539	11.638	11.708	11.708
Voedselveiligheid- en kwaliteit	5.909	5.298	4.572	4.359	4.558	4.558	4.558
Voedselzekerheid en internationaal en Europees landbouwbeleid	4.382	2.396	3.587	3.626	3.730	3.730	3.730
Visserij	1.388	1.117	1.202	1.196	1.251	1.251	1.251
Agrarisch ondernemerschap	2.547	3.034	2.409	2.398	2.507	2.507	2.507
Kennisontwikkeling en (agrarische) innovatie	110.804	98.519	80.805	77.978	78.083	77.325	77.250
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	*105.610*	*83.235*	*83.206*	*74.239*	*73.998*	*73.396*	*73.396*
Medebewind en overige voormalige publieke PBO-taken	25.477	4.500	5.631	4.961	5.160	5.160	5.160
Dienst Landbouwkundig Onderzoek	77.341	76.120	75.646	67.584	65.272	65.272	65.272
Zon-MW (dierproeven)	0	0	0	0	1.885	1.885	1.885
College Toelating Gewasbeschermingssmiddelen en Biociden	2.792	1.693	1.007	972	959	357	357
Centrale Commissie Dierproeven	0	922	922	722	722	722	722
Bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken	*3.145*	*4.778*	*4.040*	*4.022*	*4.206*	*4.206*	*4.206*
Diergezondheidsfonds	3.145	4.778	4.040	4.022	4.206	4.206	4.206
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	*10.647*	*11.032*	*8.861*	*9.101*	*9.303*	*9.303*	*9.303*
FAO en overige contributies	10.647	11.032	8.861	9.101	9.303	9.303	9.303
Bijdragen aan agentschappen	*278.193*	*284.900*	*263.738*	*248.406*	*244.212*	*244.258*	*244.258*
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	130.740	130.803	124.786	116.761	112.266	112.291	112.291
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	138.948	144.398	131.887	124.580	124.881	124.902	124.902
Dienst Landelijk Gebied	222	1.933					
Rijksrederij	8.283	7.766	7.065	7.065	7.065	7.065	7.065
ONTVANGSTEN	**357.416**	**100.146**	**64.078**	**56.247**	**50.999**	**42.906**	**42.906**
Mestbeleid	5.884	6.509	7.209	7.209	7.209	7.209	7.209
Diergezondheid en dierenwelzijn	3.932	700	500	500	500	500	500
Voedselveiligheid en kwaliteit	94	500	0	0	0	0	0
Voedselzekerheid en internationaal en Europees landbouwbeleid	228.287	44.173	15.926	15.926	15.926	15.926	15.926
Visserij	8.891	5.693	4.993	4.993	4.993	4.993	4.993
Agrarisch ondernemerschap	3.430	618	245	245	245	245	245
Kennisontwikkeling en (agrarische) innovatie	20.884	13.010	12.380	12.380	12.233	12.233	12.233
Garanties (provisies)	2.004	2.000	1.800	1.800	1.800	1.800	1.800
Agentschappen	15						
Begrotingsreserves	83.995	26.943	21.025	13.194	8.093		

Opmerking: Voor EFMZV, Brede weersverzekering en GMI geldt dat de bedragen betrekking hebben op de nationale cofinanciering van een Europese subsidieregeling in kader van het GLB.

Budgetflexibiliteit

Het budget 2016 is voor circa € 480 mln (88%) juridisch verplicht. Dat komt met name door de verplichtingen die rusten op het onderdeel Kennis (meerjarige programma's en wettelijke onderzoekstaken bij de Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO). Ook voor het onderdeel Agentschappen zijn de verplichtingen al in het voorafgaande jaar aangegaan.

De feitelijke budgetflexibiliteit is veel lager omdat naast de zaken die al juridisch zijn aangegaan, er politieke en bestuurlijke toezeggingen liggen die nog tot een juridische verplichting gaan leiden.

Subsidies: Van het beschikbare budget 2016 is circa 53% juridisch verplicht. Het betreft de uitfinanciering van tot en met 2015 aangegane verplichtingen op subsidieregelingen.

Garanties: Bijdrage aan de begrotingsreserve Borgstellingsfaciliteit is geraamd op basis van meerjarig structureel benodigd budget. De verliesdeclaratie 2016 betreft een raming van de verplichte betalingen aan banken voor bedrijven die niet meer aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen.

Opdrachten: Van het budget 2016 is circa 85% juridisch verplicht. Het betreft de uitfinanciering van verplichtingen die tot en met 2015 zijn aangegaan.

Bijdragen aan ZBO's/RWT's: Betreft bijdragen aan vooral DLO (Kennisbasis, Wettelijke onderzoekstaken).

Bijdragen aan agentschappen: Het budget betreft de financiering van het opdrachtenpakket voor 2016 aan de NVWA, Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) en de Rijksrederij, inclusief de kosten van uitvoering van EU-regelingen. Op basis van het offertetraject is het budget voor 2016 100% juridisch verplicht.

Toelichting op de financiële instrumenten (per beleidsthema geordend)

Duurzame veehouderij
De inzet van EZ voor de veehouderij is gericht op een transitie naar een toekomstbestendige duurzame en maatschappelijk gewaardeerde veehouderij in 2020. Dit vraagt een integrale aanpak naar een veehouderij met aandacht voor effecten op de volksgezondheid, dierenwelzijn, emissies naar het milieu, gebruik van duurzaam geproduceerde grondstoffen en de directe leefomgeving. In de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij (UDV) (TK, 2008–2009, 28 973, nr. 34) zijn de uitdagingen en speerpunten beschreven. Een belangrijk aspect van verduurzaming wordt gevormd door de stal(systemen) waarin dieren worden gehouden.

De partners in de UDV hebben afgesproken dat vanaf 2015 elke ondernemer bij nieuwbouw duurzaamheidsstappen zet waarbij de plusstal geldt als basisniveau voor verduurzaming in de veehouderij. Voor de plusstal is een apart certificaat uitgewerkt waarmee kan worden aangetoond dat een stal voldoet aan de criteria. Het plusstalcertificaat zal onder meer dienen als basisvoorwaarde voor de garantstelling voor de nieuw- en verbouw van stallen (Regeling garantstelling landbouw). Daarnaast kunnen ondernemers kiezen voor de realisatie van integraal duurzame stallen die voldoen aan de Maatlat Duurzame Veehouderij, Milieukeur en andere geborgde ketenconcepten of biologische regelgeving.

Vanwege de mogelijke effecten van zoönosen uit veehouderijen op de volksgezondheid, bereidt het kabinet een wijzigingsvoorstel van de Wet dieren voor dat provincies de mogelijkheid biedt, grenzen te stellen aan de omvang van de veehouderij in bepaalde gebieden. In 2013 werd 70% van de koeien geweid (op basis van gegevens CBS). EZ is in overleg met

de partners van het Convenant Weidegang om het aandeel weidegang te verhogen naar 80% in 2020.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2016	Bron
Percentage integraal duurzame stallen	0%	2008	14%	WUR

Subsidies
De begrote bedragen betreffen uitfinanciering op eerdere openstellingen van de subsidieregelingen duurzame stallen en fijnstofmaatregelen. Onder de categorie overig valt de uitfinanciering op de regelingen kleine en grote netwerken, beroepsopleiding en voorlichting, meetprogramma duurzame stallen, duurzame veehouderij (UDV), beëindigings- en saneringsregeling en de Subsidieregeling Stimulering Biologische Productie (SSBP).

Opdrachten
Het budget heeft betrekking op opdrachten en bijdragen aan derden die ondersteunend zijn voor de beleidsontwikkeling en -uitvoering, zoals projecten op het gebied van intensieve veehouderij en biologische landbouw, ontwikkeling duurzame stallen, uitrijden van dierlijke mest en voer- en managementmaatregelen.

Mestbeleid
Met het nationale mestbeleid wordt invulling gegeven aan de verplichtingen die volgen uit de Nitraatrichtlijn (91/676/EG). Doel van het mestbeleid is een verbetering van de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater door het bevorderen van een effectief en efficiënt gebruik van meststoffen in de landbouw. Daartoe kent de Meststoffenwet vier stelsels. Het stelsel van gebruiksnormen en voorschriften stuurt rechtstreeks op de hoeveelheid meststoffen en de wijze en het moment van toediening, het stelsel van varkens- en pluimveerechten stuurt op de productie van dierlijke mest en de stelsels van verplichte mestverwerking en verantwoorde groei melkveehouderij sturen op een verantwoorde afzet van dierlijke mest.

De jaarlijkse derogatierapportages en de vierjaarlijkse evaluatie van de Meststoffenwet worden altijd aan de Tweede Kamer aangeboden. De vierjaarlijkse Nitraatrichtlijnrapportage (waarvoor het Ministerie van I&M eerstverantwoordelijk is) en de resultaten Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid staan op de site van het RIVM.

Opdrachten
De bedragen onder Mestbeleid hebben voor het grootste deel betrekking op de financiering van het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid, waarbinnen monitoring plaatsvindt van de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater op landbouwbedrijven om het effect van het mestbeleid te kunnen evalueren en te kunnen voldoen aan de monitoringsverplichtingen van de Europese Commissie.

Ontvangsten
De ontvangsten betreffen de boete-inkomsten in het kader van de handhaving van het mestbeleid en de bijdrage van agrarische bedrijven aan de kosten van het derogatiemeetnet binnen het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid.

Plantaardige productie
De inzet van EZ is gericht op het in stand houden van een Nederlandse plantaardige sector die wereldwijd bekend staat om de kwaliteit van productie en productietechnologie voor voedings- en siergewassen. Plantenveredeling en duurzame intensivering van de teelt zijn van fundamenteel belang voor het vergroten van (mondiale) voedselzekerheid en concurrentiekracht van de betrokken sectoren. In de beleidsbrief tuinbouw (TK, 2013–2014, 32 627, nr. 14) staat aangegeven dat nieuwe verdienmodellen noodzakelijk zijn om het perspectief van de tuinbouw te versterken. Dat is primair een opgave voor het bedrijfsleven zelf. De overheid wil dat stimuleren. Doel is te komen tot samenwerkende tuinbouwketens die toonaangevend zijn in concurrentiekracht en duurzaamheid. Het keteninnovatieprogramma uit de beleidsbrief is in 2015 begonnen en de uitvoering hiervan loopt door in 2016. De ambitieuze klimaat- en energiedoelen die voor de tuinbouw gesteld zijn, worden conform de Meerjarenafspaak Energietransitie glastuinbouw 2014 – 2020 en bijbehorende versnellingsplannen uitgewerkt. Voor de overige landbouwsectoren en de voedings- en genotmiddelenindustrie zal uitvoering worden gegeven aan de ambities en doelen van respectievelijk het herijkte convenant Schone en Zuinige Agrosectoren en de geactualiseerde Meerjarenafspraken Energiebesparing (MEE en MJA3). Verder stelt EZ een nieuwe nationale strategie voor de Gemeenschappelijke Marktordening Groenten en Fruit op met daarin focus op marktgericht produceren, afzetstructuur en duurzaamheid.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2016	Streef-waarde	Planning	Bron
Totale CO2-emissie glastuinbouw	Circa 7,5 Mton	2013	6,9 Mton	6,2 Mton	2020	LEI
Energie-efficiency index voedings- en genot-middelenindustrie (VGI)	100%	2005	82%	70%	2020	RVO.nl

Toelichting
De indicatoren geven inzicht in de voortgang van de verduurzaming op energie- en klimaatgebied van deze twee sectoren.

Subsidies
De begrote bedragen betreffen betalingen op zowel eerdere als nieuwe openstellingen van de regeling Marktintroductie energie innovaties (MEI) en de module energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw van de Investeringsregeling milieuvriendelijke maatregelen (voorheen Investeringsregeling energiebesparing (IRE)). Onder de categorie overig vindt nog de uitfinanciering plaats van de eerder opengestelde en inmiddels afgesloten Demoregeling Schoon en Zuinig en de uitfinanciering van de set aside regeling en de regeling verbetering honingproductie.

Opdrachten
Het budget heeft betrekking op (onderzoeks)opdrachten op het gebied van de innovatieagenda energie en energietransitie.

Plantgezondheid
Een hoogwaardige kwaliteit en een hoog plantgezondheidsniveau van plantaardige producten zijn voor de Nederlandse concurrentiekracht van groot belang. Belangrijke speerpunt is het voorkomen van de in- en

uitsleep van plantenziekten in Nederland, bijvoorbeeld door het in 2016 tussen EZ en de plantaardige sector op te stellen convenant Preventie en Risicobeheer Plantgezondheid. Ook de bevordering van markttoegang voor Nederlands uitgangsmateriaal en plantaardige producten door gerichte inzet in prioritaire landen blijft van belang. Beschermen van gewassen en teelten tegen ziekten, plagen en onkruiden is een belangrijke randvoorwaarde om een hoogwaardige productie te blijven realiseren. Over het verminderen van de milieulast van gewasbeschermingsmiddelen en de concrete gestelde beleidsdoelen is de beleidsnota duurzame gewasbescherming 2013–2023 «Gezonde groei, duurzame oogst» (TK, 2012–2013, 27 858 nr. 146) het kader. Daarnaast zet EZ beleidsmatig in op een transitie naar een duurzamere gewasbescherming en een versnelling van de «vergroening» van gewasbeschermingsmiddelen, zowel nationaal, als ook in de EU.

Opdrachten

De nadruk ligt op het versnellen van de transitie naar verduurzaming van gewasbescherming. Daartoe wordt het gebruik van laag-risico middelen en basisstoffen gefaciliteerd en geïntensiveerd via een Green Deal met de sector en via een EU-spoor. Ook wordt de toelating voor kleine toepassingen gestimuleerd via het Fonds kleine toepassingen. Tenslotte wordt het budget voor opdrachten benut voor en het goed functioneren van het in 2015 ingerichte EU-coördinatiepunt voor kleine toepassingen en hoogwaardige teelten.

Diergezondheid en dierenwelzijn

Aandacht voor dierenwelzijn en -gezondheid van landbouwhuisdieren is van belang voor een sterke duurzame veehouderij en komt tegemoet aan de toenemende belangstelling vanuit de samenleving voor de veehouderij. Tevens neemt de politieke en maatschappelijke aandacht voor gezelschapsdieren en paarden toe. EZ richt zich op de bevordering van verbetering van dierenwelzijn door implementatie van (Europese) wetgeving en door het stimuleren van (keten)partijen. Op Europees niveau wordt in 2016 ingezet op de nadere uitwerking van de Verklaring van Vught (dierenwelzijnsconferentie 2014) en de onderliggende positionpapers over het verbeteren van welzijn van varkens, het verbeteren van transport en het oprichten van een structureel EU-platform waarin de lidstaten met de Europese Commissie overleggen over onderwerpen met betrekking tot dierenwelzijn. Nationaal wordt gewerkt aan het verbeteren van dierenwelzijn door uitvoering te geven aan de beleidsbrief dierenwelzijn, waarbij wordt ingezet op het uitfaseren van ingrepen, het stimuleren van een maatschappelijk geaccepteerde fokkerij van vooral honden, het tegengaan van impulsaankopen en de huisdierlijsten waarop is aangegeven welke dieren gehouden mogen worden, vroegtijdige signalering en vermindering van mishandeling en verwaarlozing en het verbeteren van brandveiligheid van veestallen.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2016	Streefwaarde	Planning	Bron
EU-OIE vrije status	7	2009	7	7	Jaarlijkse vaststelling	EU en OIE

Toelichting

Dierziektenvrije status; deze indicator geeft het aantal ziekten weer, waarvoor Nederland een officiële EU en/of OIE dierziektenvrije status heeft.

Opdrachten
Het budget voor opdrachten wordt ingezet voor de volgende activiteiten:
- Uitvoeren van de actiepunten uit de beleidsbrief Dierenwelzijn (TK 2013–2014, 28 286 nr. 651).
- Bijdrage aan de Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming voor handhavingsactiviteiten op terrein gezelschapsdieren en het Landelijke Informatie Centrum Gezelschapsdieren (LICG) voor communicatie- en voorlichtingsdoeleinden.
- Bijdrage aan het loket Welzijn landbouwhuisdieren.
- Bijdrage aan het CIBG (VWS) voor het in stand houden van het register van diergeneeskundigen.
- Voorlichting en communicatie over de preventie van dierziekten en diergezondheid.
- Early warning, monitoring en bewaking van dierziekten en zoönosen. Bijdragen aan onder andere de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) en het Dutch Wildlife Health Centre (Universiteit Utrecht).
- Het aanhouden van een crisisorganisatie bij de GD, waardoor direct gekwalificeerd personeel beschikbaar is om de NVWA te assisteren bij verdenkingen.
- De uitvoering van de Regeling In Beslag Genomen goederen. Dit is een vergoeding voor kosten van opvang van in beslag genomen gezelschapsdieren en landbouwhuisdieren.

Ontvangsten
De ontvangsten hebben vooral betrekking op op overtreders verhaalde kosten en dwangsommen die worden opgelegd in het kader van de handhaving van de Gwwd.

Voedselveiligheid en voedselkwaliteit
Borging van voedselveiligheid en het tegengaan van voedselfraude draagt bij aan het verkleinen van risico's voor de volksgezondheid, het vergroten van het vertrouwen in voedsel en het versterken van de positie van de agrofoodketen. Het beleid op deze thema's is integraal op de ketens gericht, inclusief onderdelen als diervoeders, diergeneesmiddelen en dierlijke bijproducten. EZ geeft mede vorm aan het anticiperen, monitoren en beheersen van mogelijke risico's op het gebied van voedselveiligheid en -integriteit. Europese wetgeving is hierbij het kader en bedrijven in de voedselketen zijn primair verantwoordelijk.

Het verduurzamen van de voedselketen is belangrijk om te komen tot een toekomstbestendig voedselsysteem. In zijn reactie op het WRR-advies «Naar een voedselbeleid» zal het kabinet aangegeven kansen te zien om het voedselbeleid nog steviger en in nog meer samenhang uit te voeren. Daartoe zal het kabinet de contouren van een «voedselagenda» gepresenteerd. Het kabinet wil met de verschillende actoren in de voedselketen in gesprek om te komen tot een breed gedragen voedselagenda, die toewerkt naar een gezonde, ecologische houdbare en robuuste voedselvoorziening. Dat betekent werken aan vertrouwen, het organiseren van maatschappelijk debat en maatschappelijke betrokkenheid, het waarborgen van transparantie en het agenderen en stimuleren van de verduurzaming van voedsel en voedingspatronen, nationaal en internationaal. In 2016 zal vervolg worden gegeven aan de «voedselagenda» en de daarin vermelde acties en activiteiten.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2016	Streef-waarde	Planning	Bron
1. Mate van afname van antibiotica-gebruik in de dierhouderij	Antibiotica-gebruik in 2009	2009	p.m.	70% reductie (t.o.v. 2009)	2015	SDa
2. Nalevingsniveau HACCP-verplichting	80%	April 2009	90%	90%	2018	NVWA

Toelichting
1. Het betreft de reductie van het antibioticagebruik in de dierhouderij ten opzichte van 2009. De raming 2016 is afhankelijk van het vervolgbeleid 2016–2020. Daarover wordt de Kamer begin 2016 geïnformeerd.
2. Het betreft het percentage van het totale aantal gecontroleerde bedrijven met een wettelijk verplicht Hazard Analysis and Critical Control Points (HACCP)-systeem uit het eerste deel van de vleesketen (slachthuizen, uitsnijderijen en koel- en vrieshuizen) dat aan alle controle-items voor HACCP voldoet.

Opdrachten
Het budget voor opdrachten heeft onder andere betrekking op:
- Diverse projecten zorgvuldig antibioticagebruik die bijdragen aan een vervolgbeleid voor 2016–2020 dat meer gericht is op vermindering van resistentierisico's en meer sectorspecifiek is.
- Bijdrage aan de jaarlijkse organisatie van de Codex Alimentaris Commission.
- Beleidsadvisering door het Bureau Diergeneesmiddelen.
- Herziening van Europese regels voor vleeskeuring en (risicogebaseerd) toezicht in de pluimveesector (zogenaamde Hygiënepakket).
- Monitoring van alimentaire zoönosen (zoals salmonella).
- Versoepeling van beheersingsmaatregelen op het gebied van TSE/BSE.
- Informatievoorziening aan consumenten over voedselveiligheid, voedselkwaliteit en voedselverspilling via het Voedingscentrum Nederland.
- Monitoring verduurzaming voedselproductie en monitoring voedselverspilling
- Aanpassing van regelgeving gericht op een veilige en duurzame toepassing van nieuwe technologieën in de agrosector, zoals ggo's.

Voedselzekerheid en internationaal en Europees landbouwbeleid
Nederland hoort bij de grootste agro-exporteurs van de wereld. Daardoor heeft het de mogelijkheid om een belangrijke bijdrage te leveren aan de uitdaging om op duurzame wijze de voedselproductie in de wereld te verhogen. Het bedrijfsleven speelt hierin een sleutelrol en EZ ondersteunt ondernemers in hun internationale ambities en werkt daarbij nauw samen met het Ministerie van Buitenlandse Zaken (BuZa). Hierbij is de gezamenlijke brief van EZ en BuZa over de «Nederlandse inzet voor wereldwijde voedselzekerheid (TK, 33 625, nr. 147 van 18/11/2014) van eind 2014 het uitgangspunt.

Opdrachten
Het budget voor opdrachten wordt ingezet voor de volgende activiteiten:
- Internationale programma's van de topsectoren Agro&Food en Tuinbouw en Uitgangsmateriaal die zich richten op het versterken van de landbouwsector in ontwikkelende en ontwikkelingslanden.
- Samenwerking met transitielanden en ontwikkelingslanden op het gebied van voedselzekerheid.

- Nieuwe initiatieven en partnerschappen op het gebied van mondiale voedselzekerheid en duurzame economische ontwikkeling op de volgende pijlers: klimaatslimme landbouw, Oceanen, Biodiversiteit (uitgangsmateriaal en genetische bronnen), beperken van voedselverliezen.
- Daarnaast streeft EZ, in samenwerking met de topsectoren, naar duurzame veehouderijontwikkeling, verbeterde bodemvruchtbaarheid, versterking van de zaadsector in ontwikkelingslanden en verbetering van gewasbeschermingssystemen.
- Bijdrage aan het Kennisloket Steunpunt Schoolfruit van de Wageningen Universiteit.

Ontvangsten
De ontvangsten betreffen voornamelijk de productieheffing op suiker die via de begroting van Buitenlandse Zaken worden afgedragen aan de Europese Commissie. Daarnaast zijn er (forfaitaire) ontvangsten op basis van aan boeren opgelegde sancties in het kader van GLB-inkomenssteun en door het betaalorgaan op bedrijven ingehouden waarborgsommen voor verleende exportrestituties die ten onrechte zijn uitgekeerd. Tot en met 2014 werden de invoerheffingen op landbouwproducten op de begroting van EZ verantwoord die via de begroting van Buitenlandse zaken werden afgedragen aan de Europese Commissie. Op basis van EU wetgeving wordt door de douane vanaf 2015 geen onderscheid meer gemaakt tussen landbouwrechten en invoerrechten. Omdat de Minister van Financiën verantwoordelijk is voor de heffing en inning van de douanerechten worden deze ontvangsten vanaf 1 januari 2015 verantwoord op de begroting van Financiën.

Visserij
Centraal onderdeel van de in 2014 ingezette hervorming van het Gemeenschappelijk Visserij Beleid is de invoering van een aanlandplicht. Vissoorten waarvoor vangstbeperkingen gelden mogen niet meer teruggegooid te worden, maar dienen te worden aangeland. Doel van de aanlandplicht is de verdere verduurzaming van de visserij en het tegengaan van voedselverspilling. De besluitvorming over de precieze invulling van de aanlandplicht vindt in hoofdzaak in regionaal verband van de lidstaten (onder andere de Noordzee) plaats. EZ faciliteert de introductie van de aanlandplicht door de sector te ondersteunen in de omschakeling naar meer selectieve vistechnieken en aanpassingen aan boord en in de visketen. Hiervoor kan Nederland het Europese Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij 2014–2020 (EFMZV) inzetten. Het EFMZV omvat ook de fondsen voor datacollectie (gegevensverzamelingen in Europees verband), visserij controle en de uitgaven voor het Geïntegreerd Maritiem Beleid. Op 25 februari 2015 is het Nederlandse Operationeel Programma EFMZV door de Europese Commissie goedgekeurd. Hierover is de Kamer op 18 maart 2015 geïnformeerd (TK, 2014–2015, 32 201, nrs. 75). Vanaf de tweede helft van 2015 zullen de eerste openstellingen plaatsvinden voor subsidies uit het EFMZV. Bij *The International Council for the Exploration of the Sea* (ICES) is informatie te vinden omtrent internationale adviezen en de ontwikkeling van vispopulaties.

Subsidies
In 2016 vindt nog de laatste uitfinanciering plaats op subsidieregelingen die onder het Europees Visserijfonds (EVF) vallen. Daarnaast zullen nieuwe openstellingen plaatsvinden van regelingen die onder het EFMZV vallen, gericht op duurzame innovaties en investeringen, op rendementsverbetering in de visserij en aquacultuur en op controle en datacollectie.

Opdrachten
Het budget heeft betrekking op opdrachten aan derden die ondersteunend zijn voor de beleidsontwikkeling op visserijgebied, zoals monitoringactiviteiten en het flankerend beleid voor schubvissers op het IJsselmeer.

Ontvangsten
De ontvangsten hebben met name betrekking op de geïnde leges van afgegeven visserij-vergunningen (zoals mosselpercelen).

Agrarisch ondernemerschap
Vergroting van het concurrentievermogen is essentieel voor het agrocomplex. Het beleid is gericht op goed en duurzaam presterende agrarische ondernemers.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2016	Streef-waarde	Planning	Bron
Verhouding duurzame – totale investeringen	36%	2013	27%	30%	2016	LEI

Toelichting
Duurzame investeringen omvatten investeringen in duurzame productiemiddelen zoals bedrijfsgebouwen, glasopstanden en installaties. De totale investeringen in de land-, tuinbouw en visserij nemen de afgelopen jaren af, waardoor het percentage duurzame investeringen toeneemt. In het laatste onderzoek over het jaar 2013 waren de totale investeringen € 2,7 mld en de duurzame investeringen bijna € 1 mld. Hierdoor was het aandeel duurzame van de totale investeringen in de land-, tuinbouw en visserij 36%.

Subsidies
In 2016 wordt de subsidieregeling Brede Weerverzekering opnieuw opengesteld, waarmee de beschikbaarheid van brede verzekeringen tegen weerschade in de open teelten wordt gefaciliteerd.

Opdrachten
Het budget heeft betrekking op de overheidsinzet voor agrarisch Nederland wereldwijd bij het opzetten, verbeteren en versterken van duurzame ketens. Dit in nauwe samenwerking met het Landbouwradennetwerk.

Kennisontwikkeling en (agrarische) innovatie
Kennisontwikkeling en agrarische innovatie leveren een belangrijke bijdrage aan de oplossing van maatschappelijke vraagstukken die zich voordoen in het groene agro- en natuurdomein.

Daarnaast draagt een goed functionerend kennissysteem bij aan de economische positie van de Nederlandse agro-, visserij- en voedselketens en aan de natuurdoelstellingen. Veel bedrijven in de voedselverwerkende industrie hebben hun onderzoeks- en innovatieafdelingen in Nederland geplaatst. Samen met Wageningen UR heeft Nederland een toonaangevende landbouwuniversiteit en onderzoekscentrum in huis.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2016	Streef-waarde	Planning	Bron
1 Vraagsturing van groen onderzoek door maatschappelijke actoren (beleid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties)	80%	2013	>85%	>85%	2020	PROSU
2 Kennisbenutting door beleid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties	88%	2013	>85%	>85%	2020	PROSU
3 Percentage innoverende agrarische bedrijven	11,6%	2006	10%	10%	2016	LEI

Toelichting

1. In 2013 betrof het voor 49% van de projecten vraagsturing door (nationaal) beleid en voor 31% vraagsturing door maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven. In andere gevallen was er sprake van indirecte vraagsturing, bijvoorbeeld een vraag volgend op voorafgaand onderzoek.
2. In 2015 zijn alle TO2 instituten overgegaan op een nieuwe, uniforme methode voor het meten van klanttevredenheid en kennisbenutting, Vanaf de begroting 2017 zullen de resultaten van die meting worden weergegeven. Een uitgebreide toelichting staat bij de tabel in artikel 12.
3. Dit geeft het percentage van de bedrijven weer dat product- of procesinnovaties heeft doorgevoerd. Het gaat hierbij zowel om bedrijven die als eerste bedrijf iets nieuws hebben doorgevoerd als om innovatieve volgers (vroege volgers).

Subsidies

De begrote bedragen betreffen de uitfinanciering op de subsidieregelingen Samenwerking bij innovatie, VAMIL-compensatie[3] en Functionele Agrobiodiversiteit.

Opdrachten

Het budget voor opdrachten is bestemd voor:

– De innovatie-agenda's van de topsectoren Agri & Food en Tuinbouw en Uitgangsmaterialen;
– De ondersteuning van beleidsontwikkeling en politieke besluitvorming voor onder andere internationale markt en handelstoegang in relatie tot veterinaire en fytosanitaire problematiek, de relatie volksgezondheid en intensieve veehouderij, waarborgen voedselveiligheid en diergezondheid, welzijn van landbouwhuisdieren en gezelschapsdieren, platteland en omgeving, vermaatschappelijking natuur, natuurinclusieve landbouw, voedselverspilling en voedselzekerheid;
– Internationale samenwerking in *Joint Programming Initiatives* (JPI's) en *European Research Area Network* (ERA-Net) en multilaterale samenwerking op het gebied van voedselzekerheid.
– Het uitvoeren van evaluaties, de projectbijdrage aan het Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt (NAJK) en opdrachten voor agrarische innovatie, waarbij de focus ligt op de nieuwe uitdagingen van het GLB: klimaat, hernieuwbare energie, water en biodiversiteit.

[3] Compensatie van ondernemers die in 2007 of 2008 hebben geïnvesteerd in een stal of een kas en voor die jaren niet in aanmerking kwamen voor de VAMIL-regeling.

Ontvangsten
De ontvangsten hebben betrekking op terugontvangen rente en aflossing van DLO en diverse ontvangsten samenhangend met de onderzoeksfinanciering.

Apurement
De Europese Commissie voert in bepaalde gevallen financiële correcties door op door Nederland ingediende declaraties bij Europese Fondsen, wanneer de uitvoering in de ogen van de Commissie niet volgens Europese regelgeving heeft plaatsgevonden (apurement-procedure). Zo kunnen er in het kader van de Gemeenschappelijke Marktordening Groenten en Fruit naar aanleiding van audits uitgevoerd in 2009 en 2011 correcties worden opgelegd. Hierover vindt nog hoor- en wederhoor plaats (stand van zaken juni 2015). De hoogte van de correcties is vooraf moeilijk in te schatten, daarom wordt jaarlijks een bedrag in de begrotingsreserve gestort om deze op peil te houden om toekomstige correcties uit te kunnen betalen.

Nederland zet zich overigens op Europees niveau in voor aanpassing van de GMO-regelgeving om deze beter uitvoerbaar te maken en daarmee EU-conforme uitvoering te bevorderen en het risico op correcties te verkleinen.

Garanties
EZ verleent steun aan bedrijven in de primaire sector (agrariërs en vissers) door het verstrekken van garanties op leningen voor investeringen. Hierdoor wordt de financiering mogelijk gemaakt van investeringen die in de markt niet tot stand komen vanwege een tekort aan zekerheden die de betreffende bedrijven kunnen bieden. Tegelijkertijd wordt er met deze faciliteit een extra stimulans gegeven aan de verduurzamingsopgave van de primaire sector. Jaarlijks vindt er, naast de premieontvangsten van € 1,8 mln, een storting plaats van € 3 mln in de begrotingsreserve Borgstellingsfaciliteit om de begrotingsreserve op peil te houden, zodat verliesdeclaraties van uitstaande garanties onder de Garantieregelingen Landbouw en Landbouw-plus opgevangen kunnen worden.

Medio 2015 is de garantstelling Marktintroductie Innovaties gepubliceerd als onderdeel van het Nederlandse POP3-programma. Hiermee beoogt EZ specifieke investeringen te stimuleren gericht op de introductie van systeem-innovaties die kansen bieden voor producten met meer toegevoegde waarde in de markt. Voor deze regeling wordt jaarlijks € 2,5 mln in de begrotingsreserve Borgstellingsfaciliteit gestort.

Ontvangsten
De ontvangsten betreffen inkomsten uit door agrariërs betaalde provisies voor door het ministerie afgegeven garantstellingen aan banken.

Bijdragen aan ZBO's/RWT's

Medebewind en overige voormalige publieke PBO-taken
In 2014 zijn publieke taken van de PBO's overgaan naar de centrale overheid. Het begrote bedrag is onder meer bestemd voor vereffening van de opgeheven PBO's, ICT/transitiekosten voor inbedding van voormalige PBO-taken in de EZ-organisatie en afvloeiingskosten van medebewindspersoneel dat al vóór de opheffing boventallig is verklaard.

Dienst Landbouwkundig Onderzoek
Dit betreft zowel funderend onderzoek als wettelijke onderzoekstaken (WOT). Wageningen UR heeft een nieuw strategisch plan ontwikkeld voor de jaren 2015–2018. De nieuwe ontwikkellijnen zijn basis voor het nieuwe vierjarig programma Kennisbasisonderzoek dat in 2015 is gestart. Wettelijke onderzoekstaken vloeien voort uit (inter)nationale wetten, verordeningen en verdragen.

ZonMW dierproeven
Tot en met 2017 is het budget overgeheveld naar VWS/ZonMW voor ontwikkeling en uitvoering van alternatieven voor dierproeven. Voor de jaren erna is het budget gereserveerd voor verdere ontwikkeling en uitvoering alternatieven voor dierproeven.

College Toelating Gewasbeschermingsmiddelen en Biociden (Ctgb)
Het betreft, mede namens de ministeries van SZW, VWS en I&M, de opdracht aan het Ctgb, met name op het gebied van beleidsadvisering.

Centrale Commissie Dierproeven (CCD)
De CCD verstrekt vergunningen voor het mogen verrichten van dierproeven.

Bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken
Dit betreft de EZ-bijdrage aan de DGF-begroting voor de monitoring en bestrijding van bestrijdingsplichtige dierziekten, het aanhouden van een calamiteitenreserve bij destructiebedrijf Rendac en het voorraadbeheer van vaccins voor bestrijding dierziekten bekostigd.

Bijdragen aan agentschappen

Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)
De bijdrage aan de NVWA is onder andere bestemd voor de handhaving van de wet- en regelgeving en het toezicht op het gebied van dier- en plantgezondheid, dierenwelzijn, diervoeders, diergeneesmiddelen, dierlijke bijproducten, dierproeven, mest, natuur en de veiligheid van voedsel en consumentenproducten. Het Plan van Aanpak NVWA (TK, 2013–2014, 33 835 nr. 1) heeft een looptijd van 2014 tot en met 2018 en legt prioriteit bij versterking van het toezicht op vijf domeinen (vee en vlees, exportcertificering, plantaardig, tweedelijnstoezicht zuivel en consument & veiligheid) en het versterken van de organisatie. In maart 2015 is de tweede voortgangsrapportage aan de Tweede Kamer gestuurd (TK, 2014–2015, 33 835 nr. 12). Daaruit blijkt dat, over de hele linie bezien, het Plan van Aanpak goed op koers ligt. Belangrijk onderdeel van het Plan van Aanpak NVWA is ook de herbezinning op de inrichting van het systeem van keuring en toezicht. Het kabinet zal voor de zomer van 2016 de vernieuwde inrichting van het systeem van keuring en toezicht presenteren.

Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)
De bijdrage aan RVO.nl is onder andere bedoeld voor de uitvoering van zijn taak als Europees betaalorgaan. Vanwege deze status kan RVO.nl Europese subsidies uitbetalen, bijvoorbeeld de basisbetaling, de betaling voor jonge landbouwers en de betaling voor klimaat- en milieuvriendelijke landbouwpraktijken en de uitvoering van het Europese Fonds Maritieme Zaken en Visserij. Naast de Europese subsidieregelingen voert RVO.nl ook nationale subsidieregelingen uit, zoals de regelingen voor innovaties en het visserijbeleid, energiebesparing en voor investeringen in

duurzaamheid evenals maatregelen in het versterken van de innovatie en concurrentiekracht van de landbouw in het kader van de cofinanciering van inzet van Europese middelen.
Voorts worden taken uitgevoerd betreffende identificatie en registratie van dieren en het mestbeleid. Daarnaast verleent RVO.nl bepaalde vergunningen voor agrarische ondernemers en voor bezit en handel in beschermde plant- en diersoorten. Verder fungeert RVO.nl als thuishaven voor het landbouwradennetwerk.
Vanaf 2015 is een aantal onderwerpen en taken toegevoegd aan het werkpakket van RVO.nl. Dit zijn de in medebewind gegeven taken en de autonome publieke taken van de (voormalige) PBO's, taken die zijn overgekomen als gevolg van de opheffing van de Dienst Landelijk Gebied en de visserij-uitvoeringstaken die overgekomen zijn vanuit het beleidsdepartement.

Rijksrederij
De bijdrage aan de Rijksrederij is bestemd voor de inzet van schepen en bemanning voor het uitvoeren van taken op het gebied van visserijonderzoek en het beheer en de inspectie voor natuur en visserij.

Interne begrotingsreserves
Naast het reguliere financiële instrumentarium zijn er begrotingsreserves. Hier kan ten behoeve van artikel 16 geld uit worden onttrokken. Ook kan vanuit artikel 16 hierin geld gestort worden (voeding). Door middel van de begrotingsreserves worden uitgaven opgevangen die jaarlijks sterk in omvang kunnen variëren.

Stand interne begrotingsreserves per 31 december 2014 (x € 1.000)	238.268
Interne begrotingsreserve Landbouw	33.249
Interne begrotingsreserve Visserij	13.425
Interne begrotingsreserve Borgstellingsfaciliteit	41.290
Interne begrotingsreserve Apurement	150.304

– Met de interne begrotingsreserve Landbouw wordt stabiliteit en zekerheid gecreëerd voor de uitfinanciering van omvangrijke en sterk fluctuerende transitie-uitgaven voor verduurzaming en innovatie in de landbouwsector. Het betreft uitgaven voor al aangegane verplichtingen, onder andere op het terrein van energietransitie in de glastuinbouwsector, jonge agrariërs, duurzame stallen, investeringen in milieuvriendelijke maatregelen, fijnstofmaatregelen en de VAMIL-compensatieregeling.
– De interne begrotingsreserve Visserij is bestemd voor de nationale cofinanciering die benodigd is voor de uitfinanciering van subsidieregelingen die onder het EVF worden uitgevoerd.
– De interne begrotingsreserve Borgstellingsfaciliteit is bedoeld om de verliesdeclaraties te betalen voortvloeiend uit garantstellingen aan banken waarmee innovatieve en duurzame investeringen in de landbouw en visserij worden gefaciliteerd. De komende jaren wordt rekening gehouden met een omvangrijk bedrag aan uit te keren verliesdeclaraties, waardoor de begrotingsreserve aanzienlijk in omvang zal afnemen. Tegenover deze onttrekking staan een jaarlijkse reguliere storting van € 3 mln en van € 1,8 mln aan van agrariërs ontvangen provisies. Vanaf 2015 wordt verder jaarlijks € 2,5 mln in de begrotingsreserve gestort voor de Garantieregeling marktintroductie innovaties (GMI). Tenslotte wordt een jaarlijkse storting van € 2 mln

van 2011 tot en met 2024 voorzien voor het flankerend beleid voor het verbod op de pelsdierhouderij (amendement Van Gerven/Dijsselbloem, TK, 2010–2011, 32 609 XIII, nr. 4).

– De interne begrotingsreserve Apurement is bestemd voor het terugbetalen van financiële correcties van de Europese Commissie en is gebaseerd op de in recente jaren ontvangen correctievoorstellen van de Europese Commissie. EZ heeft maatregelen genomen om de risico's op toekomstige financiële correcties te verkleinen door interpretaties van EU-regelgeving zoveel mogelijk vooraf aan de Europese Commissie ter verduidelijking voor te leggen. In de gevallen waarin de Europese subsidie op onrechtmatige wijze is verkregen, vordert EZ deze subsidie terug van de ontvanger.

Ontvangsten
De ontvangsten hebben betrekking op onttrekkingen uit de interne begrotingsreserves Landbouw, Visserij, Borgstellingsfaciliteit en Apurement die zijn toegevoegd aan de begroting van artikel 16.

Budgettair belang fiscale maatregelen

Bedragen x € 1 mln							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Landbouwvrijstelling	1.299	1.324	1.350	1.377	1.405	1.433	1.462
Verlaagd tarief glastuinbouw	81	79	81	81	81	82	82
Verlaagd tarief sierteelt	227	231	233	236	238	240	243
Landbouwregeling	19	17	17	16	15	15	14
Vrijstelling cultuurgrond	104	110	115	117	120	123	125

Een toelichting op de fiscale instrumenten is opgenomen in de internet-bijlage 12 bij de Miljoenennota (Toelichting op de belastinguitgaven).

17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit

Algemene doelstelling

Groen onderwijs van hoge kwaliteit. Hierbij streeft het Ministerie van Economische Zaken (EZ) naar:

– Voldoende gekwalificeerde beroepsbeoefenaren voor het agrofoodcomplex en de groene ruimte.
– Vergroten van de kennisverspreiding en -benutting voor het agrofoodcomplex en de groene ruimte.

Hiermee draagt groen onderwijs bij aan de doelstellingen van de artikelen 16 (Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens) en 18 (Natuur en regio).

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van EZ is verantwoordelijk voor:

Voldoende gekwalificeerde beroepsbeoefenaren voor het agrofoodcomplex en de groene ruimte.

Stimuleren

– Stimuleren van een hoog kwaliteitsniveau van onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.
– Stimuleren van voorwaarden om te voldoen aan de vervangingsvraag en de transitie naar een groene economie. Afspraken maken met instellingen over bevorderen doorstroom, verminderen aantal voortijdige schoolverlaters, leven lang leren door om- her- en bijscholing, versterken doorlopende leerlijnen binnen de groene beroepskolom, bevorderen van cross-overs met het overig beroepsonderwijs en vakinhoudelijke vernieuwing van het groen onderwijs.
– Stimuleren, in overleg met de instellingen, van ondernemerschap en internationalisering waardoor leerlingen/studenten na afronding van hun opleiding een basis hebben voor de start van een eigen bedrijf in het groene domein.

Regisseren

– Met de instellingen en het bedrijfsleven zorgdragen voor het versterken van gekwalificeerde functies binnen het domein voedsel, natuur en leefomgeving door het groen (voorbereidend) beroepsonderwijs en van de kennisverspreiding binnen de groene kennisinfrastructuur.

Financieren

– De groene instellingen functioneren binnen het wettelijk stelsel dat voor het gehele onderwijs geldt.

Kennisverspreiding en -benutting voor het agrofoodcomplex en de groene ruimte (natuur en groene leefomgeving), onder meer door actieve inzet van het groen onderwijs om beleidsdoelen te realiseren.

Stimuleren

– Stimuleren van vraaggestuurde landelijke Centra voor Innovatief Vakmanschap (CIV) voor het MBO en Centers of Expertise (CoE) voor het HBO op een achttal expertisethema's: Biobased Economy, Greenports, Agrodier, Food, Open teelten, Natuur en groene Leefomgeving, Agri&Food en Tuinbouw en Uitgangsmaterialen. Daarbij worden verbindingen gemaakt tussen regionaal opererende organisaties en wordt landelijke afstemming gezocht tussen onderwijs,

regionaal Midden- en Kleinbedrijf (MKB), maatschappelijke organisaties en lagere overheden (stimuleren van de gouden driehoek in de groene sector). Belangrijke speerpunten zijn het opleiden van talent dat aansluit bij de innovatieopgaven van ondernemers, zwaartepuntvorming onderwijs en onderzoek, stimuleren van ondernemerschap en excellent praktijkgericht onderzoek samen met bedrijfsleven.
- Stimuleren van het innovatief vermogen van het MKB door het instrument van groene plus lectoraten in het groene Hoger beroepsonderwijs meer vraaggestuurd in te zetten voor kennisvragen vanuit het MKB.
- Stimuleren van activiteiten gericht op het verspreiden, doorstromen en benutten van kennis voor doelgroepen die deelnemen aan de Nederlandse samenleving.
- Stimuleren van educatieve activiteiten (gericht op sociale innovatie) voor een groene economie (onder andere via het programma DuurzaamDoor in het onderwijs, bij en met andere overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties, zowel landelijk als op regionaal niveau).

Kengetal	2010	2011	2012	2013	2014	Ambitie
Adequaat aanbod aan de vraag op de arbeidsmarkt *Bron: The Research Centre for Education and the Labour Market (ROA)*		1%		52%		60%

Toelichting
Adequaat aanbod wordt tweejaarlijks gemeten door middel van de Indicator Toekomstige Knelpunten in de Personeelsvoorziening naar Beroep (ITKB). Deze indicator geeft aan in welke mate het voor werkgevers mogelijk is om binnen beroepsgroepen de gewenste personeelssamenstelling naar opleidingsachtergrond te realiseren, rekening houdende met vraag en aanbod verhoudingen voor de verschillende opleidingstypen. Een laag percentage betekent een groot verwacht tekort van mensen met de vereiste specifieke kennis en vaardigheden.

Beleidswijzigingen

Algemeen
Het jaar 2016 staat voor het Groen onderwijs in het teken van consolidatie en verder bouwen aan de kennis- en innovatieopgave binnen het groene domein. De resultaten van de Meerjarige InvesteringsProgramma's (MIP 2013 – 2015) zullen worden ingebed in een kennisbasisinfrastructuur waarop na 2015 verder kan worden gebouwd. Het Groen onderwijs zal hieraan invulling geven in samenwerking met het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en EZ. De meerjarige sectorplannen van de AOC's, de HASsen en het strategisch plan Wageningen Universiteit bieden een goed vertrekpunt om te komen tot de vernieuwingsslag van het Groen onderwijsmodel.

In 2016 zal ook uitvoering worden gegeven aan het vervolg van de motie Van Veldhoven/Lodders[4] en het bekostigingsonderzoek onderwijs (Panteia-rapport). De beleidsreactie van het kabinet verschijnt tezamen met de bijbehorende rapporten voor de begrotingsbehandeling.

[4] TK, 34 000 XIII, nr.75

Voorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs (VMBO)
Het Groene VMBO gaat in 2016 zijn examenprogramma vernieuwen en op basis van de nieuwe profielen VMBO-breed invoeren. Invoering voor het profiel Groen is voorzien per 1 augustus 2016. De Agrarische Opleidings Centra (AOC) en de groene afdelingen van de scholengemeenschappen kunnen met het nieuwe profiel Groen en de keuzedelen een betere aansluiting tot stand brengen op het Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO) en de regionale arbeidsmarkt.

MBO
Het MBO voert ingaande het schooljaar 2015–2016 de nieuwe kwalificatiestructuur in. In dat schooljaar kunnen de instellingen de nieuwe kwalificaties aanbieden naast de «oude» competentiegerichte kwalificaties. In de nieuwe kwalificatiestructuur is veel aandacht besteed aan het borgen van wettelijke beroepsvereisten vanuit wetgeving van EZ. Deze zijn veelal ondergebracht in herkenbare onderdelen van kwalificaties waaraan een certificaat kan worden verbonden.

Per 1 augustus 2015 zijn de wettelijke taken van de Kenniscentra Beroepsonderwijs – Bedrijfsleven KBB overgedragen aan de Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs – Bedrijfsleven SBB. Binnen SBB wordt één van de acht Sectorkamers verantwoordelijk voor het onderhoud en de ontwikkeling van de «groene» kwalificaties en voor een voldoende aanbod van leerbedrijven in de groene sector. EZ is mede-opdrachtgever van SBB, subsidieert dit voor het «groene» aandeel en onderhoudt een bestuurlijke relatie met deze Sectorkamer.

De AOC's ontwikkelen in 2015 vanuit een gezamenlijke missie en positionering een sectorplan. In 2016 worden gezamenlijke acties vanuit dit plan uitgevoerd.

Hoger onderwijs
Op 17 februari 2015 is het tweede Sectorplan voor het Groene HBO, *Impact door samenwerking,* gepresenteerd. Het Sectorplan is gericht op de periode 2015–2019 en is input voor de Strategische Agenda Hoger Onderwijs waaraan OCW en EZ gezamenlijk werken. Het sectorplan is ook gevoed vanuit de strategische discussie van het veld met OCW/EZ.

Het plan richt zich op de onderstaande doelen en resultaten:
1. Vergroten van de instroom van groene HBO'ers in lijn met de behoefte van de arbeidsmarkt.
2. Doorontwikkeling van de samenwerking tussen de Groene Hogescholen op basis van ontwikkel- en uitvoeringsdoelmatigheid.
3. Betere aansluiting op arbeidsmarkt, meer praktijkgerichtheid van het onderwijs door aansluiting op kennisvragen van de arbeidsmarkt (via het lectoratenprogramma).
4. Ontwikkelen van crossovers in opleidingsportfolio in combinatie met andere disciplines.

Wageningen Universiteit zet in haar Strategisch Plan voor de periode 2015–2018 extra in op (inter)nationale economische en maatschappelijke waardecreatie, gericht op bijdragen aan innovatie van bedrijven en de dialoog met de maatschappij. Onderdeel hiervan is een nieuwe onderwijsaanpak om in de komende jaren de goede balans te vinden tussen de groei van het aantal studenten en de onderwijskwaliteit (One Wageningen Education System).

Versterken verticale onderwijskolom
De afzonderlijke Sectorplannen c.q. Strategisch Plan vanaf MBO tot aan WO zullen ook in onderlinge samenhang worden bezien om te komen tot samenwerking in de groene onderwijskolom met het doel de doorlopende leerlijnen zo goed mogelijk op elkaar aan te laten sluiten en het vakonderwijs op alle niveaus te vernieuwen en gereed te maken voor de toekomstige opgaven. De Groene tafel (GT) speelt hierbij een belangrijke rol. De kennisinstellingen in het groene onderwijs hebben met de oprichting van de GT onderstreept, dat zij de samenwerking in de onderwijskolom belangrijk vinden voor de samenhang, kwaliteit en continuïteit van het groene onderwijs. De GT heeft de ontwikkelrichtingen van het Groene onderwijs vastgelegd in de Strategische Ontwikkelagenda. De GT organiseert ook de vraagsturing richting de ondersteunende instellingen en functies. Beoogd resultaat hiervan is een systeemontwerp voor kennisdoorstroom en innovatie vanaf 2016.

Met het programma DuurzaamDoor wordt ook bijgedragen aan de maatschappelijke discussie over de toekomstgerichtheid van het curriculum en de invulling van de nieuwe kwalificatiestructuur MBO, met name daar waar het gaat om het thema duurzaamheid. In internationaal perspectief is DuurzaamDoor het platform waarop het Global Action Plan 2015–2020 van UNESCO vorm krijgt, evenals de invulling van de Sustainable Development Goals (SDG), waarvan SDG 4 *«educatio.n»* betreft. In 2016 zal daar binnen de bestaande mogelijkheden nadrukkelijk aandacht aan worden geschonken.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
VERPLICHTINGEN	**862.305**	**903.178**	**842.665**	**836.893**	**819.705**	**808.263**	**798.109**
UITGAVEN	**807.497**	**847.809**	**796.001**	**785.897**	**765.963**	**753.725**	**743.524**
Waarvan juridisch verplicht			100%				
Leningen							
Schatkistbankieren							
Bekostiging	*739.107*	*778.752*	*761.219*	*756.558*	*739.971*	*728.625*	*718.471*
WO-groen	169.299	173.519	176.986	180.560	181.313	182.250	182.672
HBO-groen	84.478	91.017	80.912	76.871	76.330	77.362	77.274
MBO-groen	153.186	180.456	165.447	163.814	160.248	152.119	151.323
Voorbereidende en Ondersteunende Activiteiten (VOA)	12.733						
Wachtgelden	13.966	13.977	13.977	13.977	13.977	13.977	13.977
VMBO-groen	297.706	314.801	321.163	318.754	305.620	300.516	290.934
Aequor	7.739	4.982	2.734	2.582	2.483	2.401	2.291
Subsidies	*66.194*	*67.203*	*33.540*	*29.303*	*25.956*	*25.064*	*25.017*
Aansturing collectieve ondersteuning	3.325	4.057					
School als Kenniscentrum	23.851	27.103	1.554				
Kennisverspreiding en innovatie groen onderwijs	2.044	716	98				
Aanvullende onderwijssubsidies	33.272	30.617	27.200	24.891	21.544	20.652	20.605
Ontwikkeling en beheer natuurkwaliteit	2.435	1.501	1.201	1.201	1.201	1.201	1.201
Educatie	1.267	3.209	3.487	3.211	3.211	3.211	3.211
Opdrachten	*646*	*612*		*36*	*36*	*36*	*36*
Kennisverspreidingsprojecten	646	612		36	36	36	36
Bijdragen aan agentschappen	*1.550*	*1.242*	*1.242*				
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	1.550	1.242	1.242				
ONTVANGSTEN	**231**	**75**	**75**	**75**	**75**	**75**	**75**

Budgetflexibiliteit

De volgende uitgaven zijn juridisch verplicht:
- Aanpassing van de bekostiging (€ 761,2 mln) en het OCW-volgende deel van de aanvullende onderwijssubsidies (€ 21,3 mln) vereist aanpassing van de relevante regelgeving.
- Voor de overige begrotingsonderdelen is het budget vastgelegd in meerjarige verplichtingen (€ 13,5 mln).

Toelichting op de financiële instrumenten

Bekostiging

Rijksbijdrage WO-groen, HBO-groen, MBO-groen, Wachtgelden, VMBO-groen en SBB

Het betreft normatieve bekostiging gebaseerd op de onderwijswetgeving. EZ bekostigt groen wetenschappelijk onderwijs, 5 HBO-instellingen, 12 Agrarische Opleidingscentra voor Voorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs/Middelbaar Beroepsonderwijs (VMBO/MBO), de groene MBO-opleiding aan Regionaal Opleidingscentrum (ROC) Landstede, 36 groene afdelingen van scholengemeenschappen en de stichting Samenwerking Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB). SBB voert sinds 1 augustus 2015 de wettelijke taken uit van Aequor, het voormalig Kenniscentrum Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (KBB) voor de groene

sector. Hierdoor is SBB verantwoordelijk voor de kwalificatiedossiers voor het MBO en het aanbod en de kwaliteit van leerbedrijven.

Bekostigde aantallen in het groen onderwijs in 2016

Instrument	Type studenten/ getuigschriften/ promoties	Aantallen	Prijs	Bedrag * € 1.000	Uitgaven 2016 * € 1.000
Bekostiging WO-groen	Inschrijvingen	6.028	5.180	31.225	
	Graden Bachelor	866	8.204	7.105	
	Graden Master	1.035	11.228	11.621	
	Promoties	287	93.756	26.908	
	Vaste componenten			100.127	176.986
Bekostiging HBO-groen	Inschrijvingen hoog	8.254	6.684	55.170	
	Graden hoog	1.491	6.684	9.966	
	Vaste componenten			15.776	80.912
Bekostiging MBO-groen	Deelnemers beroepsopleidende leerweg	20.000	7.038	140.763	
	Deelnemers beroepsbegeleidende leerweg	6.000	4.114	24.684	165.447
Wachtgelden	Vaste component				13.977
Bekostiging VMBO-groen	Leerlingen VMBO/VBO	21.800	7.240	157.832	
	Leerlingen VMBO/LWOO+PRO	14.300	11.422	163.331	321.163
SBB	Vaste component				2.734
Totaal					**761.219**

Bekostigde aantallen studenten in het groen onderwijs tot en met 2020

Onderwijssoort	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
WO	7.500	8.300	9.000	8.700	8.800	8.900	9.100
HBO	9.300	10.000	10.500	10.000	10.000	10.100	10.200
MBO	28.900	27.900	26.000	25.600	25.600	25.300	25.400
VO	34.000	35.300	36.100	35.900	34.900	33.900	32.800

Als gevolg van de geraamde toename van de leerlingen- en studentaantallen in het Groen onderwijs stijgen de kosten voor de jaren 2015 tot en met 2022. Deze problematiek is opgelost door inzet van incidentele meevallers binnen de EZ-begroting en een kasschuif ten laste van latere jaren wanneer de toename van de leerlingen- en studentenaantallen weer afvlakt.

Kengetal	2010	2011	2012	2013	2014	Ambitie
% afgestudeerden dat minimaal werkt op niveau van opleiding *Bron: The Research Centre for Education and the Labour Market (ROA)*	76%	71%	72%	70%	71%	85%

Toelichting
De waarde is een gemiddelde van het cijfer voor niveau 4 van de Beroepsopleidende leerweg (BOL 4) en HBO in het groen onderwijs.

Kengetal	2010	2011	2012	2013	2014	Ambitie
Kwaliteitsniveau groen onderwijs *Bron: Inspectie voor het onderwijs*	88%	82%	83%	88%	89%	90%

Toelichting
De inspectie voor het onderwijs bepaalt periodiek op basis van meerdere gestandaardiseerde criteria welk percentage groene scholen voldoende kwaliteit heeft. Hoe hoger het percentage, hoe meer groene scholen voor Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO) en Voorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs (VMBO) gemiddeld genomen een voldoende scoren op kwaliteit. De opgenomen waarden zijn het gemiddelde van VMBO en MBO, in 2014 respectievelijk 86,4% en 91,6%.

Subsidies

School als Kenniscentrum, Kennisverspreiding en innovatie groen onderwijs
Met Groen Kennisnet (GKN), het Ontwikkelcentrum (OC) en het Onderwijsvernieuwingsprogramma (OVP) werkt het Groen onderwijs aan de vraagsturing voor wat betreft de ondersteuningsbehoefte bij de AOC. In 2015 is het vraagsturingsproces ingericht en dit zal in 2016 tot uitvoering worden gebracht. Resultaat van deze aanpak is dat er nu met de Groene Tafel afgestemde werkplannen voor 2016 liggen, die invulling geven aan meer vraaggestuurd werken en aan alternatieve vormen van financiering.

Aanvullende onderwijssubsidies
– Subsidies toetsing en examinering (CITO);
– Subsidieregelingen van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap voor onderwijsvernieuwing onder andere: internationale mobiliteit, verhoging van opleidingsniveau, deelname leven lang leren, carrièrepatroon docenten;
– Subsidies van EZ voor Groene plus lectoraten, Centra voor Innovatief Vakmanschap en Centres of Expertise. Doel is om het beroepsonderwijs te vernieuwen door kenniscirculatie tot stand te brengen binnen de gouden driehoek.

Kengetal	2010	2011	2012	2013	2014	Ambitie
Voortijdig schoolverlaten *Bron: DUO*	4,4%	4,6%	4,3%	3%	2,8%	2,5%

Toelichting
Het betreft het percentage leerlingen VMBO leerjaar 3 en 4 plus MBO leerlingen dat zonder startkwalificatie (minimaal MBO-2 niveau) het onderwijs verlaat ten opzichte van het totaal aantal VMBO 3–4 plus MBO leerlingen.

Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit
Het betreft subsidies voor het ontwikkelen van maatregelen om negatieve gevolgen van verdroging, vermesting en verzuring tegen te gaan. Het levert kennis op voor de implementatie van belangrijke beleidsitems zoals Natura 2000, realiseren van natuurterreinen en leefgebiedplannen. Sinds 1 januari 2014 coördineert de VBNE (Vereniging van bos en natuurterreineigenaren) het OBN.

Educatie
Het betreft subsidies ten behoeve van samenwerkingsovereenkomsten met organisaties (scholen, maatschappelijke organisaties, andere overheden, bedrijven en coalities daarvan) die educatieactiviteiten organiseren. Het kennisprogramma DuurzaamDoor richt zich op het bredere concept duurzaamheid, het organiseren van netwerken en

coalities die – met coproductie en cofinanciering met provincies – op lokaal/regionaal niveau duurzaamheidsprojecten organiseren (zie TK, 20 487, nr 41).

Opdrachten

Kennisverspreidingsprojecten
Hiermee zet EZ in op een betere ontsluiting van kennis voor gebruik door ondernemers en maatschappelijke groepen. Kennisverspreidingsprojecten richten zich op thema's als dierenwelzijn, klimaat en milieu, en multifunctionele landbouw.

Bijdragen aan agentschappen
Dit betreft de bijdrage aan Rijksdienst voor Ondernemend Nederland ten behoeve van het educatie-programma DuurzaamDoor.

Interne begrotingsreserve	
Stand interne begrotingsreserves per 31 december 2014 (x € 1.000)	
Interne begrotingsreserve schatkistbankieren Groen Onderwijs	83

EZ staat garant voor het in gebreke blijven van de groene onderwijsinstellingen die gebruik maken van de regeling schatkistbankieren. De premies van instellingen worden jaarlijks via het Ministerie van Financiën aan EZ overgemaakt en in het jaarverslag verwerkt.

18 Natuur en regio

Algemene doelstelling
EZ streeft naar een concurrerende ruimtelijk-economische structuur, een veelzijdige natuur en een wederzijdse versterking van ecologie en economie.

Rol en verantwoordelijkheid
De Minister van EZ is verantwoordelijk voor:

Een concurrerende ruimtelijk-economische structuur
Stimuleren en financieren
- De Minister is systeemverantwoordelijk voor een gezonde ruimtelijke economische structuur en stimuleert en financiert daarbinnen de versterking van de regionale en ruimtelijke uitwerking van het EZ beleid. Hierbij is het van belang om agenda's van verschillende overheden te verbinden ten einde schaalvoordelen te benutten, overheidsinspanningen te versterken en versnippering tegen te gaan.

Regisseren en financieren
- De Minister is lidstaatverantwoordelijk en heeft een regisserende rol voor het Europees Fonds Regionale Ontwikkeling (EFRO). Binnen EFRO bestaan, behalve de nationale programma's, ook vier grensoverschrijdende programma's (INTERREG A – ETS) Dit zijn: Euregio Maas-Rijn, Duitsland-Nederland, Vlaanderen-Nederland en Twee Zeeën. De Minister stelt budget beschikbaar in het kader van de nationale cofinanciering voor de landsdelige en de grensoverschrijdende programma's.

Een veelzijdige natuur en een wederzijdse versterking van ecologie en economie

Stimuleren
- Om de wederzijdse versterking van ecologie en economie te bevorderen en de maatschappij meer te betrekken bij natuur (Rijksnatuurvisie «Natuurlijk Verder»), stimuleert het rijk acties en initiatieven van bedrijven, natuurorganisaties en andere maatschappelijke actoren. Met behulp van een subsidieregeling worden innovaties op het gebied van groene groei gestimuleerd. In de uitvoeringsagenda natuurvisies wordt verder invulling gegeven aan stimuleringsacties.

Regisseren
- De Minister van EZ is systeemverantwoordelijk voor het behoud en duurzaam gebruik van de nationale biodiversiteit – mede als natuurlijke hulpbron – en voor de zekerstelling van de aanwezigheid van natuur op lange termijn.
- De Minister van EZ is tevens medeverantwoordelijk voor het behoud en duurzaam gebruik van de internationale biodiversiteit. Op grond daarvan is de Minister verantwoordelijk voor het stellen van kaders voor de omvang en kwaliteit van natuurgebieden, voor soortenbescherming zowel op het land, in de zee, als ook overzees in Caribisch Nederland en voor Europese en internationale afspraken over de handel in en het gebruik van planten, dieren en natuurlijke grondstoffen zoals bijvoorbeeld tropisch hardhout.

(Doen) Uitvoeren

– Onderdeel van de decentralisatieafspraken over natuur (Bestuursakkoord Natuur en Natuurpact) is dat provincies binnen de gestelde rijkskaders verantwoordelijk zijn voor het realiseren en beheren van het Natuurnetwerk Nederland en de daarin gelegen N2000 gebieden en, naar aanleiding van het regeerakkoord: herstelbeheer, soortenbeleid binnen en buiten het Natuurnetwerk Nederland en agrarisch natuurbeheer.

Prestatiemeting

Kengetal	2011/2012	2012/2013	2013/2014	Ambitie 2016
Niveau Clusterontwikkeling	4.9	5.2	5.3	5.3
NL positie	15	9	7	7
Bron: The World Competitiveness report, World Economic Forum				

Toelichting
Het beleid richt zich op het verbinden van de regionale en ruimtelijke aspecten van het EZ-beleid om de concurrentiepositie te versterken. In internationale vergelijking is de mate van clustervorming (specialisatie en samenhang tussen bedrijven, kennisinstellingen, diensten, infrastructuur) in Nederland relatief hoog en er is sprake van een positieve trend.

Percentage niet bedreigde soorten		
1995	2006	2014
61,4%	61,2%	61,8%
Bron: CBS		

Toelichting
Voor een aantal beleidsrelevante soortgroepen in Nederland bestaan Rode Lijsten van bedreigde planten- of diersoorten (onderverdeeld naar de ernst van de bedreiging: gevoelig, kwetsbaar, bedreigd, ernstig bedreigd, verdwenen uit Nederland). Het aantal soorten dat op een Rode Lijst staat is een maat voor de toestand van de Nederlandse biodiversiteit: hoe minder soorten bedreigd zijn, des te beter staat de natuur ervoor en andersom. Tot en met de rijksbegroting 2015 is deze indicator gebaseerd op gegevens van broedvogels, zoogdieren en dagvlinders, en werd deze gepresenteerd als een indexcijfer. Voor deze begroting is de indicator uitgebreid met nog vier soortgroepen: libellen, vaatplanten, amfibieën en reptielen. De indicator wordt de komende jaren verder doorontwikkeld. Voor een betere duiding is nu gekozen voor de weergave van het percentage niet bedreigde soorten. Deze Rode Lijst Indicator geeft het percentage soorten dat NIET op de Rode Lijst staat. Bij een waarde van 100% staan er geen zoogdieren, vogels, reptielen, amfibieën, vlinders, libellen of vaatplanten meer op een Rode Lijst.

Beleidswijzigingen

– Natuur, de biodiversiteit in het bijzonder, is essentieel voor een gezonde leefomgeving en heeft een grote economische waarde; Het kabinet heeft in het regeerakkoord de ambitie uitgesproken om de Nederlandse natuur verder te versterken door middel van een robuust Natuurnetwerk Nederland, natuur meer te integreren met andere maatschappelijke belangen en meer ruimte en ondersteuning te

bieden aan ondernemerschap en initiatieven van burgers en andere private partijen. Om die ambitie waar te kunnen maken zijn nationale, Europese en internationale bestuurlijke en juridische kaders onmisbaar. Het is voor die ambitie ook noodzakelijk om onderhoud te blijven plegen op die kaders. Daarom hecht het Kabinet belang aan een goede aanpak van de fitness check van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn, aan voortgang in de herziening van het stelsel voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer, en aan effectieve implementatie van de nieuwe natuurwet. Deze nieuwe wet geeft invulling aan de decentralisatieafspraken, vereenvoudigt en moderniseert het huidige stelsel en sluit beter aan op het EU- en omgevingsrecht. Met de implementatie wordt ingezet op een zorgvuldige overdracht van bevoegdheden aan de provincies.

– Dit kabinet heeft op basis van de Rijksnatuurvisie «Natuurlijk Verder» in 2014 een maatschappelijk proces in gang gezet om de wederzijdse versterking van ecologie en economie te bevorderen en de maatschappelijke betrokkenheid bij natuur te versterken. Op basis van de uitvoeringsagenda natuurvisies wordt in 2016 verder invulling gegeven aan stimuleringsacties. Hierover wordt een jaarlijkse rapportage opgesteld.
– De onder het vorige kabinet in gang gezette decentralisatie naar provincies van de uitvoering van het gebiedsgerichte natuurbeleid wordt in 2016 verder vormgegeven. Tussen Rijk en IPO gemaakte afspraken over decentralisatie en bevoegdheidsverdeling zijn verankerd in de Wet Inrichting Landelijk gebied en de nieuwe Wet Natuurbescherming die naar verwachting in 2016 in werking zal treden.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
VERPLICHTINGEN	**392.375**	**179.346**	**151.579**	**139.263**	**127.688**	**116.880**	**116.880**
UITGAVEN	**337.416**	**268.059**	**210.728**	**178.982**	**164.383**	**158.879**	**158.879**
Waarvan juridisch verplicht			86%				
Subsidies	*75.285*	*81.820*	*49.987*	*35.637*	*34.180*	*28.562*	*28.405*
Zuiderzeelijn	5.490	6.315	3.835				
Cofinanciering EFRO, incl. ETS	44.461	54.432	29.590	31.246	31.657	26.118	25.961
Bijdrage aan ROM's	5.205	5.337	6.337	1.000			
Pieken in de Delta	13.391	10.372	6.226				
Programma Natuurlijk Ondernemen en Green Deals	1.591	1.481	1.098	802			
Beheer Kroondomein	749	772	772	772	772	772	772
Regelingen Natuur (Burgereducatie, RDN, SBL, VNBL)	4.398	3.111	2.129	1.817	1.751	1.672	1.672
Leningen	*30.489*	*28.747*	*29.175*	*30.745*	*30.745*	*30.745*	*30.745*
Rente en aflossingen voor bestaande leningen (EHS & PNB)	30.489	28.747	29.175	30.745	30.745	30.745	30.745
Opdrachten	*33.519*	*37.350*	*33.520*	*36.980*	*36.617*	*38.462*	*38.619*
Onderzoeksmiddelen	30	672	460	498	490	490	490
NURG/Maaswerken	9.354	8.015	3.815	2.835	2.840	4.505	4.505
Mainport Rotterdam	7.102	7.269	7.410	7.560	7.701	7.859	8.016
Nationale parken		1.000					
Programma Rijke Waddenzee	1.627	623	623	623	623	623	623
Deltaprogramma	1.424						
Programma Natuurlijk Ondernemen en Green Deals	3.647	3.175	4.035	4.452	4.031	4.091	4.091
Natuurvisie	450	4.593	7.220	9.349	9.275	9.360	9.360
Regiekosten regionale functie	968	746	886	1.166	1.166	765	765
Kaderrichtlijn Marine Strategie/Noordzee	315	579	569	623	623	998	998
Natura 2000	441	3.212	2.149	2.149	2.149	2.149	2.149
Monitoring	2.469	2.264	1.672	3.980	3.980	3.980	3.980
Internationale biodiversiteit	41	362	362	362	362	362	362
Caribisch Nederland	980	781	1.137	1.538	1.538	1.538	1.538
Overig	4.671	4.059	3.182	1.845	1.839	1.742	1.742
Bijdragen aan medeoverheden	*33.599*	*17.654*	*22.355*	*14.192*	*4.268*	*2.660*	*2.660*
Uitfinanciering Sterke Regio's en Nota Ruimte	27.849	8.900	10.664	3.914	1.611	0	0
Programmatische Aanpak Stikstof	5.171	6.097	2.507	2.507	2.507	2.510	2.510
Westerschelde	0	0	7.028	6.117	0	0	0
Caribisch Nederland	579	2.507	2.006	1.504	0	0	0
Decentralisatiemiddelen natuur	0	150	150	150	150	150	150
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	*26.604*	*29.776*	*25.947*	*24.885*	*24.471*	*24.471*	*24.471*
Staatsbosbeheer	26.604	29.776	25.947	24.885	24.471	24.471	24.471
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	*785*	*1.261*	*1.115*	*1.075*	*1.007*	*1.007*	*1.007*
Diverse contributies	785	1.261	1.115	1.075	1.007	1.007	1.007
Bijdragen aan agentschappen	*137.135*	*71.451*	*48.629*	*35.468*	*33.095*	*32.972*	*32.972*
DLG	75.291	6.173	0	0	0	0	0
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	52.719	56.085	39.284	26.206	24.135	24.010	24.010
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	9.125	9.193	9.345	9.262	8.960	8.962	8.962
ONTVANGSTEN	**118.525**	**121.907**	**100.957**	**64.282**	**51.380**	**39.061**	**32.703**
Landinrichtingsrente	51.357	42.161	42.161	40.161	37.259	34.940	31.418
Jachtakten	913	1.031	1.031	1.031	1.031	1.031	1.031
Verkoop gronden	58.177	45.000	50.000	20.000	10.000	0	0
Overige	8.078	33.715	7.765	3.090	3.090	3.090	254

Budgetflexibiliteit
Het budget 2016 is voor circa € 182 mln (86%) juridisch verplicht. Dat komt met name door de verplichtingen die rusten op de onderdelen rente en aflossing, cofinanciering EFRO, bijdrage aan ZBO en Agentschappen.

Subsidies: van het voor subsidies beschikbare budget is 96% juridisch verplicht. Het betreft de uitfinanciering van tot en met 2015 aangegane verplichtingen op subsidieregelingen.

Leningen: Het budget betreft die middelen die nodig zijn voor de betaling van rente en aflossingen van door het Rijk via het Groenfonds aangegane leningen ter realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en is 100% verplicht.

Opdrachten: Van het voor opdrachten beschikbare budget is 51% juridisch verplicht. Het (nog) niet verplichte budget is noodzakelijk voor het nakomen van diverse Europese en internationale verplichtingen en afspraken op het terrein van natuur en biodiversiteit en ten behoeve van de regionale functie. Verder betreft het de uitfinanciering van verplichtingen die tot en met 2015 zijn aangegaan.

Bijdragen aan medeoverheden: Het beschikbare budget betreft de financiering van decentrale overheden voor de uitvoering van diverse programma's en projecten uit hoofde van wettelijke regeling, bestuursovereenkomst en bestuurlijke afspraken met provincies met betrekking tot de decentralisatie van natuurtaken en is 58% verplicht.

Bijdragen aan ZBO's/RWT's: Betreft de financiering van de opdracht 2016 aan SBB en is 100% verplicht.

Bijdragen aan agentschappen: Het budget betreft de financiering van het opdrachtenpakket voor 2016 aan de NVWA en Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), inclusief de kosten van uitvoering van (EU-)subsidie regelingen. Op basis van het offertetraject is het budget voor 2016 100% juridisch verplicht.

Toelichting op de financiële instrumenten

Subsidies

Zuiderzeelijn
Dit betreft uitfinanciering van in voorgaande jaren aangegane subsidieverplichtingen.

Cofinanciering EFRO, inclusief Europese territoriale Samenwerking (ETS)
EZ heeft Rijkscofinanciering beschikbaar voor projecten die worden gefinancierd vanuit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Er is zowel een bedrag beschikbaar voor de vier landsdelige programma's Noord, Oost, Zuid en West als voor de vier grensoverschrijdende programma's (ETS) Duitsland-Nederland, Twee Zeeën, Euregio Maas Rijn en Nederland-Vlaanderen. In de programmaperiode 2014–2020 worden de EFRO-middelen ingezet op twee doelen: innovatie en koolstofarme economie. Het MKB is de belangrijkste doelgroep. Daarnaast heeft EZ middelen op de begroting voor de uitvoeringskosten van deze programma's, waarbij EZ functioneert als opdrachtgever voor de audit- en certificeringsautoriteit.

De regio's zelf zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van deze programma's. Hiervoor zijn inmiddels goedgekeurde operationele programma's ontwikkeld. Nog meer dan in het verleden is hierin aandacht voor focus en resultaat. In de programma's zijn zowel resultaat- als outputindicatoren opgenomen om het effect van EFRO te kunnen monitoren. De cofinancieringsmiddelen voor EFRO richt EZ op projecten die de regionaal economische dynamiek van de topsectoren versterken. Bezien wordt daarbij in hoeverre het mogelijk is EFRO ook op nationaal niveau te monitoren met vergelijkbare indicatoren voor zowel de landsdelige als de grensoverschrijdende programma's.

Bijdrage aan Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's)
Deze middelen hebben tot doel de economische krachten in de regio te versterken en te bundelen met sectorale initiatieven vanuit het topsectorbeleid en ander generiek beleid. Met de subsidierelatie worden de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen NOM (Noord), BOM (Brabant), LIOF (Limburg) Oost NV (Oost) en InnovationQuarter (IQ) ondersteund. Verder is voorzien in eventuele ondersteuning van een nog op te richten ROM voor de Noordvleugel en zijn er middelen beschikbaar gesteld voor samenwerking met Zeeland.
De ROM's spitsen hun activiteiten toe op de topsectorenaanpak in het kader van het bedrijvenbeleid. Binnen die context spelen zij in aanvulling op de eerstelijns advisering aan MKB-ondernemers via het Ondernemersplein een rol in de tweedelijnsadvisering, waarbij zij een goede verbinding leggen tussen regionale en sectorale agenda's. Taken die daarbinnen passen zijn de advisering aan innovatieve koplopers en het leggen van de verbinding met de TKI's, ontwikkeling van innovatieprojecten en daaruit voortvloeiende valorisatie-inspanningen. Zij vormen een belangrijke schakel in de keten van onderzoek, innovatie, valorisatie en marktintroductie. Ook zoeken de ROM's proactief naar bovenregionale samenwerking in een landsdekkende structuur.

Pieken in de Delta
Dit betreft uitfinanciering van in voorgaande jaren aangegane subsidieverplichtingen.

Programma Natuurlijk Ondernemen en Green Deals
Als onderdeel van een Green Deal met het Platform Biodiversiteit, Ecosystemen en Economie (BEE) voert het ministerie een subsidieregeling uit voor innovatieve projecten van ondernemers, gericht op het zorgvuldiger omgaan met biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen. Zie verder toelichting onder «Opdrachten».

Beheer Kroondomein
Kroondomein Het Loo is een landgoed van circa 10.400 hectare en bestaat uit twee deelgebieden: de Staatsdomeinen bij Het Loo (afdeling Hoog Soeren en afdeling Paleispark, circa 3.650 hectare) en het eigenlijke Kroondomein (circa 6.750 hectare). Het Kroondomein is al meer dan 300 jaar verbonden met het Huis Oranje-Nassau. Het beheer van het Kroondomein wordt namens de Kroon uitgevoerd door de rentmeester. Voor het gehele Kroondomein bestaat eenheid van beheer.

Bij de Staatsdomeinen bij Het Loo zijn de baten en lasten voor rekening van de Staat. De baten en lasten van het eigenlijke Kroondomein zijn voor rekening van de Kroondrager. De Kroondrager is economisch eigenaar van het eigenlijke Kroondomein en heeft hierop het vruchtgebruik en gebruikersrechten. Het bloot eigendom berust bij de Staat.

Het Rijk verstrekt jaarlijks een subsidie van circa € 770.000,- aan de Kroondrager, als privaatrechtelijk vruchtgebruiker van het eigenlijke Kroondomein, voor beheers- en inrichtingsmaatregelen van Kroondomein Het Loo. De Kroondrager kan, net als iedere andere private exploitant van bos- en natuurterreinen, onder dezelfde voorwaarden gebruikmaken van de betreffende subsidieregelingen. De subsidie betreft derhalve geen uitgaaf die samenhangt met de uitoefening van het koningschap. Op de subsidie zijn de voorwaarden van de provinciale subsidieverordeningen Natuur- en Landschapsbeheer en Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap van toepassing.

Regelingen Natuur
Burgereducatie: Er wordt een subsidie van € 1,0 mln verleend aan het Instituut voor Natuureducatie en duurzaamheid (IVN) ten behoeve van ondersteuning van de educatie- en communicatiefunctie in de Nationale Parken.

Uitfinanciering:
Voor het overige betreft het hier de uitfinanciering van de subsidieregelingen:
- Stimulering bosuitbreiding op landbouwgronden (SBL);
- Regeling draagvlak natuur (RDN);
- Tijdelijke regeling Particulier Natuurbeheer (TRPN).

Leningen

Rente en aflossingen voor bestaande leningen (EHS & PNB)
Ten behoeve van realisatie (verwerving en doorlevering van gronden) van de EHS zijn in het verleden verschillende leningen verstrekt met tussenkomst van het Groenfonds. Het Rijk gaat als gevolg van de decentralisatie van het natuurbeleid naar de provincies geen nieuwe leningen meer aan ten behoeve van Natuur. EZ draagt zorg voor (af)betaling van rente en aflossingen van bestaande leningen.

Opdrachten

Onderzoeksmiddelen
Op basis van de politiek-bestuurlijke context en aansluitend op de regionale functie van EZ worden op vijf prioritaire beleidsthema's middelen aangewend voor beantwoording van strategische vraagstukken en kennisvragen. Hieronder valt bijvoorbeeld onderzoek ter ondersteuning van het EZ-beleid en de uitwerking daarvan in regionale en ruimtelijke aspecten ter versterking van de concurrentiepositie van Nederland. Ten aanzien van deze middelen is verder sprake van een blijvende focus op: mainports, brainports en greenports; Europa in de regio (grensoverschrijdend); wederzijdse versterking van economie en ecologie; economie van stedelijke clusters en agglomeraties en ruimte en water voor EZ-doelen.

NURG/Maaswerken
In het kader van de Nadere Uitwerking Rivierengebied (NURG) werken I&M en EZ gezamenlijk aan projecten ter verbetering van de hoogwaterveiligheid en ontwikkeling van natuur in rivierengebieden. Er worden rivier verruimende maatregelen uitgevoerd om de veiligheid in het rivierengebied te vergroten. I&M en EZ hebben verder afgesproken om 6.687 hectare nieuwe natuur te realiseren in de uiterwaarden van de Rijntakken en de bedijkte Maas. De projecten met een taakstelling voor

waterstandsverlaging uit de Planologische Kernbeslissing (PKB) Ruimte voor de Rivier worden met voorrang gerealiseerd, de overige daarna.

Project Mainport Rotterdam
De ontwikkeling van de Mainport Rotterdam kent met het Project Mainportontwikkeling Rotterdam (PMR) een dubbeldoelstelling van zowel de versterking van de economische positie van de Mainport Rotterdam als de verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving in Rijnmond. Project Mainportontwikkeling Rotterdam (PMR) 750 is één van de drie deelprojecten die voortvloeien uit de planologische kernbeslissing «PKB-plus: Project Mainportontwikkeling Rotterdam Deel 4» van 26 september 2003. Dit deelproject behelst de ontwikkeling van 750 hectare nieuwe natuur- en recreatiegebieden in de Rotterdamse regio. De provincie Zuid-Holland is coördinerend opdrachtnemer en één van de uitvoerende partijen.

Nationale Parken
In 2015 is, naar aanleiding van een amendement, het Programma Nationale Parken gestart. De belangrijkste opgave voor het programma is om een nieuwe standaard voor Nationale Parken in Nederland te ontwikkelen, die betekenis moet geven aan een aantal (natuur)gebieden in Nederland als «places to be», en deze in een aantal te selecteren gebieden te implementeren. Dat betekent dat deze gebieden zich zowel vanuit het perspectief van natuur en landschap, als vanuit recreatief-toeristisch en bedrijfsmatig perspectief internationaal moeten onderscheiden, waarbij het (natuurlijke) karakter en de waarden van deze gebieden leidend zijn. Dit betekent dat geïnvesteerd moet worden in een grotere kwaliteit, uitstraling en toegankelijkheid van deze gebieden voor de binnen- en buitenlandse toerist. *Branding*, governance en het ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen zijn daarbij sleutelbegrippen.

Programma Rijke Waddenzee
Het Ministerie van EZ is verantwoordelijk voor de trilaterale samenwerking tussen Denemarken, Duitsland en Nederland voor de Waddenzee en is tevens de siteholder (voor Nederland) van dit internationale UNESCO Werelderfgoedgebied. De Nederlandse delegatie bestaat uit vertegenwoordigers van het Rijk (EZ en I&M), de waddenprovincies en -gemeenten. Tot en met 2018 is Nederland voorzitter van deze trilaterale samenwerking. Een belangrijk speerpunt van de Nederlandse inzet is om een Wadden Foundation op te richten om het werelderfgoed op een duurzame en toonaangevende manier (inter)nationaal te promoten met inzet van bedrijfsleven en overheden.

Het Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW) is een uitvoeringsprogramma dat loopt tot en met 2018. Het is een programma dat lopende en nieuwe initiatieven voor natuurherstel en duurzaam gebruik in de Waddenzee met elkaar verbindt, nieuwe samenwerkingsverbanden vorm kan geven en begeleidt en nieuwe projecten voor natuurherstel in combinatie met een duurzaam gebruik van de Waddenzee initieert. PRW voert daarnaast het secretariaat van de Beheerraad en de Samenwerkingsagenda beheer Waddenzee.

PRW is een gezamenlijk programma van Rijk (EZ en I&M), provincies en natuurorganisaties (verenigd in de Coalitie Wadden Natuurlijk). Vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid voor natuurherstel en duurzaam gebruik in de Waddenzee leveren de Waddenprovincies en I&M gezamenlijk een vergelijkbare bijdrage aan het programma.

Het Programma naar een Rijke Waddenzee komt voort uit het Convenant transitie mosselsector en natuurherstel Waddenzee. In 2016 zal specifiek aandacht worden besteed aan de ontwikkeling en uitvoering van de visstrategie en internationale «Fly Way» voor vogels in het waddengebied.

Programma Natuurlijk Ondernemen en Green Deals
Het kabinet is in 2012 het programma Natuurlijk Ondernemen gestart, een innovatieprogramma gericht op ondernemers die (willen) bijdragen aan behoud en ontwikkeling van natuur en biodiversiteit door uit eigen belang te investeren in het (ontzien van) natuurlijk kapitaal. De Green Deals geven invulling aan het programma evenals het programma «The Economics of Ecosystems and Biodiversity» (TEEB). Het TEEB programma komt voort uit de eerder gedane studies en geeft inzicht in de waarde van natuur bij besluitvormingstrajecten voor zowel bedrijven als overheden. In 2016 blijft EZ inzetten op praktische afspraken met bedrijfsleven, kennisinstellingen en andere overheden. De nieuwe afspraken zijn erop gericht om opgedane handelingsperspectieven doorwerking te geven in sectoren en zo opschaling te bewerkstelligen. Het verder verduurzamen van agroketens en het beheer van bossen zal dit jaar extra aandacht krijgen.

Natuurvisie
Om veranderingen verder op gang te helpen en te faciliteren wordt, conform de maatschappelijke uitvoeringsagenda van de rijksnatuurvisie «Natuurlijk Verder», extra ingezet op stimulering van:
– groen ondernemerschap (waaronder «ontwikkelen en bouwen voor natuur»);
– natuurinclusieve landbouw;
– gebiedsgerichte natuurontwikkeling;
– groener wonen en werken.

De middelen die hiervoor ingezet worden richten zich overwegend op het verder brengen van maatschappelijke initiatieven (via verkenningen, pilot-ontwikkeling, onderzoek en procesondersteuning).

Regiekosten regionale functie
Deze reservering is bedoeld om de regioambassadeurs van EZ te ondersteunen in de contact- en netwerkfunctie die ze voor EZ in de regio vervullen. De regioambassadeurs signaleren, verbinden en interveniëren ten einde de implementatie van EZ-beleid in de regio te bevorderen en versnellen. Daarbij participeren zij in activiteiten in de regio die tot doel hebben de regionale agenda's te verbinden met de EZ-agenda.

Kaderrichtlijn Mariene Strategie/ Noordzee
Deel I van de EU-Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) beschrijft de huidige toestand van het mariene systeem, de gewenste toestand in 2020 en de daarbij behorende doelen en indicatoren. In 2014 is een monitoringsprogramma vastgesteld (Deel 2 KRM). Het KRM programma van maatregelen (KRM Deel 3) is onderdeel van het Nationaal Waterplan 2016–2021. Het Nationaal Waterplan en het KRM programma van Maatregelen zullen waarschijnlijk eind 2015 in de ministerraad worden vastgesteld. EZ draagt samen met RWS bij aan het Informatiehuis Marien, een gemeenschappelijk initiatief van I&M en EZ om alle mariene informatie en onderzoeksgegevens over de Noordzee op één plek toegankelijk te maken voor belangstellenden, overheden en professionals. Tevens heeft het Informatiehuis Marien een coördinerende rol in de uitvoering van het KRM-monitoringsprogramma toebedeeld gekregen, waar EZ ook aan bijdraagt.

Natura 2000
Natura 2000 heeft tot doel Europees belangrijke natuurwaarden te beschermen. Dit gebeurt door middel van het aanwijzen van gebieden en het gericht beheer van deze gebieden. De aanwijzing van de gebieden is de verantwoordelijkheid van EZ evenals het opstellen van een kwart van de beheerplannen voor de 160 Natura 2000- gebieden. EZ is tevens verantwoordelijk voor rapportage aan de Europese Commissie betreffende de «staat van instandhouding».

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2016	Streef-waarde	Planning	Bron
Aantal definitief aangewezen Natura 2000 gebieden	34	2010	160	160	2016	EZ
Aantal definitief vastgestelde EZ-beheerplannen	0	2010	40	40	2016	EZ

Toelichting
- In Nederland worden in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn ruim 160 gebieden aangewezen. Besluitvorming over de aanwijzingen van de meeste gebieden heeft in 2013 en 2014 plaatsgevonden. Het streven is om alle aanwijzingen in 2016 definitief te maken.
- Voor elk N2000 gebied dient een beheerplan te worden vastgesteld. EZ is voortouwnemer bij het opstellen van 40 beheerplannen in 2016.

Monitoring
Het verzamelen van gegevens over planten, dieren en habitats (monitoring) is nodig voor het volgen van internationale natuurdoelen en het opstellen van de internationale rapportages op het gebied van natuur- en biodiversiteit (waaronder de EU-richtlijnen, CBD, Verdrag van Bern, Bonn, Waddenverdrag). Deze worden vooral via het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) verzameld. In aanvulling hierop leveren de provincies informatie over habitattypen en in toenemende mate over natuurkwaliteit. Het CBS zorgt voor de statistische bewerking van deze natuurgegevens tot trends, omvang populaties en verspreidingsbeelden. De gegevens worden toegankelijk gemaakt voor derden via de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). EZ is medefinancier van het onderhoud en de exploitatie van deze databank.

Internationale biodiversiteit
Dit budget wordt onder meer gebruikt voor de uitvoering van acties die zijn afgesproken in het kader van internationale verdragen, zoals de Conventie inzake Biologische Diversiteit (CBD), IPBES, CITES, CMS, Ramsar en IWC, en in 2016 in het bijzonder voor internationale bijeenkomsten die in het kader van het Nederlands EU-voorzitterschap nodig worden geacht.

Caribisch Nederland
Op grond van de Wet grondslagen natuurbeheer en bescherming BES is EZ verantwoordelijk voor de implementatie van internationale verdragen (CBD, Cartagena/ SPAW protocol, CITES, CMS, IAC en Ramsar) in Caribisch Nederland (Bonaire, Saba en Sint Eustatius). Uitvoering betreft een wettelijke verplichting gericht op onder meer de ontwikkeling van een natuurbeleidsplan, monitoring, rapportage, onderzoek & educatie, toezicht, handhaving en vergunningverlening. Het natuurbeleidsplan Caribisch Nederland richt zich op bescherming van kwetsbare soorten en

gebieden (koraalriffen), afspraken met landen in de regio en de balans tussen biodiversiteit, recreatief gebruik en toerisme.

Overig
Dit begrotingsinstrument bevat onder andere de middelen voor kosten voor «in beslag genomen goederen» (IBG), twee kleine opdrachten in het kader van soortenbeleid (hamsterbeheer en beheer genenbank) en voor de Leerstoel agrarisch natuurbeheer.

Bijdragen aan medeoverheden

Uitfinanciering Sterke Regio's en Nota Ruimte
Deze middelen hebben betrekking op de uitfinanciering van in het verleden aangegane verplichtingen in het kader van het oplossen van knelpunten en benutten van gebiedsgerichte kansen gericht op versterking van het Nederlandse vestigingsklimaat en gebiedsprojecten die een bijdrage hebben gekregen uit het Nota Ruimte-budget van EZ. Het Nota Ruimte-budget voor Brainport Avenue Eindhoven (€ 4,75 mln) wordt in 2016 gedecentraliseerd.

Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)
Nederland zet de Programmatische Aanpak Stikstof in voor het realiseren van de Natura 2000-doelen, terwijl tegelijkertijd economische ontwikkeling mogelijk wordt gemaakt. Het Programma Aanpak Stikstof is op 1 juli 2015 in werking getreden. De beschikbare middelen worden onder andere ingezet voor het meten van effecten van het PAS op de stikstof en ammoniakconcentraties, kosten voor herzieningen van het plan als gevolg van monitoring en bijsturing, en het beheer van het rekeninstrument Aerius.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Streef-waarde	Planning	Bron
% stikstofgevoelige N2000 gebieden waar PAS ontwikkelingsruimte creëert	0	2015	> 95%	2016	Aerius (PBL)

Toelichting
Tot inwerkingtreding van het Programma Aanpak Stikstof 2015–2021 per 1 juli 2015 worden bij 117 gebieden slechts moeizaam vergunningen verleend vanwege onduidelijkheid over de stikstofproblematiek. Deze gebieden vormen samen de populatie van gebieden (100%), waarvan het percentage wordt bepaald van gebieden die ontwikkelingsruimte krijgen via het Programma per 1 juli 2015.

Westerschelde
Sinds 2006 wordt het Natuurherstel Programma Westerschelde (NPW) uitgevoerd. Door middel van diverse projecten, waaronder de Hedwige-polder, wordt minimaal 600 hectare nieuwe estuariene natuur gecreëerd. De planvorming is nagenoeg afgerond en het Rijk stelt de middelen beschikbaar aan de provincie Zeeland die de diverse projecten uitvoert.

Caribisch Nederland
De ontwikkeling van natuur, landbouw en visserij krijgt in 2016 meer geïntegreerde aandacht in het licht van het beleid gericht op versterking van de economische situatie op de eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba. De ontwikkeling van de landbouw en de visserij biedt kansen voor werkgelegenheid en het verbeteren van de zelfvoorziening in voedsel. De

eilanden zijn hiervoor zelf verantwoordelijk. EZ zal hierbij ondersteuning bieden indien de eilandelijke overheden dat wensen.

Op grond van de Wet grondslagen natuurbeheer en bescherming BES is EZ verantwoordelijk voor de implementatie van Internationale verdragen (CBD, Cartagena/ SPAW protocol, CITES, CMS, IAC en Ramsar) in Caribisch Nederland. Uitvoering is gericht op onder meer de uitvoering van het Natuurbeleidsplan Caribisch Nederland, daarin staan doelen op het gebied van monitoring, rapportage, onderzoek & educatie, toezicht, handhaving en vergunningverlening. Het natuurbeleidsplan Caribisch Nederland richt zich op duurzaam gebruik van biodiversiteit als economische bron, bescherming van kwetsbare soorten en gebieden (koraalriffen), en afspraken met landen in de regio hieromtrent.

Bijdrage ZBO's/RWT's:

Staatsbosbeheer
Het betreft een bijdrage aan de organisatiekosten van SBB en voor aanvullende opdrachten en projecten zoals het beheer van rijksmonumenten.

Bijdragen aan agentschappen:

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)
De bijdrage is onder meer voor de uitvoering van taken voor het versterken van de ecologie, het versterken van de relatie van de ecologie met de economie, uitvoering van de natuurwetgeving, uitvoering van CITES, de uitvoering van agrarisch natuurbeheer en activiteiten voor de omslag naar een collectief agrarisch natuurbeheer.

Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)
Met de handhaving op de Flora- en Faunawet, Natuurbeschermingswet 1998, FLEGT en CITES-regelgeving, levert de NVWA ook een bijdrage aan het tegengaan van illegale handel en bezit van bedreigde dier- en plantensoorten en producten daarvan, tegengaan van illegale handel in hout(producten) en toezien op rechtmatig gebruik van natuursubsidies. De NVWA opereert in een handhavingsketen van partijen zoals Douane, Politie, OM, Staatsbosbeheer, Kustwacht, RVO.nl en omgevingsdiensten.

Toelichting op de ontvangsten

Landinrichtingsrente
Tot aan de start van het ILG in 2007 werd wettelijke landinrichting uitgevoerd op basis van de Landinrichtingswet. Op grond van deze wet schiet het Rijk de kosten van een landinrichting voor en worden de kosten daarna door de gezamenlijke eigenaren terugbetaald. Dit gebeurt in 26 jaar door middel van de landinrichtingsrente. Op dit moment zijn er nog diverse projecten op basis van de Landinrichtingswet in uitvoering. Op basis hiervan wordt voorzien dat het Rijk nog circa 30 jaar landinrichtingsrente zal ontvangen.

Verkoop gronden
Op grond van het regeerakkoord uit 2010 is sprake van een inkomstentaakstelling uit de verkoop van gronden van ZBO's (Bureau Beheer Landbouwgronden en Staatsbosbeheer), of via overige inkomstenbronnen.

Budgettair belang fiscale maatregelen
Naast onderstaande regelingen neemt ook de Natuurschoonwet een belangrijke plaats in. Deze Nederlandse wet biedt fiscale voordelen aan eigenaars van landgoederen.

Bedragen x € 1 mln	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Vrijstelling landinrichting	1	1	1	1	1	1	1
Vrijstelling Bureau Beheer Landbouwgronden	8	4					
Bosbouwvrijstelling	1	1	1	1	1	1	1
Vrijstelling vergoeding bos- en natuurbeheer	7	6	6	6	6	6	6
Vrijstelling bos- en natuurterreinen forfaitaire rendement	6	6	7	7	7	7	7
Vrijstelling natuurgrond	3	3	4	4	4	4	4

Een toelichting op de fiscale instrumenten is opgenomen in de internet-bijlage 12 bij de Miljoenennota (Toelichting op de belastinguitgaven).

19 Toekomstfonds

Algemene Doelstelling

Versterken van de innovatieve kracht van Nederland door het beschikbaar stellen van financiering voor innovatief en snelgroeiend MKB en voor fundamenteel en toegepast onderzoek en het behouden van vermogen voor toekomstige generaties.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van Economische Zaken is rijksbreed verantwoordelijk voor versterking van het innovatievermogen, in het bijzonder gericht op het bedrijfsleven en verantwoordelijk voor het scheppen van randvoorwaarden voor een excellent ondernemingsklimaat.

De Minister van EZ en de bewindslieden van OCW coördineren en borgen de publieke kennisinfrastructuur voor toegepast en fundamenteel onderzoek.

Vanuit deze verantwoordelijkheden heeft de Minister een financierende en faciliterende rol, samenhangend met de stimulerende, regisserende en faciliterende rollen zoals vermeld in de artikelen 12 en 13 van deze begroting:

Financieren/faciliteren
- Het mede-financieren van investeringen in R&D en innovatie.
- Het faciliteren van toegang tot en financieren van (risico)kapitaal voor bedrijven.
- Het mede-financieren van Europese en internationale samenwerking op het gebied van onderzoek en innovatie.

Beleidswijzigingen

Toekomstfonds
Het Toekomstfonds heeft een startkapitaal van € 200 mln en wordt gevoed door mogelijke meevallers in de gasbaten. Ook de begrotingsmiddelen voor het Innovatiefonds MKB+ en de participatie van het Rijk in de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's) zijn in het Toekomstfonds ondergebracht.

Voor behoud van vermogen wordt vanaf 2018 een buffer opgebouwd van € 50 mln voor de niet renderende investeringen in fundamenteel en toegepast onderzoek. De middelen voor deze buffer van € 5 mln per jaar vanaf 2018 gedurende tien jaar zijn beschikbaar op een aanvullende post van de Rijksbegroting. Het betreft de middelen die in het Regeerakkoord beschikbaar zijn gesteld voor fundamenteel onderzoek (maatregel D 32).

In 2017 zal worden onderzocht of de voedingssystematiek en governancestructuur van het Toekomstfonds goed functioneren. In 2020 volgt een evaluatie van de werking van het gehele fonds.

Vroegefasefinanciering
Met ingang van 2 juli 2015 is de regeling voor Vroegefasefinanciering (VFF) enigszins aangepast. In navolging tot de aanvragen van academische starters wordt ook over de VFF-aanvragen van MKB-ondernemers en innovatieve starters voortaan geadviseerd door een adviescommissie met inhoudelijke deskundigen. Tevens is de samenwerking met het eco-systeem verstevigd door de opzet van regionale teams die samen-

werken op gebied van voorlichting en screening en scouting van ondernemers die van VFF gebruik willen maken.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
VERPLICHTINGEN		**336.529**	**158.184**	**71.247**	**73.778**	**67.765**	**75.266**
UITGAVEN		**238.020**	**164.741**	**121.978**	**128.827**	**110.168**	**122.315**
Waarvan juridisch verplicht (percentage)			59%				
Leningen		**232.176**	**159.418**	**116.655**	**123.504**	**104.845**	**116.992**
I MKB-FINANCIERING							
Volledig revolverend							
Dutch Venture Initiative/Fund of Funds		32.400	36.700	32.600	26.392	23.392	24.392
Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen		42.000					
Gedeeltelijk revolverend							
Innovatiekrediet		76.340	41.025	52.024	46.718	38.864	49.210
Risicokapitaal (seed capital)		18.567	20.079	20.417	28.278	26.474	27.275
Vroege fasefinanciering		12.869	11.614	11.614	22.116	16.115	16.115
II INVESTERINGEN IN FUNDAMENTEEL EN TOEGEPAST ONDERZOEK							
Met vermogensbehoud		50.000	50.000				
III Staatsobligaties Toekomstfonds							
Subsidies							
IV Reëel rendement voor onderzoek							
Bijdragen Agentschappen		**5.844**	**5.323**	**5.323**	**5.323**	**5.323**	**5.323**
Bijdrage Rijksdienst voor Ondernemend Nederland		5.844	5.323	5.323	5.323	5.323	5.323
ONTVANGSTEN		**63.188**	**32.088**	**33.388**	**40.588**	**42.588**	**47.600**
MKB-FINANCIERING BESTAND INSTRUMENTARIUM							
Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen		42.000					
Fund of Funds (DVI I/Business Angels)				100	800	2.800	7.800
Innovatiekredieten		18.788	25.388	25.288	30.688	31.188	30.400
Seed		2.400	6.700	8.000	9.100	8.600	9.400
MKB-FINANCIERING INCIDENTELE MIDDELEN							
Ontvangsten DVI II							
Ontvangsten fundamenteel en toegepast onderzoek							
Renteontvangsten Toekomstfonds							

Het Innovatiefonds werd in het verleden geraamd en verantwoord op artikel 12. Met de nota van wijziging op de Ontwerpbegroting 2015 is het Innovatiefonds onderdeel geworden van het Toekomstfonds op artikel 19. Hieronder zijn de realisatiegegevens van het Innovatiefonds in de periode 2012 tot en met 2014 weergegeven.

Bedragen x € 1.000			
	2012	2013	2014
VERPLICHTINGEN	**168.892**	**83.841**	**103.106**
UITGAVEN	**39.646**	**99.539**	**72.107**
Leningen			
I MKB-FINANCIERING			
Volledig revolverend		**34.073**	**15.395**
Gedeeltelijk revolverend	**39.646**	**65.466**	**56.712**
II INVESTERINGEN IN FUNDAMENTEEL EN TOEGEPAST ONDERZOEK			
Met vermogensbehoud			
ONTVANGSTEN	**43.351**	**35.916**	**14.996**

Budgetflexibiliteit
Leningen: Het budget in 2016 is voor 57% juridisch verplicht. Het budget voor fundamenteel en toegepast onderzoek (€ 50 mln) is nog niet juridisch verplicht. Het betreft 31% van het budget voor leningen. De juridische verplichting zal naar verwachting in 2016 plaatsvinden.

Bijdragen aan agentschappen: Het budget betreft de financiering van het opdrachtenpakket 2016 aan de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) en is 100% juridisch verplicht.

Toelichting op de financiële instrumenten

Leningen
Binnen de structuur van het in 2014 gevormde Toekomstfonds (TK, 34 000-XIII-5), bestaat het Innovatiefonds MKB+ uit het volledig revolverende instrumenten (het Dutch Venture Initiative (DVI) en de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen) en gedeeltelijk revolverende instrumenten (Innovatiekrediet, de Seed capital-regeling (risicokapitaal), en de regeling Vroegefasefinanciering).

MKB-financiering: volledig revolverend
– Het Dutch Venture Initiative stelt risico-kapitaal beschikbaar voor doorgroei van het innovatieve MKB. Het DVI-1 wordt samen met het Europees Investeringsfonds (EIF) en het participatiefonds PPM Oost uitgevoerd. Naast de € 130 mln bijdrage vanuit het Rijk dragen het EIF € 67,5 mln en de BOM € 5 mln bij, waarmee in totaal een investeringsfonds van € 202,5 mln actief is. Hiermee wordt geïnvesteerd in private investeringsfondsen die zich richten op innovatief en snel groeiend MKB. Private investeerders, als niet institutionele investeerders, spelen ook een belangrijke rol in de toegang van het MKB tot risicokapitaalfinanciering. Naast deze middelen is met het Aanvullend Actieplan MKB-financiering nog eens € 100 mln extra beschikbaar gesteld in 2014 voor het DVI-2 voor investeringen in participatiemaatschappijen en private investeerders. De inzet van het kabinet is geslaagd, om evenals bij de eerste investering in DVI, het Europees Investeringsfonds/EIF weer mee te laten investeren. De bijdrage vanuit het EIF zal nu € 100 mln zijn.
– Naast het DVI worden de eventuele participaties in de ROM's onder de revolverende investeringen verantwoord.

MKB-financiering: gedeeltelijk revolverend

- Het Innovatiekrediet vergemakkelijkt de toegang tot vreemd vermogen voor het innovatieve MKB en het grootbedrijf. De verhoging van de Innovatiekredietbijdrage is eind 2014 permanent verhoogd van 35% naar maximaal 50% voor MKB-samenwerkingsprojecten en het maximum subsidiebedrag is verhoogd van € 5 mln naar € 10 mln om bedrijven ruimere mogelijkheden te bieden bij de financiering van innovatieprojecten.
- De Seed capital-regeling (risico-kapitaal) ondersteunt starters in high tech en creatieve sectoren bij het verwerven van risico-kapitaal.
- De nieuwe regeling Vroege Fase Financiering is onderdeel van het Innovatiefonds MKB+. Het biedt financiering -in de vorm van een geldlening- voor academische starters, voor innovatieve starters en kleine bedrijven in een vroege ontwikkelingsfase: van validatie en onderbouwing van een business case, van idee naar concept. Hierdoor wordt ook de toegang tot vervolgfinanciering gefaciliteerd. Dit initiatief wordt door RVO en de Stichting Technische Wetenschappen (STW) uitgevoerd.

Bovengenoemde instrumenten versterken en stimuleren private vermogensverschaffers om innovatieprojecten van bedrijven te financieren en voorzien in de behoefte van bedrijven voor een betere toegang tot risicokapitaal voor innovatie.

De instrumenten voor MKB-financiering hebben een revolverend karakter, waarbij naar verwachting gemiddeld 60–80% van de investeringen wordt terugbetaald. Opbrengsten van succesvolle innovaties vloeien zo terug in het Toekomstfonds, zodat ze weer opnieuw kunnen worden ingezet. Het fonds is daarmee additioneel aan de markt: de overheid neemt het grootste risico, waardoor private investeerders kunnen mee-investeren in innovatieve ondernemingen. De overheid deelt echter mee in de opbrengsten van geslaagde innovaties, waardoor deze middelen opnieuw kunnen worden ingezet voor het vergroten van het beschikbare risicokapitaal voor innovatieve bedrijven.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2016	Bron
Aantal bedrijven dat Innovatiekrediet gebruikt	42	2014	>30	RVO
Omvang private R&D-uitgaven ondersteund met een Innovatiekrediet (x € 1 mln)	123	2014	>120	RVO
Aantal participaties via SEED en Fund of Funds	32	2014	45	RVO/EIF
Omvang gestimuleerd risicokapitaal voor innovatieve bedrijven door SEED en Dutch Venture Initiative/Fund of Funds (x € 1 mln)	257	2014	390	RVO/EIF
Aantal ondernemers dat Vroege Fase Financiering gebruikt	–	–	>30	RVO/STW

Toelichting

EZ hanteert voor de innovatiekredieten een indicator die aangeeft hoeveel private R&D-uitgaven worden ondersteund met het innovatiekrediet. De streefwaarde voor 2016 (> € 120 mln) is vastgesteld op basis van het beschikbare verplichtingenbedrag voor innovatiekredieten in 2016 (€ 60 mln) en het feit dat EZ maximaal 50% van de subsidiabele innovatieprojectkosten financiert. De verwachting is dat hiermee in 2016 ongeveer 37 bedrijven kunnen starten met hun innovatieprojecten.

Voor het stimuleren van de risicokapitaalmarkt via de SEED-capitalregeling en het DVI is een relevante indicator hoeveel participaties de overheid genomen heeft via private risicokapitaalfondsen.

Daarnaast wordt een indicator gehanteerd die aangeeft hoeveel risicokapitaal in totaal (private en overheidsbijdrage) beschikbaar komt voor innovatieve ondernemingen. De streefwaarde voor 2016 is minimaal € 390 mln.

De streefwaarde voor het aantal ondernemers dat Vroegefasefinanciering gebruikt, is gebaseerd op het beschikbaar budget en een maximale leningsomvang van de ondernemer. Naar verwachting kan aan circa 36 ondernemers Vroegefasefinanciering verstrekt worden.

Investeringen in fundamenteel en toegepast onderzoek (met vermogensbehoud)
Vanuit het onderzoeksdeel van het Toekomstfonds wordt geïnvesteerd in nieuwe onderzoeksfaciliteiten en upgrading van bestaande. De behoefte aan investeringen in hoogwaardige onderzoeksfaciliteiten in Nederland betreft vooral toegepaste onderzoeksinstellingen en HBO-instellingen. De onderzoeksfaciliteiten kunnen worden benut voor fundamenteel en toepassingsgericht (toegepast- en praktijkgericht) onderzoek.
Daarnaast wordt vanuit het onderzoeksdeel geïnvesteerd in specifieke thema's.
De investeringen uit het toekomstfonds versterken het innovatievermogen van Nederland en bieden perspectief op nieuwe producten, diensten en maatschappelijke innovaties.

Van de € 100 mln startkapitaal wordt in 2015 € 80 miljoen in gelijke delen beschikbaar gesteld op onderzoeksfaciliteiten respectievelijk op de thema's Smart Industry, Proof of Concept en Thematische Technology Transfer. De toedeling van de resterende € 20 mln vindt in een volgende tranche plaats, waarbij ook rekening gehouden kan worden met de ervaringen van het Toekomstfonds.

Indicator	Streefwaarde	Planning	Bron
Verstrekte leningen onderzoeksinfrastructuur	40 mln	2016	RVO
Uitgelokte investeringen in onderzoeksinfrastructuur	> 40 mln	2016	RVO

Toelichting
Vanuit het onderzoeksdeel van het Toekomstfonds wordt geïnvesteerd in onderzoeksinfrastructuur waarbij de mate waarin leningen passend binnen de criteria verstrekt kunnen worden een indicatie is van de bijdrage van de regeling aan het op peil houden van de publieke kennisinfrastructuur. Het streven is dat dit minimaal een gelijk volume aan uitgelokte investeringen met zich meebrengt.

Na verdere uitwerking van de andere onderdelen van het onderzoeksdeel Toekomstfonds worden hiervoor aanvullende indicatoren opgenomen.

Investeringen in fundamenteel en toegepast onderzoek (zonder vermogensbehoud)
De reële rendementen uit het Toekomstfonds worden ingezet voor fundamenteel en toegepast onderzoek (waaronder ook Europese co-financiering) zonder de voorwaarde van vermogensbehoud. Vooralsnog worden dergelijke rendementen niet geraamd, zodat er voor deze uitgavencategorie geen raming is opgenomen.

Procedure staatsobligaties
Het Toekomstfonds wordt gevoed met mogelijke meevallers in de gasbaten vanaf 2014. Er is sprake van meevallers wanneer de gerealiseerde gasbaten in een bepaald jaar hoger zijn dan de gasbaten zoals die geraamd zijn in de onderstaande tabel[5]. De motie Pechtold c.s. (Kamerstukken II, 2013/14, 27 406, nr. 210) vraagt om het inzetten van de gasbaten met vermogensbehoud. Daarom worden de meevallers in de gasbaten belegd in Nederlandse staatsobligaties. Voor een nadere beschrijving van de procedure voor het beleggen in staatsobligaties wordt verwezen naar de nota van wijziging op de ontwerpbegroting 2015 (TK, 34 000 – XIII, nr. 11).

Toelichting ijklijn gasbaten
Het Toekomstfonds wordt mede gevoed met eventuele meevallers uit de aardgasbaten. Er is sprake van meevallers wanneer de gerealiseerde aardgasbaten in een bepaald jaar hoger zijn dan de aardgasbaten zoals die voor dat betreffende jaar geraamd zijn in de Miljoenennota 2015. Deze raming wordt herijkt als er beleidsmatige aanpassingen van de gasproductie plaatsvinden (Kamerstukken II, 2014/15, 34 000 XIII, nr.5).

Bij Voorjaarsnota 2015 is de raming herijkt naar aanleiding van de naar beneden bijstellen van de gasproductie in Groningen (Kamerstukken II, 2014/15, 33 529 XIII, nr. 91).

Bedragen x € 1 mln

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Raming aardgasbaten Miljoenennota 2015	10.750	9.100	8.900	8.550	8.350	8.200	
Bijstelling n.a.v. beleidsmatige aanpassingen (volume-effect) bij Voorjaarsnota 2015		– 450	– 350	– 100	– 150	– 150	
Ijklijn aardgasbaten Voorjaarsnota 2015	10.750	8.650	8.550	8.450	8.200	8.050	6.800
Bijstelling n.a.v. beleidsmatige aanpassingen (volume-effect) bij Miljoenennota 2016		– 900	– 1.300	– 1.050	– 900	– 500	– 300
Nieuwe ijklijn aardgasbaten Miljoenennota 2016		7.750	7.250	7.400	7.300	7.550	6.500

Daarnaast heeft het kabinet eind juni 2015 besloten om de gaswinning uit het Groningenveld voor 2015 terug te brengen tot 30 miljard m^3. In lijn met het besluit over 2015 is voor de berekening van de gasbaten voor de jaren 2016–2020 voor het Groningenveld voorlopig uitgegaan van het niveau dat noodzakelijk is voor de leveringszekerheid (33 mld m^3) (Kamerstukken II, 2014/15, 33 529 XIII, nr. 174). Dit heeft gevolgen voor de ijklijn die van invloed is voor de bepaling van de voeding van het Toekomstfonds. Er is sprake van meevallers wanneer de gerealiseerde gasbaten in een bepaald jaar hoger zijn dan de gasbaten zoals in bovenstaande tabel is opgenomen (nieuwe ijklijn aardgasbaten Miljoenennota 2016).

Deze nieuwe ijklijn wijkt af van de raming van de aardgasbaten op beleidsartikel 14 omdat voor het Toekomstfonds alleen de beleidsmatige aanpassingen van de gasproductie van toepassing zijn. Bij het vaststellen van de gasbatenraming op beleidsartikel 14 spelen onder andere de euro/dollar koers en de olieprijs een rol. Deze blijven bij de berekening van de ijklijn voor het Toekomstfonds buiten beschouwing.

[5] De raming wordt herijkt als er beleidsmatige aanpassingen van de gasproductie plaatsvinden, zoals recent het plafond op gaswinning uit het Groningerveld is aangepast.

2.3. De niet-beleidsartikelen

40 Apparaat

Op dit artikel zijn de personele- en materiële uitgaven en ontvangsten van EZ geraamd, voor zover die betrekking hebben op het kerndepartement (Directoraten-Generaal en stafdirecties) en de diensten van EZ (ACM[6], CPB, SodM en PIANOo). De uitgaven aan externe inhuur, de uitgaven aan ICT en de bijdragen aan shared service organisaties (SSO's) worden apart inzichtelijk gemaakt en meerjarig geraamd. Tevens bevat dit artikel onder SSO DICTU een raming voor de bijdragen aan agentschappen voor zover het opdrachten betreft ten behoeve van het kernministerie EZ.

Apparaatsuitgaven kerndepartement en diensten

Bedragen x € 1.000	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
VERPLICHTINGEN	**390.795**	**390.098**	**380.243**	**345.780**	**331.405**	**334.997**	**331.740**
UITGAVEN	**390.795**	**390.098**	**380.243**	**345.780**	**331.405**	**334.997**	**331.740**
Personele uitgaven	*253.428*	*261.426*	*252.733*	*234.640*	*234.697*	*237.780*	*234.352*
– waarvan eigen personeel	225.397	208.649	206.892	199.242	191.754	191.707	191.496
– waarvan externe inhuur	7.004	6.290	6.090	5.890	5.690	5.690	5.690
– Waarvan overige personele uitgaven	21.027	46.487	39.751	29.508	37.253	40.383	37.166
Materiële uitgaven	*137.367*	*128.672*	*127.510*	*111.140*	*96.708*	*97.217*	*97.388*
– waarvan ICT[1]	9.678	7.065	7.065	7.065	7.065	7.065	7.065
– waarvan bijdrage aan SSO's (exclusief DICTU)	52.083	40.722	40.722	40.634	40.616	40.616	40.616
– waarvan SSO DICTU	42.046	45.636	35.251	29.850	29.197	29.197	29.197
– waarvan overige materiële uitgaven	33.560	35.249	44.472	33.591	19.830	20.339	20.510
ONTVANGSTEN	**31.607**	**40.224**	**32.526**	**33.326**	**33.294**	**33.248**	**33.248**

[1] Het totaal van de ICT uitgaven van het kerndepartement en buitendiensten bestaan uit de ICT-uitgaven geraamd onder de post materiële uitgaven en de bijdrage aan de SSO DICTU.

Toelichting

Personele uitgaven
Betreft alle personeelsuitgaven voor het kerndepartement en de diensten. In de begroting 2016 zijn de ramingen voor ambtelijk personeel en de ramingen voor externe inhuur apart gespecificeerd. In deze begroting is de personele component van de overheidsdienst Groningen verwerkt, evenals een intensivering van de Energiedirectie. Onder de overige personele uitgaven zijn de uitgaven van het sociaal plan voor onder andere afronding uitvoeringsorganisatie DLG en de wachtgelduitgaven geraamd.

Materiële uitgaven
Betreft de materiële uitgaven van de ondersteunende processen voor het kerndepartement en de buitendiensten. Dit omvat onder andere huisvesting, communicatie, ICT en de bijdrage aan het Inkoopuitvoeringscentrum (IUC) dat gepositioneerd is bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Vanaf de begroting 2014 zijn de uitgaven voor ICT en bijdrage aan shared service organisaties (SSO's) apart zichtbaar gemaakt. ICT bevat zowel de uitgaven voor projecten als structurele uitgaven

[6] De leden van de Raad van Bestuur ACM vormen een ZBO. De uitgaven voor dit ZBO zijn geraamd op beleidsartikel 11.

(onderhoud, licenties en vervanging). De bijdragen aan SSO's betreffen onder andere het RijksVastgoedbedrijf (RVB), FM-Haaglanden, Expertisecentrum/Ontwikkelingscentrum Rijk en Dienst ICT Uitvoering (DICTU). De bijdrage aan DICTU is bestemd voor ICT-dienstverlening aan het kerndepartement. Het betreft hier werkplekservices, infrabeheer en applicatieservices. In deze begroting is de materiële component van de uitgaven voor de overheidsdienst Groningen verwerkt.

Ontvangsten
De ontvangsten betreffen bij de ACM de bijdrage voor telecommunicatie en post. Bij de SODM betreft het de kosten die zijn doorberekend aan de markt voor vergunningverlening en taken die volgen uit de (nieuwe) Europese Richtlijn 2013/30/EU. Bij het CPB gaat het om doorbelaste werkzaamheden voor onder andere facilitaire kosten huisvesting en functioneel beheer ICT-systemen.

Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten inclusief agentschappen, ZBO's en RWT's
De onderstaande tabel geeft de totale apparaatsuitgaven voor EZ weer. Hierbij zijn de apparaatsuitgaven voor het kernministerie en de buitendiensten alsmede de apparaatskosten van de agentschappen en de ZBO's en RWT's (voor zover deze via de Rijksbegroting gefinancierd worden) weergegeven.

Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten inclusief agentschappen, ZBO's en RWT's							
Bedragen x € 1.000	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1. Apparaatsuitgaven Departement							
Kerndepartement (beleid en staf)	298.661	303.499	296.933	265.153	255.783	259.375	256.118
Apparaatsuitgaven diensten							
Centraal Planbureau (CPB)	14.852	15.400	14.743	14.432	12.844	12.844	12.844
Autoriteit Consument en Markten (ACM) 1)	67.879	61.501	59.736	57.227	53.822	53.822	53.822
Staatstoezicht op de Mijnen (SodM)	7.074	7.453	7.741	7.887	7.888	7.888	7.888
PIANOo (exclusief Programma)	2.329	2.245	1.090	1.081	1.068	1.068	1.068
2. Apparaatskosten Agentschappen							
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)	395.615	459.170	432.347	399.991	387.318	387.328	387.328
Agentschap Telecom (AT)	30.465	31.028	33.993	32.987	30.585	29.813	29.813
Dienst ICT Uitvoering (DICTU)	188.891	186.901	188.200	186.600	186.600	186.700	186.700
Dienst Landelijk Gebied (DLG)	83.226	21.384	0	0	0	0	0
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)	303.408	304.657	285.347	271.173	263.350	260.401	262.863
3. Apparaatskosten ZBO's en RWT's							
Centraal Bureau voor de Statistiek	175.202	178.050					
Stichting COVA	1.214	1.440					
VSL inclusief Verispect	13.395[2]	n.n.b.					
Raad voor Accreditatie	12.233	12.904					
Raad van bestuur Autoriteit Consument en Markt	695	402					
TNO	424.261	442.735					
Staatsbosbeheer	59.551	60.712					
Raad voor Plantenrassen	679	854					
Ctgb (College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden)	12.508	12.306					
Kamers van Koophandel	175.700	197.900					
Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO)	232.774	230.500					

[2] Aangezien de cijfers over 2014 nog niet bekend zijn is het bedrag uit 2013 opgenomen.

1) Om invulling te geven aan de Kaderrichtlijn, 2002/21/EG, zoals gewijzigd door 2009/140/EG, artikel 3 inclusief considerans 13, wordt opgemerkt dat van het totaalbedrag voor de apparaatsuitgaven van de ACM, een bedrag van circa € 13,3 mln in 2016 specifiek voor toezicht op de elektronische communicatiesector wordt geraamd (inclusief betreffende kosten van het bestuur van de ACM).

Toelichting

In de tabel zijn onder andere de personele en materiële apparaatskosten van de agentschappen, ZBO's en RWT's vermeld. Echter, deze apparaatskosten worden niet alleen door EZ gefinancierd, maar ook door andere opdrachtgevende ministeries en derden. In de betreffende agentschapsparagrafen en de bijlage ZBO's en RWT's wordt dit nader toegelicht.

Tabel apparaatsuitgaven per dienstonderdeel van het kerndepartement en diensten	
Budgettaire gevolgen (x € 1.000)	2016
Totaal apparaat	**380.243**
DG Energie, Telecom en Mededinging	16.721
DG Bedrijfsleven en Innovatie	23.636
DG Agro & Natuur	29.206
Kerndepartement overig en diensten	310.680

Toelichting
Dit betreft de personeelsuitgaven van het kerndepartement en diensten. Materiële kosten worden verantwoord op het onderdeel kerndepartement en diensten.

Taakstelling Rijksdienst van het huidige kabinet

In de Ontwerpbegroting 2014 was de Taakstelling Rijksdienst van het huidige kabinet reeds pro forma ingevuld. De definitieve Taakstelling Rijksdienst is als volgt ingevuld ten laste van het centrale apparaatsartikel 40 en ten laste van de bijdragen aan ZBO's en agentschappen op de diverse beleidsartikelen.

Bedragen x € 1.000	2016	2017	2018	Structureel
Departementale taakstelling Rijksdienst	**45.267**	**79.141**	**102.698**	**102.698**
Totaal kerndepartement en diensten	*17.206*	*24.631*	*35.089*	*35.089*
Agentschappen				
DICTU	3.193	5.506	7.422	7.422
AT	289	552	845	845
RVO.nl	9.823	15.665	19.551	19.551
NVWA	503	1.227	1.480	1.480
Totaal Agentschappen	*13.808*	*22.950*	*29.298*	*29.298*
ZBO's en RWT's				
CBS	4.627	10.556	12.869	12.869
Verispect/VSL	555	1.113	1.330	1.330
TNO	3.026	6.903	8.416	8.416
KvK	1.618	3.691	4.500	4.500
DLO	2.912	6.643	8.099	8.099
SBB	827	1.886	2.299	2.299
overig	688	768	798	798
Totaal ZBO's en RWT's	*14.253*	*31.560*	*38.311*	*38.311*

41 Nominaal en onvoorzien

Bedragen x € 1.000							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
VERPLICHTINGEN	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
UITGAVEN	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
41.10 Prijsbijstelling							
41.20 Loonbijstelling							
41.30 Onvoorzien							
41.40 Nog te verdelen							

Toelichting
Dit niet-beleidsartikel bevat in beginsel ramingen voor prijsbijstelling, loonbijstelling, onvoorzien en nog te verdelen posten. De prijsbijstellingstranche 2015 (€ 3,2 mln) is verdeeld over de relevante artikel onderdelen. De Loonbijstellingstranche 2015 voor contractloonstijging en sociale lasten (€ 6,9 mln) is verdeeld over de relevante artikel onderdelen.

Na verwerking van de hiervoor genoemde mutaties bevat artikel 41 meerjarig een «nulraming».

3. DE AGENTSCHAPPEN

3.1 Aansluiting raming begroting agentschappen met financiering door moederdepartement EZ

A – Begroting agentschappen 2016

Bedragen x € 1.000	Bijdrage moederdepartement (EZ)	Bijdrage overige departementen	Bijdrage derden	Overige baten	Totale baten
Agentschap Telecom (AT)	11.294	0	21.352	350	32.996
Dienst ICT Uitvoering (DICTU)	173.400	30.000	800	0	204.200
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)	125.425	78.813	90.740	5.250	300.228
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)	293.045	110.126	42.269	10	445.450
Totaal	**603.164**	**218.939**	**155.161**	**5.610**	**982.874**

B – Bijdragen aan agentschappen per begrotingsartikel EZ (begroting 2016)

Bedragen x € 1.000	Raming ontwerpbegroting 2016
Agentschap Telecom (AT)	**11.072**
art. 11 Goed functionerende economie en markten	9.539
art. 12 Sterk innovatievermogen	283
Beschikbare ruimte voor frequentie en veiligheid (art 11 en 12)	1.250
Dienst ICT (DICTU)	**173.400**
art. 11 Goed functionerende economie en markten	5.985
art. 40 Apparaat	35.251
Bijdrage agentschappen en diensten	132.164
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)	**123.475**
art. 14 Doelmatige en duurzame energievoorziening	678
art. 16 Agro-, visserij- en voedselketens	124.786
art. 18 Natuur en Regio	9.345
Af: BTW-compensatie	– 6.134
Af: Bijzondere baten	– 5.200
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)	**301.758**
art. 12 Sterk innovatievermogen	56.444
art. 13 Excellent ondernemingsklimaat	23.109
art. 14 Doelmatige en duurzame energievoorziening	39.424
art. 16 Agro-, visserij- en voedselketens	131.887
art. 17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit	1.242
art. 18 Natuur en Regio	39.284
art. 19 Toekomstfonds	5.323
art. 40 Apparaat	5.045
Sub-totaal	**609.705**
af: Geraamde bijdragen agentschappen en diensten aan DICTU[1]	– 132.164
Totaal geraamde bijdrage ten laste van de begrotingsartikelen	**477.541**

[1] Een deel van de bijdrage aan DICTU wordt verstrekt door andere agentschappen van EZ. Om een juist totaalbedrag voor de bijdrage van EZ aan agentschappen te laten zien, wordt voor deze dubbeltelling gecorrigeerd

Opmerkingen bij verschillen tussen ramingen in tabel A en tabel B

Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)
De begroting 2016 van de NVWA bevat enkele begrotingswijzigingen die nog niet verwerkt zijn in de begrotingsramingen van de beleidsartikelen op de EZ-begroting. Het betreft een overboeking van het Ministerie van Veiligheid en Justitie met betrekking tot het programma «Afpakken» (€ 0,6 mln), een compensatie retributies kleine slagers (€ 0,85 mln) en een verhoging voor certificering op afstand (€ 0,5 mln). Deze wijzigingen (€ 1,95 mln) zullen met de 1e suppletoire begroting 2016 op beleidsartikel 16 worden verwerkt.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)
De omzet moederdepartement RVO.nl is € 8,7 mln lager geraamd dan de Bijdragen aan RVO.nl ten laste van de beleidsartikelen. Dit komt doordat de bijdrage Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL) ad € 17 mln wordt geraamd onder «Omzet derden». De bijdrage voor de overdracht van taken vanuit DLG ad € 8,3 mln wordt in de 1e suppletoire begroting 2016 verwerkt in de raming van de omzet van RVO.nl.

3.2 Agentschap Telecom (AT)

Begroting agentschap 2016

Bedragen x € 1.000	2014 Stand Slotwet	2015 Vastgestelde begroting	2016	2017	2018	2019	2020
Baten							
Omzet moederdepartement	11.217	11.068	11.294	10.887	10.458	10.461	10.461
Omzet overige departementen	8	0	0	0	0	0	0
Omzet derden	20.800	20.629	21.352	21.352	21.352	21.352	21.352
Rentebaten	33	16	50	50	50	50	50
Vrijval voorzieningen	0	0	0	0	0	0	0
Bijzondere baten	468	100	300	300	300	300	300
Totaal baten	**32.526**	**31.813**	**32.996**	**32.589**	**32.160**	**32.163**	**32.163**
Lasten							
Apparaatskosten	30.465	31.028	33.993	32.987	30.585	29.813	29.813
– Personele kosten	20.129	19.917	21.293	20.568	20.121	19.686	19.475
– waarvan eigen personeel	*19.561*	*19.019*	*18.681*	*17.997*	*17.579*	*17.137*	*16.967*
– waarvan externe inhuur	*568*	*898*	*778*	*750*	*732*	*714*	*707*
– waarvan overige personele kosten			*1.833*	*1.822*	*1.810*	*1.836*	*1.801*
– Materiële kosten	10.336	11.111	12.700	12.419	10.463	10.126	10.338
– waarvan apparaat ICT	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*
– waarvan bijdrage aan SSO's	*4.972*	*5.590*	*5.197*	*5.126*	*4.962*	*4.962*	*4.962*
– waarvan overige materiële kosten	*5.364*	*5.521*	7.503	7.293	5.501	5.164	5.376
Rentelasten	32	184	50	50	150	150	150
Afschrijvingskosten	1.612	1.956	1.600	1.950	2.100	2.125	2.125
– Materieel	1.463	1.665	1.500	1.650	1.650	1.650	1.650
– waarvan apparaat ICT							
– Immaterieel	149	291	100	300	450	475	475
Overige kosten	268	75	75	75	75	75	75
– dotaties voorzieningen	268	*75*	*75*	*75*	*75*	*75*	*75*
– bijzondere lasten	0	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*
Correctie kosten GAMMA	– 932		– 2.000	– 1.500	– 750	0	0
Totaal lasten	**31.445**	**33.243**	**33.718**	**33.562**	**32.160**	**32.163**	**32.163**
Saldo van baten en lasten	**1.081**	**– 1.430**	**– 722**	**– 973**	**0**	**0**	**0**

Voor de jaren 2016 en 2017 zijn de kosten hoger dan de baten. Op deze manier wordt de post «Te verrekenen met vergunninghouders» op de balans van AT afgebouwd. Deze kosten komen voort uit het ICT-systeem GAMMA. Met GAMMA kunnen vergunninghouders hun vergunningen in de toekomst elektronisch aanvragen en verlengen. Wanneer in 2018 de investeringen in het ICT-systeem GAMMA zijn afgerond en de post «Te verrekenen met vergunninghouders» is afgebouwd keert het agentschap terug naar een situatie waarin de baten en lasten in evenwicht zijn.

AT ontwikkelt een nieuw kostprijsmodel met onder andere als doel de post «Te verrekenen met vergunninghouders» af te bouwen. De tarieven zullen in 2016 alvast dalen.

AT bereidt zich in 2015 voor op het overnemen van de taken op het gebied van de waarborg en metrologiewet die nu nog worden uitgevoerd door Verispect en het overkomen van de 27 medewerkers daarvan.

Toelichting op de baten

Omzet moederdepartement

Bedragen x € 1.000	2014 Stand Slotwet	2015 Vastgestelde begroting	2016	2017	2018	2019	2020
Structurele bijdragen moederdepartement							
Beleidsopdrachten		4.894	4.713	4.514	4.305	4.305	4.305
Toezichttaken		5.174	4.981	4.773	4.553	4.556	4.556
Subtotaal structurele bijdragen		**10.068**	**9.694**	**9.287**	**8.858**	**8.861**	**8.861**
Incidentele bijdragen							
Projecten		1.000	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600
Subtotaal projecten		**1.000**	**1.600**	**1.600**	**1.600**	**1.600**	**1.600**
Verrekeningen op bijdragen							
Totaal omzet moederdepartement		**11.068**	**11.294**	**10.887**	**10.458**	**10.461**	**10.461**

Omzet derden

Bedragen x 1.000	2014 Stand Slotwet	2015 Vastgestelde begroting	2016	2017	2018	2019	2020
Vergunninghouders en overige:							
– vaste verbindingen	*4.571*	*3.612*	*3.000*	*3.000*	*3.000*	*3.000*	*3.000*
– mobiele communicatie	*4.497*	*4.659*	*4.029*	*4.029*	*4.029*	*4.029*	*4.029*
– (openbare) (mobiele) elektronische communicatie	*1.906*	*1.963*	*1.889*	*1.889*	*1.889*	*1.889*	*1.889*
– radiodeterminatie	*61*	*62*	*39*	*39*	*39*	*39*	*39*
– radiozendamateurs	*7*	*5*	*4*	*4*	*4*	*4*	*4*
– omroep	*5.369*	*5.516*	*5.080*	*5.080*	*5.080*	*5.080*	*5.080*
– overige/verlengingen	*0*	*38*	*37*	*37*	*37*	*37*	*37*
– certificaten	*133*	*138*	*134*	*134*	*134*	*134*	*134*
– verklaringen, keuringen en erkenningen	*4*	*4*	*4*	*4*	*4*	*4*	*4*
– randapparatuur	*1.510*	*1.638*	*1.568*	*1.568*	*1.568*	*1.568*	*1.568*
Satellietoperators	196	261	254	254	254	254	254
Ministerie van Defensie	1.284	1.322	1.285	1.285	1.285	1.285	1.285
Ministerie van Veiligheid en Justitie			229	229	229	229	229
Ministerie van Infrastructuur en Milieu			475	475	475	475	475
Registraties rzam en maritiem			2.255	2.255	2.255	2.255	2.255
Caribisch Nederland	1.077	1.221	1.070	1.070	1.070	1.070	1.070
Ministerie van BZK	46	47					
Landelijke eenheid Nationale Politie	139	143					
Totaal omzet derden	**20.800**	**20.629**	**21.352**	**21.352**	**21.352**	**21.352**	**21.352**

In lijn met het kabinetsbeleid om werkzaamheden kostendekkend door te belasten aan de markt zullen de vergoedingen voor radiozendamateurs (rzam) en maritiem worden geherintroduceerd in 2016. De kosten voor deze vergunningverlening werden sinds 2008 betaald door het moederdepartement. In 2016 wordt ook het tarief voor de vaste (point-to-point straal)verbindingen verlaagd.

Toelichting op de lasten

Personele kosten
De verwachte bezetting voor 2016 is 274,4 fte waarvan 263,4 fte ambtelijk personeel. De gemiddelde loonkosten per fte worden voor ambtelijk en niet-ambtelijk personeel begroot op € 70.931.

Materiële kosten
De bijdrage SSO's betreft voornamelijk de bijdrage aan DICTU (€ 5,0 mln).

Rentelasten
De rente betreft de vergoeding die AT betaalt voor leningen bij het Ministerie van Financiën om investeringen in vaste activa te financieren.

Afschrijvingskosten
De afschrijvingskosten immaterieel nemen in de jaren 2016 tot met 2020 geleidelijk toe door de investeringen die worden gedaan in het kader van het project GAMMA. De afschrijvingskosten van het project GAMMA betreffen de kosten die niet ten laste van de post «Te verrekenen met vergunninghouders» worden gebracht en bedragen gemiddeld € 0,475 mln per jaar (afschrijvingstermijn 10 jaar).

Dotaties voorzieningen
Voor 2015 is de dotatie voorzieningen dubieuze debiteuren en ambtsjubilea € 0,1 mln.

Kasstroomoverzicht over het jaar 2016

Bedragen x € 1.000

		2014 Stand Slotwet	2015 Vastgestelde begroting	2016	2017	2018	2019	2020
1.	**Rekening courant RHB 1 januari + depositorekeningen**	**10.378**	**7.534**	**7.368**	**7.674**	**7.454**	**8.124**	**8.601**
2.	**Totaal operationele kasstroom**	**820**	**526**	**878**	**977**	**2.100**	**2.125**	**2.125**
	– /– totaal investeringen	– 2.041	– 6.300	– 5.000	– 3.000	– 1.750	– 1.500	– 1.500
	+/+ totaal boekwaarde desinvesteringen	0		0	0	0	0	0
3.	**Totaal investeringskasstroom**	**– 2.041**	**– 6.300**	**– 5.000**	**– 3.000**	**– 1.750**	**– 1.500**	**– 1.500**
	– /– eenmalige uitkering aan moederdepartement	0		0	0	0	0	0
	+/+ eenmalige storting door moederdepartement	0		0	0	0	0	0
	– /– aflossingen op leningen	– 271	– 692	– 572	– 1.197	– 1.430	– 1.649	– 1.781
	+/+ beroep op leenfaciliteit	0	6.300	5.000	3.000	1.750	1.500	1.500
4.	**Totaal financieringskasstroom**	**– 271**	**5.608**	**4.428**	**1.803**	**320**	**– 149**	**– 281**
5.	**Rekening courant RHB 31 december + stand depositorekeningen (=1+2+3+4)**	**8.886**	**7.368**	**7.674**	**7.454**	**8.124**	**8.601**	**8.944**

Het kasstroomoverzicht geeft een analyse van de liquiditeitsontwikkeling.

Operationele kasstroom
De operationele kasstroom bestaat uit het geraamde saldo van baten en lasten, gecorrigeerd voor afschrijvingen en mutaties in de voorzieningen en het werkkapitaal.

Investeringskasstroom
In 2016 wordt een investering begroot van € 3,5 mln te investeren in materiële vaste activa zoals elektronische apparatuur, uitgaven naar aanleiding van de verhuizing van het agentschap en voor het project GAMMA. In de leenfaciliteit wordt daarnaast rekening gehouden met een eenmalig bedrag van € 1,5 mln voor investeringen op het gebied van huisvesting.

Financieringsstroom
Voor de financiering van de begrote investeringen moet een beroep worden gedaan op de leenfaciliteit bij het Ministerie van Financiën.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren

	2014 Slotwet	2015 Vastgestelde begroting	2016	2017	2018	2019	2020
Inputindicatoren							
Kernindicatoren							
Verhouding direct/indirect (in fte)	177,4 / 82,8	178,2 / 76,3	191,4 / 82,9	186,3 / 78,0	183,8 / 74,4	180,9 / 70,7	180,9 / 68,2
Verklarende/achterliggende variabelen							
Personeelskosten per fte	€ 70.931	€ 70.584	€ 70.931	€ 70.931	€ 70.931	€ 70.931	€ 70.931
Totaal aantal fte's (excl. externe inhuur)	248,4	241,8	263,4	253,7	247,8	241,6	239,2
Kosten inhuur externen (PAO-definitie; x € 1.000)	€ 568	€ 898	€ 778	€ 750	€ 732	€ 714	€ 707
Outputindicatoren							
Uurtarief (wijziging in reële termen)	– 0,66%	0,00%	0,00%	0,00%	– 2,62%	– 0,46%	0,00%
Aantal declarabele uren (per fte en totaal)	1.450/ 1.660	1.453/ 1.667	1.450/ 1.660	1.450/ 1.660	1.450/ 1.660	1.450/ 1.660	1.450/ 1.660
Norm declarabiliteit per fte			1.106	1.117	1.128	1.140	1.151
Aantal werkbare /beschikbare uren:							
– werkbare uren	1.829	1.836	1.829	1.829	1.829	1.829	1.829
– bruto beschikbare uren	1.660	1.667	1.660	1.660	1.660	1.660	1.660
– netto beschikbare uren	1.585	1.588	1.585	1.585	1.585	1.585	1.585
Verklarende/achterliggende variabelen							
Bedrijfsresultaat (x € 1.000)	1.081	– 1.430	– 722	– 973	0	0	0
Omzet	32.526	31.813	32.996	32.589	32.160	32.163	32.163
Kwaliteitsindicatoren							
Kernindicatoren							
Klanttevredenheid:	Niet in 2014	>3,5	>3,5	>3,5	>3,5	>3,5	>3,5
Doorlooptijd primaire processen:							
Vergunningaanvragen binnen 8 weken	89%	95%	95%	95%	95%	95%	95%
Reactietijd storingsklachten							
Klachten van levensbelang ≤ 4 uur	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Klachten van maatschappelijk belang ≤ 12 uur	75%	98%	98%	98%	98%	98%	98%
Klachten van individueel belang ≤ 3 werkdagen	85%	90%	90%	90%	90%	90%	90%
Gegrond verklaarde bezwaarschriften aantal	11	<5%	<5%	<5%	<5%	<5%	<5%
Aantal klachten	5,6%	<7	<7	<7	<7	<7	<7
Medewerkertevredenheid	Niet in 2014	>7	>7	>7	>7	>7	>7
Verklarende/achterliggende variabelen							
Ziekteverzuim	3,0%	<4,1%	<4,1%	<4,1%	<4,1%	<4,1%	<4,1%

Voor de sturing op de declarabiliteit van AT is het kengetal «Norm declarabiliteit per fte» toegevoegd. Voor 2016 is de norm 1.106 uur per fte. In de jaren hierop volgend wordt de norm jaarlijks met 1% verhoogd.

3.3 Dienst ICT Uitvoering (DICTU)

Begroting agentschap 2016

Bedragen x € 1.000	2014 Stand Slotwet	2015 Stand 1e suppletoire begroting	2016	2017	2018	2019	2020
Baten							
Omzet moeder departement	180.997	173.111	173.400	169.800	169.800	169.800	169.800
Omzet overige departementen	16.569	27.898	30.000	33.600	33.600	33.600	33.600
Omzet derden	1.854	709	800	800	800	800	800
Rentebaten	0	0	0	0	0	0	0
Vrijval voorzieningen	0	0	0	0	0	0	0
Bijzondere baten	34	0	0	0	0	0	0
Totaal baten	**199.454**	**201.718**	**204.200**	**204.200**	**204.200**	**204.200**	**204.200**
Lasten							
Apparaatskosten	188.891	186.901	188.200	186.600	186.600	186.700	186.700
– Personele kosten	107.239	90.156	101.400	99.600	99.000	99.000	99.000
– waarvan eigen personeel	*35.438*	*43.641*	*52.300*	*58.900*	*62.200*	*62.200*	*62.200*
– waarvan externe inhuur	*10.292*	*1.800*	*2.600*	*2.000*	*1.800*	*1.800*	*1.800*
– waarvan overige personele kosten	*61.509*	*44.715*	*46.500*	*38.700*	*35.000*	*35.000*	*35.000*
– Materiële kosten	81.652	96.745	86.800	87.000	87.600	87.700	87.700
– waarvan apparaat ICT	*34.523*	*33.842*	*33.000*	*33.100*	*33.900*	*33.900*	*33.900*
– waarvan bijdrage aan SSO's	*8.373*	*10.076*	*13.800*	*13.800*	*13.800*	*13.800*	*13.800*
– waarvan overige materiële kosten	*38.756*	*52.827*	*40.000*	*40.100*	*39.900*	*40.000*	*40.000*
Rentelasten	189	200	200	200	200	200	200
Afschrijvingskosten	10.379	14.117	14.800	16.400	16.400	16.300	16.300
– Materieel	4.653	6.329	7.400	7.400	7.400	7.400	7.400
– waarvan apparaat ICT	*4.653*	*6.329*	*7.400*	*7.400*	*7.400*	*7.400*	*7.400*
– Immaterieel	5.726	7.788	7.400	9.000	9.000	8.900	8.900
Overige kosten	987	500	500	500	500	500	500
– Dotaties voorzieningen	*801*	*500*	*500*	*500*	*500*	*500*	*500*
– Bijzondere lasten	*186*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*
Totaal lasten	**200.446**	**201.718**	**203.700**	**203.700**	**203.700**	**203.700**	**203.700**
Saldo van baten en lasten	**– 992**	**0**	**500**	**500**	**500**	**500**	**500**

Toelichting op de baten

Omzet moederdepartement

Bedragen x € 1.000	2014 Stand Slotwet	2015 Stand 1e suppletoire begroting	2016	2017	2018	2019	2020
Applicatiebeheer	19.639	16.078	15.710	15.710	15.710	15.710	15.710
Ontwikkelopdrachten	47.595	44.478	44.030	44.030	44.030	44.030	44.030
Infrabeheer	41.046	39.352	38.530	36.550	36.550	36.550	36.550
Werkplekservices	33.444	33.926	33.930	32.930	32.930	32.930	32.930
Overige omzet	9.266	3.950	3.960	3.960	3.960	3.960	3.960
Generieke eBS	7.044	7.080	7.030	7.030	7.030	7.030	7.030
Indirect	22.963	28.247	30.210	29.590	29.590	29.590	29.590
Totaal	**180.997**	**173.111**	**173.400**	**169.800**	**169.800**	**169.800**	**169.800**

DICTU levert voor EZ zowel de werkplekdiensten als de ICT die de primaire processen en bedrijfsvoering processen ondersteunen. De verwachte omzet moederdepartement daalt de komende jaren licht. Met de ontwikkeling van een eigen Cloud is de verwachting dat het product Infrabeheer goedkoper gaat worden. Dit leidt bij gelijkblijvende dienstverlening tot een daling van de omzet moederdepartement. Hetzelfde geldt voor het product Werkplekservices.

Omzet overige departementen

Bedragen x € 1.000	2014 Stand Slotwet	2015 Stand 1e suppletoire begroting	2016	2017	2018	2019	2020
Applicatiebeheer	314	4.020	3.930	3.930	3.930	3.930	3.930
Ontwikkelopdrachten	14.587	14.095	14.440	14.025	14.025	14.025	14.025
Infrabeheer	525	5.231	4.000	4.000	4.000	4.000	4.000
Werkplekservices	0	0	2.400	5.800	5.800	5.800	5.800
Overige omzet	0	0	0	0	0	0	0
Generieke eBS	0	0	0	0	0	0	0
Indirect	1.143	4.552	5.230	5.845	5.845	5.845	5.845
Totaal	**16.569**	**27.898**	**30.000**	**33.600**	**33.600**	**33.600**	**33.600**

DICTU verwacht in 2016 en verder een lichte omzetstijging bij overige departementen. De grootste opdrachtgevers zijn de Rijksdienst voor Identiteitsgegevens (RvIG) van BZK (onder andere de referendumapplicatie RAPP) en de Inspectie van SZW (de ICT-ondersteuning van de bijzondere opsporingsdienst). DICTU gaat vanaf 2016 werkplekservices leveren aan OCW.

Toelichting op de lasten

Personele kosten

De verwachte bezetting voor 2016 is 985 fte waarvan 630 fte eigen personeel en 355 fte externe inhuur. De gemiddelde loonkosten per fte worden voor eigen personeel begroot op € 83.016 en voor externe inhuur op € 138.310.

DICTU heeft een verambtelijkingsdoelstelling opgenomen van 80 fte per jaar voor 2016 en 2017. Dit omdat DICTU veel waarde hecht aan het borgen van ICT-kennis in de eigen organisatie. Dit leidt vanaf 2016 tot een stijging van de kosten van eigen personeel.

Materiële kosten

Onder materiële kosten zijn onder andere begroot: uitbestede werkzaamheden, onderhoud, licenties en aanschaffingen. Tevens zijn onder deze post kosten voor huisvesting aan het Rijksvastgoedbedrijf en de kosten voor (eigen) werkplekken begroot.

In de loop van 2016 gaat DICTU over naar een nieuwe werkplekken. De materiële kosten en de afschrijvingskosten zijn in de begroting nog niet aangepast omdat de effecten hiervan nog niet in voldoende mate bekend zijn.

Toelichting op het saldo baten en lasten
DICTU begroot structureel een positief resultaat van € 0,5 mln. DICTU heeft begin 2015 een aanvulling op het eigen vermogen ontvangen van het moederdepartement van € 1,0 mln, ter aanvulling van het negatief eigen vermogen. Dit bedrag wordt in de jaren 2016 en 2017 in twee tranches terugbetaald. Daarna zal DICTU het positieve resultaat aanwenden om het eigen vermogen aan te sterken, als buffer voor onvoorziene tegenvallers, om de organisatie duurzaam te laten functioneren.

Kasstroomoverzicht over het jaar 2016

Bedragen x € 1.000		2014 Stand Slotwet	2015 Stand 1e suppletoire begroting	2016	2017	2018	2019	2020
1.	**Rekening courant RHB 1 januari + deposito rekeningen**	**478**	**0**	**0**	**0**	**0**	**500**	**1.000**
2.	**Totaal operationele kasstroom**	**18.175**	**14.117**	**15.300**	**16.900**	**16.900**	**16.800**	**16.800**
	– /– totaal investeringen	– 16.312	– 14.117	– 25.000	– 15.000	– 15.000	– 15.000	– 15.000
	+/+ totaal boekwaarde desinvesteringen							
3.	**Totaal investerings kasstroom**	**– 16.312**	**– 14.117**	**– 25.000**	**– 15.000**	**– 15.000**	**– 15.000**	**– 15.000**
	– /– eenmalige uitkering aan moeder departement			– 500	– 500			
	+/+ eenmalige storting door moeder departement							
	– /– aflossingen op leningen	– 9.250	– 14.117	– 14.800	– 16.400	– 16.400	– 16.300	– 16.300
	+/+ beroep op leenfaciliteit	9.000	14.117	25.000	15.000	15.000	15.000	15.000
4.	**Totaal financierings-kasstroom**	**– 250**	**0**	**9.700**	**– 1.900**	**– 1.400**	**– 1.300**	**– 1.300**
5.	**Rekening courant RHB 31 december + stand deposito rekeningen (=1+2+3+4)**	**2.091**	**0**	**0**	**0**	**500**	**1.000**	**1.500**

Toelichting

Investeringskasstroom
De hogere investeringskasstroom in 2016 wordt veroorzaakt door investeringen in life cycle management en de Cloud.

Financieringskasstroom
De aflossingen op leningen uit de financieringskasstroom lopen gelijk met de afschrijvingskosten uit de begroting van DICTU. In 2016 en 2017 lost DICTU € 0,5 mln af van de in 2015 van het moederdepartement ontvangen aanvulling op het eigen vermogen. Het beroep op de leenfaciliteit loopt gelijk met de investeringen. De hogere investeringen in life cycle management en de Cloud in 2016 leiden in de volgende jaren tot een verhoging van de afschrijvingskosten en daarmee de aflossingen op leningen.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren

Omschrijving	2014 Slotwet	2015 Stand 1e supple-toire begroting	2016	2017	2018	2019	2020
1. Kostprijzen per product (groep)							
a. Basistarief werkplek (gemiddeld per stuk x €)	2.415	2.520	2.500	2.500	2.500	2.500	2.500
b. Aantal Werkplekken	12.332	11.250	11.500	11.500	11.500	11.500	11.500
c. Infrastructuur (x € 1.000)	42.399	44.841	42.895	40.915	40.915	40.915	40.915
d. Productieve uren	1.468.476 (89%)	88%	1.517.700 (88%)	1.515.300 (88%)	1.514.100 (88%)	1.514.100 (88%)	1.514.100 (88%)
2. Tarieven/uur							
a. Senior medew. (ontwikkeling)	86	108	111	111	111	111	111
b. Medior medew. (bouw)	77	84	86	86	86	86	86
c. Junior medew. (test en beheer)	77	84	86	86	86	86	86
3. gem. bezetting FTE-totaal (excl. externe inhuur)	429	533	630	710	750	750	750
4. Saldo baten en lasten	– € 1,0 mln	€ 0 mln	€ 0,5 mln	€ 0,5 mln	€ 0,5 mln	€ 0,5 mln	€ 0,5 mln

Toelichting

De verambtelijkingsdoelstelling van 80 fte per jaar in 2016 en 2017 leidt tot een stijging van de gemiddelde fte-bezetting.

3.4 Dienst Landelijk Gebied (DLG)

Begroting agentschap 2016

Op 1 maart 2015 heeft DLG zijn bedrijfsactiviteiten gestaakt. Het proces om DLG ingaande 1 juli 2015 op te heffen, is in gang gezet. Daartoe is een slotbalans naar de stand van 30 juni 2015 opgesteld. EZ zal de activa en passiva van die balans op 1 juli 2015 overnemen en in de tweede helft van 2015 afwikkelen. Op grond van de Regeling agentschappen is opstellen van een begroting 2016 verplicht, maar vanwege de opheffing van DLG in 2015 is dit een nulbegroting.

Bedragen x € 1.000	2014 Stand Slotwet	2015 Begroting t/m 1e suppletoire begroting	2016	2017	2018	2019	2020
Baten							
Omzet moederdepartement	55.762	8.503	0				
Omzet overige departementen	6.421		0				
Omzet derden	12.753	1.645	0				
Rentebaten	70		0				
Vrijval voorzieningen	16.591		0				
Bijzondere baten	0						
Totaal baten	**91.597**	**10.148**	**0**				
Lasten							
Apparaatskosten	83.226	21.384	0				
Personele kosten	60.059	17.668	0				
– waarvan eigen personeel	*56.983*	*9.334*	*0*				
– waarvan externe inhuur	*3.004*	*1.091*	*0*				
– waarvan overige personele kosten	*72*	*7.243*	*0*				
Materiële kosten	23.167	3.716	0				
– waarvan apparaat ICT	*4*	*158*	*0*				
– waarvan bijdrage aan SSO's	*7.095*	*2.005*	*0*				
– waarvan overige materiële kosten	*16.068*	*1.553*	*0*				
Rentelasten	44	0	0				
Afschrijvingskosten	2.042	1.546	0				
Materieel	1.788	1.521	0				
– waarvan apparaat ICT		*12*	*0*				
Immaterieel	254	25	0				
Overige kosten	10.946		0				
– dotaties voorzieningen	*10.900*		*0*				
– bijzondere lasten	*46*		*0*				
Totaal lasten	**96.258**	**22.930**	**0**				
Saldo van baten en lasten	**– 4.661**	**– 12.782**	**0**				

Kasstroomoverzicht over het jaar 2016

Bedragen x € 1.000		2014 Stand Slotwet	2015 Begroting	2016	2017	2018	2019	2020
1.	**Rekening courant RHB 1 januari + depositorekeningen**	**41.139**	**41.487**	**0**				
2.	**Totaal operationele kasstroom**	**– 9.632**	**0**	**0**				
	– /– totaal investeringen	0						
	+/+ totaal boekwaarde desinvesteringen	377						
3.	**Totaal investeringskasstroom**	**377**	**0**	**0**				
	– /– eenmalige uitkering aan moederdepartement	0						
	+/+ eenmalige storting door moederdepartement	18.200	0	0				
	– /– aflossingen op leningen	– 2.547	0	0				
	+/+ beroep op leenfaciliteit	0	0	0				
4.	**Totaal financieringskasstroom**	**15.653**	**0**	**0**				
5.	**Rekening courant RHB 31 december + stand depositorekeningen (=1+2+3+4)**	**47.537**	**41.487**	**0**				

Overzicht doelmatigheidsindicatoren	2014 Slotwet	2015 Vastgestelde begroting	2016	2017	2018	2019	2020
Kostprijzen per product (groep)							
Tarieven							
Tarieven/uur	€ 110,30	€ 108,50					
Index in reële termen t.o.v. 2014 (2014 = 100)	100	99,4					
Fte							
Fte-totaal (excl. externe inhuur)	763	700					
Personeelskosten per fte	71.628	69.000					
Verhoudingen direct/ indirect (excl. externe inhuur)	–	76/24					
Saldo van baten en lasten							
Saldo van baten en lasten (% van totale baten)	– 5,1%	– 21,2%					
Kwaliteit							
Klanttevredenheid	–	–					

3.5 Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)

Begroting agentschap 2016

Bedragen x € 1.000	2014 Stand Slotwet	2015 Begroting (stand 1e suppletoire begroting 2015)	2016	2017	2018	2019	2020
Baten							
Omzet moederdepartement	119.113	135.786	125.425	119.705	117.155	117.382	117.382
Omzet overige departementen	77.481	81.658	78.813	78.798	78.617	78.617	78.617
Omzet derden	93.863	89.210	90.740	90.740	90.990	90.990	90.990
Rentebaten	65	25	50	50	50	50	50
Vrijval voorzieningen	4.226	0	0	0	0	0	0
Bijzondere baten	12.008	7.500	5.200	2.700	200	0	0
Totaal baten	**306.756**	**314.179**	**300.228**	**291.993**	**287.012**	**287.039**	**287.039**
Lasten							
Apparaatskosten	303.408	304.657	285.347	271.173	263.350	260.401	262.863
– Personele kosten	192.060	197.055	187.421	176.188	170.282	168.327	169.902
– waarvan eigen personeel	*177.556*	*183.798*	*174.353*	*163.903*	*158.409*	*156.590*	*158.055*
– waarvan externe inhuur	*14.504*	*13.257*	*13.068*	*12.285*	*11.873*	*11.737*	*11.847*
– waarvan overige personele kosten	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*
– Materiële kosten	111.348	107.602	97.926	94.985	93.068	92.074	92.961
– waarvan apparaat ICT	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*
– waarvan bijdrage aan SSO's	*40.967*	*38.864*	*31.218*	*27.831*	*24.931*	*24.931*	*24.931*
– waarvan overige materiële kosten	*70.381*	*68.738*	*66.708*	*67.154*	*68.137*	*67.143*	*68.030*
Rentelasten	482	541	320	331	434	536	571
Afschrijvingskosten	10.041	11.281	14.230	20.158	22.897	25.771	23.274
– Materieel	5.052	6.579	8.029	9.676	11.320	13.239	13.787
– waarvan apparaat ICT	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*
– Immaterieel	4.989	4.702	6.201	10.482	11.577	12.532	9.487
Overige kosten	407	500	500	500	500	500	500
– dotaties voorzieningen	*407*	*500*	*500*	*500*	*500*	*500*	*500*
– bijzondere lasten	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*
Totaal lasten	**314.338**	**316.979**	**300.397**	**292.162**	**287.181**	**287.208**	**287.208**
Saldo van baten en lasten	**– 7.582**	**– 2.800**	**– 169**	**– 169**	**– 169**	**– 169**	**– 169**

Toelichting op de baten

Omzet moederdepartement

De NVWA bewaakt de veiligheid van voedsel, de gezondheid van dieren en planten, het dierenwelzijn en handhaaft de natuurwetgeving. De post omzet moederdepartement ad € 125,4 mln is gerelateerd aan de opbrengsten voortvloeiend uit het opdrachtenpakket dat met het moederdepartement is afgesproken, inclusief de bijdragen voor het Plan van Aanpak[7] (PvA), ad € 34,1 mln in 2016. De omzet is inclusief de aanvullende bijdrage van € 1,1 mln voor de uitvoering van de overgenomen PBO-taken (inclusief structurele bijdrage salarissuppletie van overgenomen ex-PBO medewerkers). De totale bijdrage voor de overname van PBO-taken komt hiermee op € 8,7 mln. Daarnaast is rekening gehouden met de versoberingtaakstelling van ruim € 0,2 mln en ontvangen loon- en prijscompensatie van € 0,5 mln. In de omzet moederdepartement zijn voorts bijdragen opgenomen in verband met

[7] TK, 33 835, nr. 1

niet-kostendekkende tarieven voor kleine slagers ad € 0,8 mln, Certificering op Afstand € 0,5 mln en ook voor de handhaving van de Wet natuurbescherming en de Flora & faunawet € 0,2 mln.

In de onderstaande tabel is de verwachte omzet moederdepartement per product opgenomen. Onder de post «Overig» zijn opbrengsten geraamd die niet op basis van een uurtarief in rekening worden gebracht, zoals directe bijdragen voor uitbesteed onderzoek en voor andere kosten.

Omzet moederdepartement

Bedragen x € 1.000	2014 Stand Slotwet	2015 Stand 1e suppletoire begroting	2016	2017	2018	2019	2020
Advies & vertegenwoordiging	6.480	7.259	6.905	6.803	6.710	7.103	7.103
Communicatie	1.157	1.175	1.118	1.101	1.086	1.150	1.150
Incident- & crisismanagement	3.570	3.086	2.935	2.892	2.853	3.020	3.020
Inlichtingen & opsporing	11.036	12.285	11.685	11.514	11.355	12.021	12.021
Kennis & Expertise	3.572	2.507	2.385	2.350	2.317	2.453	2.453
Klantinteractie & dienstverlening	7.160	6.583	6.262	6.170	6.085	6.442	6.442
Laboratoriumonderzoek	3.571	2.977	2.832	2.790	2.752	2.913	2.913
Toezicht	69.430	77.149	73.380	72.308	71.310	75.495	75.495
Overig	13.137	22.764	17.923	13.777	12.687	6.785	6.785
Totaal	**119.113**	**135.786**	**125.425**	**119.705**	**117.155**	**117.382**	**117.382**

Omzet overige departementen
De NVWA bewaakt de veiligheid van voedsel en consumentenproducten. De omzet overige departementen bestaat uit de bijdrage van VWS en van het Diergezondheidsfonds (DGF). De bijdrage VWS van € 78,3 mln is inclusief het budget van € 10 mln voor het PvA, € 1,3 mln voor de uitvoering van voormalige PBO-taken en € 6,6 mln voor onderzoek bij het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). Voor de omzet van het DGF is structureel € 0,5 mln begroot.
In de onderstaande tabel is de verwachte omzet overige departementen per product opgenomen. Onder de post «Overig» zijn opbrengsten geraamd die niet op basis van een uurtarief in rekening worden gebracht. Hieronder vallen vooral directe bijdragen voor uitbesteed onderzoek en voor andere kosten.

Omzet overige departementen

Bedragen x € 1.000	2014 Stand Slotwet	2015 Stand 1e suppletoire begroting	2016	2017	2018	2019	2020
Advies & vertegenwoordiging	1.750	2.128	2.109	2.151	2.145	2.187	2.187
Communicatie	484	432	428	437	435	444	444
Incident- & crisismanagement	2.689	1.030	1.025	1.036	1.034	1.045	1.045
Inlichtingen & opsporing	1.205	1.541	1.527	1.558	1.553	1.583	1.583
Kennis & Expertise	4.767	3.499	3.469	3.538	3.529	3.596	3.596
Klantinteractie & dienstverlening	6.340	6.808	6.748	6.883	6.864	6.996	6.996
Laboratoriumonderzoek	11.525	10.824	10.729	10.944	10.914	11.124	11.124
Toezicht	37.834	41.301	40.938	41.755	41.647	42.446	42.446
Overig	10.887	14.095	11.840	10.496	10.496	9.196	9.196
Totaal	**77.481**	**81.658**	**78.813**	**78.798**	**78.617**	**78.617**	**78.617**

Omzet derden

De omzet derden bestaat uit retributies NVWA, retributies Kwaliteitskeuring Dierlijke Sector (KDS) en overige baten. Het bedrijfsleven betaalt retributies voor de diensten die de NVWA en KDS verrichten, bijvoorbeeld voor toezicht in de vorm van inspecties en keuringen bij import, export en slachthuizen. Uitgaande van een stabiele marktvraag en de tarieven 2015 wordt een omzet geraamd van € 72,2 mln aan retributies NVWA en € 15,6 mln aan retributies KDS.

Naast de retributieopbrengsten realiseert de NVWA ook nog voor € 2,9 mln aan overige baten derden. Deze bestaan voornamelijk uit opbrengsten voor de uitvoering van (inter)nationale projecten.

Rentebaten

Door de lage rentepercentages zijn de rentebaten gering. De rentepercentages worden door het Ministerie van Financiën dagelijks vastgesteld en variëren afhankelijk van de looptijd tussen net onder of boven 0%.

Bijzondere baten

De bijdrage van het moederdepartement in de kosten DICTU van € 5,2 mln is, in lijn met de jaarrekening 2014, opgenomen onder de bijzondere baten.

Toelichting op de lasten

Personele kosten

De verwachte gemiddelde bezetting voor 2016 is 2.331 fte, waarvan 2.237 fte eigen (ambtelijk) personeel. De gemiddelde totale ambtelijke personeelskosten in 2016 zijn € 77.940 per fte.

De inhuur van externen betreft tijdelijke inhuur voor uitvoering van het PvA en externen die productieve werkzaamheden verrichten of worden ingezet voor ondersteuning van het primaire proces.

Materiële kosten

De materiële kosten bestaan uit bijdragen aan Shared Service Organisaties (SSO's) en overige kosten. Voor SSO's is € 31,2 mln aan kosten

begroot. Dit betreft de bijdrage aan DICTU in het kader van ICT € 21,6 mln en huurkosten voor kantoorpanden en laboratoria aan het Rijks Vastgoed Bedrijf (RVB) € 9,6 mln (inclusief energiekosten). De NVWA heeft geen panden in eigendom.
De overige kosten bestaan uit specifieke kosten € 49,4 mln (waaronder circa € 17,4 mln voor uitbesteed onderzoek, € 15,6 mln KDS, € 6,1 mln practitioners en € 10,3 overige specifieke kosten), huisvestingskosten € 3,0 mln, bureaukosten € 3,5 mln en diverse materiële kosten € 10,8 mln.

Rentelasten
De rentelasten vloeien voort uit rente- en aflossingsdragend vermogen waarvan het rentepercentage varieert tussen de 0,06% en 4,45%.

Afschrijvingskosten
De afschrijvingskosten voor materiële en immateriële activa bedragen respectievelijk € 8,0 en € 6,2 mln. De toename van de materiële afschrijvingskosten wordt veroorzaakt door de uitbreiding van het wagenpark in 2015 als gevolg van het verplicht gestelde gebruik door inspecteurs van een dienstauto. De toename van de immateriële afschrijvingskosten is het gevolg van de investeringen in het kader van het PvA om de ICT-voorziening binnen de NVWA op voldoende niveau te brengen.
De materiële vaste activa worden lineair afgeschreven waarbij de afschrijvingstermijn van de verschillende soorten activa ligt tussen 4 en 10 jaar. De immateriële vaste activa hebben een afschrijvingstermijn van 4 jaar.

Dotaties aan voorzieningen
Dit betreft de dotatie aan de voorziening claims, geschillen en rechtsgedingen.

Saldo van baten en lasten
Op basis van de beschikbare budgetten resulteert een negatief saldo van bijna € 0,2 mln. Dit negatieve resultaat is het gevolg van het doorhuren van het pand in Groningen in plaats van de aanvankelijke geplande afkoop. Deze kosten worden, via het eigen vermogen van de NVWA, gedekt uit middelen die voor afkoop ter beschikking zijn gesteld. Deze middelen zijn toereikend om dit voorziene meerjarige tekort te dekken. Ten opzichte van de ontwerpbegroting 2015 valt het tekort lager uit omdat voor een ander NVWA-pand een voordeligere aanwending kon worden gerealiseerd.

Kasstroomoverzicht

Bedragen x € 1.000		2014 Stand Slotwet	2015 Stand 1e suppletoire begroting	2016	2017	2018	2019	2020
1.	**Rekening courant RHB 1 januari 2014 + depositorekeningen**	**58.414**	**60.029**	**35.346**	**13.818**	**21.557**	**29.815**	**40.653**
2.	**Totaal operationele kasstroom**	**10.370**	**– 9.945**	**2.509**	**19.989**	**22.728**	**25.603**	**23.106**
	– /– totaal investeringen	– 11.131	– 28.730	– 29.305	– 21.555	– 22.420	– 19.544	– 11.937
	+/+ totaal boekwaarde desinvesteringen	1.316	1.600	1.360	3.551	2.140	3.076	3.821
3.	**Totaal investeringskasstroom**	**– 9.815**	**– 27.130**	**– 27.945**	**– 18.004**	**– 20.280**	**– 16.468**	**– 8.116**
	– /– eenmalige uitkering aan moederdepartement							
	+/+ eenmalige storting door moederdepartement							
	– /– aflossingen op leningen	– 9.940	– 11.530	– 12.447	– 15.801	– 16.610	– 17.841	– 20.219
	+/+ beroep op leenfaciliteit	11.000	23.922	16.355	21.555	22.420	19.544	11.937
4.	**Totaal financieringskasstroom**	**1.060**	**12.392**	**3.908**	**5.754**	**5.810**	**1.703**	**– 8.282**
5.	**Rekening courant RHB 31 december 2014 + stand depositorekeningen (=1+2+3+4)**	**60.029**	**35.346**	**13.818**	**21.557**	**29.815**	**40.653**	**47.361**

Operationele kasstroom

De operationele kasstroom 2016 van € 2,5 mln bestaat uit de som van het saldo van baten en lasten ad – € 0,2 mln, de afschrijvingskosten ad € 14,2 mln, uitgaven ten laste van de voorziening leegstand gebouwen ad – € 11,5 mln.

Investeringskasstroom

Materiële activa

Naast geringe uitbreiding van het aantal dienstauto's, als gevolg van het PvA, is voor vervanging van de dienstauto's een investeringsbedrag nodig van € 4,1 mln. De restwaarden van de ingeleverde dienstauto's geven de bedragen van de desinvesteringen weer. De investeringen in laboratoriumapparatuur bedragen € 2,7 mln en de investeringen in aanpassingen van gebouwen, laboratorium- en kantoorinventaris en controleapparatuur € 1,5 mln.

Immateriële activa

De NVWA is in 2014 gestart met het uitbouwen van de kennis en vaardigheden en het implementeren van de onderliggende processen en de informatiearchitectuur (programma «Blik op 2017»). Hiermee samenhangend is in 2016 een aanzienlijke investering in ICT begroot van € 21,0 mln die voor een belangrijk deel voortvloeit uit het PvA.

Financieringskasstroom

De financieringskasstroom geeft het saldo weer van de benodigde leningen en de aflossing op de lopende leningen. Van de ruim € 29 mln aan investeringen in 2016 wordt bijna € 16 mln gefinancierd uit leningen en circa € 13 mln uit eigen middelen.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren

Bedragen x € 1.000	2014 Slotwet	2015 Stand 1e suppletoire begroting	2016	2017	2018	2019	2020
Gemiddelde kostprijs (€/uur)	95,6	96,32	98,06	98,06	98,06	98,06	98,06
Tarieven							
Index 2012 = € 94,07 = 100	101,62	102,39	104,25	104,25	104,25	104,25	104,25
Omzet per productgroep (x mln)							
Advies en Vertegenwoordiging	8,5	9,8	9,5	9,4	9,3	9,8	9,8
Communicatie	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,6	1,6
Incident en crisismanagement	6,3	4,1	4,0	3,9	3,9	4,1	4,1
Inlichtingen en opsporing	12,2	13,8	13,2	13,1	12,9	13,6	13,6
Kennis en expertise	9,1	7,1	7,0	7,0	7,0	7,2	7,2
Klantinteractie en dienstverlening	22	24,4	24,3	24,3	24,3	24,8	24,8
Laboratoriumonderzoek	20,7	20,0	19,8	20,0	19,9	20,3	20,3
Toezicht	168,4	188,2	185,2	184,9	184,0	189,0	189,0
FTE							
Aantal FTE (excl. externe inhuur)	2.229	2.303	2.237	2.103	2.033	2.009	2.028
Verhouding FTE direct/indirect (excl externe inhuur)	1.842/387	1.849/454	1760/477	1645/446	1590/431	1572/426	1586/430
Personeelskosten per fte	74.217	73.755	72.374	72.374	72.374	72.374	72.374
Saldo van baten en lasten							
Saldo van baten en lasten als % van de totale baten	– 2,47%	– 0,89%	– 0,06%	– 0,06%	– 0,06%	– 0,06%	– 0,06%
Kwaliteit							
Afhandelsnelheid informatieverzoeken, klachten en meldingen	71%	95%	95%	95%	95%	95%	95%
Tijdig betaalde facturen (< 30 dagen).	n.v.t.	90%	95%	95%	95%	95%	95%

Toelichting
De NVWA wil snel blijven reageren naar aanleiding van verzoeken, klachten en meldingen en wil 95% binnen de behandeltermijn van 6 weken afhandelen.
Het is van belang dat de overheid facturen op tijd betaalt. De NVWA streeft ernaar dat minimaal 95% van de facturen binnen een periode van 30 dagen wordt betaald.

3.6 Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)

Begroting agentschap 2016

Bedragen x € 1.000	2014 Stand Slotwet	2015 Stand 1e suppletoire begroting	2016	2017	2018	2019	2020
Baten							
Omzet moederdepartement	303.448	327.389	293.045	276.675	263.341	263.341	263.341
Omzet overige departementen	83.206	104.616	110.126	108.626	108.626	108.626	108.626
Omzet derden	15.639	43.566	42.269	27.369	27.369	27.369	27.369
Rentebaten	184	10	10	10	10	10	10
Vrijval voorzieningen	8.714	0	0	0	0	0	0
Bijzondere baten	0	0	0	0	0	0	0
Totaal baten	**411.191**	**475.581**	**445.450**	**412.680**	**399.346**	**399.346**	**399.346**
Lasten							
Apparaatskosten	395.615	459.170	432.347	399.991	387.318	387.328	387.328
Personele kosten	259.455	260.866	244.988	227.380	219.972	219.982	219.982
– waarvan eigen personeel	*177.726*	*206.268*	*204.247*	*194.035*	*188.214*	*188.214*	*188.214*
– waarvan externe inhuur	*65.938*	*42.936*	*35.545*	*22.325*	*21.155*	*21.155*	*21.155*
– waarvan overige personele kosten	*15.791*	*11.662*	*5.196*	*11.020*	*10.603*	*10.613*	*10.613*
Materiële kosten	136.160	198.304	187.359	172.611	167.346	167.346	167.346
– waarvan apparaat ICT	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*
– waarvan bijdrage aan SSO's	*82.192*	*81.000*	*83.111*	*76.568*	*74.094*	*74.094*	*74.094*
– waarvan overige materiële kosten	*53.968*	*117.304*	*104.248*	*96.043*	*93.252*	*93.252*	*93.252*
Rentelasten	193	115	66	28	2	0	0
Afschrijvingskosten	11.060	16.295	13.037	12.661	12.026	12.018	12.018
– Materieel	1.843	2.564	2.461	2.360	2.348	2.340	2.340
– waarvan apparaat ICT							
– Immaterieel	9.217	13.731	10.576	10.301	9.678	9.678	9.678
Overige kosten	281	0	0	0	0	0	0
– dotaties voorzieningen	281	0	0	0	0	0	0
– bijzondere lasten	0	0	0	0	0	0	0
Totaal lasten	**407.149**	**475.581**	**445.450**	**412.680**	**399.346**	**399.346**	**399.346**
Saldo van baten en lasten	**4.042**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**

Toelichting op de baten

Omzet moederdepartement

Beleidsterreinen Bedragen x € 1.000	2014 Stand Slotwet	2015 Stand 1e suppletoire begroting	2016	2017	2018	2019	2020
Agro & Natuur	152.395	189.314	162.471	150.786	149.016	149.016	149.016
Bedrijfsleven & Innovatie	92.954	93.304	84.876	81.546	76.181	76.181	76.181
Energie, telecom & Mededinging	40.001	38.438	39.411	39.298	33.099	33.099	33.099
Overig	18.098	6.333	6.287	5.045	5.045	5.045	5.045
Totaal	**303.448**	**327.389**	**293.045**	**276.675**	**263.341**	**263.341**	**263.341**

Agro & Natuur
RVO.nl is onder andere belast met de uitvoering van de Europese Landbouwsubsidies en Mestwetgeving. In 2015 is het werkpakket uitgebreid met taken van de Productschappen en van voormalig DLG. Voor 2016 krimpt de reguliere opdracht met ongeveer € 5,5 mln ten opzichte van 2015 als gevolg van de taakstelling Rutte II. Daarnaast is in de begrotingsstand 2015 € 17 mln voor de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL) verwerkt, die ook is opgenomen onder omzet derden. Dit zal worden hersteld bij Najaarsnota 2015.

Bedrijfsleven & Innovatie
RVO.nl is belast met taken ter stimulering van innovatie zoals S&O-afdrachtvermindering (WBSO), kennisbescherming- en benutting en het Innovatiefonds Midden- en Kleinbedrijf (MKB+). Daarnaast wordt samenwerking bevorderd binnen de driehoek van bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid, met name binnen de negen topsectoren. De daling van het opdrachtenpakket houdt verband met onder meer de lagere omzet Special envoy voor start-ups. Daarnaast was in 2015 nog sprake van eenmalige investeringen NL Octrooicentrum. Ook daalt de opdracht als gevolg van de Rutte II taakstelling (€ 2,1 mln), die wordt ingevuld door een korting op Communicatie, Beleidsinformatie, Antwoord voor Bedrijven, Liaisonofficers, Biobased Economy, GreenDeals, Eureka/ Eurostars, H2020 en WBSO.

Energie, Telecom & Mededinging
Het werkpakket voor Energie, Telecom & Mededinging (ETM) kent zes thema's: Duurzame energieproductie, Energiebesparing, Energie-innovatie, Energiemarkt en Infrastructuur, Internationaal en Telecom en Mededinging.

Omzet overige departementen

Bedragen x € 1.000	2014 Stand Slotwet	2015 Stand 1e suppletoire begroting 2015	2016	2017	2018	2019	2020
BZ	55.696	83.233	82.400	80.900	80.900	80.900	80.900
BZK	12.858	8.000	12.100	12.100	12.100	12.100	12.100
I&M	10.120	8.677	11.000	11.000	11.000	11.000	11.000
OCW	2.643	2.924	2.850	2.850	2.850	2.850	2.850
V&J	481	1.402	375	375	375	375	375
SZW	385	380	1.401	1.401	1.401	1.401	1.401
VWS	302	0	0	0	0	0	0
Overige	721	0	0	0	0	0	0
Totaal	**83.206**	**104.616**	**110.126**	**108.626**	**108.626**	**108.626**	**108.626**

Ministerie van BZ
RVO.nl voert activiteiten uit op de beleidsterreinen van de Minister van Buitenlandse Zaken (BZ) en de Minister van Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking. De expertise en inzet van RVO.nl is vooral toegespitst op Duurzame handel en investering en Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water. BZ zet voor duurzame handel en investeringen in op synergie tussen handel en ontwikkelingssamen-

werking. Het omvat de versterking van internationale handelssystemen, de Nederlandse handelspositie, het stimuleren van duurzame economische ontwikkeling – waaronder private sectorontwikkeling en verbetering van het lokale investeringsklimaat – in ontwikkelingslanden en het Dutch Good Growth Fund. Met uitzondering van de versterking van internationale handelssystemen zien we al deze pijlers in het opdrachtenpakket terug. BZ zet voor duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water in op een toename van voedselzekerheid en op verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie. Daarnaast onder duurzame ontwikkeling op duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen, het tegengaan van klimaatverandering en het vergroten van de weerbaarheid van de bevolking tegen onafwendbare klimaatverandering. De omvang van de opdracht van BZ stijgt ten opzichte van Slotwet 2014 door de overgedragen opdracht van haar agentschap (CBI) aan RVO.nl.

Ministerie van BZK
De opdracht van BZK betreft onder meer de implementatie van de herziene Europese richtlijn energieprestatie gebouwen EPBD (Energy Performance of Buildings Directive; waaronder het energielabel voor woonconsumenten), de implementatie van het SER-akkoord voor het onderdeel «gebouwde omgeving», het begeleiden van expertteams op het gebied van kantorentransformatie, particulier opdrachtgeverschap en de uitvoering van het programma bevolkingsdaling.

Ministerie van I&M
Het opdrachtenpakket is gebundeld rondom vier hoofddoelen van het I&M: klimaat en energie, circulaire economie, water en mobiliteit. Het werkpakket bestaat uit opdrachten die gerelateerd zijn aan de Groene Groei brief, het programma Van Afval naar Grondstof, de Klimaatagenda en het Nationaal Energie Akkoord. Het I&M-opdrachtenpakket heeft veel synergie met aanpalende opdrachten van andere opdrachtgevers als EZ, BZK en BZ bijvoorbeeld op het vlak van energie en klimaat, biobased waar in de uitvoering ook de verbinding over de departementen heen wordt gelegd.

Omzet derden

Bedragen x € 1.000

	2015 Begroting (stand 1e suppletoire begroting 2015)	2016	2017	2018	2019	2020
EU	2.476	3.234	3.234	3.234	3.234	3.234
Leges dierenregistraties	6.000	6.000	6.000	6.000	6.000	6.000
Leges Overige regelingen AGRO	1.900	2.900	2.900	2.900	2.900	2.900
Leges Mest	1.600	600	600	600	600	600
Vergunningen	423	423	423	423	423	423
Provincies	29.100	27.000	12.100	12.100	12.100	12.100
Overig	2.066	2.112	2.112	2.112	2.112	2.112
Totaal	**43.566**	**42.269**	**27.369**	**27.369**	**27.369**	**27.369**

De omzet derden heeft betrekking op opdrachten voor de Europese Unie, een bijdrage van derden in de uitvoeringskosten die in opdracht van het moederdepartement plaatsvinden (bijvoorbeeld heffingen en retributies) en diverse overige opdrachtgevers. De begroting 2016 is in lijn met de begroting 2015.

Rentebaten
Gelet op de huidige en verwachte rentepercentages voor deposito's blijven de rentebaten beperkt tot € 0,01 mln.

Toelichting op de lasten

Personele kosten
De personele kosten dalen in 2016 ten opzichte van 2015 met € 8,9 mln door een verminderd opdrachtenpakket. De personele kosten bewegen mee met de ontwikkelingen in het opdrachtenpakket. Door de verschillende invaringen is het aantal ambtenaren minder hard gedaald dan verwacht. Er is sprake van een daling van de flexibele schil van inhuurkrachten.

De verwachte bezetting voor 2016 is 3.236 fte, waarvan 2.730 fte ambtelijk personeel en 506 fte externe inhuur. De gemiddelde loonkosten per fte over 2016 worden geraamd op € 75.000 voor ambtelijk personeel en € 70.000 voor inhuurkrachten.

Materiële kosten
De totale materiele kosten dalen in 2016, als gevolg van de daling van het opdrachtenpakket, ten opzichte van 2015 met € 9,2 mln. De materiële kosten zijn onder te verdelen in directe en indirecte materiële kosten.

Directe materiële kosten zijn kosten die direct verband houden met de uitvoering van opdrachten. Vooral de directe materiele kosten bewegen mee met de ontwikkelingen in het opdrachtenpakket. Hiertoe behoren onder andere kosten ten behoeve van de exploitatie van de Netherlands Business Support Offices, de buitenkantoren van de Foreign Investment Agency (NFIA) en Technisch Wetenschappelijke Attaché (TWA) en kosten voor de uit te voeren regelingen. In 2016 worden de directe materiële kosten op € 100 mln geraamd.

Indirecte materiële kosten zijn kosten die niet direct verband houden met een opdracht. In 2015 worden de indirecte materiële kosten geraamd op € 87 mln. Deze kosten bestaan voornamelijk uit kosten voor producten en diensten van de Shared Service Organisaties (SSO's) DICTU (€ 58 mln) en Rijksvastgoedbedrijf (€ 24 mln).

Rentelasten
Het bedrag aan opgenomen rentelasten betreft rente op de leningen bij het Ministerie van Financiën. De terugloop in de rentelasten wordt veroorzaakt door een beperkter beroep op de leenfaciliteit. Daarnaast is er sprake van een lage rentestand.

Kasstroomoverzicht over het jaar 2016

Bedragen x € 1.000		2014 stand slotwet	2015 Stand 1e suppletoire begroting 2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	**Rekening courant RHB 1 januari + depositorekeningen**	**111.264**	**90.305**	**78.400**	**69.487**	**64.125**	**58.140**	**52.177**
2	**Totaal operationele kasstroom**	**7.494**	**5.295**	**3.037**	**4.661**	**4.025**	**4.017**	**4.017**
	– /– totaal investeringen	– 18.900	– 9.950	– 9.950	– 9.950	– 9.950	– 9.950	– 9.950
	+/+ totaal boekwaarde desinvesteringen	– 382	0	0	0	0	0	0
	Totaal waardeverminderingen	27						
3	**Totaal investeringskasstroom**	**– 19.255**	**– 9.950**	**– 9.950**	**– 9.950**	**– 9.950**	**– 9.950**	**– 9.950**
	– /- eenmalige uitkering aan moederdepartement	0	– 4.356	0	0	0	0	0
	+/+ eenmalige storting door moederdepartement	0	0	0	0	0	0	0
	– /- aflossing op leningen	– 2.966	– 2.894	– 2.000	– 73	– 60	– 30	0
	+/+ beroep op leenfaciliteit	0	0	0	0	0	0	0
4	**Totaal financieringskasstroom**	**– 2.966**	**– 7.250**	**– 2.000**	**– 73**	**– 60**	**– 30**	**0**
5	**Rekening courant RHB 31 december + stand depositorekeningen (=1+2+3+4)**	**96.537**	**78.400**	**69.487**	**64.125**	**58.140**	**52.177**	**46.244**

Toelichting

Operationele kasstroom
De operationele kasstroom bestaat uit het geraamde saldo van baten en lasten, gecorrigeerd voor afschrijvingen en mutaties in voorzieningen en het werkkapitaal.

Investeringskasstroom
De voor 2016 geraamde investeringen (€ 10,0 mln) bestaan uit investeringen in ICT-systemen ten behoeve van de uitvoering van regelingen (€ 9,5 mln) en vervangingsinvesteringen in installaties en inrichtingen (€ 0,5 mln).

Overzicht doelmatigheidsindicatoren

Bedragen x € 1.000							
	2014 Slotwet	2015 Begroting	2016	2017	2018	2019	2020
Inputindicatoren							
Kernindicatoren							
Verhouding direct/indirect personeel	81,2%	85%	85%	85%	85%	85%	85%
Outputindicatoren							
Kernindicatoren							
Tariefindex in reële termen	101,1	100	100	100	100	100	100
Totaal aantal ambtelijk fte werkzaam exclusief externe inhuur	2.611	2.539	2.675	2.675	2.675	2.675	2.675
Saldo baten en lasten als percentage van totale baten	0,70%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Kwaliteitsindicatoren							
Kernindicatoren							
Klanttevredenheid	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3
Gehonoreerde bezwaarschriften	30%	25%	25%	25%	25%	25%	25%

4. BEGROTING DIERGEZONDHEIDSFONDS

Doel van het Diergezondheidsfonds

Het fonds heeft als doel het betalen van kosten in verband met de bestrijding, bewaking en preventie van, en onderzoek naar besmettelijke dierziekten, zoönosen en ziekteverschijnselen in brede zin.
Uitbraken van dierziekten hebben een grote impact op de Nederlandse samenleving als geheel en op de agrarische sector, inclusief de aanverwante verwerkende voedselindustrie in het bijzonder. Voor dergelijke potentieel snel om zich heen grijpende dierziekten gelden speciale bestrijdings- en preventieregimes die grotendeels hun wortels kennen in Europese regelgeving. Voor veel van deze dierziekten bevat de Europese regelgeving een plicht tot bestrijding. Daarnaast kan sprake zijn van verplichtingen tot preventieve maatregelen zoals onderzoek naar de aan- of afwezigheid van een dierziekte via het monitoren van (een selectie van) ogenschijnlijk gezonde dieren.
Het Diergezondheidsfonds is een begrotingsfonds dat tot 1 januari 2015 onder andere werd gevuld met de opbrengst van heffingen die door het Productschap Zuivel, het Productschap Vee en Vlees en het Productschap Pluimvee en Eieren werden opgelegd. Vanwege de opheffing van de productschappen is de voeding van het Diergezondsheidsfonds vanaf 2015 voor wat betreft het sectoraandeel nader geregeld. De Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (Hoofdstuk VIII Gwwd, artikel 95b, onderdelen a tot en met d,) geeft de mogelijkheid een heffing in te stellen voor het houden van dieren. Hiervan is gebruik gemaakt, waarbij is aangesloten bij de heffingsystematiek zoals deze door de productschappen werd gehanteerd. De inkomsten van de heffingen worden in het fonds gestort.
Hiermee worden vanaf 2015 de ontvangsten van het fonds gevormd door jaarlijkse bijdragen vanuit de begroting van EZ, de heffingen op grond van de Gwwd en de middelen die de Europese Unie ter beschikking stelt in verband met het weren en bestrijden van besmettelijke dierziekten.
Uit de bijdragen van de sectoren worden vanaf 2016 crisisreserves gevormd ter grootte van 20% van de begrote bestrijdingskosten per sector in de convenantsperiode met als doel om de bestrijdingskosten direct te kunnen betalen nadat deze zijn ontstaan.

Het beleid dat aan de basis ligt van de inzet van het DGF is weergegeven in beleidsartikel 16 van de EZ-begroting. Relevante prestatie-indicatoren en kengetallen zijn derhalve daar ondergebracht. De kosten voor inzet van de crisisorganisatie worden eveneens op beleidsartikel 16 begroot en verantwoord.
De begroting van het DGF bevat sinds 2015 ook de kosten van het voorkomen en bestrijden van dierziekten waarvoor de bestrijding en de financiering door EZ zijn overgenomen van de productschappen, waaronder de Ziekte van Aujeszky, Salmonella (Se en St), Leukose en Mycoplasma. De totale begroting van het DGF valt daardoor substantieel hoger uit dan in voorgaande jaren.

4.1 Beleidsartikel 1 Bewaking en bestrijding van dierziekten en voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen

Algemene doelstelling

Bewaking en bestrijding van bepaalde dierziekten en het voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van EZ is verantwoordelijk voor:

- Het bestrijden van dierziekten die op basis van wetgeving verplicht moeten worden bestreden en indirect verantwoordelijk voor welzijnsaspecten bij de bestrijding.
- Het tijdig signaleren en afhandelen van verdenkingen en besmettingen door onderzoek en monitoring/bewaking van bepaalde dierziekten (bijvoorbeeld scrapie, blauwtong, brucella melitensis, klassieke en Afrikaanse varkens pest, MKZ, AI, Ziekte van Aujeszky, salmonella en Mycoplasma en BSE).
- Effectieve en doelmatige crisisorganisatie bij dierziektenuitbraken.

Telkens na een uitbraak van een besmettelijke dierziekte vindt een evaluatie plaats op alle onderdelen van bestrijdingsmaatregelen, welzijnsmaatregelen en crisisorganisatie.

Beleidswijzigingen

Beleidswijzigingen op het terrein van het diergezondheid worden opgenomen onder artikel 16 «Concurrerende, duurzame, veilige, agro-,visserij- en voedselketens» van de EZ-begroting.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
01 Bewaking en bestrijding van dierziekten en voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen							
Verplichtingen	**13.751**	**42.824**	**30.620**	**30.620**	**30.620**	**30.620**	**30.620**
Uitgaven	**13.751**	**42.824**	**30.620**	**30.620**	**30.620**	**30.620**	**30.620**
waarvan juridisch verplicht			63%				
Beginsaldo	9.294	19.064					
Programma-uitgaven	13.751	42.824	30.620	30.620	30.620	30.620	30.620
Opdrachten	**13.751**	**42.824**	**30.620**	**30.620**	**30.620**	**30.620**	**30.620**
1. Bewaking van dierziekten	4.531	9.307	17.707	17.707	17.707	17.657	17.657
2. Bestrijding van dierziekten	9.147	33.517	12.553	12.553	12.553	12.603	12.603
3. Voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen	–	–	–	–	–	–	–
4.Overig	73	–	360	360	360	360	360
Ontvangsten	**23.521**	**42.824**	**30.620**	**30.620**	**30.620**	**30.620**	**30.620**
Eindsaldo	19.064						
Specificatie ontvangsten:							
Ontvangsten van EZ[1]			10.486	10.486	10.486	10.486	10.486
Ontvangsten van EU m.b.t. salmonella bewaking en bestrijding			2.750	2.750	2.750	2.750	2.750
Ontvangsten van sector (bewaking)[2]			9.799	9.799	9.799	9.799	9.799

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ontvangsten van sector (bestrijding)[2]			7.585	7.585	7.585	7.585	7.585

[1] Dekking uit artikel 16,onderdeel «bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken» (in 2016 € 4,040 mln), het restant uit andere instrumenten van artikel 16.
[2] De ontvangsten van sector uit de heffingen en / of sectorreserves moeten op basis van het in het voorjaar van 2015 afgesloten convenant de komende periode worden uitgewerkt in wet- en regelgeving. Mede op basis hiervan kunnen de komende jaren nog verschuivingen optreden in de financiering door EZ en sector.

Budgetflexibiliteit
Er is sprake van doorlopende contracten met bedrijven om bewakingsprogramma's uit te voeren en/of om beschikbaar te zijn voor dienstverlening tijdens crises, waardoor uitgaven voor ruwweg 63% juridisch verplicht zijn. De resterende 37% is op basis van het convenant aan bestuurlijke afspraken gebonden en betreft de jaarlijks terugkerende bestrijdingskosten, de subsidie basismonitoring, die EZ al jaren verleent en waarover met sectoren afspraken zijn gemaakt over continuering van hun bijdragen (en die van EZ) via het DGF en de sectorbijdragen aan de Stichting Diergeneesmiddelen Autoriteit (SDa).

Financiering DGF
De middelen ter financiering van de uitgaven van het DGF zijn afkomstig van het Rijk, van het bedrijfsleven (middels een heffing of uit sectorreserves) en van de Europese Unie. De bijdrage van het Rijk wordt geraamd en verantwoord in het beleidsartikel 16 van de EZ-begroting. De afspraken over de bijdrage van het bedrijfsleven aan het DGF zijn vastgelegd in het op 30 april 2015 ondertekende vierde «Convenant financiering bestrijding besmettelijke dierziekten 2015–2019» tussen EZ en de sectorpartijen vereniging ZuivelNL, stichting Brancheorganisatie Kalversector, stichting AVINED, Producentenorganisatie Varkenshouderij, LTO Nederland (vakgroepen Schapenhouderij, Melkgeitenhouderij en Vleesveehouderij) en het Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders (TK, 29 683, nr. 198).

Het vorige convenant tussen de overheid en de productschappen voor de veehouderijsectoren rund, varken, schapen en geiten en pluimvee eindigde tegelijk met het opheffen van de productschappen per 31 december 2014. Soortgelijke convenanten hebben sinds het jaar 2000 voorzien in de afspraken over de medefinanciering door de sectoren aan de verplichte, door EZ uitgevoerde, dierziektebestrijding. Om vanaf 1 januari 2015 de afspraken rondom de financiering van de dierziektenbestrijding in te vullen zijn de veterinair inhoudelijke en financiële wensen met de sector afgestemd. Tevens is er een nieuwe heffingsgrondslag gekozen na het wegvallen van de PBO-heffing: een heffing van EZ op basis van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. De inkomsten uit de heffing worden geraamd op het ontvangstenartikel DGF

Het convenant werkt terug tot en met 1 januari 2015 om de continuïteit van de afspraken te waarborgen. Nieuw in dit convenant is dat er nu ook afspraken gemaakt zijn over de financiering van overgenomen PBO-taken, zoals de basismonitoring, de kosten voor de Stichting Diergeneesmiddelen Autoriteit en kosten voor de preventie en bestrijding van Salmonella Se/St, Mycoplasma Gallisepticum, Ziekte van Aujeszky, Leukose en voor de monitoring van Aviaire Influenza en Newcastle Disease.

Het convenant beschrijft wie (sector en/of overheid) voor welke kosten aan de lat staat en bepaalt hoeveel de deelsectoren maximaal zelf moeten betalen (de plafondbedragen).

De nieuwe plafondbedragen voor de periode 2015 tot en met 2019 zijn vastgesteld op:
(* € 1.000). De bedragen worden jaarlijks geïndexeerd aan de hand van de omvang van de veestapel en het consumentenprijsindexcijfer alle huishoudens (art. 7 convenant).

Sector	Plafond	Toelichting
Runderen (melkkoeien, vleeskalveren en vleesvee)	23.540	
Varkens	53.447	waarvan 30.000 voor AVP en SVD
Pluimvee	47.138	waarvan 2.113 voor NCD
Schapen en geiten	5.074	

In het convenant is verder bepaald dat met ingang van 2016 in de begroting van het Diergezondheidsfonds crisisreserves worden gevormd en in stand gehouden uit de bijdragen van de sectoren ter grootte van 20% van de begrote bestrijdingskosten per sector in de convenantsperiode. De reserves zijn bedoeld om in geval van een crisis direct de bestrijdingskosten te kunnen betalen. Echter de begrote ontvangsten voorzien nog niet in een component «opbouw reserves»; deze zal bij een eerstvolgende tariefswijziging worden meegenomen.

De opbrengsten uit de diergezondheidsheffing worden aangewend voor die sectoren waarvan de middelen afkomstig zijn. In de administratie van inkomsten en uitgaven van het fonds worden daartoe per diersoort de daaraan gerelateerde inkomsten en uitgaven geadministreerd.

Toelichting op de instrumenten

1. Bewaking van dierziekten
Het signaleren van (mogelijke) dierziekten vindt plaats door houders van dieren, dierenartsen en/of medewerkers van laboratoria/onderzoeksinstellingen, hetzij op basis van klinische verschijnselen dan wel op basis van de uitkomsten van laboratoriumonderzoek. In het geval deze verschijnselen kunnen wijzen op een aangifteplichtige ziekte, dient dit onmiddellijk bij de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) te worden gemeld. Naast de meldplicht worden in opdracht van EZ bewakings- en monitoringsprogramma’s uitgevoerd die deels door de Europese Unie (EU) verplicht zijn gesteld ter behoud van de dierziektevrij-status. Door bewakingsonderzoeken uit te voeren wordt het risico dat een ziekte niet of niet tijdig wordt opgemerkt gereduceerd. Bewakingsprogramma’s ondersteunen tevens de preventie van de betreffende dierziekten.

Streefwaarden
– Behoud van de huidige, officieel door de EU en door de Wereldorganisatie voor diergezondheid (OIE) verleende, status vrij te zijn van een aantal dierziekten.

Beleidsinstrumenten
De EU en de OIE verlenen onder bepaalde voorwaarden aan lidstaten officiële erkenningen voor het vrij zijn van besmettelijke dierziekten. Deze door de EU erkende statussen «vrij van dierziekten» worden bewaakt op

basis van meldingen van actuele uitbraken en voor bepaalde dierziekten door het periodiek uitvoeren van bewakingsprogramma's. Lidstaten en bij de OIE aangesloten landen zijn verplicht om uitbraken van ziekten direct te melden aan de OIE en EU.

Om de door de EU en de OIE verleende erkenningen «vrij van dierziekten» dan wel «verwaarloosbaar risico» te behouden worden bewakingsprogramma's voor de volgende zes dierziekten uitgevoerd: Brucella melitensis, Brucellose, Blauwtong, BSE, Ziekte van Aujeszky en Aviaire Influenza (AI).

Naast deze officiële vrijstatus zijn er andere redenen voor het uitvoeren van monitoringprogramma's, bijvoorbeeld de volksgezondheid of nationale diergezondheidsbelangen. Zo is voor Nederland de monitoring op Q-koorts, Mycoplasma gallisepticum en Salmonella St/Se belangrijk. In 2015 worden deze monitoringsprogramma's voortgezet.

Voor een snelle opsporing van dierziekten is de overheid in sterke mate afhankelijk van de opmerkzaamheid van veehouder en dierenarts en van hun bereidheid een verdenking te melden. In aanvulling op de monitoringsprogramma's worden daarom zogenaamde «early warning»-programma's uitgevoerd voor AI en KVP. Deze bieden de mogelijkheid om bij een eventuele verdenking van een infectie (een) monster(s) op te sturen voor uitsluitingsdiagnostiek.

Prestatiegegevens			
Bewaking van dierziekten	Bedrijven (aantallen)	Dieren (aantallen)	Uitgaven (x € 1.000,–)
Basismonitoring			3.800
Brucella (schaap, geit)	1.500	14.000	400
Blauwtong (rund, schaap, geit)	291	387	100
BSE rund, bij destructor en bij noodslachting		48.000	1.950
TSE schaap/geit, bij destructor[1]		3.000	40
KVP (varkens)			
– Veehouderij (early warning)		540	
– Veehouderij (tonsillen)		4.600	300
– Wilde zwijnen		500	150
AI			
Bedrijfsmatig pluimvee: early warning		1.400	
– Insturen monsters (swabs)	1.500		100
– Melding afwijkende verschijnselen (bij GD)	1.200		
– Bedrijfsmatig pluimvee: monitoring serologische testen	2.700	170.000	850
Wilde vogels:			
– Monitoring levende wilde vogels		5.000	
– Monitoring dode vogels		500	105
Q-koorts (melkmonsters)	380		915
Subtotaal			*7.860*
Overgenomen Productschapstaken			
Basismonitoring[2]			4.600
Leukose		26.000	450
Ziekte van Aujeszky (varken)			40
Salmonella Se St (pluimvee)			
– Bewaking en preventie[3]		9.358	484
– verificatieonderzoek VB	58		36
– verificatieonderzoek Leg	26		121
– vaccinatie	2.000 koppels leg en 693 koppels vermeerdering		4.000[4]
Mycoplasma			116
Subtotaal			*9.847*
Totaal bewaking van dierziekten			**17.707**
Begrote sectorbijdrage			
Rund (inclusief leukose monitoring)			3.539
Varken (inclusief ziekte van Aujeszky)			1.429
Schapen en geiten			1.134
Pluimvee (inclusief Salmonella Se St en mycoplasma)			3.697

[1] In 2013 is het monitoringsprogramma voor TSE bij schapen en geiten aangepast, omdat door de gedaalde omvang van het schapen- en geitenbestand conform EU-wetgeving volstaan kan worden met een kleiner aantal monsters. Hiermee is in de begroting rekening gehouden
[2] Betreft 50% sectoraandeel plus de BTW.
[3] Verwachting 2016: vleeskuikens 85 detectie en 5 serotypering; kalkoenen 6 detectie en 2 serotypering, Vermeerdering 5.600 detectie en 60 serotypering; leg 3.500 detectie en 100 serotypering. Totaal 9.358 monsters die genomen worden.
[4] 50% Cofinanciering door EU en 50% door sector.

Bron: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (BSE en TSE), Erasmus MC (onderzoek levende wilde vogels), SOVON en CVI (onderzoek dode wilde vogels), Nederlandse Schapen- en Geitenfokkers Organisatie (Brucella) en Gezondheidsdienst voor Dieren (overig).

De aantallen bedrijven en dieren in bovenstaande tabel zijn indicatief en gebaseerd op realisatiecijfers in voorgaande jaren en een inschatting van de ontwikkelingen.
De Europese cofinanciering voor de uitvoering van BSE- en TSE-tests wordt afgebouwd van 100% in 2015 naar de reguliere 50% in 2017 (2016: 75%). EZ en sector zullen de lagere Europese vergoeding ieder voor de helft compenseren door hogere bijdragen.

2. Bestrijding van dierziekten
Onder de bestrijding van dierziekten vallen:
- Onderzoek naar verschijnselen die kunnen duiden op een aangifteplichtige dierziekte na een melding door een (vee)houder en/of door een dierenarts;
- Onderzoek van verdachte dieren;
- Treffen van voorzieningen om onmiddellijk te kunnen bestrijden;
- Bestrijding van besmettelijke dierziekten zoals Q-koorts, tuberculose, brucellose en leukose;
- Bestrijding van zeer besmettelijke dierziekten zoals AI, MKZ en KVP.

Als veehouders verschijnselen signaleren bij hun dieren die kunnen duiden op een aangifteplichtige dierziekte, is melding daarvan verplicht. Het onderzoeken van deze meldingen is een belangrijke structurele taak van de NVWA. Naast dit structureel onderzoeken van verschijnselen bij dieren als gevolg van een melding, wordt structureel onderzoek uitgevoerd naar brucellose bij runderen als deze runderen binnen een bepaalde periode hun vrucht hebben verloren. Ook bij een positief testresultaat in een bewakingsonderzoek van een aangifteplichtige ziekte wordt dit gemeld bij de NVWA. Indien een bevestigingstest positief is, wordt het bedrijf door de NVWA besmet verklaard en wordt tot bestrijding overgegaan.

De bestrijding van dierziekten omvat feitelijk twee fasen, de eerste fase (de verdenkingsfase) vangt aan als verschijnselen, informatie of resultaten van onderzoek worden gemeld die kunnen duiden op een aangifteplichtige dierziekte, de tweede fase (de bestrijdingsfase) vangt aan als een besmetting is vastgesteld of als er zodanige aanwijzingen zijn dat moet worden uitgegaan van een besmetting.

Zodra sprake is of moet worden uitgegaan van een besmetting, worden onmiddellijk bestrijdingsmaatregelen getroffen door de (permanente) crisisorganisatie van EZ. Vertraging van de bestrijding leidt tot meer besmettingen en daarmede tot langduriger bestrijdingsmaatregelen. Door EZ zijn contracten gesloten met bedrijven voor de beschikbaarstelling van mensen en middelen die een kritische rol vervullen in het bestrijdingsproces. Bestrijding vindt plaats volgens Europese bestrijdingsrichtlijnen. De aanpak is geregeld in diverse draaiboeken van het ministerie. Op www.rijksoverheid.nl staan de actuele draaiboeken.
In bepaalde gevallen kan de inzet van beschermende noodvaccinatie (vaccinatie «voor het leven») een effectieve bestrijdingsmethode zijn. In plaats van het in grote aantallen ruimen van dieren kan de uitbraak bij bepaalde dierziekten tot staan worden gebracht door vaccinatie, in een bepaalde cirkel rondom besmette bedrijven. Gezonde gevaccineerde dieren worden niet meer gedood. Op basis van de huidige EU-regelgeving is beschermende noodvaccinatie mogelijk bij de bestrijding van uitbraken van MKZ, KVP en AI. Deze aanpak is op dit moment alleen uitvoerbaar bij dierziekten waarvoor een effectief vaccin beschikbaar is, te weten MKZ en

KVP. De mogelijkheid van noodvaccinatie is vastgelegd in de betreffende beleidsdraaiboeken.

Streefwaarden
– Zo snel en effectief mogelijk bestrijden van dierziekten.

Concreet houdt dit in dat bij een melding een onderzoek wordt ingesteld. Voor zover de melding betrekking heeft op verschijnselen die duiden op een zeer besmettelijke dierziekte, moet binnen 3 uur een deskundigenteam ter plaatse een onderzoek instellen.

Beleidsinstrumenten
Voor de bestrijding van dierziekten staan onder andere de volgende instrumenten ter beschikking:
– wettelijke verplichting van houders van dieren en dierenartsen om verschijnselen die duiden op een aangifteplichtige dierziekte te melden;
– klinische inspectie door een team van dierenartsen op bedrijven waar mogelijk sprake is van aangifteplichtige dierziekten;
– monsternames door een team;
– diagnostisch onderzoek van afgenomen monsters bij dieren;
– instellen van stand-still, vervoersverboden, compartimenten;
– vaccineren van dieren;
– onderzoek van dieren op buurtbedrijven en andere relevante bedrijven;
– tracering van een besmetting (van en naar);
– doden van besmette dieren;
– doden van dieren die een reëel gevaar zijn voor verspreiding van de besmetting;
– destructie van (besmette) dieren;
– reinigen en ontsmetten van bedrijven;
– schadeloosstellen van houders voor gedode dieren.

De grondslag voor de inzet van bovenstaande instrumenten zijn:
– EU-richtlijnen en EU-verordeningen;
– Gwwd;
– (beleids)draaiboeken;
– crisisorganisatie en voorzieningen.

Begrote uitgaven 2016 (x € 1.000)	
Bestrijding van dierziekten	Uitgaven[1]
Verdenkingen	
– Brucellose (verwerpersonderzoek)[2]	1.000
– KVP	100
– MKZ (rund, schaap, geit)	15
– AI (LPAI)	300
– BSE (rund)	20
– TSE (schaap, geit)	15
– Diagnostiek verdenkingen[3]	600
Voorzieningen	
– AUV	300
– Calamiteitenreserve destructie	1.890
– Waakvlamcontracten	650
– Voorziening vaccinatie ZvA, MKZ en KVP	
– Overige voorzieningen	2.400
Bestrijding	
Jaarlijks terugkerende kosten bestrijding	2.700
Subtotaal	**9.990**
Overgenomen Productschapstaken	
Bestrijding Ziekte van Aujeszky	760
Bestrijding Salmonella	
– ruimingskosten	303
– vergoeding waarde dieren[4]	1.500
Subtotaal	**2.563**
Totaal	**12.553**
Begrote sectorbijdrage[5]	
Rund	2.122
Varken (inclusief ziekte van Aujeszky)	1.835
Schapen en geiten	420
Pluimvee (inclusief Salmonella)	3.208

[1] Begrote bedragen gebaseerd op gerealiseerde kosten 2011–2013 (zie jaarverslagen DGF), daarbij rekening houdend met meerjarige trends en structurele veranderingen.
[2] Aantal bemonsterde dieren geraamd op 11.000.
[3] Met betrekking tot de diagnostiek verdenkingen is een contract gesloten met het CVI waarbij naar schatting € 0,6 mln ten laste van bestrijding dierziekten komt. De kosten worden uiteindelijk afgerekend per diersoort.
[4] 50% Cofinanciering door EU en 50% door sector.
[5] De geraamde sectorbijdragen bevatten nog geen component «reserve bestrijdingskosten» vanwege de latere afspraken die hierover zijn gemaakt (na de vaststelling van de tarieven en de afspraken over de bijdragen uit sectorale reserves rund en varken).

Toelichting
Kosten van verdenkingen en bestrijding van overige relevante dierziekten worden opgenomen in de suppletoire wetten en in de verantwoording, indien zich hierbij uitgaven voordoen.

3. Voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen
Bij uitbraken van wettelijk te bestrijden dierziekten treden – op basis van het draaiboek – diverse veterinaire maatregelen in werking. Eén van de maatregelen is het instellen van een vervoersverbod waardoor in bepaalde gebieden het vervoer van bepaalde diercategorieën niet meer is toegestaan dan wel aan stringente voorwaarden is gebonden. Als gevolg van het vervoersverbod kunnen in deze gebieden welzijns- en huisvestingsproblemen ontstaan (meer of grotere dieren dan de beschikbare

hokcapaciteit toelaat, met als gevolg onder andere gezondheidsproblemen, agressiviteit, stress etc.). Ter vermindering van de meest urgente welzijnsproblemen kan worden besloten om dieren op te kopen en gecontroleerd af te voeren.

Streefwaarden

Beperken van de welzijnsproblemen bij dieren in geval van een dierziekte uitbraak.

Beleidsinstrumenten

Opkoopregeling

Een opkoopregeling wordt toegepast als sprake is van of een situatie ontstaat van overvolle stallen als direct gevolg van de bestrijdingsmaatregelen. Bij het instellen van een opkoopregeling kunnen veehouders in een afgebakend gebied hun dieren op vrijwillige basis aan de overheid aanbieden. Hier staat een financiële bijdrage tegenover waarbij aanvullende voorwaarden kunnen worden gesteld.

4. Overig

Dit artikel is voor de financiering van overige uitgaven, zoals de sectorbijdragen aan de SDa, eventuele terugstorting van de voorfinanciering naar de begroting van EZ en uitgaven die onder andere betrekking hebben op de voedselveiligheid en daarmee samenhangend de diergezondheid. Omdat het karakter van dergelijke uitgaven op voorhand niet is te voorspellen, kunnen geen streefwaarden worden opgenomen.

Ontvangsten

De ontvangsten betreffen bijdragen van het bedrijfsleven en van het Rijk. De huidige verdeling van de kosten tussen bedrijfsleven en het Rijk is vastgelegd in het «Convenant financiering bestrijding besmettelijke dierziekten 2015–2019». De kosten van bewaking van dierziekten worden in beginsel 50% door het Rijk en 50% door het bedrijfsleven gefinancierd met uitzondering van de bewakingsprogramma's die EZ heeft overgenomen van de productschappen. De basismonitoring blijft 50/50 gefinancierd. De financiering van de kosten van bestrijding is afhankelijk van de soort dierziekte en de noodzakelijke voorzieningen. In aanleg worden deze kosten – tot een per diersoort afgesproken plafond – voor 100% doorberekend aan de veehouderijsectoren. Behalve de kosten van de voorzieningen; deze worden gefinancierd door overheid en sector, beide voor 50%. Boven deze plafonds draagt de overheid de resterende kosten in de betreffende convenantsperiode. Voor de basismonitoring zijn de plafonds niet van toepassing.

5. BIJLAGEN

5.1 Bijlage ZBO's en RWT's

Onderstaand zijn alle ZBO's en RWT's van het Ministerie van EZ opgenomen. Voor een overzicht van de stichtingen die gelieerd zijn aan het Ministerie van EZ wordt verwezen naar het volgende overzicht: http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/eleni/organisatie/stichtingen-ministerie-eleni

	Externe organisatie (met wettelijke en/ of bestuurlijke taak)	RWT	ZBO	Functie	Begro-tingsar-tikel(en)	Begrotings-ramingen x € 1.000	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO
1	Agrarische Opleidings-centra (13)	X	X[1]/X[2]	De AOC's zijn de kennisinstellingen / opleidingsinstituten voor voeding, natuur en milieu op MBO/VMBO-niveau.	17	500.302	
2	Bureau Beheer Landbouwgronden/ Commissie Beheer Landbouwgronden	X	X[2]	BBL is belast met de verwerving van onroerend goed voor het realiseren van overheidsdoelen in het landelijk gebied met betrekking tot de thema's natuur, landbouw, recreatie, landschap, water en milieu.		Geen bijdrage	www.dlg.nl www.rvo.nl
3	Centraal Bureau voor de Statistiek	X	X	Het verzamelen, bewerken en publiceren van statistieken ten behoeve van praktijk, beleid en wetenschap. Naast de verantwoordelijkheid voor de nationale (officiële) statistieken is het CBS ook belast met de productie van Europese (communautaire) statistieken. De wettelijke grondslag voor het CBS is de «Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek».	11	142.600	www.cbs.nl
4	Centrale Commissie voor de Statistiek		X	Het, als onafhankelijke commissie, bewaken van de onafhankelijkheid, onpartijdigheid, relevantie, kwaliteit en continuïteit van het statistische programma van het CBS.		Geen directe bijdrage	zie www.cbs.nl
5	Centrale Commissie Dierproeven		X	De CCD verleent vergunningen voor het verrichten van dierproeven op basis van adviezen van een van de Dierexperimenten Commissies (DEC).	16	922	www.centralecom-missiedierproeven.nl/

	Externe organisatie (met wettelijke en/ of bestuurlijke taak)	RWT	ZBO	Functie	Begrotingsartikel(en)	Begrotingsramingen x € 1.000	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO
6	College Toelating Gewasbeschermingsmiddelen en Biociden (vh. CTB)	X	X	Het Ctgb oordeelt over de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden.	16	1.007	www.ctgb.nl
7	AOC Raad (Bureau Erkenningen)	X		Bureau Erkenningen (BE) van de AOC Raad is in de Regeling gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Rgb), aangewezen als instantie voor het verstrekken van vakbekwaamheidsbewijzen gewasbescherming.		Geen directe bijdrage	www.erkenningen.nl
8	Edelmetaal Waarborg Nederland	X	X	Het keuren van alle gouden, zilveren en platina voorwerpen boven een bepaalde gewichtsdrempel en alvorens zij op de Nederlandse markt worden gebracht, te voorzien van één of meerdere stempelmerken (het waarborgen).		Geen bijdrage	www.ewnederland.nl
9	Examinerende instanties als bedoeld in artikel 19 van de Examenregeling frequentiegebruik 2008	X		Het afnemen van examens ter verkrijging van vergunningen voor het gebruik van frequentieruimte.		Geen bijdrage	
10	Faunafonds	X	X[2]	Het Faunafonds is belast met het toekennen van tegemoetkomingen in door beschermde diersoorten aangerichte schade, het bevorderen van maatregelen ter voorkoming en bestrijding van dergelijke schade en advisering aan gedeputeerde staten van provincies en de Minister van Economische Zaken.		[3]	www.faunafonds.nl
11	Grondkamers (5)		X	Bevorderen van goede pachtverhoudingen in Nederland, toetsen van de inhoud van pachtovereenkomsten aan de dwingend rechtelijke bepalingen van de Pachtwet, uitvoeren van een prijstoetsing en toetsen van overeenkomsten van korte duur, bepalen van verpachte waarde.		Geen bijdrage	www.grondkamers.nl
12	Herinrichtingscommissie Oost-Groningen & Drents-Groningse Veenkoloniën[4]		X[2]			Geen bijdrage	

	Externe organisatie (met wettelijke en/ of bestuurlijke taak)	RWT	ZBO	Functie	Begro-tingsar-tikel(en)	Begrotings-ramingen x € 1.000	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO
13	Hogere Agrarische Onderwijsinstellingen (6)	X	X[1]/X[2]	De HAS'en zijn de kennisinstellingen / opleidingsinstituten voor voeding, natuur en milieu op HBO-niveau.	17	85.829	
14	Kamer voor de Binnenvisserij		X[2]	Toetsen van overeenkomsten van huur en verhuur van visrechten en het goedkeuren van toestemmingen om te vissen, uitgegeven door visrechthebbenden; beide met het oog op een doelmatige bevissing van binnenwateren.		Geen bijdrage	
15	Kamer van Koophandel		X	Het ondersteunen van ondernemers en eerstelijns aanspreekpunt van de overheid voor ondernemers. Wettelijke taken volgens de Wet op de Kamer van Koophandel zijn: het voeren van een handelsregister, onderhouden van een digitaal en fysieke ondernemerspleinen, geven van voorlichting, innovatietaak en regiostimuleringstaak.	13	113.488[5]	www.kvk.nl
16	Keuringsinstanties als bedoeld in artikel 10.3 Telecommunicatiewet[6]		X[2]	Het afgeven van advies in het kader van rapporten, certificaten of EG-typeverklaringen voor radiozendapparaten en randapparaten. Het doen van onafhankelijke onderzoeken naar de overeenstemming van producten of diensten met de geldende regelgeving.		Geen bijdrage	
17	Raad voor de Accreditatie	X	X	Verifiëren dat instellingen die actief zijn op het gebied van laboratoriumtesten, inspecteren, kalibreren en certificeren aan accreditatienormen voldoen. De taken van de Raad voor Accreditatie zijn vastgelegd in de Wet aanwijzing nationale accreditatie-instantie.	11	212	www.rva.nl

	Externe organisatie (met wettelijke en/ of bestuurlijke taak)	RWT	ZBO	Functie	Begro-tingsar-tikel(en)	Begrotings-ramingen x € 1.000	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO
18	Raad van Bestuur Autoriteit Consument en Markt (ACM)		X	Doel van de ACM is vergroting van de effectiviteit en de efficiëntie van het markttoezicht op de niet-financiële markten in Nederland. Het betreft drie typen van markttoezicht die tot doel hebben om markten goed te laten werken: mededingings-toezicht, sectorspecifiek markttoezicht en consumentenbe-scherming.	11	375	www.acm.nl
19	Raad voor de Planten-rassen		X	De Raad voor planten-rassen geeft uitvoering aan de Zaaizaad- en Plantgoedwet 2005 op het gebied van toelating van plantenrassen en verlening van intellec-tuele eigendomsbe-scherming m.b.t. plantenrassen (kwekers-recht).	16	824	www.plantenrassen.nl
20	Rendac BV	X		Ophalen, verwerken en (laten) vernietigen van dierlijke restmaterialen en kadavers (categorie 1- en 2-materiaal, niet bestemd voor consumptie).		Geen bijdrage	www.rendac.nl
21	Staatsbosbeheer	X	X[2]	Staatsbosbeheer richt zich op de volgende hoofddoelstellingen: het instandhouden, herstellen en ontwikkelen van natuur-, landschaps- en cultuurhistorische waarden in de gebieden van Staatsbosbeheer; het bevorderen van recreatie in zo veel mogelijk gebieden van Staatsbosbeheer; het leveren van een bijdrage aan de productie van milieuvriendelijke en vernieuwbare grondstoffen zoals hout.	18	25.947	www.staatsbosbeheer.nl
22	Stichting Bloembollenkeuringsdienst	X	X	Stichting BKD geeft uitvoering aan de Landbouwkwaliteitswet (Plantenziektenwet) in de sector bloembollen.		Geen bijdrage	www.bloembollen keuringsdienst.nl
23	Stichting Centraal Orgaan Kwaliteitsaangelegenheden Zuivel	X	X	Stichting COKZ geeft uitvoering aan de Landbouwkwaliteitswet in de zuivelsector en in de sector pluimvee en eieren (COKZ/NCAE).	16	165	www.cokz.nl

	Externe organisatie (met wettelijke en/ of bestuurlijke taak)	RWT	ZBO	Functie	Begro-tingsar-tikel(en)	Begrotings-ramingen x € 1.000	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO
24	Stichting COVA	X		Er voor zorgen dat Nederland te allen tijde een minimum voorraad aardolieproducten heeft, om in tijden van crises te kunnen voldoen aan de aardolievraag.	14	111.000	www.cova.nl
25	Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek	X		In het algemeen belang bijdragen aan strategisch en toepassingsgericht onderzoek op het gebied van productie, verwerking, afzet en handel van agrarische producten, van de visserij, van het natuur- en milieubeheer, van de openluchtrecreatie en van het beheer en de inrichting van het landelijk gebied.	16	145.241	www.wur.nl
26	Stichting Skal	X	X	Stichting Skal geeft uitvoering aan de Landbouwkwaliteitswet m.b.t. biologische productiemethoden.		Geen bijdrage	www.skal.nl
27	Stichting Kwaliteits-Controle-Bureau	X	X	Stichting KCB geeft uitvoering aan de Landbouwkwaliteitswet en de Plantenziektenwet in de sector groenten en fruit.	16	130	www.kcb.nl
28	Stichting Nederlandse Algemene Kwaliteits-dienst Tuinbouw	X	X	Stichting Naktuinbouw geeft uitvoering aan de Zaaizaad- en Plantgoedwet 2005 (en de Plantenziektenwet) m.b.t. teeltmateriaal in de sectoren tuinbouw- en de bosbouwgewassen.		Geen bijdrage	www.naktuinbouw.nl
29	Stichting Nederlandse Algemene Keurings-diensten (Zaaizaad en Pootgoed Landbouwgewassen)	X	X	Stichting NAK geeft uitvoering aan de Zaaizaad- en Plantgoedwet 2005 (en de Plantenziektenwet) m.b.t. zaaizaad en pootgoed in de sector landbouwgewassen.		Geen bijdrage	www.nak.nl
30	TNO	X	X[2]	TNO is een onafhankelijke onderzoeksorganisatie die op basis van haar expertise en onderzoek een belangrijke bijdrage levert aan de concurrentiekracht van bedrijven en organisaties, aan de economie en aan de kwaliteit van de samenleving als geheel.	12	134.750[7]	www.tno.nl

	Externe organisatie (met wettelijke en/ of bestuurlijke taak)	RWT	ZBO	Functie	Begro-tingsar-tikel(en)	Begrotings-ramingen x € 1.000	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO
31	VSL	X		Het onderhouden en verwezenlijken van nationale meetstan-daarden zoals vastgelegd in de Metrologiewet. Op grond van artikel 3 van deze wet is VSL door de Minister van EZ hiervoor aangewezen.	11	13.573[8]	www.vsl.nl
32	Verispect	X	X	Het uitoefenen van het toezicht op de naleving van de Metrologiewet. Op grond van artikel 27 van deze wet is Verispect door de Minister van EZ hiervoor aangewezen. Daarnaast de uitvoering van het toezicht op de Waarborgwet zoals vastgelegd in de Waarborgwet.	11	Zie VSL	www.verispect.nl
33	De in het kader van de Metrologiewet art. 11 en 12 aangewezen instanties en erkende keurders[9]		X[2]	Het optreden als onafhankelijke toetsende instantie bij overeenstemmingbeoordelingen van meetinstrumenten. De werkzaamheden die zij verrichten kunnen per overeenstemmingbeoordeling verschillen maar omvat o.a. het beoordelen van kwaliteitssystemen, het afgeven van certificaten van typeonderzoek of ontwerponderzoek en het keuren van meetinstrumenten.		Geen bijdrage	
34	WaarborgHolland	X	X	Het keuren van alle gouden, zilveren en platina voorwerpen boven een bepaalde gewichtsdrempel en alvorens zij op de Nederlandse markt worden gebracht, te voorzien van één of meerdere stempelmerken (het waarborgen).		Geen bijdrage	www.waarborgholland.nl

	Externe organisatie (met wettelijke en/ of bestuurlijke taak)	RWT	ZBO	Functie	Begro-tingsar-tikel(en)	Begrotings-ramingen x € 1.000	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO
35	Wageningen Universiteit	X	X[1]/X[2]	Wageningen Universiteit is de belangrijkste Europese Universiteit op het gebied van de Life Sciences. Onderzoekers en studenten van Wageningen Universiteit richten zich op onderwerpen op het terrein van de voeding, gezondheid, natuur en leefomgeving.	17	176.986	www.wur.nl

[1] De onderwijsinstellingen zijn partieel ZBO, namelijk voor het deel waarin zij examens afnemen en beoordelen.
[2] Valt niet onder Kaderwet ZBO.
[3] Bijdrage loopt via de provincies die de financiële verantwoordelijkheid voor het Faunafonds hebben overgenomen van het Rijk (zie Besluit Faunafonds). Met het van kracht worden van de Wet natuurbescherming zullen de taken van het Faunafonds formeel bij de provincies zijn belegd.
[4] Opheffing voorgenomen. Commissie verricht alleen nog afrondende werkzaamheden.
[5] Betreft Rijksbijdrage voor 2016 groot € 113.488.000,-. Dit bedrag is exclusief de budgetfinanciering van het Handelsregister groot € 4.118.
[6] Het gaat hierbij om het volgende cluster aan ZBO's: Telefication BV, TÜV Rheinland EPS BV, Kiwa Nederland BV, DEKRA Certification BV, D.A.R.E.!! Consultancy en Thales Nederland BV.
[7] Aan TNO-AGE (een aparte organisatie-eenheid binnen TNO, begrotingsartikel 14) wordt een aparte bijdrage (€ 2.116 in 2016) verstrekt.
[8] Dit bedrag betreft niet alleen het instituut VSL, maar omvat ook de bijdrage aan Verispect en de verplichte bijdrage aan de internationale organisaties BIPM, OIML en Welmec.
[9] Het gaat hierbij om het volgende cluster aan deeltijd-ZBO's: Kalibra International BV, Kema Nederland BV, Kiwa NV Certificatie en Keuringen, NMI Certin BV en SGS Nederland BV.

5.2 Verdiepingsbijlage bij de begrotingsartikelen

Beleidsartikel 11 Goed functionerende economie en markten

Uitgaven beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand ontwerpbegroting 2015	192.483	183.123	175.774	168.998	169.003	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	5.346	328	620	726	79	
Nieuwe mutaties:						
Loon- en prijsbijstelling	700	671	642	613	616	
Overig	335				647	
Stand ontwerpbegroting 2016	198.864	184.122	177.036	170.337	170.345	170.342

Ontvangsten beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand ontwerpbegroting 2015	52.265	43.434	30.200	30.200	30.200	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	– 15.100	16.500	700	700	700	
Stand ontwerpbegroting 2016	37.165	59.934	30.900	30.900	30.900	30.900

Beleidsartikel 12 Een sterk innovatievermogen

Uitgaven beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	569.897	522.728	500.555	483.311	486.882	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	2.991	– 17.337	– 14.682	– 11.467	– 7.712	
Nieuwe mutaties:						
Bijdrage aan TNO	151	18.151	18.896	18.145	18.145	
TKI Toeslag	171	– 5.617	– 6.827	– 677	– 669	
Bijdrage RVO.nl	304	6.873	6.863	577	577	
Topsectoren overig	– 580	4.450	5.156	5.142	5.144	
Overig	– 391	– 684	– 843	– 368	– 366	
Stand Ontwerpbegroting 2016	572.543	528.564	509.118	494.663	502.001	511.530

Toelichting

Bijdrage aan TNO
De mutatie betreft met name de BTW-compensatie met ingang van 2016 van € 17 mln per jaar. Als gevolg van gewijzigde regelgeving hebben kennisinstellingen geen vooraftrek van BTW voor zover deze op activiteiten die buiten het economisch verkeer plaatsvinden (gesubsidieerde onderzoeksactiviteiten).

TKI Toeslag
In 2016 en 2017 wordt € 5 mln vanuit de TKI Toeslag overgeboekt naar Bijdrage RVO.nl voor de uitvoeringkosten van de WBSO.

Bijdrage RVO.nl
Naast de hierboven genoemde € 5 mln voor de uitvoeringskosten WBSO worden de extra inkomsten vanuit de Rijksoctrooiwet (€ 1,3 mln in 2016 en 2017) ingezet voor de uitvoering hiervan.

Topsectoren overig
De mutatie betreft met name de BTW-compensatie met ingang van 2016 van € 3 mln per jaar voor STW. Als gevolg van gewijzigde regelgeving hebben kennisinstellingen geen vooraftrek van BTW voor zover deze ziet op activiteiten die buiten het economische verkeer plaatsvinden (gesubsidieerde onderzoeksactiviteiten). Hiernaast een herverdeling als gevolg van de definitieve toedeling van de taakstelling Rutte II op onderzoeksbudgetten. Deze taakstelling was in afwachting van een nadere, EZ-brede verdeling geparkeerd op Top-sectoren overig.

Ontvangsten beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	42.013	44.149	47.646	50.242	52.437	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	2.000					
Nieuwe mutaties:						
Rijksoctrooiwet		1.300	1.300			
Stand Ontwerpbegroting 2016	44.013	45.449	48.946	50.242	52.437	49.593

Toelichting

Rijksoctrooiwet
Voor 2016 en 2017 worden hogere octrooi-ontvangsten verwacht dan de huidige raming.

Beleidsartikel 13 Een excellent ondernemingsklimaat

Uitgaven beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	306.921	264.751	247.691	242.996	246.998	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	– 5.367	– 2.996	1.825	510	259	
Nieuwe mutaties:						
Bevorderen Ondernemerschap	– 1.652	– 59	18	1.018	1.028	
Bijdrage RVO.nl	2.170	377	36	33	33	
Kamer van Koophandel	300	977	971	969	969	
ICT beleid	985	3.257	7	6	6	
Uitfinanciering subsidies	15	8	8	– 1.896	– 1.896	
Overig	– 777	– 649	– 631	– 610	– 610	
Stand Ontwerpbegroting 2016	302.595	265.666	249.925	243.026	246.787	247.681

Toelichting

Bevorderen Ondernemerschap
De mutatie bestaat met name uit de uitvoeringskosten voor TedX, funding garanties, risicomanagement en het Netherlands EFSI Investment Agency. Een deel van de raming voor uitfinanciering subsidies (2018 en 2019) wordt toegevoegd aan het budget voor Bevorderen Ondernemerschap.

Bijdrage RVO.nl
Naast de hierboven genoemde uitvoeringskosten betreft dit ook de uitvoeringskosten voor de Groeifaciliteit.

Kamer van Koophandel
Deze mutatie bestaat uit een bijdrage vanaf 2016 vanuit het Gemeentefonds aan het Nieuw Handelsregister en een prijsbijstelling met betrekking tot 2015.

ICT beleid
De mutatie van € 3,2 mln betreft het saldo van een overboeking van € 3,5 mln uit de aanvullende post bij het Ministerie van Financiën voor de Generieke Digitale Infrastructuur voor beheer en toezicht eID, en een overboeking van € 0,25 mln naar RVO.nl voor de uitvoering van Digital Gateway.

Ontvangsten beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	78.041	61.952	57.932	59.669	62.071	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	790					
Stand Ontwerpbegroting 2016	78.831	61.952	57.932	59.669	62.071	65.385

Beleidsartikel 14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening

Uitgaven beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	1.619.026	1.833.256	1.965.105	2.228.005	2.810.679	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	35.682	3.163	– 6.348	– 15.704	– 18.370	
Nieuwe mutaties:						
Lagere uitgaven MEP	– 13.400	– 7.900	– 10.900	– 5.300	– 5.600	
Duurzame Energie voor Caribisch Nederland	3.700	4.700				
Temporisering uitgaven Green Deal	2.450	– 2.450				
Horizontale schuif ETS-middelen	– 20.045		20.045			
Overige	– 414	– 443	– 59	332	332	
Stand Ontwerpbegroting 2016	1.626.999	1.830.326	1.967.843	2.207.333	2.787.041	3.453.489

Toelichting

Lagere uitgaven MEP
In de MEPraming 2014 is sprake van lagere uitgaven ten opzichte van de bestaande meerjarencijfers. Deze lagere uitgaven hebben geen consequenties voor het doelbereik duurzame energie in 2020 (14%) of 2023 (16%).

Duurzame Energie voor Caribisch Nederland
Deze middelen worden ingezet voor investeringen in duurzame energie (zon, wind) op de bovenwindse eilanden en de verplaatsing van de powerplant op Saba.

Temporisering uitgaven Green Deal
Voor de uitfinanciering van reeds aangegane verplichtingen in het kader van Green Deal is deze kasschuif noodzakelijk.

Horizontale schuif ETS-middelen
Conform afspraak blijven de middelen die in enig jaar overblijven voor Emission Trade Scheme (ETS) beschikbaar voor latere jaren. Met deze horizontale verschuiving worden de resterende middelen van 2014 die bij Voorjaarsnota reeds waren toegevoegd aan 2015 doorgeschoven naar 2017.

Ontvangsten beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	9.535.411	9.509.411	9.343.411	9.536.761	10.042.761	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	– 1.280.000	– 1.423.000	– 1.223.000	– 927.000	– 972.000	
Nieuwe mutaties:						
Bijstelling aardgasbaten	– 950.000	– 1.700.000	– 1.950.000	– 1.950.000	– 1.600.000	
Stand Ontwerpbegroting 2016	7.305.411	6.386.411	6.170.411	6.659.761	7.470.761	7.993.761

Toelichting

Bijstelling aardgasbaten
De raming van de aardgasbaten is in lijn met de uitgangspunten die het CPB heeft gebruikt bij het opstellen van de MEV. Om de veiligheid van bewoners in het gaswinningsgebied in Groningen te vergroten, heeft het kabinet in juli 2015 besloten de gaswinning in Groningen terug te brengen naar het niveau dat nodig is om de leveringszekerheid te garanderen. In 2015 is dit 30 mld m^3, dat wordt aangevuld met 3 mld m^3 die eenmalig beschikbaar is uit de berging Norg. In de jaren 2016–2020 wordt uitgegaan van een Groningen productie van 33 miljard kubieke meter per jaar. Daarnaast zijn ook de actuele, sterk gedaalde, gasprijzen verwerkt in de raming. Deze twee factoren verklaren een afname in de gasbaten in latere jaren. In de raming is nog geen rekening gehouden met een besluit van het kabinet over de toekomst van de gaswinning uit het Groningen gasveld, dat eind dit jaar wordt genomen.

Beleidsartikel 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens

Uitgaven beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	585.628	539.687	505.568	492.139	484.196	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	36.109	1.281	472	1.821	1.315	
Nieuwe mutaties:						
Loon- en prijsbijstelling	1.821	1.689	1.581	1.521	1.497	
Wettelijke taken DLO		2.308				
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)	2.600					
Overige	– 80	– 844	– 844	– 844	0	
Stand Ontwerpbegroting 2016	626.078	544.121	506.777	494.637	487.008	487.008

Toelichting

Wettelijke taken DLO
Dienst Landbouwkundig Onderzoek voert op grond van zijn Wettelijke Onderzoekstaken (WOT) Natuur en Milieu in 2016 taken uit van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) voor het berekenen van trends van plantensoorten en diersoorten. Dit budget was oorspronkelijk geraamd op artikel 18 Natuur en Regio.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)
De gemiddelde kosten van RVO voor opdrachten van de per 1 maart 2015 opgeheven Dienst Landelijk Gebied (DLG) zijn op basis van de offerte hoger dan oorspronkelijk geraamd. Op grond hiervan wordt de bijdrage aan RVO met € 0,9 mln verhoogd en de bijdrage aan voormalig DLG voor de eerste twee maanden met € 0,2 mln.

Voor ICT-aanpassingen voor uitvoering van de rijksopdrachten die voorheen door DLG werden uitgevoerd is € 1,5 mln nodig.

Ontvangsten beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	313.058	307.360	299.529	294.428	286.335	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	30.087	– 283	– 283	– 430	– 430	
Nieuwe mutaties						
Landbouwheffingen	– 242.999	– 242.999	– 242.999	– 242.999	– 242.999	
Stand Ontwerpbegroting 2016	100.146	64.078	56.247	50.999	42.906	42.906

Toelichting

Landbouwheffingen
Op basis van de verordening EU (nr. 2007/436/EG,Euratom) is het niet meer noodzakelijk dat invoerrechten en landbouwheffingen afzonderlijk worden verantwoord. Met ingang van 2015 worden de ontvangen landbouwheffingen op de begroting van het Ministerie van Financiën geraamd en verantwoord.

Beleidsartikel 17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit

Uitgaven beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	839.465	762.581	754.511	748.656	730.534	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	4.321	26.503	24.502	10.498	16.498	
Nieuwe mutaties:						
WO groen	755	721	720	728	734	
HBO groen	365	307	303	306	310	
MBO groen	713	682	667	667	623	
VMBO groen	1.280	1.305	1.293	1.262	1.221	
Aanvullende onderwijssubsidies	660	3.824	3.828	3.773	3.732	
Overig	250	78	73	73	73	
Stand Ontwerpbegroting 2016	847.809	796.001	785.897	765.963	753.725	743.524

Toelichting
De mutaties op de onderdelen van bekostiging betreffen loon- en prijsbijstelling.

Vanuit de begroting van OCW worden de intensiveringsgelden die betrekking hebben op groen onderwijs overgeheveld naar de EZ-begroting ten gunste van de aanvullende onderwijssubsidies.

Ontvangsten beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	75	75	75	75	75	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015						
Stand Ontwerpbegroting 2016	75	75	75	75	75	75

Beleidsartikel 18 Natuur en regio

Uitgaven beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	293.151	249.155	220.228	208.023	200.872	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	– 33.346	– 41.313	– 41.353	– 41.421	– 41.046	
Nieuwe mutaties:						
Loon- en prijsbijstelling	749	468	413	395	367	
Wettelijke taken DLO (zie artikel 16)		– 2.308				
Sterke regio's		5.700	– 1.100	– 2.400	– 1.100	
Overboeking van Provinciefonds (ANLB)	9.000					
Overige	– 1.495	– 974	794	– 214	– 214	
Stand Ontwerpbegroting 2016	268.059	210.728	178.982	164.383	158.879	158.879

Toelichting

Sterke regio's
De betalingen aan de Sterke Regio's vinden versneld plaats. Deze middelen hebben betrekking op de uitfinanciering van in het verleden aangegane verplichtingen in het kader van het oplossen van knelpunten en het benutten van gebiedsgerichte kansen gericht op versterking van het Nederlandse vestigingsklimaat en gebiedsprojecten die een bijdrage hebben gekregen uit het Nota Ruimte-budget van EZ.

Overboeking van Provinciefonds (ANLB)
Voor de transitieperiode Agrarisch Natuur & Landschapsbeheer (2014 – 2016) zijn in het kader van het Natuurpact afspraken gemaakt over de financiering van de kosten. De totale bijdrage van provincies bedraagt naar huidig inzicht € 24 miljoen. Voor 2015 gaat het om een bijdrage van € 9 mln. De provincies zijn overeengekomen om het bedrag in mindering te brengen op de decentralisatie-uitkering Natuur, die al in een eerder stadium vanuit EZ is overgeheveld naar de begroting van het Provinciefonds. Het bedrag wordt toegevoegd aan de bijdrage aan RVO.

Ontvangsten beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	96.707	100.957	64.282	51.380	39.061	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	25.200					
Stand Ontwerpbegroting 2016	121.907	100.957	64.282	51.380	39.061	32.703

Beleidsartikel 19 Toekomstfonds

Uitgaven beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	176.728	127.842	98.129	100.528	88.521	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	157.062	28.530	5.699	13.434	9.788	
Nieuwe mutaties:						
Fund to Fund	– 95.000	15.000	15.000	15.000	13.000	
ROM's	– 2.000					
Innovatiekrediet	1.194	– 6.670	3.110	– 191	– 1.192	
Overig	36	39	40	56	51	
Stand Ontwerpbegroting 2016	238.020	164.741	121.978	128.827	110.168	122.315

Toelichting

Fund to fund
De raming van de middelen voor het Dutch Venture Initiative (€ 100 mln) wordt aangepast aan het verwachte uitfinancieringspatroon. Deze reeks loopt tot en met 2028.

ROM's
De verkoop van de aandelen LIOF (ontvangstmutatie) zal € 2 mln minder opbrengen dan aanvankelijk geraamd. Hierdoor is er ook € 2 mln minder beschikbaar voor eventuele kapitaalstortingen in de ROM's.

Innovatiekrediet
De beschikbare middelen voor de Innovatiekredieten worden in lijn gebracht met de verwachte uitgaven.

Ontvangsten beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	21.188	32.088	33.388	40.588	42.588	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	44.000					
Nieuwe mutaties:						
ROM's	– 2.000					
Stand Ontwerpbegroting 2016	63.188	32.088	33.388	40.588	42.588	47.600

Toelichting

ROM's
De verkoop van de aandelen LIOF zal € 2 mln minder opbrengen dan aanvankelijk geraamd.

Artikel 40 Apparaat

Uitgaven niet-beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	349.016	333.707	310.807	303.833	308.809	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	37.697	36.948	27.768	25.618	25.251	
Nieuwe mutaties:						
Diversen apparaat	1.930	0	0	0	0	
Loonbijstellingstranche 2015	1.183	1.173	1.116	1.121	1.127	
Prijsbijstellingstranche 2015	179	346	413	389	381	
Herverdeling eenheidsprijzen kantoren		7.732	5.597	644	195	
ACM uitvoeringstoets Caraibisch Nederland	400	800	400			
Overig	– 307	– 463	– 321	– 200	– 766	
Stand Ontwerpbegroting 2016	390.098	380.243	345.780	331.405	334.997	331.740

Toelichting

Diversen apparaat
Binnen de raming voor apparaatsuitgaven zijn herschikkingen aangebracht, onder meer voor een verhoging in 2015 voor het budget van Sociaal Flankerend Beleid en voor ICT-voorzieningen. Dekking is onder meer afkomstig uit een hogere ontvangstenraming op artikel 40 als gevolg van het afromen van eigen vermogen van de agentschappen RVO.nl en AT.

Verdeling loonbijstellingstranche 2015
De loonbijstellingstranche 2015 voor contractloonontwikkeling en sociale lasten is verdeeld over de relevante artikelen.

Verdeling prijsbijstellingstranche 2015
De prijsbijstellingstranche 2015 is verdeeld over de relevante artikelen.

Herverdeling eenheidsprijzen kantoren
Met de herziening van het rijkshuisvestingsstelsel per 1-1-2016 worden de huren van de kantoorpanden geharmoniseerd naar de nieuwe vaste huren voor: Den Haag, overig Randstad en overig Nederland. De reeks laat een aflopend beeld zien door krimp.

ACM uitvoeringstoets Caribisch Nederland
Betreft de personele inzet van ACM voor het opstellen van een uitvoerings- en handhavingstoets voor het introduceren en uitvoeren van wet- en regelgeving op het gebied van Energie en Drinkwater in Caribisch Nederland, met als doel dat een betrouwbare, betaalbare en duurzame dienstverlening tot stand komt.

Ontvangsten niet-beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	31.299	31.198	31.198	31.198	31.198	
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	4.395	1.328	2.128	2.096	2.050	
Nieuwe mutaties:						
Desaldering RVO.nl en AT	4.530					
Stand Ontwerpbegroting 2016	40.224	35.626	33.326	33.294	33.248	33.248

Toelichting

Desaldering RVO en AT
Het overschot op het eigen vermogen van RVO en AT is ingezet voor het oplossen van apparaatsproblematiek op artikel 40.

Artikel 41 Nominaal en Onvoorzien

Uitgaven niet-beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	0	0	0	0	0	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	10.184	9.483	9.197	9.031	8.921	
Nieuwe mutaties:						
Verdeling loonbijstellingstranche 2015	– 6.940	– 6.239	– 5.999	– 5.925	– 5.962	
Verdeling prijsbijstellingstranche 2015	– 3.254	– 3.244	– 3.198	– 3.106	– 3.059	
Stand Ontwerpbegroting 2016	0	0	0	0	0	0

Toelichting

Verdeling loonbijstellingstranche 2015
In de begroting 2015 is de loonbijstellingstranche 2015 voor contractloonstijging en sociale lasten verdeeld over de relevante artikelonderdelen.

Verdeling prijsbijstellingstranche 2015
In de begroting 2015 is de prijsbijstellingstranche 2015 ingezet voor het oplossen van diverse beleids- en apparaatsknelpunten.

5.3 Verdiepingsbijlage bij het Diergezondheidsfonds

Beleidsartikel 01 Bewaking en bestrijding van dierziekten en voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen

A. Opbouw uitgaven artikel 1 (x € 1.000)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	**21.860**	**21.860**	**21.860**	**21.860**	**21.860**	**21.860**
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	20.964					
Nieuwe mutaties:		8.760	8.760	8.760	8.760	8.760
Stand Ontwerpbegroting 2016	**42.824**	**30.620**	**30.620**	**30.620**	**30.620**	**30.620**

B. Opbouw ontvangsten artikel 1 (x € 1.000)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand Ontwerpbegroting 2015	**21.860**	**21.860**	**21.860**	**21.860**	**21.860**	**21.860**
Mutatie 1e suppletoire begroting 2015	20.964					
Nieuwe mutaties:		8.760	8.760	8.760	8.760	8.760
Stand Ontwerpbegroting 2016	**42.824**	**30.620**	**30.620**	**30.620**	**30.620**	**30.620**

Toelichting
Het bedrag aan nieuwe mutaties betreft de basismonitoring en de sectorbijdragen aan de Stichting Diergeneesmiddelen Autoriteit (SDa).

5.4 Moties en toezeggingen

Moties EZ Tweede Kamer parlementair jaar 2014–2015				
Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Leegte, R.W. (VVD) Öztürk, S. (GrKÖ)	Verzoekt de regering, te onderzoeken in hoeverre de regels ten aanzien van afwikkeling van schadeclaims ten gevolge van mijnbouwactiviteiten meer in lijn kunnen worden gebracht met de rechtsregels die in Duitsland gelden en de Kamer daarover te zijner tijd te informeren.	09-09-2014	32 849, nr. 31	Onderhanden. Er is opdracht gegeven tot vergelijkend onderzoek. Zodra de resultaten van dit onderzoek bekend zijn, worden deze met de Kamer gedeeld.
Dijkgraaf, prof. dr. E. (SGP) Geurts, J.L. (CDA)	Verzoekt de regering, voor 1 januari 2015 producenten- en brancheorganisaties die erkenning hebben aangevraagd erkend te hebben; verzoekt voorts, producenten- en brancheorganisaties conform de EU-verordening 1308/2013 te erkennen zonder verzwarende nationale voorschriften.	09-09-2014	33 910, nr. 14	Afgedaan. Kamerstuk 33 910, nr. 22, d.d. 19 december 2014
Dikkers, drs. ing. S.W. (PvdA) Ziengs, E. (VVD)	Verzoekt de regering om, het regeldrukeffect van de overgenomen taken spoedig te inventariseren en met de Kamer te delen en de ontwikkeling ervan te monitoren.	09-09-2014	33 910, nr. 18	Afgedaan. Kamerstuk 29 515, nr. 362, d.d. 12 juni 2015
Ouwehand, E. (PvdD)	Verzoekt de regering, haar inzet voor dolfijnen waar te maken en de resolutie van Monaco te steunen.	10-09-2014	28 286, nr. 754	Afgedaan. Kamerstuk 34 000 XIII, nr. 125, d.d. 14 november 2014
Ouwehand, E. (PvdD)	Verzoekt de regering, om verhoging van vangstquota voor walvissen zowel op de IWC als binnen Europees verband ter discussie te stellen en waar mogelijk tegen te gaan.	11-09-2014	28 286, nr. 763	Afgedaan. Kamerbrief 34 000-XIII-125, d.d. 14 november 2014
Ouwehand, E. (PvdD)	Verzoekt de regering, haar inzet voor walvissen waar te maken en de resolutie van Nieuw-Zeeland te steunen in de huidige vorm.	11-09-2014	28 286, nr. 755	Afgedaan. Kamerbrief 34 000-XIII-125, d.d. 14 november 2014
Ojik, drs. A. van (GL)	Verzoekt de regering, de inzet op energiebesparing te intensiveren en concrete en specifieke maatregelen te nemen om de doelstellingen te realiseren.	18-09-2014	34 000, nr. 21	Afgedaan. Kamerstuk II 2014/2015, 30 196, nr. 258, d.d. 13 november 2014
Slob, drs A. (CU) Samsom, ir. D.M. (PvdA) Staaij, mr. C.G. van der (SGP)	Verzoekt de regering, ruimte te zoeken binnen de bestaande kaders om initiatieven die de werkgelegenheid in de regio op peil houden, zoals het Pact van het Noorden, maximaal te ondersteunen.	18-09-2014	34 000, nr. 10	Afgedaan. Kamerbrief 29 697-17, d.d. 20 oktober 2014
Slob, drs A. (CU) Roemer, E.G.M. (SP) Thieme, mr. M.L. (PvdD) Pechtold, drs. A. (D66) Ojik, drs. A. van (GL)	Verzoekt de regering, in Europees verband actief te streven naar een substantiële vermindering van energieafhankelijkheid binnen tien jaar; verzoekt de regering tevens, op basis van het toegezegde onderzoek, nog voor de Voorjaarsnota met een voorstel te komen om transparantie van de Nederlandse brandstofmix te verbeteren.	18-09-2014	34 000, nr. 16	Afgedaan. Kamerbrief betreffende moties en toezeggingen rond het energie-, mededingings-, aanbestedings- en postbeleid, d.d. 13 juli 2015

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Schouw, dr. A.G. (D66) Geurts, J.L. (CDA)	Verzoekt de regering in samenwerking met de betreffende plantaardige agrarische keuringsdiensten de borging van de publieke belangen in de governance structuur te verbeteren en de huidige uitvoeringstructuur in stand te laten.	23-09-2014	31 490, nr. 160	Onderhanden.
Dekken, T.R. van (PvdA)	Verzoekt de regering om samen met de sector en de betreffende provincies te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om de productie in bestaande oude varkens- en pluimveestallen versneld te stoppen.	23-09-2014	33 792, nr. 3	Onderhanden. In de beantwoording Kamervragen van 16 juni 2015 van de leden Van Dekken en Leenders (Aanhangsel 2576) is aangegeven dat de Staatssecretaris in overleg met de LTO vakgroep varkenshouderij en de NVV de mogelijkheden aan het onderzoeken is om te komen tot een vitaliseringsslag naar een toekomstbestendige varkenshouderij die goed is ingepast in het landelijk gebied. De komende periode zal een concrete aanpak worden uitgewerkt met de betrokken partijen.
Dekken, T.R. van (PvdA)	Verzoekt de regering, binnen drie jaar een wettelijke verplichting voor gps-apparatuur in veetransportwagens en een centrale database voor verzameling en analyse van de gps-gegevens ter verbetering van de handhaving te realiseren.	23-09-2014	28 286, nr. 761	Onderhanden. De Staatssecretaris is voornemens om het gebruik van gps-apparatuur in transportwagens verplicht te stellen en een centrale database in te richten als één van de van de voorwaardes voor private kwaliteitssystemen.
Thieme, mr. M.L. (PvdD) Gerven, drs. H.P.J. van (SP)	Verzoekt de regering, zich in te zetten voor een Europees importverbod op angorawol.	23-09-2014	28 286, nr. 753	Afgedaan. Kamerstuk 28 286, nr. 777, d.d. 18 december 2014
Thieme, mr. M.L. (PvdD) Gerven, drs. H.P.J. van (SP)	Verzoekt de regering zich sterk te maken voor een Europees handels- en importverbod op wasbeerhondenbont.	23-09-2014	28 286, nr. 766 (was nr. 758)	Afgedaan. Kamerstuk 28 286, nr. 777, d.d. 18 december 2014
Dekken, T.R. van (PvdA)	Verzoekt de regering, in de evaluatie inzichtelijk te maken met welk percentage het aantal routinematige keizersneden bij vleesrunderen is verminderd als gevolg van de verandermaatregelen; verzoekt de regering voorts, tijdig een wettelijk verbod op het fokken met deze soorten vleesrunderen voor te bereiden zodat er een fokverbod kan intreden als uit de evaluatie blijkt dat bij de verlaging van het percentage routinematige keizersneden bij vleesrunderen in 2018 onvoldoende voortgang is geboekt.	23-09-2014	28 286, nr. 760	Onderhanden.
Dekken, T.R. van (PvdA)	Verzoekt de regering om, alle noodzakelijke maatregelen te nemen om de situatie in de praktijk aan de tolerantiegrens te laten voldoen.	23-09-2014	28 286, nr. 762	Onderhanden. Maakt onderdeel uit van het Plan van Aanpak NVWA. De Kamer heeft op 20 maart 2015 de 2e voortgangsrapportage ontvangen (TK 33 835, nr 12).

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Liefde, B.C. de (VVD) Oosenbrug, R.F.A. (PvdA)	Verzoekt de regering, zich tegen het voorstel van het Italiaans voorzitterschap uit te spreken, onder andere tijdens de Informele Telecomraad op 2 en 3 oktober in Milaan, en vast te blijven houden aan netneutraliteit en de afschaffing van hogere roamingtarieven.	01-10-2014	21 501, nr. 504	Afgedaan. Kamerstuk 21 501-33, nr. 510, d.d. 20 oktober 2014
Tongeren, drs. L. van (GL) Dik-Faber, R.K. (CU)	Verzoekt de regering, binnen Europa te pleiten voor een bindende doelstelling voor duurzame energie per lidstaat.	07-10-2014	33 858, nr. 23	Afgedaan. Kamerbrief 33 858, nr. 29, d.d. 13 oktober 2014
Veldhoven, S. van (D66)	Verzoekt de regering zich niet te verzetten tegen een hogere Europese doelstelling voor energiebesparing, als dat niet een terugverdientijd van 20 jaar niet tot onaanvaardbare kosten voor de Nederlandse samenleving leidt. Verzoekt de regering zich bij de onderhandelingen over het ETS vervolgens in te spannen om een hoger doel voor energiebesparing te vertalen in een adequaat instrumentarium.	16-10-2014	21 501-08, nr. 533	Afgedaan. Kamerbrief 21 501-08-543, d.d. 9 december 2014
Veldhoven, S. van (D66) Vos, Jan C. (PvdA)	Verzoekt de regering met de NAM en de uitvoeringsorganisatie tot een plan te komen waardoor alle preventieve maatregelen die noodzakelijk zijn voor de veiligheid van de mensen in Groningen vóór 2020 zijn uitgevoerd.	16-10-2014	33 529, nr. 85	Onderhanden. De Tweede Kamer wordt hierover geïnformeerd in het meerjarenprogramma van de Nationaal Coördinator Groningen, dat eind december 2015 naar de Kamer wordt gestuurd.
Veldhoven, S. van (D66) Dik-Faber, R.K. (CU)	Verzoekt de regering het mogelijk te maken dat Staatsbosbeheer geen ministeriële goedkeuring hoeft te vragen voor de verkoop en ruil van gronden aan/met natuurbeheerders, waaronder ook drinkwaterbedrijven, mits de kwaliteit en toegankelijkheid van de natuur voldoende gewaarborgd is.	16-10-2014	29 659, nr. 136	Afgedaan. Kamerbrief 29 659, nr. 139, d.d. 29 juni 2015
Ouwehand, E. (PvdD)	Verzoekt de regering om, minimaal de voorgestelde klimaat- en energiedoelen van de Europese Commissie te steunen, of zich er in ieder geval niet tegen te verzetten.	16-10-2014	21 501–20, nr. 918	Afgedaan. Kamerbrief 33 858, nr. 31, d.d. 23 oktober 2014
Gesthuizen, S.M.J.G. (SP) Schouten, C.J. (CU)	Verzoekt de regering, snelle en laagdrempelige toegang tot onafhankelijk advies bij de Commissie van Aanbestedingsexperts te waarborgen en zo nodig extra financiële middelen in te zetten om de capaciteit te kunnen uitbreiden.	28-10-2014	34 000-XIII-37	Afgedaan. Kamerstuk II 2014/2015, 32 440, nr. 89, d.d. 1 april 2015
Tongeren, drs. L. van (GL)	Verzoekt de regering, een arbeidsmarktverkenning naar de deeleconomie te laten uitvoeren, bijvoorbeeld door de Sociaal-Economische Raad te vragen, dit mee te nemen in de al aangevraagde studie naar de circulaire economie.	28-10-2014	34 000-XIII-39	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 29 544, nr. 581, d.d. 19 december 2014

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Gesthuizen, S.M.J.G. (SP) Mulder, Agnes H. (CDA)	Verzoekt de regering, een aanvullend onderzoek te doen naar de technische mogelijkheden en de kosten voor het verzorgen van meer of volledige mobiele dekking in Nederland en het bestaande onderzoek van TNO en Agentschap Telecom hierbij te betrekken.	28-10-2014	34 000-XIII-21	Afgedaan. Kamerstuk 29 517, nr. 97, d.d. 14 april 2015
Verhoeven, K. (D66) Vos, Jan C. (PvdA)	Verzoekt de regering, de British Business Bank te zien als een inspiratiebron voor de manier waarop Nederlandse ondernemers in de financiering van hun eigen vermogen en vreemd vermogen kunnen worden voorzien.	28-10-2014	34 000-XIII-33	Onderhanden, zie Kamerstuk 32 637, nr. 162.
Tongeren, drs. L. van (GL)	Verzoekt de regering, te onderzoeken hoe het aandeel innovatiesubsidies dat bijdraagt aan de verduurzaming vergroot kan worden.	28-10-2014	34 000-XIII-40	Afgedaan. Kamerstuknummer 33 043, nr. 42, d.d. 18 juni 2015
Ouwehand, E. (PvdD) Graus, D.J.G. (PVV) Dijkgraaf, prof. dr. E. (SGP) Gesthuizen, S.M.J.G. (SP) Tongeren, drs. L. van (GL) Verhoeven, K. (D66) Schouten, C.J. (CU) Mulder, Agnes H. (CDA)	Verzoekt de regering, te bezien welke rol de Nederlandse Mededingingsautoriteit kan spelen bij het aanpakken van ongewenste overschrijding van wettelijke betalingstermijnen voor transacties tussen bedrijven onderling.	28-10-2014	34 000-XIII-55	Onderhanden. De Tweede Kamer is met Kamerstukken II 22 112, nr. 1984, d.d. 8 juni 2015 geïnformeerd dat er een onderzoek wordt gedaan naar de aard van de problematiek. Voor de begrotingsbehandeling zal de Tweede Kamer worden geïnformeerd over het vervolg.
Schouten, C.J. (CU) Mulder, Agnes H. (CDA)	Verzoekt de regering, samen met de grensregio's een economische agenda voor de grensregio's op te stellen, met daarin voorstellen om ondernemerschap te stimuleren, de belemmeringen in wet- en regelgeving voor de arbeidsmarkt en de economie weg te nemen en de Kamer hierover in het voorjaar van 2015 te informeren.	28-10-2014	34 000-XIII, nr. 36	Afgedaan. Brief aan de Tweede Kamer d.d. 17 juli 2015 inzake Grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van economie en arbeid.
Öztürk, S. (GrKÖ)	Verzoekt de regering, data voor en over ambachtsbranches te behouden en periodiek te updaten; verzoekt de regering tevens, daartoe in overleg te gaan met (vertegenwoordigers dan wel samenwerkingsverbanden van) de brancheorganisaties en overige kenniscentra op het gebied van ambachten om specifieke behoeften en de invulling daarvan te inventariseren en daarover aan de Kamer te rapporteren voor het einde van het jaar.	28-10-2014	34 000-XIII-25	Onderhanden. De Tweede Kamer wordt hierover in september 2015 geïnformeerd.

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Geurts, J.L. (CDA)	Verzoekt de regering, de besteding van interne begrotingsreserves van artikel 16 voor 2014 en volgende jaren inzichtelijk te maken.	04-11-2014	34 000-XIII-64	Afgedaan. In de suppletoire begrotings-wetsvoorstellen (1e en 2e suppletoire begroting) van EZ zijn de geraamde mutaties (onttrekkingen en stortingen) in de interne begrotingsreserves inzichtelijk gemaakt.
Dijkgraaf, prof. dr. E. (SGP) Geurts, J.L. (CDA)	Verzoekt de regering, de volgende onderwerpen ook op de agenda te zetten bij deze top:-omgaan met vlees van gevaccineerde dieren en de financiële gevolgen voor individuele veehouders bij dierziekte-uitbraken;-en de toelating van eieren uit derde landen in de Europese Unie met lagere dierenwelzijnseisen dan minimaal vereist in de Europese Unie.	04-11-2014	34 000-XIII-63	Afgedaan. Kamerstuk 28 286, nr. 776, d.d.14 december 2014 over de uitkomsten van de dierenwelzijnsconferentie.
Lodders, W.J.H. (VVD)	Verzoekt de regering, het experiment «Regels wieden» te starten waar belangenorganisaties, maar bovenal de individuele ondernemers, in een platform hun suggesties voor verbeteringen van overbodige regels, conflicterende regelgeving of onpraktische procedures in de land- en tuinbouw en visserij kunnen melden; verzoekt de regering tevens, de uitkomsten en concrete suggesties van het experiment «Regels wieden» binnen een jaar met de Kamer te delen.	04-11-2014	34 000-XIII-60	Afgedaan. Kamerstuk 29 515, nr. 360, d.d. 28 april 2015
Leenders, H.J.M. (PVDA)	Verzoekt de regering, te komen met een voedselvisie en daar het WRR-rapport Naar een voedselbeleid bij te betrekken.	04-11-2014	34 000-XIII-65	Onderhanden. Zoals aangegeven in de Kamerbrief van 3 juni 2015 (TK 31 532, nr 149) wordt de reactie rond het zomerreces aan de Kamer gestuurd.
Thieme, mr. M.L. (PvdD)	Verzoekt de regering, een einddatum vast te stellen waarop het couperen van biggenstaartjes in Nederland beëindigd moet zijn.	04-11-2014	34 000-XIII-84	Afgedaan. De Kamer is geïnformeerd met de brieven van 4 april 2014 (TK 2013–2014 28 286, nr. 729), 2 december 2014 (TK 2014–2015 28 286, nr. 773) en 30 maart 2015 (28 286, nr. 799).
Graus, D.J.G. (PVV) Dijkgraaf, prof. dr. E. (SGP) Lodders, W.J.H. (VVD) Dik-Faber, R.K. (CU) Geurts, J.L. (CDA) Klaveren, drs. J.J. van (GrBvK) Vliet, mr. R.A. van (VAN VLIET)	Verzoekt de regering, de aangenomen motie stromest (33 037, nr. 127) op de kortst mogelijke termijn uit te voeren.	04-11-2014	34 000-XIII-82	Afgedaan. Kamerstuk 33 037, nr. 54, d.d. 10 november 2014

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Klaver, J.F. (GL)	Verzoekt de regering, de ontwikkelaars van de Marker Wadden te helpen bij de verdere realisatie van dit unieke project, bijvoorbeeld door te zorgen dat TKI-gelden gebruikt kunnen worden voor de ontwikkeling van de Marker Wadden.	04-11-2014	34 000-XIII-81	Afgedaan. Kamerstuk 33 576, nr. 45, d.d. 26 juni 2015
Klaver, J.F. (GL), Thieme, mr. M.L. (PvdD) Gerven, drs. H.P.J. van (SP)	Verzoekt de regering, regelgeving voor te bereiden of afspraken te maken om te zorgen voor weidegang voor alle Nederlandse koeien.	04-11-2014	34 000-XIII-80	Onderhanden. De Kamer is met de brieven van 29 maart (TK 33979–73) en 14 juli jl. (TK 33979–99) geïnformeerd over de inzet van het kabinet om weidegang te stimuleren.
Klaver, J.F. (GL) Dik-Faber, R.K. (CU)	Verzoekt de regering, bij de volgende update van de Monitor Voedselverspilling (met daarin cijfers over 2013) in overleg met de Alliantie Verduurzaming Voedsel met concrete maatregelen te komen om voedselverspilling tegen te gaan, indien blijkt dat geen significante verbetering is opgetreden ten opzichte van 2012.	04-11-2014	34 000-XIII-77	Afgedaan. Kamerstuknummer 34 087, nr. 3, d.d. 23 april 2015
Lodders, W.J.H. (VVD) Veldhoven, S. van (D66)	Verzoekt de regering, vanuit de ministeries van EZ en OCW in kaart te brengen wat de voor- en nadelen zijn van de huidige situatie en te onderzoeken op welke wijze het onderwijs in de toekomst het best in de begroting kan worden ondergebracht; verzoekt de regering voorts, de Kamer over de uitkomsten van dit onderzoek te informeren voor het zomerreces van 2015.	04-11-2014	34 000-XIII-75	Onderhanden. De beleidsreactie van het kabinet verschijnt tezamen met de bijbehorende rapporten voor de begrotingsbehandeling.
Veldhoven, S. van (D66) Geurts, J.L. (CDA)	Verzoekt de regering, actief in te zetten op kennisontwikkeling voor de veredeling en teeltoptimalisatie van eiwitgewassen.	04-11-2014	34 000-XIII-74	Onderhanden. De Tweede Kamer wordt hierover geïnformeerd d.m.v. de kabinetsreactie op het rapport van de WRR «Naar een Voedselbeleid», welke rond het zomerreces aan de Kamer wordt gestuurd.
Jacobi, L. (PvdA)	Verzoekt de regering om, dit gilde van de traditioneel werkende herders te steunen; verzoekt de regering tevens om, middelen te zoeken voor een bijdrage in de kosten die deze traditionele herders maken om hun cultuurhistorische waarde in stand te houden in aanvulling op de bekostiging van het natuurbeheer (SNL).	04-11-2014	34 000-XIII-66	Onderhanden.
Graus, D.J.G. (PVV) Dijkgraaf, prof. dr. E. (SGP)	Verzoekt de regering, te bezien of naast onze eeuwenoude (natuurlijke) bejaag- en verjaagmethoden middels de valk en havik, ook de buizerd en arend kunnen worden opgenomen in het huidige opleidingsstelsel van valkerij-akte.	04-11-2014	34 000-XIII-70	Afgedaan. Kamerstuk 33 348, nr. 11 en 21, resp. d.d. 11 december 2014 en 27 mei 2015

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Graus, D.J.G. (PVV) Dijkgraaf, prof. dr. E. (SGP) Geurts, J.L. (CDA)	Verzoekt de regering, zich blijvend en maximaal in te spannen hoe we primaire levensbehoeften als zeer schaarse fosfaten kunnen extraheren, scheiden en opslaan uit dierlijke afvalstoffen en voor de inzet van concentraten als kunstmestvervanger en de Kamer zo spoedig mogelijk over de voortgang te rapporteren.	04-11-2014	34 000-XIII-94	Afgedaan. Kamerstuk 33 037, nr. 145, d.d. 24 februari 2015
Tongeren, drs. L. van (GL) Veldhoven, S. van (D66) Dik-Faber, R.K. (CU) Vos, Jan C. (PvdA)	Verzoekt de regering om met de Provincie Groningen, de initiatiefnemers van de Stroomversnelling en met alle overige betrokken partijen ervoor te zorgen dat het Noorden een grootschalige pilot kan worden voor nieuwe concepten van zeer energiezuinige dan wel Co2- neutrale bouw, en daarmee gelijktijdig de werkgelegenheid in Noord-Nederland blijvend te versterken.	11-11-2014	33 529, nr. 89	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 33 529, nr. 96, d.d. 9 februari 2015
Dikkers, drs. ing. S.W. (PvdA) Smaling, E.M.A. (SP)	Roept de regering op, te laten berekenen wat de effecten zijn van verschillende kilo-per-hectarescenario's of equivalente routes met dezelfde milieueffecten, blijvend binnen het fosfaatplafond, zowel op economisch gebied als voor grondgebondenheid; roept de regering vervolgens op, na overleg met bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties, vóór behandeling van het wetsvoorstel in de Eerste Kamer met een hoofdlijnenbrief de Tweede Kamer te informeren hoe de AMvB ingevuld zal worden.	25-11-2014	33 979, nr. 52	Afgedaan. Kamerstuk 33 979 , nr. 70, d.d. 11 december 2014
Leegte, R.W. (VVD) Vos, Jan C. (PvdA)	Verzoekt de regering, dit samenhangende plan van aanpak samen met de relevante partijen van het energieakkoord op te stellen en voor 1 april 2015 naar de Kamer te sturen.	27-11-2014	34 000 XIII, nr. 108	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 30 196, nr. 305, d.d. 2 april 2015
Leegte, R.W. (VVD) Vos, Jan C. (PvdA) Vries, Albert A. de (PvdA)	Verzoekt de regering: in de verdere uitwerking van de zesde variant voor de locatie N33 in overleg met de provincie Groningen eventuele hinder en schade voor bewoners zo veel mogelijk te voorkomen en te beperken; in de verdere uitwerking van het plangebied Veenkoloniën, conform de eerder door de Kamer aangenomen motie, zo veel mogelijk rekening te houden met de door de provincie Drenthe vastgestelde gebiedsvisie en bij de verdere uitwerking daarvan in te zetten op het voorkomen en beperken van eventuele hinder en schade voor de bewoners in de bovengenoemde woonkernen.	27-11-2014	34 000 XIII, nr. 130	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 33 612, nr. 49, d.d. 3 april 2015

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Tongeren, drs. L. van (GL) Dik-Faber, R.K. (CU)	Verzoekt de regering, af te zien van besteding of voorbereidende activiteiten voor besteding van SDE+ in het buitenland.	27-11-2014	34 000 XIII, nr. 120	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 31 239, nr. 184, d.d. 9 januari 2015
Veldhoven, S. van (D66)	Verzoekt de regering om, een inschatting te maken van de hoeveelheid geld voor fundamenteel en toegepast onderzoek die de komende tien jaar nodig is voor het behalen van de 2050-doelstellingen, en dat af te zetten tegen huidige geldstromen.	27-11-2014	34 000 XIII, nr. 115	Onderhanden.
Veldhoven, S. van (D66)	Verzoekt de regering, onderzoek te laten doen naar de mogelijkheden en baten van gelijkstroom en de uitkomst hiervan met de Kamer te delen.	27-11-2014	34 000 XIII, nr. 132	Onderhanden. Momenteel bevinden een proeftuin en een Green Deal op het gebied van gelijkstroom zich in de afrondende fase. De resultaten hiervan zullen worden benut bij de uitvoering van de motie.
Smaling, E.M.A. (SP)	Verzoekt de Minister, gedurende deze periode ook geen proefboringen te laten plaatsvinden.	16-12-2014	33 952, nr. 29 (was nr. 28)	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 33 952, nr. 30, d.d. 11 februari 2015 en Kamerstukken II 2014/2015, 33 952, nr. 32, d.d. 10 juli 2015
Jacobi, L. (PvdA) Heerema, R.J. (VVD)	Verzoekt de regering, de provinciale vrijstellingslijst te evalueren en aan te passen opdat deze beter aansluit bij de voorkomende overlast en/of schade, zoals die van steenmarters, zilvermeeuwen en kleine mantelmeeuwen.	16-12-2014	33 576, nr. 21	Onderhanden. In Kamerstuk 33 348, nr. 18, d.d. 29 mei 2015 geïnformeerd over de voortgang.
Jacobi, L. (PvdA) Heerema, R.J. (VVD)	Verzoekt de regering om, binnen de PKB PMR, in lijn met het advies-Veerman, creatief invulling te geven aan de integrale opgave voor het Buijtenland van Rhoon.	16-12-2014	33 576, nr. 22	Afgedaan. Kamerstuk 33 576, nr. 46, 13 juli 2015.
Graus, D.J.G. (PVV) Dijkgraaf, prof. dr. E. (SGP) Geurts, J.L. (CDA) Heerema, R.J. (VVD)	Verzoekt de regering, ten aanzien van de Engbertsdijksvenen het mogelijk te maken dat maximaal gebruikgemaakt kan worden van de mogelijkheden van het omwisselbesluit om zodoende alternatieven goed in te kunnen vullen; verzoekt de regering voorts, hierover in overleg te treden met belanghebbenden, de Kamer over de uitkomsten te informeren en tot die tijd geen onomkeerbare beslissingen te nemen.	16-12-2014	33 576, nr. 23	Onderhanden.
Ouwehand, E. (PvdD)	Verzoekt de regering, ook de andere provincies te wijzen op de bevindingen in Gelderland en hen te wijzen op hun verantwoordelijkheid voor de Natura 2000-doelen, die inhoudt dat teelten met een hoog bestrijdingsmiddelengebruik in de werkingssfeer van Natura 2000-gebieden aan een passende beoordeling moeten worden onderworpen.	16-12-2014	33 576, nr. 25	Onderhanden.

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Jacobi, L. (PvdA) Dik-Faber, R.K. (CU)	Verzoekt de regering, de monitoring van zoutwinning minstens van gelijke zwaarte te laten zijn als de monitoring van gaswinning, zodat monitoring daadwerkelijk kan plaatsvinden volgens het hand-aan-de-kraanprincipe.	16-12-2014	33 576, nr. 37 (was nr. 27)	Afgedaan. Kamerstuk 32 849, nr. 38, d.d. 12 mei 2015
Jacobi, L. (PvdA) Dik-Faber, R.K. (CU)	Verzoekt de regering, in de vergunning voor zoutwinning aan Frisia vergelijkbare monitoring-voorwaarden op te leggen als die er gesteld zijn in de vergunning voor de gaswinning.	16-12-2014	33 576, nr. 38 (was nr. 28)	Afgedaan. Kamerstuk 32 849, nr. 38, d.d. 12 mei 2015
Jacobi, L. (PvdA) Veldhoven, S. van (D66)	Verzoekt de regering, met het oog op de doelmatige inzet van rijksmiddelen, concrete, kwalitatieve afspraken te maken met elke provincie over de doelen die met de inzet van de rijksmiddelen gehaald dienen te worden, en daarop bij de driejaarlijkse doorlichting van het Natuurpact te toetsen.	16-12-2014	33 576, nr. 29	Afgedaan. Kamerstuk 30 825, nr. 214, d.d. 24 maart 2015
Geurts, J.L. (CDA)	Verzoekt de regering, niet in te stemmen met het huidige voorstel voor managementzones Natura 2000 voor de Doggersbank, ten aanzien van het Nederlandse deel van de Doggersbank managementzones vast te stellen zoals recentelijk voorgesteld door de visserijsector, waarmee ecologisch kwetsbare gebieden en de gevolgen voor de visserij worden beperkt, en er bij het Verenigd Koninkrijk op aan te dringen eveneens het voorstel van de visserijsector over te nemen.	16-12-2014	33 576, nr. 36	Afgedaan. Kamerbrief 33 576-42, d.d. 14 april 2015
Smaling, E.M.A. (SP)	Verzoekt de regering in kaart te brengen hoe groot het gat is tussen laboratorium, collegezaal en praktijk en aan te geven welke stappen gezet zullen worden om dit beter op elkaar aan te laten sluiten.	18-12-2014	27 858, nr. 283	Afgedaan. Kamerstuk 27 858, nr. 309, d.d. 12 mei 2015
Leenders, H.J.M. (PVDA)	Verzoekt de regering om in overleg met de sector te treden om te komen tot een betere vorm van informatie verschaffing naar omwonenden over toepassing van Metam-Natrium, waarmee zij de kans krijgen maatregelen te nemen tegen eventuele negatieve effecten op hun gezondheid, en daarover de Kamer te informeren	18-12-2014	27 858, nr. 291	Onderhanden. De Tweede Kamer is op 10 juli 2015 d.m.v. Kamerstuk 27 858-323 geïnformeerd over de voortgang van de uitvoering van deze motie.

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Dijkgraaf, prof. dr. E. (SGP) Dik-Faber, R.K. (CU)	Verzoekt de regering zich, in overleg met LTO en Bionext, in Europees verband in te zetten voor een versnelling van de registratie van basisstoffen, waarbij de registraties van specifieke basisstoffen en de daarmee gepaard gaande lasten tussen landen worden verdeeld, en de Kamer voor het meireces te informeren over de voortgang.	18-12-2014	27 858, nr. 287	Onderhanden. De Tweede Kamer is op 10 juli jl. d.m.v. Kamerstuk 27 858-323 geïnformeerd over de voortgang van de uitvoering van deze motie.
Dekken, T.R. van (PvdA) Dikkers, drs. ing. S.W. (PvdA)	Verzoekt de regering, in overleg met de retailsector het stunten met goedkoop vlees te stoppen.	20-01-2015	28 973, nr. 152	Onderhanden.
Veldhoven, S. van (D66) Leegte, R.W. (VVD)	Verzoekt de regering, bij de maatregelen die uit het energieakkoord voortvloeien concreet in euro's aan te geven wat de kosten per vermeden ton CO_2 van de maatregel zijn.	20-01-2015	30 196, nr. 277	Onderhanden. De Tweede Kamer wordt hierover begin 2016 geïnformeerd.
Ouwehand, E. (PvdD) Tongeren, drs. L. van (GL) Veldhoven, S. van (D66) Leegte, R.W. (VVD) Klever, R.J. (PVV) Mulder, Agnes H. (CDA) Vos, Jan C. (PvdA) Smaling, E.M.A. (SP)	Verzoekt de regering, in alle relevante begrotingen een herkenbare regel op te nemen waarin de maatregelen die uit het energieakkoord voortvloeien worden gepresenteerd; verzoekt de regering tevens, in de begroting van het Ministerie van EZ een totaaloverzicht van alle maatregelen van alle ministeries vanwege het energieakkoord op te nemen.	20-01-2015	30 196, nr. 278	Afgedaan. In artikel 14 van de EZ-begroting voor 2016 is een overzicht opgenomen. De begrotingen van IenM en WenR bevatten verwijzingen naar dit overzicht.
Veldhoven, S. van (D66) Vos, Jan C. (PvdA)	Spreekt uit dat de vrijstelling van de kolenbelasting wordt ingetrokken indien per 1-1-2016 de afgesproken drie kolencentrales en per 1-7-2017 de twee overgebleven kolencentrales niet zijn gesloten.	20-01-2015	30 196, nr. 281	Onderhanden. De AMvB ter vaststelling van de rendementseisen voor kolencentrales is voor advies voorgelegd aan de Raad van State.
Veldhoven, S. van (D66) Vos, Jan C. (PvdA)	Verzoekt de regering om, de energiebedrijven en de milieuorganisaties nogmaals te verzoeken om met elkaar in gesprek te gaan en uiterlijk voor 1 maart tot overeenstemming te komen; verzoekt de regering tevens om, subsidies uit de SDE+ tot die tijd niet beschikbaar te stellen voor de meestook van biomassa.	20-01-2015	30 196, nr. 283	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 30 196, nr. 300, d.d. 18 maart 2015
Jacobi, L. (PvdA) Monasch, drs. MA J.S. (PvdA) Vos, Jan C. (PvdA) Vries, Albert A. de (PvdA)	Verzoekt, de regering om, met in achtneming van de doelen uit het energieakkoord, zo veel mogelijk rekening te houden met de gewenste variant van de provincie Friesland over de inpassing van windmolens in het IJsselmeer c.q. op of langs de Afsluitdijk.	20-01-2015	30 196, nr. 287 (was 282 + 286)	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 33 612, nr. 49, d.d. 3 april 2015

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Dikkers, drs. ing. S.W. (PvdA) Lodders, W.J.H. (VVD)	Verzoekt de regering, zich bij de Europese Commissie in te spannen voor (meer) onaangekondigde controles door de FVO.	27-01-2015	26 991, nr. 459	Afgedaan. Nederland heeft per brief op 23 juni 2015 de Europese inspectiedienst FVO aandacht gevraagd voor de inspectiemissies in derde landen inzake paardenvlees en het belang van onaangekondigde controles hierbij. Zie ook Kamerbrief 28 286 nr. 776, d.d. 2 juni 2015.
Jacobi, L. (PvdA) Bashir, F. (SP) Helvert, M.J.F. van (CDA)	Verzoekt de regering, mede aan de hand van buitenlandse voorbeelden en de resultaten van de evaluatie van de Natuurschoonwet 1928, te onderzoeken in welke vorm de toegankelijkheid van paden in beheer bij boeren en andere particuliere eigenaren het beste in Nederland georganiseerd kan worden; verzoekt de regering tevens, zich samen met het Interprovinciaal Overleg (IPO) in te spannen voor het zo veel mogelijk uniformeren en structureel maken van regelingen op dit terrein; verzoekt de regering voorts, de voorwaarden bij de regelingen beter uit te werken ten bate van logische doorgaande routes waarbij de toegankelijkheid niet nodeloos beperkt wordt.	27-01-2015	33 888, nr. 8	Onderhanden. Er heeft dit voorjaar overleg tussen EZ en het IPO plaatsgevonden over de uitvoering van de Boerenlandwandelpadenregeling. De Kamer wordt over de uitkomsten hiervan in het najaar geïnformeerd.
Liefde, B.C. de (VVD)	Verzoekt de regering, te onderzoeken hoe postzegels met verschillende snelheden en prijzen binnen de UPD gerealiseerd kunnen worden.	29-01-2015	34 024, nr. 17	Onderhanden. De Tweede Kamer wordt voor het einde van het jaar geïnformeerd over de uitkomst.
Vos, Mei Li (PvdA)	Verzoekt de Minister, te onderzoeken hoe de aansprakelijkheid bij zoekgeraakte aangetekende brieven kan worden aangepast naar een reëler bedrag, bijvoorbeeld door het introduceren van meerdere categorieën aangetekende brieven.	29-01-2015	34 024, nr. 19	Afgehandeld. Kamerstukken II 2014/2015, 34 024, nr. 28, d.d. 2 juni 2015
Geurts, J.L. (CDA) Jacobi, L. (PvdA)	Verzoekt de regering de mogelijkheden te onderzoeken voor een noodfaciliteit via het Borgstellingsfonds voor de getroffen gebieden; verzoekt voorts in overleg te treden met de diverse betrokken overheden, zoals de provincies voor de mogelijkheden voor financiële steun via bijvoorbeeld het Faunafonds.	10-02-2015	21 501–32, nr. 829 (was 823)	Afgedaan. Kamerstuknummer 27 858 nr. 298, d.d. 13 maart 2015

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Ouwehand, E. (PvdD) Tongeren, drs. L. van (GL) Veldhoven, S. van (D66) Dik-Faber, R.K. (CU) Klever, R.J. (PVV) Mulder, Agnes H. (CDA) Smaling, E.M.A. (SP)	Verzoekt de regering om schadeafhandeling van aardbevingsschade en bodemdaling en versterking van het onroerend goed zoveel mogelijk integraal af te handelen.	12-02-2015	33 529, nr. 122	Onderhanden.
Bosman, André (VVD) Vos, Jan C. (PvdA)	Verzoekt de regering, bij de beslissing van 1 juli de maatschappelijke effecten voor de inwoners mee te wegen, en niet alleen de veiligheid en de winning, als vergelijkbaar met een MKBA.	12-02-2015	33 529, nr. 104	Onderhanden. De Tweede Kamer is op 23 juni jl. d.m.v. Kamerstuk 33 529-174 geïnformeerd over de voortgang van de uitvoering van deze motie.
Bosman, André (VVD) Vos, Jan C. (PvdA)	Verzoekt de regering, voor de gaswinning ná 1 juli een winningsbesluit voor te bereiden dat uitgaat van het laagst mogelijke niveau gaswinning dat noodzakelijk is voor de leveringszekerheid en de veiligheid; verzoekt de regering tevens, inzichtelijk te maken hoe de gaswinning na 1 januari 2016 nog verder verlaagd kan worden.	12-02-2015	33 529, nr. 116	Afgedaan. Kamerstukken II, 33 529 nr. 174, 23 juni 2015
Ouwehand, E. (PvdD) Tongeren, drs. L. van (GL) Veldhoven, S. van (D66) Dik-Faber, R.K. (CU)	Verzoekt de regering:- ervoor zorg te dragen dat de NAM de kosten voor behoud en herstel van monumentaal erfgoed betaalt;- bij herstel en behoud niet slechts economische afwegingen, maar ook de monumentale waarde en de waarde voor het landelijk gebied en de identiteit van Groningen mee te wegen;- zorg te dragen voor een speciaal team bij de Nationaal Coördinator Groningen voor het herstel en de preventie van schade aan monumenten en erfgoed.	12-02-2015	33 529, nr. 107	Onderhanden. De Tweede Kamer wordt hierover geïnformeerd in het meerjarenprogramma van de Nationaal Coördinator Groningen, dat eind december 2015 naar de Kamer wordt gestuurd.
Tongeren, drs. L. van (GL) Veldhoven, S. van (D66) Mulder, Agnes H. (CDA) Öztürk, S. (GrKÖ) Smaling, E.M.A. (SP) Krol, H. (50PLUS)	Constaterende dat de Onderzoeksraad Voor Veiligheid vijf aanbevelingen doet om het veiligheidsbelang te versterken, om onzekerheid te erkennen en om beter te communiceren; verzoekt de regering, alle aanbevelingen over te nemen.	10-03-2015	33 529, nr. 125	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 33 529, nr. 143 d.d. 2 april 2015
Slob, drs A. (CU) Bosman, André (VVD) Dijkgraaf, prof. dr. E. (SGP) Vos, Jan C. (PvdA)	Overwegende dat de Onderzoeksraad Voor Veiligheid concludeert dat bij de gaswinning betrokken partijen niet zorgvuldig zijn omgegaan met de veiligheid van bij de gaswinning betrokken burgers; verzoekt het kabinet, alle aanbevelingen over te nemen en daarover zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk binnen zes weken, aan de Kamer te rapporteren.	10-03-2015	33 529, nr. 138	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 33 529, nr. 143 d.d. 2 april 2015

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Tongeren, drs. L. van (GL) Veldhoven, S. van (D66) Dik-Faber, R.K. (CU) Klever, R.J. (PVV) Mulder, Agnes H. (CDA) Smaling, E.M.A. (SP)	Verzoekt de regering om, ruim voor de behandeling van STROOM de Kamer een overzicht van de gevolgen van de voorgenomen kostenverrekening te sturen met in ieder geval de volgende gegevens: de financiële gevolgen voor huishoudens en bedrijven van een kostenverrekening via de SDE+ in vergelijking met een kostenverrekening via de netwerktarieven; de gevolgen van een kostenverrekening via de SDE+ voor het budget van de SDE+ dat beschikbaar is voor duurzame-energiedoelstellingen en het mogelijk effect op het aandeel duurzame energie dat met het huidige voorgenomen budget gerealiseerd kan worden.	26-03-2015	34 058, nr. 31	Onderhanden.
Ouwehand, E. (PvdD) Tongeren, drs. L. van (GL) Veldhoven, S. van (D66) Dik-Faber, R.K. (CU) Klever, R.J. (PVV) Mulder, Agnes H. (CDA)	Verzoekt de regering, de Kamer mede te delen wat de totale investeringskosten en operationele kosten van het net op zee zijn en van het net naar de eerste kavel Borssele.	26-03-2015	34 058, nr. 33	Afgedaan. Brief aan de Tweede Kamer d.d. 22 juli 2015 inzake Actualisatie kosten netwerk op zee.
Veldhoven, S. van (D66) Mulder, Agnes H. (CDA)	Verzoekt de regering om, deze zaken nader te onderzoeken en de resultaten daarvan uiterlijk voor het voorgenomen besluit over de locaties van de windmolenparken naar de Kamer te sturen.	26-03-2015	34 058, nr. 30	Onderhanden.
Dik-Faber, R.K. (CU)	Verzoekt de regering, bij het ontwikkelen van de kavelbesluiten in een vroeg stadium te overleggen met de belanghebbenden over medegebruik van de Noordzee en de mogelijkheid te geven om voorstellen te doen om de schade te minimaliseren of het medegebruik te verbeteren.	26-03-2015	34 058, nr. 29	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 33 561, nr. 19 d.d. 19 mei 2015
Ouwehand, E. (PvdD) Veldhoven, S. van (D66)	Verzoekt de regering bij mogelijke significante gevolgen van windmolens op Natura 2000-gebieden op zee te kiezen voor mitigerende maatregelen.	26-03-2015	34 058, nr.23	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 33 561, nr. 19 d.d. 19 mei 2015
Ouwehand, E. (PvdD) Veldhoven, S. van (D66)	Verzoekt de regering, in de voorschriften en de subsidieregeling voor windenergie op zee op te nemen dat er gebruik gemaakt wordt van minder vervuilende manieren om roest van windmolens te voorkomen.	26-03-2015	34 058, nr. 24	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 33 561, nr. 19 d.d. 19 mei 2015
Veen, M.S. van (VVD)	Verzoekt de regering om, te onderzoeken of deze legeskosten omlaag kunnen zonder afbreuk te doen aan het kostendekkende karakter van deze leges.	31-03-2015	32 637, nr. 172	Onderhanden, zie Kamerstuk 29 861, nr. 38, d.d. 17 juni 2015

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Vos, Mei Li (PvdA)	Verzoekt de regering om, in overleg met de regio te treden over deze werkgelegenheidsplannen, daar waar nodig ondersteuning te bieden en de Kamer hierover te rapporteren; verzoekt de regering tevens om, de ervaring die door het ministerie is opgedaan bij interventies bij andere bedrijven, zoals Nedcar, NRG, ALDEL en Thermphos, hierin mee te nemen; verzoekt de regering voorts om, na te gaan of er ruimte is op de begroting en daarbij te betrekken de niet-gereserveerde middelen en de eindejaarsreserve.	31-03-2015	32 637, nr. 171	Onderhanden.
Schouten, C.J. (CU) Mulder, Agnes H. (CDA)	Verzoekt de regering, de regio Emmen-Coevorden-Hoogeveen--Hardenberg te ondersteunen in het benutten van EFRO-subsidie, INTERREG-subsidie en nationale regelingen voor het verbeteren van het vestigingsklimaat en het investeringsklimaat voor bedrijven.	31-03-2015	32 637, nr. 173 (was 170)	Onderhanden.
Verhoeven, K. (D66)	Verzoekt de regering, het rendement van het eerste Dutch Venture Initiative openbaar te maken en de Kamer hierover voor het einde van het jaar te informeren.	21-04-2015	32 637, nr. 180	Onderhanden. De Tweede Kamer zal worden geïnformeerd d.m.v. van het goedgekeurde jaarverslag dat in het 3e kwartaal van 2015 wordt verwacht.
Ziengs, E. (VVD)	Verzoekt de regering, deze inbesteding terug te draaien en zich in te spannen voor een eerlijke en transparante aanbestedingsprocedure voor haar digitaliseringswerkzaamheden.	21-04-2015	32 637, nr. 178	Zie brief van de Minister van OCW d.d. 23 juni jl.
Verhoeven, K. (D66) Ziengs, E. (VVD) Mulder, Agnes H. (CDA)	Verzoekt de regering om in de toekomstige voortgangsrapportages over regeldruk ook systematisch en transparant te rapporteren over de omvang van de eenmalige kosten van nieuwe of gewijzigde wet- en regelgeving en over de nalevingskosten van wet- en regelgeving met een Europese oorsprong.	21-04-2015	32 637, nr. 177	Onderhanden. Deze wijze van rapporteren zal ingaan in 2016.
Dekken, T.R. van (PvdA) Heerema, R.J. (VVD)	Spreekt uit dat het verbod niet uitgebreid zal worden naar andere wilde diersoorten en dat het verbod beperkt blijft tot het circus, optochten, reclames en tentoonstellingen.	21-04-2015	28 286, nr. 802	Afgedaan. Kamerstuk 28 286, nr 797, d.d. 13 maart 2015
Geurts, J.L. (CDA)	Verzoekt de regering, de economische gevolgen van een hoogspannings-tracé mee te wegen in het Tracébesluit.	28-04-2015	29 023, nr. 190	Onderhanden.
Dik-Faber, R.K. (CU)	Verzoekt de regering om, de kosten van verkabeling van hoogspanningslijnen voor de betreffende gemeenten inzichtelijk te maken en de Kamer hierover voorafgaand aan de behandeling van het wetsvoorstel STROOM te informeren.	28-04-2015	29 023, nr. 189	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 29 023, nr. 198, d.d. 1 juli 2015

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Tongeren, drs. L. van (GL)	Verzoekt de regering, te onderzoeken of het nodig is om belastingregels voor schenkingen zo aan te passen dat zij geen rem op schadevergoeding en -preventie bij mijnbouwactiviteiten zetten.	28-04-2015	34 041, nr. 33	Onderhanden.
Tongeren, drs. L. van (GL) Veldhoven, S. van (D66)	Verzoekt de regering, alle niet-bedrijfsgevoelige informatie van het SodM over de naleving van de relevante wetgeving stapsgewijs openbaar te maken en te ontsluiten via de website.	28-04-2015	34 041, nr. 32	Onderhanden.
Dijkgraaf, prof. dr. E. (SGP) Dik-Faber, R.K. (CU) Geurts, J.L. (CDA)	Verzoekt de regering, alle andere reële opties om de fosfaatproductie door de melkveehouderij te reguleren uit te werken en de Kamer hierover uiterlijk eind mei te informeren	28-04-2015	33 979, nr. 95	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 33 979, nr. 98, d.d. 2 juli 2015.
Bommel, drs. H. van (SP) Veldhoven, S. van (D66) Vries, Albert A. de (PvdA) Veldman, H.S. (VVD)	verzoekt de regering voor elk van de alternatieven in kaart te brengen in hoeverre natuur doorkruist wordt, huizen gevoelige bestemming worden etc., conform de leidende principes zoals opgesteld in de startnotitie voor de mer (paragraaf 3.5.2), alvorens de keuze te maken welke alternatieven in de mer zullen worden meegenomen; verzoekt de regering om de bewoners bij het gehele proces van de beoordeling te blijven betrekken en de Kamer over de uitkomst welke alternatieven in de mer worden meegenomen te informeren.	28-04-2015	29 023, nr. 194	Onderhanden.
Ouwehand, E. (PvdD) Tongeren, drs. L. van (GL) Veldhoven, S. van (D66) Dik-Faber, R.K. (CU) Vos, Jan C. (PvdA) Öztürk, S. (GrKÖ) Smaling, E.M.A. (SP) Krol, H. (50PLUS)	Verzoekt de regering, alle vergunningsaanvragen voor proefboringen of gaswinning in en nabij de Waddenzee en de Waddeneilanden op te schorten of aan te houden, in ieder geval tot de Energievisie 2015 en aanpassing van het gasgebouw met de Kamer zijn besproken.	28-04-2015	33 450, nr. 44	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 34 041, nr. 39 d.d. 25 april 2015
Bosman, André (VVD) Tongeren, drs. L. van (GL) Veldhoven, S. van (D66) Dik-Faber, R.K. (CU) Klever, R.J. (PVV) Mulder, Agnes H. (CDA) Vos, Jan C. (PvdA) Smaling, E.M.A. (SP)	Verzoekt de regering om verschillende scenario's te onderzoeken over hoe de rol van de Groningers in de besluitvorming over de gasproductie in hun regio kan worden versterkt en de Kamer hierover in het najaar te informeren.	30-04-2015	33 529, nr. 167 (was 150)	Onderhanden.

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Veldhoven, S. van (D66) Klever, R.J. (PVV) Mulder, Agnes H. (CDA) Smaling, E.M.A. (SP)	Verzoekt de regering om, het onderzoek naar de verjaring van mijnbouwschade als uitvoering van de motie-Agnes Mulder (29 023, nr. 157) voorafgaand aan de voorgenomen wetswijziging van de Mijnbouwwet toe te sturen aan de Kamer.	30-04-2015	33 529, nr. 152	Afgedaan. Kamerstuk II 2013/2014, 32 849, nr. 21, d.d. 20 juni 2014
Smaling, E.M.A. (SP)	Spreekt uit dat de begrippen «veiligheid», «risico» en «onzekerheid» zodanig en in zodanig begrijpelijke taal worden gedefinieerd dat opsporings- en winningsbesluiten hieraan getoetst kunnen worden.	30-04-2015	33 529, nr. 159	Afgedaan. Kamerstukken II 2014/2015, 33 529, nr. 143 d.d. 2 april 2015
Tongeren, drs. L. van (GL) Vos, Jan C. (PvdA)	Verzoekt de Minister diverse opties om SodM onafhankelijker te positioneren dan nu uit te werken, waarbij voor- en nadelen inzichtelijk worden gemaakt, en deze opties uiterlijk na de zomer aan de Kamer voor te leggen.	30-04-2015	33 529, nr. 167 (was 155)	Onderhanden.
Vos, Jan C. (PvdA)	Verzoekt de regering, snel bouw- en veiligheidsnormen te ontwikkelen voor de industriële installaties, infrastructuur en overige bebouwing.	30-04-2015	33 529, nr. 154	Onderhanden.
Verhoeven, K. (D66)	Verzoekt de regering, te komen tot een eenduidige definitie van startups en het Nederlandse startup-ecosysteem van startups, investeerders, incubators en accelerators in kaart te brengen.	01-07-2015	32 637, nr. 186	Onderhanden. De Tweede Kamer zal hierover worden geïnformeerd in de Voortgangsrapportage Bedrijfslevenbeleid die in oktober 2015 wordt verstuurd.
Verhoeven, K. (D66)	Verzoekt de regering nogmaals te kijken naar kwetsbaarheden voor identiteitsfraude bij zzp'ers als gevolg van de koppeling van het BTW en BSN-nummer en de vermelding van de geboortedatum en het privéadres in het KvK-handelsregister en de Kamer te informeren over mogelijke oplossingen.	01-07-2015	32 637, nr. 188	Onderhanden.
Verhoeven, K. (D66) Mulder, Agnes H. (CDA)	Verzoekt de regering, de streefwaarde van betalingen binnen 30 dagen bij de overheden te verhogen van 90% naar 95%.	01-07-2015	32 637, nr. 190	Onderhanden.
Tongeren, drs. L. van (GL)	Verzoekt de regering, de impact van het valorisatieprogramma op de kwaliteit en opbouw van academische kennis te onderzoeken, bijvoorbeeld via een steekproefsgewijze benadering.	01-07-2015	32 637, nr. 191	Onderhanden.
Tongeren, drs. L. van (GL) Vos, Jan C. (PvdA)	Verzoekt de regering, te bezien of er systeemrisico's zijn voor Nederlandse investeringsinstellingen bij het beleggen in gas, olie en kolen.	01-07-2015	30 196, nr. 338	Onderhanden.
Veldhoven, S. van (D66) Dik-Faber, R.K. (CU)	Verzoekt de regering, de werking van het nieuwe systeem in den brede te evalueren en de Kamer daarover te informeren.	01-07-2015	33 348, nr. 174 (tvv 147)	Onderhanden.

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Geurts, J.L. (CDA)	Verzoekt de regering, provincies te ondersteunen bij het regeldruk-luw maken van de faunabeheerplannen en de uitvoering daarvan.	01-07-2015	33 348, nr. 127	Onderhanden.
Thieme, mr. M.L. (PvdD) Heerema, R.J. (VVD)	Verzoekt de regering om, dit jaar met een plan van aanpak te komen om de import van de jachttrofeeën, bijvoorbeeld ivoor en tijgerhuiden, in nationaal dan wel Europees verband aan te pakken en de Kamer daarover te informeren.	01-07-2015	33 348, nr. 140	Onderhanden.
Veldhoven, S. van (D66) Grashoff, R (GL) Dik-Faber, R.K. (CU) Smaling, E.M.A. (SP)	Verzoekt de regering, er zorg voor te dragen dat het monitoringssysteem naast kwantiteit eveneens aandacht heeft voor kwaliteit; verzoekt de regering, externe experts zoals de Algemene Rekenkamer en het Planbureau voor de Leefomgeving te betrekken bij het opstellen van het monitoringssysteem.	01-07-2015	33 348, nr. 146	Onderhanden.
Grashoff, R (GL) Leenders, H.J.M. (PVDA)	Verzoekt de regering, in overleg te treden met de provincies met als doel voor de begrotingsbehandeling van 2016 met landsdekkende voorstellen te komen die gericht zijn op instandhouding en herstel van de weidevogelpopulaties.	01-07-2015	33 348, nr. 130	Onderhanden.
Smaling, E.M.A. (SP)	Verzoekt de regering, warmteaansluiting niet te laten concurreren met woningisolatie, bijvoorbeeld volgens het model Stroomversnelling.	01-07-2015	30 196, nr. 344	Onderhanden.
Vos, Jan C. (PvdA) Smaling, E.M.A. (SP)	Verzoekt de regering, zich in te spannen om de chemische installaties in Delfzijl met spoed aardbevingsbestendig te maken.	02-07-2015	33 529, nr. 193	Onderhanden. Over de stand van zaken over het aardbevingbestendig maken van industriële installaties is de Kamer geïnformeerd via Kamerbrief 33 529-174.
Bosman, André (VVD) Vos, Jan C. (PvdA)	Verzoekt de regering om in adequate bijstand te voorzien voor bewoners van het Groninger bevingsgebied die te maken hebben met bevingsschade of hun woning tijdelijk of permanent dienen te verlaten en daarvoor in gesprek te gaan met de Nationaal Coördinator Groningen.	02-07-2015	33 529, nr. 194	Onderhanden. De Tweede Kamer wordt hierover geïnformeerd in het meerjarenprogramma van de Nationaal Coördinator Groningen, dat eind december 2015 naar de Kamer wordt gestuurd.
Bosman, André (VVD) Vos, Jan C. (PvdA)	Verzoekt de regering, het SodM in overleg met risico-experts van de NAM voor november tot een goede methode voor risicovergelijking te laten komen en daarbij ook de mogelijkheid en betekenis van berekening van het groepsrisico in beeld te brengen.	02-07-2015	33 529, nr. 195	Onderhanden.

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Gesthuizen, S.M.J.G. (SP) Verhoeven, K. (D66) Liefde, B.C. de (VVD) Mulder, Agnes H. (CDA) Oosenbrug, R.F.A. (PvdA)	Verzoekt de regering in overleg met de marktpartijen te komen tot een besluit waarbij clausulering voor landelijke kavels wordt afgeschaft, met uitzondering van nieuws en Nederlandstalige muziek; wijziging van eigendomsbeperking van landelijke kavels van maximaal één ongeclausuleerd kavel én één geclausuleerd kavel naar maximaal vier kavels; en de vergunningen ten behoeve van het uitzenden op de FM-band worden verlengd; verzoekt de regering met de marktpartijen in overleg te treden om tot overeenstemming te komen over beslechting dan wel beëindiging van de huidige juridische geschillen en de waardebepaling van de kavels zoveel mogelijk aan te laten sluiten bij de huidige vergoedingen die door marktpartijen worden betaald, en de Kamer vóór 1 september 2015.	02-07-2015	24 095, nr. 385	Onderhanden. De Tweede Kamer zal kort na het zomerreces worden geïnformeerd over de gesprekken die hierover plaatsvinden.
Jacobi, L. (PvdA) Dijkgraaf, prof. dr. E. (SGP) Geurts, J.L. (CDA) Visser, B. (VVD)	Verzoekt de regering, in kaart te brengen hoe het visseizoen binnen Nederland voor aal aan veranderende omstandigheden onderhevig is en de Kamer te informeren hoe binnen het aalbeheerplan er eventueel nog dit jaar rekening gehouden kan gaan worden met deze veranderende omstandigheden.	02-07-2015	29 664, nr. 129	Afgedaan. De Tweede Kamer is geïnformeerd met brief «Flexibiliteit in het aalbeheerplan», d.d. 26-8-2015.
Liefde, B.C. de (VVD) Leenders, H.J.M. (PVDA)	Verzoekt de regering, in het reeds toegezegde onderzoek in ieder geval te betrekken: de financiële gevolgen voor verschillende sectoren in Nederland, waaronder de land- en tuinbouw, de vleesverwerkende industrie en de Rotterdamse haven, de werkgelegenheidseffecten voor Nederland en de gevolgen voor de Nederlandse export.	02-07-2015	34 214, nr. 8	Onderhanden.
Tongeren, drs. L. van (GL) Veldhoven, S. van (D66) Dik-Faber, R.K. (CU)	Verzoekt de regering om, samen met de lokale bestuurders, de Nationaal Coördinator en de NAM, ervoor te zorgen dat deze gevallen nog voor 2016 zijn opgelost	02-07-2015	33 529, nr. 196 (tvv 177)	Onderhanden.
Tongeren, drs. L. van (GL) Veldhoven, S. van (D66) Dik-Faber, R.K. (CU) Mulder, Agnes H. (CDA)	Verzoekt de regering om daar steeds naar te handelen en daartoe adequate maatregelen te nemen of te laten nemen.	02-07-2015	33 529, nr. 178	Onderhanden.

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Ouwehand, E. (PvdD) Tongeren, drs. L. van (GL) Veldhoven, S. van (D66) Dik-Faber, R.K. (CU) Mulder, Agnes H. (CDA) Vos, Jan C. (PvdA) Smaling, E.M.A. (SP)	verzoekt de regering, te reageren op het ECN-rapport Reductie gasvraag Nederland en daarbij in te gaan op de uitvoerbaarheid van elk van de genoemde besparings-maatregelen	02-07-2015	33 529, nr. 186	Onderhanden.
Smaling, E.M.A. (SP)	Verzoekt de regering, zeer terughoudend te zijn in het aanwijzen van nog meer commissies en bestuurders.	02-07-2015	33 529, nr. 192	Onderhanden. De Tweede Kamer wordt hierover geïnformeerd in het meerjarenprogramma van de Nationaal Coördinator Groningen, dat eind december 2015 naar de Kamer wordt gestuurd.

Moties EZ Eerste Kamer parlementair jaar 2014–2015

Indiener(s)	Omschrijving	Datum stemming	Kamerstuk	Stand van zaken
Reuten, dr. G.A.T.M. (SP) Graaf, mr. Th.C. de (D66) Schaap, prof. dr. ing. S. (VVD) Terpstra, drs. G.H. (CDA) Koffeman, drs. N.K. (PvdD) Thissen, C.P. (GL)	Vraagt de regering om, mocht het wetsvoorstel worden aanvaard, tegelijk met de uitwerking van de voorgenomen algemene maatregel van bestuur een wijzigingswet voor te bereiden waarmee de essentie van de algemene maatregel van bestuur en de betekenis van grondgebon-denheid opgenomen worden in de wet.	17-12-2014	33 979, G	Onderhanden.
Koning, drs. ir. A.L. (PvdA) Reuten, dr. G.A.T.M. (SP) Vos, ir. M.B. (GroenLinks)	Verzoekt de regering om het parlement bij de eerstvolgende versobering of, indien deze zich eerder aandient, de evaluatie over drie jaar, inzage te verschaffen in de genoemde kosten- en batenopbouw en het rendement van de UPD, opdat op grond daarvan gesproken kan worden over de eventuele aanpassing van de UPD.	26-05-2015	34 024, G	Onderhanden.

Overzicht toezeggingen parlementair jaar 2014–2015

In het parlementaire jaar 2014–2015 zijn ruim 500 toezeggingen aan de Eerste en Tweede Kamer gedaan. In de onderstaande tabel staat de stand van zaken rond de uitvoering van een aantal toezeggingen op de verschillende EZ-beleidsterreinen. De tabel biedt daarmee geen uitputtend overzicht, maar geeft een beeld van de wijze waarop een aantal toezeggingen is/wordt afgehandeld.

EK/TK	Toezegging gedaan bij:	Omschrijving	Stand van zaken
Economie en innovatie			
TK	Parlementaire agenda [04-09-2014] – AO Groene Groei	De Minister zal bezien (o.a. via VNG en IPO) of er behoefte is bij lokale overheden en bedrijfsleven om tot een loket te komen waar zij terecht kunnen voor informatie en ondersteuning voor het verlenen van vergunningen (Green Deal).	Voldaan met Kamerstuk 33 043, nr. 42, d.d. 18 juni 2015.
TK	Parlementaire agenda [02-10-2014] – Wijziging van de Telecommunicatiewet	De Minister zal de Kamer voor de Kerst informeren over de uitvoering van de motie De Liefde over modernisering van de telecomwetgeving.	Voldaan met Kamerstuk 26 643, nr. 345, d.d. 23 december 2014.
TK	Parlementaire agenda [14-10-2014] – EZ begroting (E&I deel) & Parlementaire agenda [11-06-2015] – AO Bedrijfslevenbeleid	De Minister zal bij evaluatiemomenten van wetgeving bekijken wat er qua modernisering wenselijk en mogelijk is en zal daarnaast aan de hand van concrete cases kijken naar modernisering van wetgeving. De Minister zal de Kamer voor het Kerstreces informeren over een selectie van wetten waarnaar in eerste instantie gekeken wordt. De Minister zal de Kamer medio 2015 informeren over de modernisering van wetgeving.	Modernisering van wet- en regelgeving is een doorlopend proces. De Kamer is bij brief d.d. 20 juli jl. geïnformeerd over de voortgang waarmee aan de toezegging is voldaan.
TK	Parlementaire agenda [14-10-2014] – EZ begroting (E&I deel)	De Minister zal in de evaluatie van de Aanbestedingswet extra aandacht besteden aan de klachten over de EMVI-criteria.	Voldaan met Kamerstuk 34 252, nr. 1, d.d. 8 juli 2015.
TK	Parlementaire agenda [14-10-2014] – EZ begroting (E&I deel)	De Minister zal de Kamer zo snel mogelijk informeren over het beleid voor startups, incl. de speciale samenwerking met Amsterdam en wie de rol van special envoy zal gaan vervullen.	Voldaan met Kamerstuk 32 637, nr. 162, d.d. 31 december 2014.
TK	Parlementaire agenda [12-11-2014] – AO Telecommunicatie	De Minister zal het wetsvoorstel voor diverse aanpassingen van de Telecommunicatiewet, waarin o.a. de motie De Liefde over overstappen zakelijke gebruikers tot uitvoering wordt gebracht, naar verwachting in het voorjaar van 2015 bij de Kamer indienen en zal de Kamer nader informeren over de planning en de mogelijke inwerkingtreding.	Voldaan. De Kamer is per brief van 12 december 2014 (Kamerstuk 24 095, nr. 377) over de planning van het wetsvoorstel geïnformeerd.
TK	Parlementaire agenda [19-11-2014] – AO Bedrijfslevenbeleid en Innovatie	De Minister zal de Kamer in het eerste kwartaal van 2015 informeren over de 10 te realiseren fieldlabs naar aanleiding van de Actieagenda Smart Industry.	Voldaan met Kamerstuk 29 826, nr. 63, d.d. 22 januari 2015.

EK/TK	Toezegging gedaan bij:	Omschrijving	Stand van zaken
TK	Parlementaire agenda [16-12-2014] – Mondelinge vragen van het lid VERHOEVEN (D66) aan de Minister van Financiën, bij afwezigheid van de Minister van Economische Zaken, over het bericht «Startups raken verstrikt in oerwoud aan subsidies (FD, 16 december 2014)	De Minister zal bezien hoe doorlooptijden van aanvragen voor regelingen (onder andere WBSO) versneld kunnen worden en of een «fast lane» voor starters gecreëerd kan worden.	Onderhanden. De Kamer wordt hierover in het najaar van 2015 geïnformeerd.
TK	Parlementaire agenda [04-02-2015] – Dertigledendebat over de «Grenseffectentoets»	Diverse toezeggingen ten aanzien van grensoverschrijdende arbeid, onder andere inzake de werkwijze rond controles bij grensoverschrijdende arbeid (o.a. minimumloon) en inzake een proef om BBL-leerlingen en werkzoekenden bij Duitse bedrijven te detacheren.	De Kamer is geïnformeerd over de voortgang met Kamerstukken 32 851, nr. 25, d.d. 28 april 2015 en 32 851, nr. 27, d.d. 17 juli 2015.
TK	Parlementaire agenda [10-03-2015] – AO Bedrijfslevenbeleid & Innovatie	De Minister zal voor de zomer een nadere uitwerking van het toekomstfonds (regelingen en criteria) naar de Kamer sturen.	Voldaan met Kamerstuk 31 288, nr. 474, d.d. 8 juni 2015.
TK	Parlementaire agenda [10-03-2015] – AO Bedrijfslevenbeleid & Innovatie	De Minister zal de Kamer binnen een jaar informeren over (transparantie rond) de benutting van octrooien.	Onderhanden. De Kamer wordt voor eind februari 2016 geïnformeerd.
TK	Parlementaire agenda [10-03-2015] – AO Bedrijfslevenbeleid & Innovatie	De Minister zal de Kamer in mei informeren over de uitkomsten/ plannen van de taskforce Wientjes.	Voldaan met Kamerbrief 32 637, nr. 181, d.d. 19 mei 2015.
TK	Parlementaire agenda [30-04-2015] – AO mobiele bereikbaarheid 112 in grensgebieden en plattelandsgemeenten	De Minister zal de Kamer aan het eind van het jaar informeren over de actuele stand van zaken van de mobiele bereikbaarheid van 112. De Minister zal daarbij ingaan op de lokale ontwikkelingen naar aanleiding van de overleggen tussen gemeenten en operators, waarbij Agentschap Telecom desgevraagd technische ondersteuning biedt. De Minister zal ook ingaan op de aanbevelingen in het rapport van Agentschap Telecom, de tariefstelling voor het plaatsen van antennes op Rijksgebouwen en de stand van zaken van bellen via 4G, waarover de Minister in gesprek gaat met providers.	Onderhanden. De Kamer wordt voor het eind van 2015 geïnformeerd over de stand van zaken.
TK	Parlementaire agenda [18-06-2015] – AO Marktwerking en Mededinging	De Minister zal de optie van «app-neutraliteit» (in navolging van netneutraliteit) nader bekijken en de Kamer daarover informeren.	Onderhanden.
TK	Parlementaire agenda [18-06-2015] – AO Post	De Minister zal de Kamer over een half jaar informeren in hoeverre zelfstandige pakketbezorgers voor PostNL gebruik hebben gemaakt van het aanbod om in vaste dienst te treden.	Onderhanden.
TK	Parlementaire agenda [02-07-2015] – AO Telecommunicatie	De Minister zal bekijken of in Benelux-verband roamingtarievenzo snel mogelijk afgeschaft kunnen worden, vooruitlopend op de afschaffing in EU-verband.	Onderhanden.
Energie			
TK	Parlementaire agenda [09-10-2014] – Debat Groningen	De Minister zal binnen enkele weken de bindendheid van advies van de Tcbb inzake schadegevallen door aardbevingen regelen (bindende arbitrage).	Voldaan met Kamerstuk 33 529, nr. 87, d.d. 29 oktober 2014.

EK/TK	Toezegging gedaan bij:	Omschrijving	Stand van zaken
TK	Parlementaire agenda [17-11-2014] – WGO Energie	De Minister zal in gesprek gaan met de industrie over mogelijke lagere kosten van gebieden voor wind op zee die verder uit de kust liggen, zoals IJmuiden Ver. Cijfers die door de industrie worden aangedragen zullen worden gecheckt om vervolgens voor de zomer van 2015 te besluiten over eventuele bouw van windparken op zee in verder uit de kust gelegen gebieden zodat de 12-mijlszone kan worden ontzien.	Voldaan met Kamerstuk 33 561, nr. 18, d.d.24 april 2015.
TK	Parlementaire agenda [17-11-2014] – WGO Energie	De Minister zal een moreel appèl doen op windmoleneigenaren om niet met gebruikmaking van SDE+ oude windmolens te vervangen door nieuwe, aangezien het gemeenschapsgeld daar niet voor bedoeld is.	Voldaan in de reguliere overleggen tussen het ministerie en de windenergiesector.
TK	Parlementaire agenda [17-11-2014] – WGO Energie	De Minister zal de Kamer na uitspraak van de Hoge Raad over de Wet onafhankelijk netbeheer informeren over de uitspraak met een appreciatie, waarbij hij ook in zal gaan op de effecten voor de werkgelegenheid bij Delta en Eneco.	Voldaan met Kamerbrief, d.d. 29 juni 2015.
TK	Parlementaire agenda [03-12-2014] – AO Energieraad	Samen met de Staatssecretaris van IenM zal de Minister de Kamer informeren over de kabinetsinzet ten aanzien van de verbetering van het Europese emissiehandels-systeem.	Voldaan met Kamerstuk 21 501-08, nr. 543, d.d. 9 december 2014.
TK	Parlementaire agenda [03-12-2014] – AO Energieraad	De Minister zal de Kamer bij geannoteerde agenda's, verslagen en ook tussentijds zo goed mogelijk informeren over ontwikkelingen in de EU, conform de afspraken uit het AO informatie-voorziening, en zal daarbij ook steeds het krachtenveld in Europa schetsen.	Betreft een doorlopende toezegging. Voorbeelden van waarop aan de toezegging wordt voldaan zijn het verslag van de Telecomraad van 27 november 2014 (Kamerstuk 21 501-33, nr. 518) en het verslag van de Energieraad van 5 maart 2015 (Kamerstuk 21 501-33, nr. 535).
TK	Parlementaire agenda [04-02-2015] – Dertigledendebat over het schrappen van subsidie voor windmolens op zee	De Minister zal de Kamer na afloop van de gesprekken over compen-satie van bestaande vergunning-houders voor wind op zee informeren over de uitkomsten, incl. de kosten.	Voldaan met Kamerstuk 33 561, nr. 15, d.d. 23 maart 2015.
EK	Parlementaire agenda [10-02-2015] – Energie Efficiency (33 913)	De Minister zal de Kamer in het Energierapport 2015 informeren over de vervanging van bestaande gasnetten in relatie tot de transitie naar meer duurzame energie (33.913) (T02094).	Onderhanden. Het Energierapport 2015 wordt in december gepubli-ceerd.
TK	Parlementaire agenda [12-02-2015] – Debat Groningen	De Minister zal de Kamer binnen 2 maanden informeren over de voor- en nadelen van omkering van bewijslast en de praktijk in het buitenland, mede met het oog op de behandeling van de wijziging van de Mijnbouwwet.	Voldaan met Kamerstuk 32 849, nr. 37, d.d. 13 april 2015.

EK/TK	Toezegging gedaan bij:	Omschrijving	Stand van zaken
TK	Parlementaire agenda [25-03-2015] – Plenair debat Wind op Zee	De Minister zal bij het wetsvoorstel STROOM ingaan op het inrichten van een compensatieregeling voor exploitanten van windparken op zee bij te late oplevering van de netaansluiting door TenneT.	Voldaan met wetsvoorstel STROOM dat momenteel bij de Tweede Kamer aanhangig is, Kamerstuk 34 199, nrs. 2 en 3.
TK	Parlementaire agenda [07-04-2015] – AO 380 kV	De Minister zal de Kamer informeren over de weging van de alternatieve tracés voor de hoogspanningsverbinding in West-Brabant en welke alternatieve tracés in het MER-onderzoek worden meegenomen en daarbij ook informatie geven over de mogelijkheden voor ondergrondse verkabeling.	Onderhanden. De Kamer wordt kort na het zomerreces geïnformeerd.
TK	Parlementaire agenda [09-04-2015] – AO Energie	De Minister zal de Kamer kort na de zomer informeren over zijn visie op omgevingsmanagement en zal gebiedscoördinatoren aanstellen bij RCR-windparken daar waar dat meerwaarde heeft, conform de motie Van Veldhoven. Daarbij is het uitgangspunt om standaard een gebiedscoördinator aan te bieden. Voor de windparken in Drenthe en Friesland worden gebiedscoördinatoren aangewezen.	Onderhanden.
TK	Parlementaire agenda [09-04-2015] – AO Energie	De Minister zal de Kamer voor de zomer informeren over de 1-op-1 afspraken inzake energiebesparing in de industrie.	Voldaan met Kamerstuk 30 196, nr. 346, d.d. 29 juni 2015.
TK	Parlementaire agenda [16-04-2015] – Debat Mijnbouwwet (34 041) & Parlementaire agenda [01-07-2015] – Debat Gaswinning Groningen	De Minister spant zich ervoor in om half oktober het wetsvoorstel voor wijziging van de Mijnbouwwet ter implementatie van de kabinetsreactie op het OVV-rapport bij de Kamer in te dienen.	Onderhanden. Het wetsvoorstel wordt momenteel via internet geconsulteerd en ligt op schema om half oktober bij de Tweede Kamer ingediend te kunnen worden.
TK	Parlementaire agenda [16-04-2015] – AO Energie Unie + Stas IM	De Minister zal de Kamer nader informeren over de afstemming tussen lidstaten ten aanzien van energieonderzoek en daarbij in het bijzonder ingaan op het onderzoek naar energieopslag en naar Thorium.	Voldaan met Kamerstuk 34 000 XIII, nr. 153, d.d. 13 juli 2015.
TK	Parlementaire agenda [27-05-2015] – 2e termijn AO Energie (nav AO 9/4)	De Minister zal de Kamer informeren wanneer er duidelijkheid is van de Europese Commissie over of de subsidiëring van bij- en meestook voldoet aan de staatssteunregels.	Onderhanden. Moment waarop de Kamer geïnformeerd kan worden is afhankelijk van de besluitvorming door de Europese Commissie.
EK	Parlementaire agenda [16-06-2015] – Plenair debat EK wind op zee	De Minister zal de Eerste Kamer informeren over de planning van de evaluatie van het Energieakkoord, het tijdpad van de besluiten m.b.t. de locaties voor de Hollandse Kust en de relatie tussen beide.	Voldaan met Kamerbrief, d.d. 19 juni 2015.
TK	Parlementaire agenda [01-07-2015] – Debat Gaswinning Groningen	De Minister zal de Kamer informeren over het proces met betrekking tot het vaststellen van de NPR (normen voor aardbevingbestendig bouwen).	Voldaan met Kamerstuk 34 000 XIII, nr. 153, d.d. 13 juli 2015.

EK/TK	Toezegging gedaan bij:	Omschrijving	Stand van zaken
TK	Parlementaire agenda [02-07-2015] – Vervolg AO Energie/SDE+	De Minister zal de Kamer een helder en gestructureerd overzicht geven van de besteding van SDE-middelen en de realisatie van de doelstelling hernieuwbare energie.	Onderhanden. De Kamer ontvangt in oktober het toegezegde overzicht.
TK	Parlementaire agenda [02-07-2015] – Vervolg AO Energie/SDE+	De Minister zal de Kamer vóór de behandeling van de herziening van het Nationaal Waterplan informeren over het aanvullend onderzoek naar effecten op werkgelegenheid en economie in de kustgemeenten van het plaatsen van windmolens in de strook tussen 10 en 12 mijl uit de kust (n.a.v. motie Mulder/Van Veldhoven).	Onderhanden.
TK	Parlementaire agenda [02-07-2015] – Vervolg AO Energie/SDE+	De Minister zal de Kamer informeren over het tijdschema met betrekking tot de evaluatie van het Energieakkoord in 2016.	Voldaan met Kamerstuk 30 196, nr. 355, d.d. 13 juli 2015.
Landbouw en Visserij			
EK	Parlementaire agenda [03-09-2014] – Wijziging Wet op bedrijfsorganisatie / opheffing bedrijfslichamen	De Minister zal de Eerste en Tweede Kamer bij gebruikmaking van de mogelijkheid tot het afgeven van een algemeen verbindend verklaring steeds informeren (33 910) (T02101).	Betreft een doorlopende toezegging. Op dit moment is van deze mogelijkheid nog geen gebruik gemaakt.
TK	Parlementaire agenda [03-09-2014] – Wijziging Wet op bedrijfsorganisatie / opheffing bedrijfslichamen	De Minister zal de regeling met betrekking tot de erkenning van PO's en BO's en de criteria voor AVV's binnen 2 weken naar de Kamer sturen. Dit gebeurt voor publicatie, zodat de Kamer dan nog kan besluiten om over de regeling te debatteren.	Voldaan met Kamerstuk 33 910 nr. 20, d.d. 22 september 2014. Vervolgens heeft een SO plaatsgevonden.
EK	[28-04-2015] – Plenair debat AMvB grondgebonden groei Melkveehouderij	Uitvoering van de motie Reuten door een wetsvoorstel op te stellen dat een 1-op-1 vertaling is van de inhoud van de AMvB grondgebondenheid. De Staatssecretaris spant zich ertoe in om dit wetsvoorstel zo snel mogelijk aan de Tweede Kamer aan te bieden.	Onderhanden.
TK	[17-06-2015] – AO GGO's + StasI&M	De Staatssecretaris zal een impact assessment light uitvoeren om de consequenties, zowel financieel als anderszins van het Commissievoorstel Herziening besluitvorming gebruik ggo's in kaart te brengen voor Nederland.	Toezegging is onder handen.
TK	[10-06-2015] – Dertig leden debat over het aanvragen voedselpatenten door multinationals	De Staatssecretaris informeert de Kamer per brief over de stand van zaken rondom de uitgebreide veredelingsvrijstelling en haar actieplan betreffende haar (Europese) inzet.	De Kamer is op 14-7 jl. geïnformeerd over het actieplan van de Staatssecretaris (TK 27 428-308).
TK	[28-05-2015] – Debat over het middel Round Up + StasI&M	De Kamer informeren over het oordeel van het Ctgb over het rapport van de EASAC over neonicotinoïden en de gegevens over normoverschrijdingen van deze stoffen in het oppervlaktewater.	De Kamer zal na het zomerreces worden geïnformeerd.

EK/TK	Toezegging gedaan bij:	Omschrijving	Stand van zaken
TK	[01-06-2015] – Kamerbrief Tweede prognose van het CBS van de fosfaatproductie van de Nederlandse veehouderij over het jaar 2014.	De Kamer informeren over de invulling van productiebegrenzing via de Meststoffenwet in het geval er onvoldoende garanties zijn dat de zuivelketen er in zal slagen de fosfaatproductie te verminderen.	De Kamer is op 2 juli jl. geïnformeerd over de invulling van productiebegrenzende maatregelen in de melkveehouderij (TK 33 979-98).
TK	[04-12-2014] – AO Gewasbeschermingsmiddelen met Staatssecretaris Mansveld	De Kamer informeren over de verschillen in toelatingsbeoordelingen tussen Nederland en omringende landen, evenals over de wederzijdse erkenning.	De Kamer is geïnformeerd met de brief «Gelijk speelveld van Nederland met omringende landen en wederzijdse erkenningen van gewasbeschermingsmiddelen van 12 mei 2015 (Kamerstuknr. 27 858, nr. 310).
TK	Parlementaire agenda [05-11-2014] – AO Landbouw- en Visserijraad 10 en 11 november	De Staatssecretaris zal de Kamer in december een brief sturen over de rendac-tarieven en daarbij ingaan op de aanbevelingen van het LEI en op de suggestie om de markt open te stellen voor mogelijke concurrenten.	De Kamer is geïnformeerd op 16 december 2014 met Kamerstuk 34 000-XIII, nr. 141.
TK	Parlementaire agenda [16-10-2014] – AO Huiselijk geweld en Dierenwelzijn	De Staatssecretaris zal binnen een maand een reactie sturen op het advies van de RDA over agressieve honden en daarbij het plan De gezonde(re) en sociale hond in Nederland meesturen.	De Kamer heeft op 12 februari 2015 het projectplan ontvangen (Kamerstuk 28 286, nr. 782).
TK	Parlementaire agenda [04-09-2014] – AO Dierenwelzijn	De AMvB inzake de pelsdierhouderij zal dit najaar aan de Kamer worden voorgehangen met een officiële notificatie.	De Kamer heeft het ontwerpbesluit op 4 maart 2015 ontvangen (TK 30 826, nr 38). De voorhangprocedure is op 15 april 2015 afgerond.
TK	Parlementaire agenda [03-12-2014] – AO Dierproeven	De Staatssecretaris zal de Kamer een reactie doen toekomen op het rapport van de stichting Een Dier Een Vriend «het bedrog van dierproeven».	De Kamer heeft de reactie op 2 februari 2015 ontvangen (Kamerstuk 32 336, nr. 139).
TK	Parlementaire agenda [10-12-2014] – AO Dierziekten, Antibiotica en Vogelgriep (Aviaire Influenza)	De Staatssecretaris zal de Kamer de rapporten van de commissie Dierenwelzijn over de vogelgriep doen toekomen als deze gereed zijn. Hieronder wordt ook ingegaan op het proces van vergassing.	De Kamer is geïnformeerd op 13 april 2015 (Kamerstuk 28 807, nr. 190).
TK	Parlementaire agenda [20-01-2015] – Plenair debat Toelaatbaarheid Paardenvlees op NL markt	De Staatssecretaris gaat bij de Europese Commissie aandringen op meer onaangekondigde controles van de FVO. Hier zoekt de Staatssecretaris tevens steun voor zoeken bij de lidstaten en bij de collega's in de Landbouwraad. Het betreft onaangekondigde controles binnen het programma van (aangekondigde) FVO missies.	In een recente brief aan de Europese inspectiedienst FVO heeft Nederland aandacht gevraagd voor de inspectiemissies in derde landen inzake paardenvlees en het belang van onaangekondigde controles hierbij.
TK	Parlementaire agenda [28-01-2015] – AO Paardenhouderij	De Kamer wordt in april op de hoogte gebracht van het komende gesprek tussen de NVWA en de sector, waarin duidelijk zal worden gemaakt op grond van welke regelgeving kan worden gehandhaafd. In die brief zal ook het alerter handhaven en het couperen van staarten worden meegenomen.	De Kamer is geïnformeerd met de brief van 28 mei 2015 over de toezeggingen van het AO paardenhouderij (Kamerstuk 28 286, nr. 813).
TK	Parlementaire agenda [23-06-2015] – AO Dierenwelzijn	De Staatssecretaris zal na de zomer een brief aan de Kamer sturen over de mogelijkheden en de termijn om te komen tot een verbod op zwanendriften.	Onderhanden.

EK/TK	Toezegging gedaan bij:	Omschrijving	Stand van zaken
TK	Parlementaire agenda [23-06-2015] – AO Dierenwelzijn	De Staatssecretaris zal met de Staatssecretaris van OCW in de zomer een brief over het BPRC aan de Kamer sturen.	De Kamer is geïnformeerd op 26 augustus 2015.
TK	Parlementaire agenda [23-06-2015] – AO Dierenwelzijn	De Staatssecretaris zal na de zomer een brief sturen over het convenant onbedwelmd slachten. De brief over het convenant zal ook vergezeld zijn van de wetenschappelijke onderzoeken.	Onderhanden.
TK	Parlementaire agenda [21-01-2015] – AO Landbouwraad 26 januari	In de kwartaalrapportage GVB (april 2015) zal specifiek aandacht worden besteed aan de stand van zaken van de voorbereiding aanlandplicht voor de kottersector.	De Kamer is geïnformeerd via de Kwartaalraportage GVB van 12 mei 2015 (Kamerstuknr. 32 201, nr. 76).
TK	Parlementaire agenda [10-12-2014] – AO Dierziektes, Antibiotica en Vogelgriep (AI)	De Staatssecretaris stuurt begin 2015 een plan van aanpak voor opening van markten naar de Kamer. Dit mede n.a.v. het sluiten van de grens door België voor export pluimvee(producten) naar aanleiding van de uitbraak vogelgriep.	De Kamer is hierover geïnformeerd met de brief «Versterking exportpositie Nederlandse agrosector» van 2 februari 2015 (Kamerstuknr. 31 985, nr. 25).
TK	Parlementaire agenda [10-03-2015] – AO Landbouwraad	De Kamer zal voor het zomerreces 2015 geïnformeerd worden over de pilot met cameratoezicht op de pelagische aanlandplicht.	De Kamer is geïnformeerd met de Geannoteerde Agenda Landbouw- en Visserijraad van 16 juni 2015 (Kamerstuknr. 21 501-32, nr. 845).
TK	Parlementaire agenda [10-03-2015] – AO Landbouwraad	De Staatssecretaris zal de Kamer informeren over de vereenvoudigingsvoorstellen inzake het GLB, waarbij het resultaat per vereenvoudigingsvoorstel wordt opgenomen.	De Kamer is geïnformeerd over de vereenvoudigingsvoorstellen met het Verslag Landbouw- en Visserijraad van 16 maart 2015 (Kamerstuknr. 21 501-32, nr. 834).
TK	Parlementaire agenda [10-12-2014] – AO Landbouw- en Visserijraad	De Tweede Kamer zal worden geïnformeerd over de resultaten van gesprekken over het opzetten van een garantstelling in het kader van de Russische boycot van agrarische producten.	De Kamer is hierover geínformeerd met de brief «Toetsingskader risicoregelingen rijksoverheid voor de Garantstelling Landbouwondernemingen Werkkapitaal» van 17 december 2014 (Kamerstuknr. 34 000-XIII, nr. 143).
TK	Parlementaire agenda [14-01-2015] – Debat Intensieve veehouderij	De Kamer wordt binnen drie maanden geïnformeerd over de stand van zaken rondom de afspraken over import soja en het gesprek wat de Staatssecretaris hierover voert met de sector over het niet nakomen hiervan.	De Kamer is geïnformeerd met de brief van 2 juni 2015 betreffende dit onderwerp (Kamerstuknr. 28 973, nr. 166).
TK	Parlementaire agenda [10-12-2014] – AO Landbouw- en Visserijraad	De Staatssecretaris zal de Kamer informeren over het proces van controle van de Europese Commissie op nationale rapporten over de capaciteit van de Europese vloot.	De Kamer is geïnformeerd met de Geannoteerde agenda Landbouw- en Visserijraad van 16 juni 2015 (Kamerstuknr. 21 501-32, nr. 845).
Natuur			
TK	[10-03-2015] – AO Landbouw- en Visserijraad	De Staatssecretaris zal de Kamer voor het meireces 2015 een brief sturen met haar inzet voor de Fitness Check van de Vogel- en Habitatrichtlijn. Hierbij zal zij ook de beantwoording van de vragenlijst, uitgezet door de Europese Commissie, meesturen.	De Kamer is geïnformeerd met de brief «Nederlandse inzet in de Fitness Check Vogel- en Habitatrichtlijn» van 18 mei 2015 (Kamerstuknr. 33 576, nr. 43).

EK/TK	Toezegging gedaan bij:	Omschrijving	Stand van zaken
TK	[28-10-2014] – Behandeling Landbouw & Natuurdeel van de EZ-begroting 2015	De Staatssecretaris heeft toegezegd tijdens een zogenaamde natuurtafel het gesprek aan te gaan over de ontwikkeling van nationale parken, nieuwe stijl, gericht op hoe strakke regie gevoerd kan worden en wat het Rijk, provincies, terreinbeherende organisaties en de recreatieve sector gezamenlijk kunnen doen aan de zogenaamde nationale branding.	Het Programma Nationale Parken, ingesteld maart 2015, werkt samen met genoemde partijen aan een nieuwe standaard voor Nationale Parken. De Kamer zal over de voortgang hiervan in het najaar, na afloop van het eerste bestuurlijk overleg, worden geïnformeerd.
TK	[02-10-2014] – AO Natuurbeleid	De Kamer ontvang voor het kerstreces een brief over de aansluiting tussen het agrarisch natuurbeheer en de vergroening van de eerste pijler.	De Kamer is geïnformeerd met de brief «Aansluiting vergroening GLB en agrarisch natuur- en landschapsbeheer» van 18 december 2014 (Kamerstuknr. 28 625, nr. 220).
TK	[01-07-2015] – AO Verzamel AO Landbouw inclusief mestbeleid met Stas Mansveld (I&M)	De Staatssecretaris informeert de Kamer voor einde van het zomerreces over het PAS, waaronder een appreciatie van de beleidsregels provincies inzake PAS, de voortgang na de eerste termijn en beantwoording schriftelijke vragen van het lid Lodders.	De Kamer wordt voor het einde van het zomerreces geïnformeerd.
TK	[02-10-2014] – AO Natuurbeleid	De Staatssecretaris zegt toe de relatie tussen regeldruk en soortenbescherming inzichtelijk te maken.	De Kamer is geïnformeerd met brief «Advies ACTAL Rapport regeldruk wetsvoorstel» van 24 mei 2015 (Kamerstuknr. 33 348, nr. 17).
TK	[28-05-2015] – AO Natuurbeleid en Biodiversiteit	De Staatssecretaris zal in oktober een verkenning naar de Kamer sturen van de mogelijkheden om de invoer van jachttrofeeën verder te verbieden/verminderen.	De Kamer zal hierover in het najaar worden geïnformeerd.
TK	[28-05-2015] – AO Natuurbeleid en Biodiversiteit	De Staatssecretaris zal met betrekking tot de Maatschappelijke Uitvoeringsagenda aan het eind van 2015 een overzicht van alle activiteiten aan de Kamer sturen waarin ook de ervaringen van de initiatiefnemers worden opgenomen.	De Kamer zal hierover eind 2015 worden geïnformeerd.
TK	[02-10-2014] – AO Natuurbeleid	De Kamer zal ieder jaar een voortgangsrapportage ontvangen over de voortgang van het Natuurpact.	De Kamer is geïnformeerd met de brief «Zevende voortgangsrapportage Groot Project EHS en evaluatiekader Natuurpact» van 24 maart 2015 (Kamerstuknummer 30 825, nr. 214).
TK	[15-06-2015] – Wetgevingsoverleg Natuurbeschermingswet	De Staatssecretaris zegt toe met provincies in gesprek te gaan en gezamenlijk te bekijken welke ideeën voor landschappen er zijn, met meenemen van het hele thema agrarisch natuurbeheer, gemeenschappelijk landbouwbeleid, synergie met landschap en weidevogels.	De toezegging is onderhanden.

5.5 Europese geldstromen

Inleiding
Deze bijlage biedt inzicht in de Europese geldstromen die relevant zijn voor de beleidsterreinen van EZ. Er wordt ingegaan op het Meerjarig Financieel Kader 2014–2020, op een aantal EU-fondsen en EU-programma's voor de periode 2014–2020 en op de Eigen Middelen van de EU.

Meerjarig Financieel kader 2014–2020
In het Meerjarig Financieel Kader (MFK) worden zowel de maximale omvang van de jaarbegrotingen als de verdeling van de middelen over de hoofdthema's van het beleid vastgelegd. Voor de volledige zeven jaar komt de meerjarenbegroting uit op een bedrag van € 1.083 mld (lopende prijzen). Dat is 1 procent van het BNP van alle lidstaten bij elkaar. Het MFK is vastgelegd in een verordening. Parallel hieraan wordt in het Eigen Middelen Besluit de financiering van het EU-beleid geregeld. Deze afspraken worden aangevuld met een Interinstitutioneel Akkoord over begrotingsaangelegenheden tussen Europese Commissie, Europees Parlement en Raad. Zoals in de MFK-verordening vastgelegd zal de Europese Commissie voor het eind van 2016 een tussentijdse evaluatie van het Meerjarig Financieel Kader presenteren.

De verschillende EU-programma's en EU-fondsen
Voor de uitvoering in gedeeld beheer van het Europees Beleid worden vanuit de Europese Commissie eisen gesteld aan de uitvoering door de lidstaten. Deze eisen zijn vastgelegd in Raadsverordeningen en uitgewerkt in Commissieverordeningen en bijbehorende richtsnoeren. De lidstaten zijn verantwoordelijk voor de geharmoniseerde en éénduidige uitvoering van het EU-beleid.

Voor de uitvoering van het EU beleid stelt de Europese Commissie een aantal Europese Fondsen aan de lidstaten beschikbaar.
Voor EZ zijn de volgende EU-programma's en EU-fondsen relevant:
1. Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 1e pijler (GLB): het Europees Landbouwgarantiefonds (ELGF);
2. Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 2^{e} pijler (POP): het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO);
3. Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB): het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV);
4. Europees Structuurbeleid: Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO);
5. Horizon 2020 (periode 2014–2020).

Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) 2014–2020
Binnen het GLB zijn twee pijlers te onderscheiden. De 1e pijler bestaat uit directe inkomenssteun aan agrariërs en markt- en prijsbeleid. Met behulp van vooral rechtstreekse inkomenssteun richt deze pijler zich op het stabiliseren van landbouwinkomens. De 2^{e} pijler betreft het plattelandsbeleid. Deze pijler richt zich op de kwaliteit van alle plattelandsgebieden in de EU.

1.GLB pijler 1: het Europees Landbouwgarantiefonds (ELGF)
De Kamer is geïnformeerd over de implementatie in Nederland van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) voor de periode 2014–2020 (TK, 28 625, nrs. 168, 189, 194 en 216).

Hieronder volgen de belangrijkste maatregelen:

1a. Inkomenssteun voor boeren
Het nieuwe GLB stuurt op de omvorming van op historische referentie gebaseerde directe betalingen naar een gelijke hectarebetaling binnen lidstaten. Op Europees niveau is vastgelegd dat landbouwbedrijven die gebruik willen maken van de directe betalingen in het nieuwe GLB verplicht zijn om vergroeningsmaatregelen toe te passen. Hiervoor is 30% van het budget voor directe betalingen bestemd.

Er zijn drie generieke vergroeningsmaatregelen Europees vastgesteld.
1. Gewasdiversificatie. Bedrijven moeten op bouwland minstens drie gewassen telen. Met name voor kleine bedrijven bestaan hierop enkele uitzonderingen.
2. Behoud van blijvend grasland.
3. Ecologische aandachtsgebieden met een omvang van 5% van het bouwlandoppervlak. Hierbij kunnen de lidstaten kiezen uit een aantal opties waaronder landschapselementen, akkerranden, bufferstroken, vanggewassen en stikstofbindende gewassen.

Om te voldoen aan de vergroeningsverplichting is het mogelijk dat lidstaten, naast bovengenoemde maatregelen en na goedkeuring door de Europese Commissie, equivalente maatregelen toevoegen aan de Europese lijst. Nederland maakt daar gebruik van.

1b. Extra ondersteuning jonge boeren
Meer dan twee-derde van de Europese boeren is ouder dan 55 jaar. Om de toekomst van de sector zeker te stellen wil de Commissie jonge boeren gedurende de eerste vijf jaar van het bestaan van hun bedrijf extra financiële ondersteuning bieden. Lidstaten worden verplicht extra steun aan jonge boeren te geven via een zogenaamd «top-up» op directe betalingen. Hiervoor dient maximaal 2% van de enveloppe voor directe betalingen (1e pijler GLB) te worden aangewend. Daarnaast is besloten dat via het plattelandsbeleid (2e pijler GLB) jonge boeren extra steun kunnen ontvangen. Conform de wens van de Kamer komt er een landsdekkende jongeboerenregeling gericht op innovatieve investeringen, en wel voor € 5,2 mln per jaar, waarvan de provincies € 2,6 mln cofinancieren. Conform de motie Dik-Faber (TK, 33 750-XIII, nr. 65) heeft de Staatssecretaris van EZ met de provincies afgesproken dat ze streven naar een zo gelijk mogelijke uitvoering van de regeling. Omdat het karakter van de regeling zich richt op innovaties kunnen per provincie wel accentverschillen aangebracht worden zodat beter ingespeeld kan worden op regionale behoeften.

2. Markt- en prijsbeleid
Met de nieuwe integrale Gemeenschappelijke Marktordening (iGMO) is een belangrijke stap gezet naar verdere marktoriëntatie. Het nieuwe wetgevingspakket voor markt- en prijsbeleid is grotendeels in werking getreden op 1 januari 2014. De quotaregeling voor melk is per 1 april 2015 beëindigd en de quotaregeling voor suiker loopt door tot 1 oktober 2017.

Een belangrijke wijziging ten opzichte van de vorige iGMO is dat nu voor alle agrarische sectoren de mogelijkheid bestaat om producenten- en brancheorganisaties op te richten. Onder bepaalde voorwaarden kunnen deze organisaties toestemming krijgen om regels algemeen verbindend te verklaren (AVV). Een AVV kan onder meer betrekking hebben op regels op het gebied van dier- en plantgezondheid en voedselveiligheid.

Financieel overzicht
Onderstaand overzicht geeft de voor Nederland beschikbaar komende EU budgetten voor de directe betalingen (Zie ook bijlage 2 van Verordening 1307/2013).

Directe betalingen (x € 1 mln):						
Kalenderjaar	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Nationale enveloppe directe betalingen	749	737	724	713	701	732

2. GLB pijler 2: Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO)
De Kamer is geïnformeerd over het Plattelands Ontwikkelings Programma (POP3) 2014–2020 (TK, 28 625, nrs. 168, 189 en 194). Met de provincies is een akkoord bereikt over de invulling van het Plattelandsprogramma voor de periode 2014–2020. Eind 2014 is het Nederlandse POP3 voor goedkeuring verzonden aan de Europese Commissie. Op 13 februari 2015 heeft de Europese Commissie het Nederlandse POP3 goedgekeurd.

POP3 wordt ingevuld door de provincies en aangevuld door het Rijk. Hiermee kunnen gebiedsspecifieke behoeftes in de landbouw worden aangepakt. Aan generieke behoeftes wordt landsdekkend invulling gegeven. Met deze combinatie kan optimaal ingespeeld worden op het bevorderen van een gelijk speelveld. De provincies leveren het grootste deel van de benodigde nationale middelen cofinanciering voor POP 3, aangevuld met co-financiering door de waterschappen (verbetering waterkwaliteit).

Het standaard cofinancieringspercentage van de Europese Unie voor POP3 bedraagt maximaal 53%. Voor investeringen en maatregelen ten behoeve van milieu, klimaatadaptatie en klimaatmitigatie is een uitzondering gemaakt en besloten tot maximaal 75% Europese cofinanciering. Inmiddels heeft Nederland gekozen voor een cofinancieringspercentage van 50% met uitzondering van agrarisch natuurbeheer. Hier is het 75%. In overleg met de provincies is besloten POP3 concreet te richten op de volgende thema's:
1) Versterken van innovatie, verduurzaming en concurrentiekracht;
2) Jonge boeren;
3) Natuur en landschap (zoals afgesproken in het Natuurpact);
4) Verbetering van de waterkwaliteit;
5) LEADER (inclusief projecten onder het programma Duurzaam Door).

Met ingang van 2016 zullen in het POP3 wijzigingen worden doorgevoerd. In verband met de convergentie naar een gelijke hectare premie in 2019 is besloten tot een herschikking van de beschikbare middelen van de eerste pijler. Hiervan komt € 10,5 mln ten behoeve van enkele sectoren die te maken krijgen met een substantiële vermindering van directe betalingen (zonder nationale co-financiering). Daarnaast wordt extra geld aangewend voor watermaatregelen (€ 20 mln) (aangevuld met € 20 mln nationale co-financiering door de waterschappen/provincies). Een andere aanpassing betreft de overgang naar een stelsel van collectief agrarisch natuurbeheer met ingang van 2016 (TK, 33 576, nr 3).

Onderstaand volgt een overzicht van de bedragen die gemiddeld per jaar voor het Plattelandsontwikkelingsprogramma 2014 -2020 (POP3) beschikbaar zijn (bedragen x € 1 mln):

Kalenderjaar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	totaal
Bijdrage EU	87,0	87,0	118,5	118,4	118,3	118,1	118,0	765,3
Bijdrage provincies	82,1	82,1	102,1	102,1	102,1	102,1	102,1	674,7
Bijdrage Rijk	9,7	9,7	9,7	9,7	9,7	9,7	9,7	67,9

Het bedrag dat voor Nederland vanuit het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) beschikbaar is voor POP3 bedraagt € 765 mln voor de periode 2014–2020. Dat is circa € 110 mln per jaar. De nationale co-financiering ligt in dezelfde orde van grootte, welke grotendeels voor rekening komt van de provincies en waterschappen. Het EZ aandeel bedraagt circa € 9,7 mln per jaar en deze uitgaven worden verantwoord in het jaarverslag van EZ (artikel 16). Het Rijksaandeel heeft betrekking op regeling garantstelling marktintroductie risicovolle innovaties en op de regeling brede weersverzekering. Vanaf 2016 is EZ eveneens verantwoordelijk voor de uitvoering van de regelingen voor de kalversector, aardappelzetmeelsector en vleesveesector. Deze regelingen worden alleen via de EU gefinancierd, de hiervoor benodigde middelen zijn vanuit GLB pijler 1 overgeheveld naar pijler 2.

3. Gemeenschappelijk Visserij Beleid (GVB): Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV)

Het GVB is in de eerste plaats gericht op de ontwikkeling van een verantwoorde visserijketen waarmee een evenwichtige en duurzame exploitatie van de visstand wordt bevorderd. Hiertoe zijn in EU-verband regels opgesteld, zoals beperkingen voor bepaalde visserijmethoden. Tevens zijn afspraken gemaakt ten aanzien van controle & handhaving, datacollectie en ter bevordering van de stabiliteit van de vismarkt.

Ontwikkelingen EFMZV 2014–2020

Met de brief van 18 maart 2015 (TK, 32 201, nr. 75) is de Kamer op de hoogte gesteld dat het Nederlandse Operationeel Programma (OP) van het EFMZV is goedgekeurd door de Europese Commissie. Op 1 juli 2015 (TK, 32 201, nr. 77) is de Kamer geïnformeerd over de inzet van EZ ten aanzien van het EFMZV.

Hoofddoel van het EFMZV is het bijdragen aan de verwezenlijking van de doelstellingen van het hervormde GVB, dat wil zeggen aan de verdere verduurzaming en versterking van de concurrentiekracht van de visserij en aquacultuur. Het EFMZV biedt de sector kansen om initiatieven voor meer duurzaamheid, kostprijsverlaging en kwaliteitsverbetering te ontwikkelen en deze te implementeren. Het fonds wordt eveneens ingezet om uitdagingen op te pakken en oplossingen aan te dragen voor de invoering van de aanlandplicht.

Het Nederlandse OP geeft voor de komende jaren richting en sturing aan de inzet van het EFMZV in Nederland. In het OP is het EFMZV-instrumentarium gericht op 3 hoofdthema's:
1. Invoering van de aanlandplicht;
2. Verdere verduurzaming van de visserij- en aquacultuur;
3. Verbetering van de rendementen in de visserij- en aquacultuurketen.

Financieel overzicht Operationeel Programma

De Minister van EZ heeft voor de uitvoering van het EFMZV een Operationeel programma opgesteld voor de periode 2014–2020. De verdeling van de kosten van dit programma tussen overheid en begunstigden

bedraagt in de meeste gevallen 50–50. Van het overheidsdeel komt gemiddeld 75% uit het EFMZV, de resterende 25% is nationale cofinanciering.

De voor Nederland beschikbaar komende EU-budgetten voor het EFMZV (2014–2020) zijn (x € 1 mln):

Kalenderjaar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	totaal
EFMZV middelen	13,9	14,1	14,2	14,5	14,8	14,9	15,1	101,5

Op de begroting van EZ zijn op artikel 16 voor de cofinanciering van het GVB 2014–2020 de volgende nationale middelen beschikbaar (x € 1 mln):

Kalenderjaar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	totaal
Rijksmiddelen co-financiering GVB		5,0	5,8	7,3	5,3	5,3	1,3	30,0

4. Europese Structuur en Investeringsfondsen
De Europese Structuur en Investeringsfondsen (ESI) hebben tot doel om de economische concurrentiekracht, werkgelegenheid en cohesie in Europa te versterken. Onder de ESI-fondsen vallen het ELFPO en EFMZV (hierboven toegelicht), het Europees Sociaal Fonds (dat valt onder SZW) en EFRO en INTERREG.

De Kamer is geïnformeerd over de structuurfondsen voor de periode 2014–2020 met TK 22 112 nr 1246; 21 501-08 nr 392; 21 501-08 nr 423; 21 501-08 nr 461; 21 501-08 nr 470; 21 501-08-489; 21 501-08 nr 493; 21 501-08 nr 497; 21 501-08 nr 536; 21 501-08 nr 564 en tot slot de brief van 17 juli 2015 (TK, 32 851, nr. 27).

Het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) wordt in Nederland gebruikt voor regionale projecten op het gebied van innovatie en de koolstofarme economie (met name duurzame energie en energie efficiëntie). Uitgangspunt voor het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) is dat wordt bijgedragen aan de nationale doelen in het kader van de Europa 2020 strategie. Met EFRO worden vier landsdelige programma's gefinancierd, te weten Noord-Nederland, Oost-Nederland, West-Nederland en Zuid-Nederland. Daarnaast worden vier grensoverschrijdende programma's ondersteund. Dit zijn de programma's Duitsland-Nederland, Euregio Maas-Rijn, Vlaanderen-Nederland en Twee Zeeën.
Voor de nieuwe programmaperiode 2014–2020 zijn de gezamenlijke hoofddoelen van Rijk en regio voor de landsdelige programma's vastgesteld op innovatie en koolstofarme economie. Het MKB is een belangrijke doelgroep. Belangrijke thema's binnen Interreg zijn grensoverschrijdende innovatiesamenwerking, koolstofarme economie en arbeidsmobiliteit.
Besloten is om de decentrale uitvoering van de landsdelige programma's te continueren. Ook is afgesproken dat de landsdelige beheersautoriteiten nauwer gaan samenwerken en een uniforme werkwijze hanteren.
Een aparte afdeling binnen EFRO zijn de programma's voor Europese Territoriale Samenwerking, ook wel INTERREG genoemd. INTERREG A, de samenwerking met de buurlanden, valt onder EZ. INTERREG B en C, samenwerking in grotere verbanden met minder betrokkenheid van het bedrijfsleven, valt onder I&M. Nederland neemt deel aan vier grensover-

schrijdende INTERREG A programma's. Dit zijn de programma's Duitsland-Nederland, Euregio Maas-Rijn, Vlaanderen-Nederland en Twee Zeeën. Belangrijke thema's binnen Interreg zijn grensoverschrijdende innovatiesamenwerking, koolstofarme economie en arbeidsmobiliteit.

Nederland ontvangt aan EFRO voor de nieuwe programmaperiode 2014–2020 € 507,3 mln (in lopende prijzen) voor de landsdelige programma's en € 389,7 mln (in lopende prijzen) voor de grensoverschrijdende samenwerking. EZ stelt voor de uitvoering van de nieuwe programmaperiode 2014–2020 in totaal € 91 mln aan Rijkscofinanciering beschikbaar voor de vier landsdelige programma's en € 49 mln voor de grensoverschrijdende programma's (exclusief uitvoeringskosten). De landsdelige EFRO-programma's zijn in 2014 goedgekeurd door de Europese Commissie.
Voor Interreg geldt dat Duitsland-Nederland en Vlaanderen-Nederland zijn goedgekeurd, voor Twee Zeeën en Euregio Maas Rijn vindt dit in de tweede helft van 2015 plaats. Voor nadere informatie over de landsdelige programma's EFRO wordt verwezen naar de Kamerbrieven (TK, 21 501-08, nrs. 489, 507 en 525).

Voor de cofinanciering van het EFRO 2014–2020 zijn de volgende Rijksmiddelen (inclusief uitvoeringskosten) op de begroting van EZ (artikel 18) beschikbaar (x € 1 mln):

Kalenderjaar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Totaal
Rijksmiddelen co-financiering EFRO	11,0	16,9	17,2	31,2	31,2	23,1	23,1	11,0	11,0	175,7

5. Horizon 2020 (kaderprogramma voor onderzoek en innovatie) periode 2014–2020
Horizon 2020 is het programma van de Europese Commissie om Europees onderzoek en innovatie te stimuleren. Horizon 2020 loopt sinds 1 januari 2014 en is de opvolger van het Zevende Kaderprogramma (KP7). Het budget van Horizon 2020 is in het meerjarig financieel kader vastgesteld op € 70,2 mld constante prijzen. Met Horizon 2020 willen de Europese Commissie en het kabinet wetenschap en innovatie stimuleren bij het bedrijfsleven en de academische wereld. Zo kunnen zij het concurrentievermogen van Europa vergroten. De RVO.nl is nationaal contactpunt voor dit programma.
Horizon 2020 bestaat uit 3 pijlers. Deze sluiten aan bij de Europese doelen voor werkgelegenheid en groei (Europe 2020) en het bijbehorende vlaggenschip Innovation Union. De eerste pijler, Excellente Kennisbasis, is gericht op wetenschap. De tweede pijler, Industrieel leiderschap, wil investeringen aanjagen in de belangrijkste industriële technologieën. Dat gebeurt door Europese bedrijven te stimuleren om te groeien tot wereldleiders op hun gebied. Jaarlijks worden verscheidene oproepen opengesteld waarop projectvoorstellen kunnen worden ingediend. Deze voorstellen worden door een onafhankelijke groep van deskundigen beoordeeld. De beste voorstellen worden gefinancierd tot het maximum beschikbare budget van € 300–350 mln. Er is geen nationale allocatie. De derde pijler, Maatschappelijke Uitdagingen, zet in op ontwikkeling en benutting van kennis voor het oplossen van maatschappelijke uitdagingen. Zie ook de toelchting op het onderwerp H2020 bij beleidsartikel 12.Naast bijdrages aan projecten draagt de Europese Commissie vanuit

het Kaderprogramma ook bij aan publiekpublieke en publiekprivate programma's met een eigen Europese rechtsgrondslag:
de publiekpublieke programma's zijn gebaseerd op artikel 185 van het EU-Werkingsverdrag en worden ook nationaal gecofinancierd. EZ cofinanciert één daarvan direct, het artikel 185 initiatief Eurostars, dat gericht is op het MKB. Indirect (via het standaardeninstituut VSL) wordt het artikel 185 initiatief European Metrology Research Programme door EZ gecofinancierd.
De publiekprivate programma's, zogenaamde Joint Technology Initiatives (JTI), zijn gebaseerd op artikel 187 van het EU-Werkingsverdrag en wordt in een geval eveneens nationaal gecofinancierd. Tijdens de periode van Horizon 2020 betreft dit het JTI ECSEL. Dit JTI wordt door EZ gecofinancierd. In samenhang met deze communautaire samenwerkingsvormen bestaat er gouvernementele samenwerking in Eureka-clusters om de mondiale concurrentiekracht van ICT industrie te versterken.

Middelen voor cofinanciering Horizon2020 op begroting EZ (bedragen x € 1.mln)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
JTI/Eureka (Internationaal Innoveren)	14,0	23,7	33,7	39,7	39,7	39,7	39,7
Eurostars	10,6	13,1	15,5	18,2	18,4	18,4	18,4
Totaal	24,6	36,8	49,2	58,0	58,1	58,1	58,1

5.6 Subsidieoverzicht

In deze bijlage zijn de subsidies van EZ opgenomen. De subsidiedefinitie van de Algemene wet bestuursrecht wordt hierin gebruikt. Deze wet definieert een subsidie als volgt (artikel 4.21 Awb):

«De aanspraak op financiële middelen, door een bestuursorgaan verstrekt met het oog op bepaalde activiteiten van de aanvrager, anders dan als betaling voor aan het bestuursorgaan geleverde goederen of diensten».

Per beleidsartikel zijn opgenomen:
1. Subsidies;
2. Overige (incidentele) subsidies en de subsidies aan (inter)nationale organisaties.

In het subsidieoverzicht is zoveel mogelijk aansluiting gemaakt met de budgettaire tabellen uit de begroting. De categorie «Subsidies» uit de tabel «Budgettaire gevolgen van beleid» sluit voor elk artikel aan met de categorie «Subsidies» in dit overzicht. Bij de categorie «Overige (incidentele) subsidies en bijdragen aan inter(nationale) organisaties» in het overzicht is deze aansluiting niet volledig mogelijk omdat de overige categorieën in de budgettaire tabel meer dan alleen subsidieverstrekkingen omvat (bijvoorbeeld opdrachten of een bijdrage aan een ZBO).

In lijn met Verantwoord Begroten zijn de bijdragen aan ZBO's en RWT's niet vermeld als subsidies. De bijdragen aan ZBO's en RWT's zijn terug te vinden in de «ZBO's en RWT's bijlage» (bijlage 5.1).

Voor een aantal subsidies is (nog) geen volgende evaluatie gepland. In veel gevallen gaat het om nieuwe subsidies die nog worden vormgegeven, kleinere (incidentele) subsidies of subsidies die al enige tijd geleden zijn gestopt, waardoor alleen nog sprake is van uitfinanciering. Waar mogelijk is de geplande beleidsdoorlichting opgenomen als volgende evaluatiemoment. In dat geval is een jaartal opgenomen met de aanduiding «B».

De einddatum geeft het moment aan dat de laatste verlening plaatsvindt of heeft plaatsgevonden. Voor een aantal incidentele subsidies (voornamelijk bijdragen aan instituten), waarbij sprake is van een structurele subsidierelatie met een jaarlijkse verlening, is als einddatum «Jaarlijks» opgenomen. Als periodiek besluitvorming plaatsvindt over de verlening, bijvoorbeeld over een volgende programmaperiode, is dit aangeduid als «Periodiek».

In een aantal gevallen wordt ter verduidelijking een nadere toelichting gegeven door middel van de volgende voetnoten:
* de subsidie wordt verleend uit hoofde van Europees beleid.
** de subsidie wordt verleend uit hoofde van een bredere aanpak, waarbij nog nadere uitwerking plaatsvindt.
*** de subsidie heeft betrekking op een compensatieregeling.
**** betreft een raming onder de categorie «Subsidies» van de budgettaire tabel, waar niet direct een subsidiebeschikking uit voortvloeit.
***** de subsidieregeling wordt uitgevoerd conform het Nationaal Energie Akkoord.
Tot slot is na het subsidieoverzicht informatie opgenomen over de TKI-toeslag op basis waarvan de toeslag aan de betreffende TKI's kan worden toegekend.

Subsidies (Bedragen x € 1.000)

Artikel	Naam subsidie(regeling) *met hyperlink naar vindplaats*	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Aantal verle-ningen 2014	Laatste evaluatie (jaartal met hyperlink naar vindplaats)	Volgende evaluatie (jaartal)	Einddatum subsidie-regeling (jaartal)
Artikel 11 Goed functionerende economie en markten												
Subsidies												
11	Digitalisering regionale radio	365	900	1.444	1.100	1.080	0	0	1	nvt	nvt	2017
	Subtotaal	**365**	**900**	**1.444**	**1.100**	**1.080**	**0**	**0**				
Overige (incidentele) subsidies en subsidies aan (inter)nationale organisaties												
11	Nederlands Normalisatie Instituut (NEN)	1.480	1.040	1.206	1.184	1.060	1.060	1.060	3	2014	2019	Jaarlijks
	Subtotaal	**1.480**	**1.040**	**1.206**	**1.184**	**1.060**	**1.060**	**1.060**				
Artikel 12 Een sterk innovatievermogen												
Subsidies												
12	MKB Innovatieregeling Topsectoren (MIT)	16.398	45.662	34.022	31.103	29.153	28.289	34.718	502	nvt	2017	2017
12	Subsidieregeling Innoveren, hoofdstuk 2 Eurostarsprojecten	7.299	10.555	13.098	15.502	18.226	18.376	18.376	88	2014	nnb	2017
12	Prekwalificatie ESA/programma's	762	397						30	2012	nvt	2013
12	Nationaal Programma Luchtvaart	3.156	2.895	3.003	2.504				28	2010	nvt	2017
12	Luchtvaartkredietregeling (niet relevant)	3.399	20.932						3	2010	nvt	2011
12	Luchtvaartkredietregeling (rente)****	0	2.000	1.871	1.798	1.798	1.798	1.798	0	2010	nvt	2011
12	Nederland Maritiem Land	243	250	250	250	250	250	250	2	2009	nvt	Jaarlijks
12	Innovatieve onderzoekspro-gramma's (IOP's)	9.077	6.654	2.222	2.433	488	488	488	88	2010	nvt	2012
12	Innovatieprestatiecon-tracten (incl.verkenningen)	1.127	1.500	3.000	1.500				90	2010	nvt	2013
12	Stichting Toekomstbeeld der Techniek	117	188	179	170	161	152	152	2	2015 B	2020 B	Jaarlijks
12	Innovatieprogramma Diensten	21							1	2012	nvt	2011
12	Smartmix	5.794	502						6	2010	nvt	2007
12	Subsidieregeling Sterktes in Innovatie, hoofdstuk 2 Internationaal innoveren (Eureka en Opkomende markten)	2.123	2.335						24	2014	nvt	2017

Artikel	Naam subsidie(regeling) *met hyperlink naar vindplaats*	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Aantal verlengingen 2014	Laatste evaluatie (jaartal met hyperlink naar vindplaats)	Volgende evaluatie (jaartal)	Einddatum subsidieregeling (jaartal)
12	Uitdagersfaciliteit relevant	82							1	2013	nvt	2012
	Subtotaal	**49.598**	**93.870**	**57.645**	**55.260**	**50.076**	**49.353**	**55.782**				
Overige (incidentele) subsidies en subsidies aan (inter)nationale organisaties												
12	Toeslag Topconsortia Kennis en Innovatie	58.011	51.346	75.364	94.196	106.340	113.598	118.598	109	nvt	2016	2017
12	Internationaal Innoveren (Eurekaclusters en JTI's)	4.539	14.039	23.679	33.707	39.724	39.724	39.724	10	2014	nnb	2017
12	Nationaal Lucht en Ruimtevaartlaboratorium	27.279	29.403	19.908	18.807	17.976	17.976	17.976	4	2011	2015	Jaarlijks
12	MARIN	4.042	4.308	3.288	3.222	3.203	3.203	3.203	2	2011	2015	Jaarlijks
12	Deltares	11.707	10.696	9.148	8.954	8.902	8.902	8.902	3	2011	2015	Jaarlijks
12	Innovatieprogramma Water algemeen	41							1	2012	nvt	2011
12	Institute for Sustainable Process Technology (ISPT)	3.723	1.509						1	nvt	nvt	2015
12	Holst	4.500	3.510	1.705					1	2015 B	nvt	2013
12	Stichting Technische Wetenschappen	24.510	19.936	25.825	25.599	26.020	25.270	25.270	8	2012	2016	Jaarlijks
12	Topsector Chemie	429	781	9					6	2012	nvt	2013
12	Materials to innovate (M2i)	1.978	1.396	730	85				1	2012	nvt	2013
12	InnoWATOR	739	315						12	2012	nvt	2011
12	Innovatieprogramma Maritiem	1.838	714	316					24	2012	nvt	2011
12	Center for Translational Molecular Medicine	16.497	4.563						1	2012	nvt	2015
12	BioMedical Materials	3.811							1	2012	nvt	2014
12	Technologisch Topinstituut Logistiek (DINALOG)	4.209	3.805	1.262	917				1	2012	nvt	2016
12	TI Food and Nutrition (TIFN2)	9.175	5.034	1.209					1	2012	nvt	2012
12	HTSM	31.000	23.656	14.506	8.552	5.494	7.224	6.074	1	2012	nvt	2011
12	Commit	15.603	10.936						1	2012	nvt	2011
12	Phase 2	28.028	19.265	13.347	6.087				95	2012	nvt	2013
12	Innovatieprogramma Automotive	584	618	81					6	2012	nvt	2011
12	Innovatieprogramma Life Sciences en Health algemeen	703	702	202					10	2012	nvt	2011
12	BE-Basic	6.625	199	72	23	9	10	10	1	2012	nvt	2011
12	TASC	1.225	1.157						1	2012	nvt	2011
12	Food and Nutrition Delta	4.632	2.398	258	72				55	2012	nvt	2011
12	Nanolab	2.497							1	2012	nvt	2012
12	NWO	7.025	4.177	5.098	1.850	1.900	1.150	400	1	nvt	nvt	2015

Artikel	Naam subsidie(regeling) *met hyperlink naar vindplaats*	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Aantal verle-ningen 2014	Laatste evaluatie (jaartal met hyperlink naar vindplaats)	Volgende evaluatie (jaartal)	Einddatum subsidie-regeling (jaartal)
12	TKI CLICK	507	1.501	1.000	250				6	nvt	2016	2017
12	Ruimtevaart (ESA)	90.154	64.061	76.776	64.013	52.935	52.936	53.081	46	2012	2017	nvt
12	Bijdrage aan WIPO	725	400	400	400	400	400	400	3	nvt	nvt	Jaarlijks
	Subtotaal											
Artikel 13 Een excellent ondernemingsklimaat												
Subsidies												
13	Bevorderen ondernemerschap	8.254	12.832	10.709	6.448	7.248	11.258	12.158	231	2015 B	2020 B	Jaarlijks
13	Biobased Economy	3.509	1.589	2.884	2.384	250			59	2014	2018	2017
13	Microkrediet	506							3	2011	2015	2013
13	Valorisatie	13.954	8.864	4.316	4.026	2.415	2.415	2.415	14	2015	nvt	2012
13	Beroepsonderwijs in bedrijf	19							2	2010	nvt	2010
13	Onderwijs en ondernemerschap	422							10	2010	2015	2010
13	Subsidieregeling Innovatieve Scheepsbouw	1.981	2.000	1.000					13	2014	nvt	2014
13	BSRI	1.869	1.601	2.276	300				3	2010	nvt	2010
13	Actieplan Veilig Ondernemen	2							3	2012	nvt	2012
13	Business Angels Programma	11	301	301					4	2013	nvt	2016
13	Overig toerisme	40							1	nvt	nvt	nvt
	Subtotaal	**30.567**	**27.187**	**21.486**	**13.158**	**9.913**	**13.673**	**14.573**				
Overige (incidentele) subsidies en subsidies aan (inter)nationale organisaties												
13	PRIMA-projecten	7.499							12	2015 B	nvt	2012
13	Programma Digivaardig	459							5	2011	nvt	2015
13	Regiegroep regeldruk	162							20	2015 B	2020 B	2014
13	Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen	10.152	8.490	8.469	8.469	8.469	8.469	8.469	1	2011	2016	Jaarlijks
13	EIM/Panteia	1.500	525						1	2014	nvt	2016
13	A'dam Center for Corporate Finance (ACCF)	4	4	4	4	4	4	4	1	2015 B	2020 B	Jaarlijks
13	Kenniscentrum Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen	1.102	400	nnb	nnb	nnb	nnb	nnb	4	2010	2015	Jaarlijks
13	Ondernemersklankbord	673							3	2004	2015	Jaarlijks
13	Stichting Koning Willem I	106							2	2015 B	2020 B	Jaarlijks
13	Overige bijdrage aan instituten	1.160							6	2015 B	2020 B	Jaarlijks
13	Acquisitie buitenlandse bedrijven	786	1.871	677	499	499	499	499	22	2015 B	2020 B	Jaarlijks
	Subtotaal	**23.603**	**11.290**	**9.150**	**8.972**	**8.972**	**8.972**	**8.972**				

Artikel	Naam subsidie(regeling) *met hyperlink naar vindplaats*	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Aantal verle-ningen 2014	Laatste evaluatie (jaartal met hyperlink naar vindplaats)	Volgende evaluatie (jaartal)	Einddatum subsidie-regeling (jaartal)
Artikel 14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening												
Subsidies												
14	Topsector Energie**	15.527	67.862	55.840	53.688	44.090	41.490	36.490	71	nvt	2016	Jaarlijks
14	Energie-innovatie (Groene grondstoffen, Wind op zee, Smart grids, Wind op land, Zon-PV)	46.783	7.882	2.377	2.368	2.368	2.368	2.368	239	nvt	2015	2015
14	Green Deals**	918	4.114	16.354	0	0	0	0	8	2015	nvt	Jaarlijks
14	Energieakkoord**	666	35.464	48.089	53.089	49.000	49.000	49.000	5	nvt	2016	nvt
14	Stimulering Duurzame Energie productie *****	667.147	1.167.696	1.397.237	1.525.704	1.817.322	2.405.025	3.076.925	5.039	nvt	2016	nvt
14	Subsidieregeling Indirecte emissiekosten ETS***	56.956	61.000	61.000	83.045	62.000	61.000	61.000	83	nvt	2018	nvt
14	Carbon Capture Storage	4.905	18.705	8.040	6.362	8.080	8.080	8.080	2	nvt	nnb	2018
14	Programma Hoge Flux Reactor	7.250	7.250	8.111	8.111	8.111	8.111	8.111	10	nvt	nvt	Periodiek
14	Innovatievouchers elektrische mobiliteit	2.184							14	nvt	2015	
14	Duurzaam Caribisch Nederland****	111	13.257	4.700					4	nvt	nvt	2016
14	Beperking tariefstijging energietarieven Caribisch Nederland****	6.696	4.100	3.200	3.100	3.000	3.000	3.000	9	nvt	nnb	nnb
14	Duurzame warmte	400	0	0	0	0	0	0	4	nvt	nvt	2013
14	TransitieManagement AgNL	2.822	1.047	0	0	0	0	0	15	nvt	nvt	2015
14	Overig****	70							1	nvt	nvt	nvt
	Subtotaal	**812.434**	**1.388.377**	**1.624.993**	**1.715.422**	**1.993.971**	**2.578.074**	**3.244.974**				
Overige (incidentele) subsidies en subsidies aan (inter)nationale organisaties												
14	Energie Centrum Nederland/Nuclear Research and Consultancy Groep	57.903	55.867	44.487	31.936	25.288	25.288	24.836	6	nvt	2017	Jaarlijks
14	Stichting voorbereiding Pallas- reactor	10.004	13.538	12.034	4.011	0	0	0	10	nvt	nvt	2019
14	Uitkoopregeling hoogspan-ningsverbindingen***	0	0	0	28.000	28.000	28.000	28.000	0	nvt	nnb	2021
	Subtotaal	**67.907**	**69.405**	**56.521**	**63.947**	**53.288**	**53.288**	**52.836**				
Artikel 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens												

Artikel	Naam subsidie(regeling) *met hyperlink naar vindplaats*	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Aantal verle-ningen 2014	Laatste evaluatie (jaartal met hyperlink naar vindplaats)	Volgende evaluatie (jaartal)	Einddatum subsidie-regeling (jaartal)
Subsidies												
	Duurzame veehouderij											
16	Subsidie Integraal duurzame stallen en houderijsystemen*	2.076	3.215	4.458	2.940				27	2012	nvt	2014
16	Kleine en grote netwerken*	1.206	1.279	201	670				130	2013	2016	2013
16	Fijnstofmaatregelen	1.491	1.825	4.720	2.014				24	nvt	2016	2014
16	Investeringsregeling gecombineerde lucht-wassers	5							1	nvt	2016	2010
16	Meetprogramma duurzame stallen	0	51	484					0	nvt	2016	2014
16	Beëindings- & saneringsre-geling***	337	452	402	402	402	402	402	80	nvt	nvt	nvt
16	Subsidie kleine praktijknet-werken veehouderijen (t/m 2011)*	489							46	2009	2016	2011
16	Beroepsopleiding en voorlichting *	175	351						97	nvt	2016	2014
16	Demonstratieregeling (intensieve veehouderij, biologisch)*	0							0	nvt	2016	2008
16	Subsidie stimulering biologische Productie (SSBP)*	137	85	55	55				162	nvt	2016	2011
16	Regeling uitvoerensagenda duurzame veehouderij	340	800						9	pm	2016	2019
	Plantaardige productie											
16	Investeringsregeling Milieuvriendelijke maatregelen (IMM)*	2.068	4.475	5.100	5.100	5.400	5.400	5.400	411	nvt	2015	2017
16	Demonstratieregeling Schoon en Zuinig*	526	1.035						18	nvt	2016	2012
16	Investeringsregeling energiebesparing (IRE)	862	375						27	nvt	2015	2012
16	Subsidie marktintroductie energie-innovaties (glastuinbouw) (MEI)*	8.642	5.636	3.689	1.289	4.735	5.539	5.539	21	2012	2017	2017
16	Set aside regeling*	461	239	113	48	48	48	48	66	2007	nvt	1992
16	Subsidie honingverbe-tering	165	157	161					1	2013	nvt	2013
	Visserij											
16	Nieuwe regellingen onder het EFMZV*	0	5.017	5.779	7.320	5.315	5.315	5.315	0	nvt	2017	2020*

Artikel	Naam subsidie(regeling) *met hyperlink naar vindplaats*	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Aantal verleningen 2014	Laatste evaluatie (jaartal met hyperlink naar vindplaats)	Volgende evaluatie (jaartal)	Einddatum subsidieregeling (jaartal)
16	Investering in aquacultuur	453	431	213					10	2011	2017	2013
16	Compensatieregeling Aalvisserij	0							0	2011	2017	2013
16	Investering in verwerking en afzet	0							0	2011	2017	2013
16	Subsidie innovatie in de visketen	922	294						17	2011	2017	2013
16	Collectieve acties in de visketen	2.393	733	227					41	2011	2017	2013
16	Subsidie kwaliteit, rendement en nieuwe markten in de visserij	0							0	2011	2017	2013
16	Certificering in de visketen	37							4	2011	2017	2013
16	Investering in vissersvaartuigen	0							0	2011	2017	2013
16	Individuele visbeschikkingen	635	1.118	299					8	2011	2017	2013
16	**Investeringen in koelvriesinstallaties**	953							2	2011	2017	2013
16	**Garnalenregeling**	23	261						1	2011	2017	2013
	Agrarisch ondernemerschap											
16	Flankerend beleid pelsdierhouders****	2.000	2.006	2.006	2.006	2.006	2.006	2.006	0	nvt	nvt	nvt
16	Brede weersverzekering	1.403	6.019	6.518	6.518	6.518	6.518	6.518	755	Nvt	2016	2017
16	Subsidieregeling Jonge Agrariërs (Bedrijfsmodernisering) *	2.235	2.488	17					221	2011	2016	2013
16	Demoregeling proefprojecten GLB*	3.186							5	2010	2016	2011
16	Bedrijfsadvies over randvoorwaarden GLB*	0							0	2011	nvt	2012
	Agrarische innovatie											
16	Samenwerking bij innovatie	1.787	1.666						76	2012	2016	2013
16	VAMIL compensatie***	0	975	1.092	872	645			0	nvt	nvt	2046
16	Functionele agrobiodiversiteit (POP-Nieuwe uitdagingen)	304	1.600						2	2009	2016	2012
	Apurement											
16	Apurement****	35.247	7.289	7.289	7.289	7.289	7.289	7.289	2	nvt	nvt	nvt
	Overig											
16	Overig****											
	Subtotaal	**70.558**	**49.872**	**42.823**	**36.523**	**30.352**	**32.517**	**32.517**				

Artikel	Naam subsidie(regeling) *met hyperlink naar vindplaats*	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Aantal verle-ningen 2014	Laatste evaluatie (jaartal met hyperlink naar vindplaats)	Volgende evaluatie (jaartal)	Einddatum subsidie-regeling (jaartal)
Overige (incidentele) subsidies en subsidies aan (inter)nationale organisaties												
	Duurzame veehouderij											
16	Ondersteuning biologische sector (m.n. Bionext, voorheen Biologica)	45	167	109	125	124	130	130	6	nvt	2015	Jaarlijks
	Plantgezondheid											
16	Bijdrage Fonds Kleine Toepassingen (nationaal en internationaal)	0	200	200	218	200	200	200	0	nvt	nvt	Jaarlijks
	Diergezondheid en dierenwelzijn											
16	Landelijk Informatie-Centrum Gezelschaps-dieren (LICG)	595	351	270	270	270	270	270	4	nvt	2016	Jaarlijks
16	Landelijke inspectiedienst dierenbescherming (LID)	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600	1	nvt	2016	Jaarlijks
16	Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH)	120	80	80	80	80	80	80	1	nvt	2015	Jaarlijks
16	Universiteit Utrecht/Dutch Wildlife Health Centre	453	492	492	492	492	492	492	1	2010	nnb	Jaarlijks
16	Gezondheidsdienst voor Dieren basismonitoring	3.427	3.713	3.713	3.713	3.713	3.713	3.713	1	2013	nnb	Jaarlijks
	Voedselveiligheid en -kwaliteit											
16	Voedingscentrum Nederland instellingssub-sidie	1.331	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200	1	2012	2017	Jaarlijks
16	Voedingscentrum Nederland Communicatie-project	1.440	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200	1	2012	2017	Jaarlijks
16	Consumentenbond Voedselonderzoek	24	120	120	120	120	120	120	1	nvt	2015	Jaarlijks
16	Stichting Diergeneesmid-delen Autoriteit	340	442	450	450	450	450	450	1	Jaarlijks brief TK	nvt	Jaarlijks
	Kennisontwikkeling en innovatie											
16	Ministry for Primary Industries New Zealand – support of the Manure Management Network									nvt	nvt	2012
16	Stichting Probos – Meerjarig onderzoek bestrijding Japanse Duizendknoop	0	30	15	18				0	nvt	nvt	2013

Artikel	Naam subsidie(regeling) *met hyperlink naar vindplaats*	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Aantal verle-ningen 2014	Laatste evaluatie (jaartal met hyperlink naar vindplaats)	Volgende evaluatie (jaartal)	Einddatum subsidie-regeling (jaartal)
16	Basisfinanciering (Kaderwet LNV-subsidies, OCW-conform)	307	160	1.579	1.579	1.579	1.579	1.579	4	nvt	nvt	2020
16	Innovatiesubsidies (Kaderwet LNV-subsidies)	1.912	980	7					5	nvt	nvt	2020
16	Innovatiesubsidies (Kaderwet volgens welke AGNL toekent)	0								nvt	nvt	2013
16	Immuno Valley – programma ALTANT fase 2	1.232	1.208	290					1	nvt	nvt	2011
16	Stichting voor de Technische Wetenschappen – onderzoeksprogramma eiwitinnovatie	700	700	140					1	nvt	nvt	2011
16	Greenport Holland – Onderzoek 2012–2016											
	Topconsortium Kennis en Innovatie Uitgangsmate-riaal	0	1.200	1.000	1.000					nvt	nvt	2012
16	Syntens – project Innova-tiestimulering	0	600							nvt	nvt	2013
16	Overige incidentele subsidies	6.165	1.654	135	4				95	nvt	nvt	nvt
	Subtotaal	**19.691**	**16.097**	**12.600**	**12.069**	**11.034**	**11.034**					
Artikel 17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit												
Subsidies												
17	Regeling praktijkleren en groene plus: Aansturing collectieve ondersteuning	3.325	4.057						7	2013	nvt	2015
17	Regeling praktijkleren en groene plus: School als Kenniscentrum	23.851	27.103	1.554					33	2013	nvt	2015
17	Regeling Kennisver-spreiding en innovatie Groen Onderwijs	2.044	716	98					35	2013	nvt	2015
17	Regeling praktijkleren en groene plus: Aanvullende onderwijssubsidies	9.720	8.869	4.362	860	170			20	2013	nvt	2015
17	Regeling Groene plus lectoraten	735	850	1.500	1.180	700	450		9	2013	nvt	2017
17	Overige onderwijssubsidies (WHW, WEB, WVO, Wet SLOA)	21.893	20.703	21.338	21.268	19.984	20.032	20.605	17	OCW	nnb	2020

Artikel	Naam subsidie(regeling) *met hyperlink naar vindplaats*	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Aantal verle-ningen 2014	Laatste evaluatie (jaartal met hyperlink naar vindplaats)	Volgende evaluatie (jaartal)	Einddatum subsidie-regeling (jaartal)
17	Overige onderwijssubsidies (Kaderwet LNV-subsidies)	924	195						10	OCW	nnb	2014
17	Ontwikkeling en beheer natuurkwaliteit	2.435	1.501	1.201	1.201	1.201	1.201	1.201	9	2012	nnb	2019
17	Natuur- en milieueducatie	1.267	3.209	3.487	3.211	3.211	3.211	3.211	3	2012	nnb	2019
	Subtotaal	**66.194**	**67.203**	**33.540**	**29.303**	**25.956**	**25.064**	**25.017**				
Artikel 18 Natuur en regio												
Subsidies												
18	Zuiderzeelijn	5.490	6.315	3.835					3	nvt	nvt	2012
18	Cofinanciering EFRO	36.961	37.529	12.422	0	411	3.075	2.918	15	2011	2016	2013
18	Cofinanciering EFRO 2014–2020*	7.500	16.903	17.168	31.246	31.246	23.043	23.043	6		2024	2020
18	Regionale Ontwikkelings-maatschappijen	5.205	5.337	6.337	1.000				6	2010	2016	2016
18	Pieken in de Delta	13.391	10.372	6.226					79	2010	nvt	2011
18	Biodiversiteit en Bedrijfs-leven	1.591	1.481	1.089	802	0	0	0	28	nvt	2018	2014
18	Versterking natuur en bosbeheer bij bos- en landgoedeigenaren	39	0						1	2007	nvt	2011
18	Programmabeheer tijdelijke regeling particulier natuurbeheer	364	353	354	354	354	354	354	16	2007	nvt	1999
18	Stimulering bosuitbreiding op landbouwgronden	594	702	447	315	249	170	170	65	nvt	nvt	2009
18	Regeling draagvlak natuur	667	438	132	0	0	0	0	13	nvt	nvt	2010
18	Subsidie voor herstel historische buitenplaatsen	0	178	0	0	0	0	0	0	nvt	nvt	2011
18	Experimenten	45	45	45	45	45	45	45	2	2007	nvt	1998
18	Kroondomeinen	749	772	772	772	772	772	772	1	nvt	2017	Periodiek
18	Subsidie Burgereducatie	1.160	1.003	1.003	1.003	1.003	1.003	1.003	5	nvt	2017	Jaarlijks
18	Stichting Gegevensauto-riteit Natuur	7							1	nvt	nvt	2010
18	Regeling natuur/Leren van duurzaamheid	189							11	2013	nvt	2008
	Subtotaal	**73.952**	**81.428**	**49.830**	**35.537**	**34.080**	**28.462**	**28.305**				
Overige (incidentele) subsidies en subsidies aan (inter)nationale organisaties												
18	Overig****	889	392	148	100	100	100	100	10	nvt	nvt	nvt
18	Subsidies Europees Beleid****	444								nvt	nvt	nvt
	Subtotaal	**1.333**	**392**	**148**	**100**	**100**	**100**	**100**				

Artikel	Naam subsidie(regeling) *met hyperlink naar vindplaats*	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Aantal verle-ningen 2014	Laatste evaluatie (jaartal met hyperlink naar vindplaats)	Volgende evaluatie (jaartal)	Einddatum subsidie-regeling (jaartal)
Artikel 19												
Overige (incidentele) subsidies en subsidies aan (inter)nationale organisaties												
19	Vroegefasefinanciering											
	STW	100	3.901	4.001	4.001	6.501	4.501	4.501	1		2018	2019
	Totaal	**100**	**3.901**	**4.001**	**4.001**	**6.501**	**4.501**	**4.501**				
	Subtotaal subsidies	**1.103.659**	**1.708.837**	**1.831.761**	**1.886.303**	**2.145.428**	**2.727.143**	**3.401.168**				
	Subtotaal overige (incidentele) subsidies en subsidies aan (inter)nationale organisaties	**480.450**	**382.550**	**357.809**	**357.007**	**343.852**	**349.848**	**299.305**				
	Totaal	**1.584.109**	**2.091.387**	**2.189.570**	**2.243.310**	**2.489.280**	**3.076.991**	**3.700.473**				

nvt = Niet van toepassing
nnb = Nog niet bekend
Jaarlijks = Er is jaarlijks een beschikkingsmoment
Periodiek = Er is periodiek een beschikkingsmoment

Topconsortia Kennis en Innovatie
Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI's) zijn stichtingen die ten behoeve van de diverse topsectoren de kennis- en innovatieagenda vormgeven en (laten) uitvoeren. Hiertoe voeren de TKI's programma-ondersteunende activiteiten uit gericht op het samen met de relevante bedrijven en kennisinstellingen voor hun thema programmeren van activiteiten, bouwen van PPS-consortia om innovatie vorm te geven, informeren, coördineren en enthousiasmeren van partijen om een bijdrage te leveren aan de kennis- en innovatieagenda. Eén van de instrumenten hiervoor betreft de TKI-toeslag.

De TKI-toeslag is bedoeld om privaat-publieke samenwerking op het gebied van onderzoek en innovatie in Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI) te stimuleren. Voor de TKI-toeslag komen uitsluitend TKI's in aanmerking die zijn opgenomen in de begrotingswet van het jaar waarop de aanvraag voor de TKI-toeslag betrekking heeft. In de begrotingswet voor 2016 zijn 12 TKI's erkend die elk betrekking hebben op één van de innovatiecontracten van de topsectoren of een onderdeel daarvan (zie onderstaande tabel). De topsectoren zijn Agrifood, Tuinbouw en Uitgangsmaterialen, High Tech Systemen en Materialen (HTSM), Energie, Logistiek, Creatieve industrie, Life Sciences & Health, Chemie en Water; voor ICT en Biobased Economy (BBE) zijn onder regie van respectievelijk HTSM en Chemie ook Innovatiecontracten opgesteld. Het TKI BBE werkt voor drie topsectoren (Agrifood, Chemie en Energie).

Om als TKI opgenomen te worden in de begroting moet het aan de volgende criteria voldoen:
– Het TKI is een rechtspersoon zonder winstoogmerk die bestemd is voor het tot stand brengen en doen uitvoeren van een meerjarig onderzoeksprogramma, waarin ondernemers, publiekrechtelijke rechtspersonen en publiek gefinancierde onderzoeksorganisaties participeren.
– Het onderzoeksprogramma vindt plaats voor gezamenlijke rekening en risico van bedrijven en publieke kennisinstellingen.
– De minimale omvang van het jaarlijkse onderzoeksprogramma bedraagt € 5 mln.
– Het onderzoeksprogramma dat het TKI voorstaat voorziet in een behoefte en is nog niet afgedekt door andere TKI's.
– Bij een TKI zijn minimaal 3 ondernemingen en 3 publiek gefinancierde onderzoeksorganisaties betrokken.
– Het is transparant en onder redelijke voorwaarden mogelijk voor bedrijven en kennisinstellingen om aansluiting te krijgen bij een TKI.
– Binnen een TKI is een goede vertegenwoordiging van het Midden- en kleinbedrijf (MKB). Een TKI wordt dan ook geacht betrokkenheid van het MKB actief te bevorderen.
– De kwantitatieve inzet van private partijen binnen de TKI's bedraagt in 2015 en verder 40%. De TKI's geven in hun meerjarenprogramma aan hoe dit gerealiseerd gaat worden.

Periodiek wordt bezien of de TKI's aan de voorwaarden voldoen om in de begroting opgenomen te blijven.

In 2013 is de TKI-toeslag geïntroduceerd. De kenmerken van de regeling zijn:
– De toeslag is een generiek vormgegeven instrument: grondslag van de toeslag is de cash-bijdrage van bedrijven aan het TKI voor het, door het TKI opgestelde, privaat-publieke samenwerkingsprojecten die

onderdeel uitmaken van een meerjarig onderzoeksprogramma op het gebied van onderzoek en innovatie en de cash-bijdrage van bedrijven aan onderzoeksopdrachten die voor het TKI onderzoeksprogramma relevant zijn. Hiervan mag een beperkt aandeel in natura in aanmerking worden genomen.
- Het toeslagpercentage is 25%.
- Het voor de toeslag beschikbare verplichtingenbudget is € 119 mln in 2016, oplopend naar € 125 mln vanaf 2017.
- De toeslag wordt niet door bedrijven afzonderlijk aangevraagd maar door het TKI, die de toeslag ook krijgt uitgekeerd.
- De TKI-samenwerkingsprojecten waarover de toeslag kan worden verkregen betreft fundamenteel onderzoek, industrieel onderzoek en experimentele ontwikkeling.

Hieronder volgen de TKI's die in aanmerking komen voor TKI-toeslag. Al deze TKI's kunnen bovendien subsidie aanvragen voor hun programma-ondersteunende activiteiten tot maximaal € 400.000,– per TKI (voor topsector Water geldt dit bedrag voor het cluster TKI's). De programma-ondersteunende activiteiten moeten direct verband houden met de jaarlijkse onderzoeksprogramma's die met de TKI-toeslag worden ondersteund of moeten bijdragen aan de voorbereiding van die programma's dan wel het aanvragen, besteden of verantwoorden van de TKI-toeslag. Deze subsidie wordt verstrekt voor zover in de subsidieaanvraag voldoende onderbouwd met activiteiten, voor zover deze activiteiten passen binnen de staatssteunkaders en voor zover voor deze activiteiten niet uit andere hoofde reeds een vergoeding van de overheid wordt verkregen.

De drie TKI's genoemd onder 10a, b en c vormen een bij elkaar horend cluster ten behoeve van de topsector Water.

Overzichtstabel TKI's

	Statutaire naam
1	Stichting TKI Agri&Food
2	Stichting TKI Biobased Economy (BBE)
3	Stichting TKI Chemie
4	Stichting TKI CLICKNL
5	Stichting TKI Energie
6	Stichting TKI HTSM
7	Stichting Life Sciences Health – TKI
8	Stichting TKI Logistiek
9	Stichting TKI Tuinbouw en Uitgangsmaterialen
10a	Stichting TKI Maritiem
10b	Stichting TKI Deltatechnologie
10c	Topconsortium for knowledge and Innovation Watertechnology

TKI Energie

De Topsector Energie hanteert een dubbele doelstelling: zowel versterking van de energiesector als ook versnelling van de energietransitie. Daartoe zijn op grond van begrotingsartikel 14 specifieke energie-innovatiemiddelen beschikbaar. Het TKI Energie dat voor de Topsector Energie de programma-ondersteunende activiteiten uitvoert, doet ook de voorstellen voor de inzet van de energie-innovatiemiddelen. Omdat hiermee subsidiegeld gemoeid is, worden aan deze TKI hoge eisen gesteld op het punt van onafhankelijkheid, transparantie en zorgvuldigheid. Dit impliceert dat deze activiteiten niet door partijen kunnen worden uitgevoerd die (direct) baat hebben bij de uitkomsten van die

activiteiten – dat zou immers de schijn van belangenverstrengeling kunnen wekken. Om het TKI goed te laten functioneren en ook een stimulerende rol te laten vervullen in het betrekken van bedrijfsleven en kennisinstellingen bij de innovaties benodigd voor de energietransitie wordt een nader te bepalen, aanvullend subsidiebedrag beschikbaar gesteld bovenop de bijdrage vanuit artikel 12. Die extra financiering komt uit de beschikbare energie-innovatiemiddelen op artikel 14. De hoogte van die bijdrage wordt op advies van het Topteam Energie nader vastgesteld.

5.7 Evaluatie- en overig onderzoek

Artikel 11 Goed functionerende economie en markten

Soort onderzoek	Titel/onderwerp	Artikel	Start	Afronding	Vindplaats
1. Onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid					
1a. Beleidsdoorlichtingen					
	Goed functionerende economie en markten	11	2014	2015	
1b. Ander onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid					
	De doeltreffendheid en de effecten van de Postwet 2009 in de praktijk	11	2013	2014	TK, 29 502, nr. 114
	Evaluatie Metrologiewet	11	2014	2015	
	Evaluatie Frequentiebeleid	11	2015	2015	
	Autoriteit Consument en Markt (ACM)	11	2015	2015	
	Raad voor de accreditatie	11	2015	2015	
	De doelmatigheid en doeltref-fendheid van het functioneren van het CBS	11	2016	2016	
	Evaluatie van de aangewezen instanties metrologiewet	11	2019	2019	
	Raad voor Accreditatie	11	2020	2020	
	Autoriteit Consument en Markt (ACM)	11	2020	2020	
	Bijdrage Nederlands Normalisatie Instituut (NEN)	11	2022	2022	
2. Overig onderzoek					
	Aanbestedingswet 2012	11	2014	2015	
	Evaluatie wet markt en overheid	11	2015	2015	
	Universele postdienst (UPD)	11	2016	2016	
	Agentschap Telecom	11	2017	2017	
	Aanbestedingswet op defensie- en veiligheidsgebied	11	2018	2018	

Artikel 12 Een sterk innovatievermogen

Soort onderzoek	Titel/onderwerp	Artikel	Start	Afronding	Vindplaats
1. Onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid					
1a. Beleidsdoorlichtingen					
	Doorlichting artikel 12 en 13	12	2014	2015	TK, 30 991, nr. 23
1b. Ander onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid					
	Evaluatie MIT	12	2016	2017	
	Ruimtevaart	12	2017	2017	
	Toegepast onderzoek; 0-meting TO2's (TNO, Deltares, Marin, NLR, ECN, DLO)	12/14/16	2015	2015	
	Tussenevaluatie Topconsortia Kennis en Innovatie	12	2016	2016	
	STW	12	2016	2016	
	Intellectueel Eigendomsbeleid	12	2018	2018	
	WBSO/RDA	12	2018	2018	
2. Overig onderzoek					
2a. MKBA's					
	Ruimtevaart	12	2015	2016	

Artikel 13 Een excellent ondernemingsklimaat					
Soort onderzoek	Titel/onderwerp	Artikel	Start	Afronding	Vindplaats
1. Onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid					
1a. Beleidsdoorlichtingen					
	Doorlichting artikel 12 en 13	12	2014	2015	TK, 30 991, nr. 23
1b. Ander onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid					
	Microkredieten	13	2015	2015	
	BMKB	13	2019	2019	
	Groeifaciliteit	13	2019	2019	
	Garantiefaciliteit Ondernemersfinanciering	13	2019	2019	
	Scheepbouwgarantieregeling	13	2016	2017	
	Digitale agenda	13	2015	2016	
	Evaluatie Actal / regeldruk	13	2015	2016	
	Valorisatie	13	2014	2015	
	Toerisme (NBTC)	13	2015	2015	
	Ondernemerspleinen / KVK	13	2017	2017	
	IBO Zelfstandigenaftrek plus aanverwante maatregelen	13	2015	2015	
	Overige fiscale ondernemerschapsregelingen	13	2015	2016	
	ICT-beleid	13	2017	2017	
2. Overig onderzoek					
	BMKB (additionaliteit)	13	2014	2015	
	Onderwijs en Ondernemerschap (OESO case study)	13	2015	2015	
	Kenniscentrum MVO	13	2014	2015	

Artikel 14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening					
Soort onderzoek	Titel/onderwerp	Artikel	Start	Afronding	Vindplaats
1. Onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid					
1a. Beleidsdoorlichtingen					
	Een doelmatige en duurzame energievoorziening	14	2019	2020	
1b. Ander onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid					
	Elektrisch rijden	14	2015	2015	
	Innovatie agenda energie	14	2015	2016	
	Green Deals	14	2015	2015	
	Proeftuinen Smart Grids	14	2015	2015	
	Warmtewet	14	2015	2016	
	Rijkscoördinatieregeling	14	2015	2016	
	Garantieregeling aardwarmte	14	2015	2016	
	Topsector Energie	14	2016	2016	
	Energieakkoord	14	2016	2016	
	SDE+	14	2016	2016	
	ECN/NRG	14	2017	2017	
	Wet voorraadvorming Aardolieproducten (Wva 2012)	14	2017	2017	
	ETS indirecte kostencompensatie	14	2018	2018	
	Pallas	14	2018	2019	

Artikel 16 Concurrerende, duurzame en veilige agro-, visserij- en voedselketens					
Soort onderzoek	Titel/onderwerp	Artikel	Start	Afronding	Vindplaats
1 Onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid					
1a Beleidsdoorlichtingen					
	Concurrerende, duurzame en veilige agro, visserij en voedselketen	16	2013	2014	IBO agro is voor het zomerreces 2015 naar TK gestuurd. Zie hyperlink.
1b Ander onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid					
	Integrale POP 2 evaluatie (waaronder Investeringsregeling Jonge Agrariërs, subsidieregeling kleine en grote netwerken, subsidieregeling beroepsopleiding en voorlichting, Demonstratieregeling, Stimuleringssubsidie biologische Productie, Samenwerking bij innovatie NU, functionele agrobiodiversiteit, demoregeling proefprojecten GLB, demoregeling Schoon en Zuinig)	16	2016	2016	
	Brede weerverzekering	16	2015	2016	
	Garantieregeling Landbouw (GL) en Garantieregeling Marktintroductie Innovatie (GMI)	16	2018	2018	
	Fijnstofmaatregelen en luchtwassers	16	2015	2016	
	Meetprogramma duurzame stallen	16	2016	2016	Zal in evaluatie van de PAS regeling meelopen (zie artikel 18).
	Subsidie marktintroductie energie-innovaties (glastuinbouw) (MEI)	16	2017	2017	
	Set aside regeling	16			De set aside regeling is in 2007/2008 door Europa geëvalueerd. Zie hyperlink. De regeling is niet gecontinueerd. Om deze reden komt de oorspronkelijk in 2014 geplande evaluatie te vervallen.
	Investeringsregeling energiebesparing (IRE) en Nu duurzaamheidsinvesteringen	16	2014	2015	
	Eindevaluatie Europees Visserijfonds	16	2016	2017	
	Inbeslaggenomen goederen (IBG) en Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming (LID)	16	2015	2016	Deze evaluaties vormen onderdeel van de brede evaluatie met V&J naar de handhavingsketen dierenwelzijn.
	Ondersteuning biologische sector	16	2015	2015	
	Consumentenbond Voedselonderzoek	16	2015	2015	
	Landelijk Informatiecentrum Gezelschapsdieren (LICG)	16	2016	2016	
	Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH)	16	2014	2015	
	GD basismonitoring en Diergezondheidsfonds (DGF)	16	2017	2017	
	Regeling Stidug	16	2015	2015	

Soort onderzoek	Titel/onderwerp	Artikel	Start	Afronding	Vindplaats
	Verlaagd tarief glastuinbouw	16	2015	2015	
	Regeling subsidie Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO)	16	2015	2015	
	Meststoffenwet	16	2015	2016	
	Programma Internationale Aangelegenheden (PIA)	16	2015	2016	
	Voedselzekerheid	16	2018	2018	
	Raad voor de Plantenrassen	16	2017	2017	
	College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden	16	2016	2016	
	Voedingscentrum	16	2017	2017	
	Centrale commissie dierproeven	16	2020	2020	
2 Overig onderzoek					
	WOT Genetische bronnen	16	2014	2014	Zie hyperlink.
	WOT Visserijonderzoek	16	2014	2015	
	WOT Economische informatie-voorziening	16	2015	2015	
	WOT Voedselveiligheid	16	2014	2014	Zie hyperlink.
	WOT Diergezondheid	16	2014	2014	Zie hyperlink.
	WOT Natuur en milieu	16	2016	2016	
	Stichting Diergeneesmiddelen autoriteit (SDa)	16			Een Commissie van Toezicht houdt toezicht op het functioneren van de SDa en hierover wordt aan VWS en EZ gerapporteerd. Deze rapportage mondt jaarlijks uit in brief aan de TK (bijvoorbeeld TK, 2014–2015, 29 683 nr. 194).

Artikel 17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit

Soort onderzoek	Titel/onderwerp	Artikel	Start	Afronding	Vindplaats
1 Onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid					
1a Beleidsdoorlichtingen					
	Groen onderwijs van hoge kwaliteit	17	2012	2014	Zie hyperlink.
	Groen onderwijs van hoge kwaliteit	17	2019	2019	

Artikel 18 Natuur en regio					
Soort onderzoek	Titel/onderwerp	Artikel	Start	Afronding	Vindplaats
1 Onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid					
1a Beleidsdoorlichtingen					
	Natuur en regio	18	2014	2015	
1b Ander onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid					
	Evaluatie EFRO/Interreg (door Europese Commissie)	18	2015	2016	
	Evaluatie Rijkscofinanciering EFRO/Interreg (2007–2013)	18	2016	2016	
	Regionale ontwikkelingsmaat-schappijen	18	2015	2016	
	Kroondomeinen	18	2016	2017	
	Beleids- en wetsevaluatie landinrichtingsinstrumentarium Wet inrichting landelijk gebied	18	2014	2014	TK 33 962, nr 11
	Natuurschoonwet 1928	18	2014	2015	
	Programmatische Aanpak Stikstof inclusief meetprogramma duurzame stallen.	18	2016	2016	
	Staatsbosbeheer (SBB)	18	2018	2018	In 2014 is de positionering van SBB opnieuw bepaald (zie TK, 29 659, nr. 122). Geen evaluatie in 2014, nieuwe werkwijze te evalueren in 2018.
	Programma naar een rijke Waddenzee	18	2018	2018	
	Evaluatie Natuurbeleidsplan Caribisch Nederland	18	2017	2017	
	Programma natuurlijk onder-nemen (waaronder Subsidiere-geling innovatieve projecten biodiversiteit)	18	2018	2018	
	Evaluatie Natuurpact	18	2016	2016	
	Natuurvisie	18			Na de zomer van 2015 komt het PBL met een voorstel voor uitwerking evaluatie van de Natuurvisie.
	Burgereducatie/IVN	18	2017	2017	
	Wet natuurbescherming	18	2016	2017	
	In Beslag genomen Goederen (IBG)	18	2016	2016	
	Vrijstelling vergoeding bos- en natuurbeheer	18	2015	2016	
	Vrijstelling bos- en natuurterreinen forfaitair rendement	18	2015	2016	
	Vrijstelling landinrichting	18	2015	2016	
	Vrijstelling Bureau Beheer Landbouwgronden	18	2015	2016	
	Vrijstelling natuurgrond	18	2015	2016	
	Bosbouwvrijstelling	18	2015	2016	
2 Overig onderzoek					
	Balans van de leefomgeving	18	2015	2016	Door PBL.
	Actualisatie Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM)	18			Zie IenM begroting.
	Groot Project EHS 2013	18	2013	2014	TK, 30 825, nr. 214
	EHS Groot project 2014	18	2014	2015	Afhankelijk van besluitvorming over voortzetting EHS als groot project.
	Voortgangsrapportage Natuurpact	18			Jaarlijks vanaf 2015.

Artikel 19 Toekomstfonds					
Soort onderzoek	Titel/onderwerp	Artikel	Start	Afronding	Vindplaats
1. Onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid					
1a. Beleidsdoorlichtingen					
	Doorlichting artikel 19	19	2020	2020	
1b. Ander onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid					
	Innovatiekrediet	19	2016	2017	
	Seed-regeling	19	2016	2017	
	Fund to Fund	19	2016	2017	
	Vroege fase financiering	19	2017	2018	
	Kapitaalverstrekking ROM's	19	2015	2016	
	Business Angels / Informal investors	19	2016	2017	

5.8 Lijst van afkortingen

ACM	Autoriteit Consument en Markt
AI	Aviaire Influenza
ANVS	Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming
AVP	Afrikaanse Varkenspest
BBL	Beroeps Begeleidende Leerweg
BBP	Bruto Binnenlands Product
BEE	Biodiverstiteit, Ecosystemen en Economie
BES	Bonaire, Sint Eustatius, Saba
BMKB	Borgstellingsregeling Midden en Kleinbedrijf
BNP	Bruto Nationaal Product
BOL	Beroeps Opleidende leerweg
BSE	Bovine Spongiforum Encephalopathy
BSIK	Besluit subsidies investeringen kennisinfrastructuur
BT	Blauwtong
BZ	Ministerie van Buitenlandse Zaken
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CBD	Convention on Biological Diversity
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CCCF	Codex Alimentarius comité voor contaminanten
CCEURO	Coördinator van de Europese Codex Regio
CCS	Carbon Capture Storage
CEPT	Europese Commissie en de Europese Conferentie van administraties voor Post en Telecommunicatie
CIEP	Clingedael Inernational Energy Programme
CIP	Concurrentiekracht en Innovatieprogramma
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fauna
CITO	Ontwikkeling examens en toetsing
CMS	Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals
COVA	Centraal Orgaan Voorraadvorming Aardolieproducten
CPB	Centraal Planbureau
CPVO	Community Plant Variety Office
CVI	Centraal Veterinair Instituut
CVO1	Civiele VliegtuigOntwikkeling
DGB&I	Directoraat-Generaal Bedrijfsleven en Innovatie
DGF	Diergezondheidsfonds
DICTU	Dienst ICT Uitvoering
DIS	Defensie Industrie Strategie
DLG	Dienst Landelijk Gebied
DLO	Dienst Landbouwkundig Onderzoek
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
ECN	Energieonderzoek Centrum Nederland
ECT	Energy Charter Treaty
EFMZV	Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EFSA	European Food Safety Authority
EGM	Effect Gerichte Maatregelen
EHS	Ecologische Hoofdstructuur

EIA	Energie- Investeringsaftrek
EIF	Europees Investeringsfonds
EIT	Europees Instituut voor Innovatie en Technologie
EM	Energiemarkt
ESA	European Space Agency
ESTEC	European Space Research and Technology Centre
ETS	Emision Trading Scheme
EU	Europese Unie
EVF	Europees Visserijfonds
EZ	Ministerie van Economische Zaken
FES	Fonds Economische Structuurversterking
GD	Gezondheidsdienst voor Dieren
GIS	Geografische InformatieSystemen
GKC	Groene Kennis Coöperatie
GLB	Gemeenschappelijk Landbouw Beleid
GO	Garantie Ondernemingsfinanciering
GTI	Grote Technologishe Instituten
GVB	Gemeenschappelijk Visserij Beleid
GWWD	Gezondheids- en welzijnswet voor dieren
HACCP	Hazard Analysis and Critical Control Points
HBO	Hoger Beroeps Onderwijs
HFR	Hedge Fund Research
HHI	Herfindahl Hirschman Index
HTSM	HighTech Systems & Materials
I&M	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
IAC	Internationale Arbeidsconferentie
IAEA	International Atomic Energy Agency
ICANN/GAC	The Internet Corporation for Assigned Names and Numbers/Governmental Advisory Committee
ICT	Informatie Communicatie Technologie
IEA	International Energy Agency
IGF	Internet Governance Forum
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied
IMM	Investeringsregeling Milieuvriendelijke Maatregelen
IPBBE	Interdepartementaal Programma Biobased Economy
IP-beleid	industrieel participatiebeleid
IPC	Innovatieprestatiecontract
IPO	Interprovinciaal Overleg
IRRS	Integrated Regulatory Review Service
ITKB	Indicator Toekomstige Knelpunten in de Personeelsvoorziening naar Beroep
ITU	International Telecommunications Union
IUS	Innovation Union Scoreboard
IVN	Vereniging voor natuur- en milieueducatie
JI	Joint Implementation
JSF	Joint Strike Fighter
JTI	Joint Technology Initiatives
KBB	Kenniscentrum Beroepsonderwijs Bedrijfsleven
KBB	Kenniscentrum Beroepsonderwijs Bedrijfsleven
KNAW	Koninklijke Nederlandse Agrarische Wetenschappen
KP7	Zevende kaderprogramma voor onderzoek en technologische ontwikkeling
KRM	Kaderrichtlijn Mariene Strategie

KTP	Korte Termijn Projecten
KVP	Klassieke Varkenspest
KvK	Kamer van Koophandel
LEI	Landbouw-Economisch Instituut
LICG	Landelijke Informatie Centrum Gezelschapsdieren
LvDO	Leren voor duurzame ontwikkeling
LWOO	Leerweg Ondersteunende Onderwijs
MARIN	Maritime Research Institute Netherlands
MBO	Middelbaar beroepsonderwijs
MEI	Marktintroductie en innovatie
MEP	Milieukwaliteit Elektriciteitsproductie
MER	Milieueffectrapportage
MEV	Macro-Economische Verkenning
MIP	Meerjaren Investerings Programma
MIT	MKB innovatiestimulering Topsectoren
MJA	Meerjarige Afspraken
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
MKZ	Mond- en Klauwzeer
MVO	maatschappelijk verantwoord ondernemen
NAP	Nationaal Actieplan Duurzame Gewasbeschermingsmiddelen
NBTC	Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen
NCD	Newcastle Disease
NEN	Nederlands Normalisatie-instituut
NFIA	Netherlands Foreign Investment Agency
NIA	Nederlands Investerings Agentschap
NIPO	Nederlands Instituut voor Publieke Opinie
NIV	Nucleaire Installaties en Veiligheid
NL-OC	Nederlands Octrooicentrum
NLR	Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium
NME	Natuur en Milieueducatie
NRG	Nuclear Research Group
NSO	Netherlands Space Office
NURG	Nadere Uitwerking Rivierengebied
NVWA	Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
O&O	Onderwijs en Ondernemen
OBN	Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer van Natuurkwaliteit
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OD	Operationele Doelstelling
OHIM	Office for Harmonisation in the Internal Market
OIE	Office Internationale des Epizoöties
OIML	Organisation Internationale de Métrologie Légale
OPTA	Onafhankelijke Post en Telecommunicatie Autoriteit
OTO	Opleiden, Trainen en Oefenen
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
PBL	Plan Bureau voor de Leefomgeving
PBO	Publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie
PCT	Patent Cooperation Treaty
PGO	Particuliere Gegevens Organisatie
PIANOo	Professioneel en Innovatief Aanbesteden Netwerk voor Overheidsopdrachtgevers
PJ	petajoule
PKB	Planologische kernbeslissing

PMR	Project Mainportontwikkeling Rotterdam
PNB	Particulier Natuurbeheer
POP	Plattelandsontwikkelingsprogramma
PPP	Purchasing power parity
PRW	Programma naar een Rijke Waddenzee
R&D	Research and Development
RDA	Research & Development Aftrek
RDN	Regeling Draagvlag Natuur
RGD	Rijksgebouwendienst
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
ROC	Regionaal Opleidingscentrum
ROM	Regionale Ontwikkleingsmaatschappijen
RvA	Raad voor Accreditatie
RWT	Rechtspersonen met een Wettelijke taak
Salmonella Se/St	Salmonella serotype Enteritdis/Typhimurium
SBB	Staatsbosbeheer
SBL	Stimulering bosuitbreiding op landbouwgronden
SBR	Standard Business Reporting
SDa	Stichting Diergeneesmiddelen Autoriteit
SDE	Stimulering Duurzame Energieproductie
SER	Sociaal-Economische Raad
SKE	Subsidieprogramma Kennis Exploitatie
SodM	Staatstoezicht op de Mijnen
SSO	Shared Service Organisatie
STW	Stichting voor de Technische Wetenschappen
SVD	Swine Vesicular Disease (Blaasjesziekte)
TCBB	Technische Commissie Bodembeweging
TEEB	The Economics of Ecosystems and Biodiversity
TKI	Topconsortia voor Kennis en Innovatie
TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek
TNS	Taylor Nelson Sofres
TOP	Technische Ontwikkelprojecten
TSE	Transmissible Spongiform Encephalopathies
TTF	Title Transfer Facility
TTI	Technologisch Topinstituut
UDV	Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij
UMTS	Universal Mobile Telecommunications System
UNWTO	United Nations World Tourism Organization
UPD	Universele Postdienst
UPU	Universal Postal Union
UVD	Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij
VAMIL	Regeling Vervroegde Afschrijving Milieu-investeringen
VGI	Voedings- en genotmiddelenindustrie
VMBO	Voortgezet Middelbaar Beroepsonderwijs
VO	Voortgezet Onderwijs
VOA	Voorbereidende en Ondersteunende Activiteiten
VSL	Van Swinden Laboratorium
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WABO	Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht
WBSO	S&O-afdrachtvermindering
WEF	World Economic Forum
WIPO	World Intellectual Property Organization
WRC	Wereld Radio Conferentie
WSIS	World Summit on the Information Society

WU	Wageningen Universiteit
WUR	Wageningen Universiteit Researchcentrum
Wva	Wet voorraadvorming aardolieproducten
ZBO	Zelfstandig Bestuursorgaan
ZvA	Ziekte van Aujeszky
ZZP	Zelfstandige Zonder personeel